

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No.

१६४५

क

Title

नित्येष्टः

Author

Extent

१५१ पत्र

Age

Subject

तन्त्र

6033

6033

F. — 151

Complete

Note: R/S

Check: Weather Tie

numbering is correct as

Don — Correct: Then

explain How #1

should be calculated

न १३४४ २ क
नेमोसोत सका
१३१ व काले

सक
वाहिनेकव

ने. घो.
दी.

ॐ नमः ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ हारेशानवरन्ध्रगाहदयगोवास्तग
गोशोमनः शब्दाद्याः गुरवस्समीरदशकंताधारशक्त्यात्मकम् चिदेवोद्यविमर्शशक्तिस
हितः घाङ्गायमंगावलिलोके शः करणानियस्यमदिमातं नेत्रनाथं स्तुमः ॥ यमंत्रावलि
नायकं भवति यत्स्ववीर्यमंतर्बहियत्राणं भविनां विभूति कृदणोयद्विषय रक्षाकरम् ज्योति
स्तत्परमं परास्मृतमयं विश्वात्मतं र्यत्रिकं नेत्रं पंचकसप्तकात्मशिवे यो नो म्येकवीरं स्मरुम् ॥
यो न्तर्विश्वं फडिडिकलयनक्षत्रचक्रेश्वरीभिः स्वात्मैकात्म्यं शमयति निगनन्दयानाथि नृदे
यः पूर्णात्वाद्दहिरपितथैवोच्छलत्वात्मनूपोवोयोलासोजयति निमग्नः कोष्पपूर्वो रद
स्यः ॥ सर्वाभासविकासिचिन्मयमहः स्वच्छस्वतंत्रस्फुरद्यैतेत्यनदादियश्च परमादेता
स्मृतेनोच्छलत दैतादैतदृगन्धकारहराणामत्रयेकात्मकम् शोवं नेत्रमनुग्रहाय जगतो म
त्रैतदः घोतते ॥ अभिनवबोधादित्यद्युतिविकमितदृत्सरोजान्मेरुसयतरसाः परिम
लमसारसंसारवासनाशांत्यै ॥ इहानुजिह्वतामनाः परसंविदेवी प्रबोधितोऽवतितारयि
षितसर्वागमरदस्यैतच्छासनानुगोयननमस्कार्यनमस्कारं कश्चित्तंत्रावतारकग्राह ॥ त्रि
विधातिष्ठवस्यास्वरूपमास्यायशक्तिमान् उद्भवस्थिति संहारात्कुन्तविषयशक्तिनः ॥

विधातायोनमस्तस्मै शुद्धास्तमयात्मने शिवायब्रह्मविस्त्रीशपरायपरमात्मने
तस्मैशिवायचिदानन्दचनश्चोत्पायपरमात्मनेनमः देहप्राणादिमितात्मप्रज्ञीभावेन
तंसमाविशामिकीटपायब्रह्मविस्त्रीशेभ्योब्रह्मायनाश्रितानेभ्यः परायप्रकृष्टायेतत्
लनष्टरणकर्त्रेच ईशाशब्दस्सामान्येनरुद्रेस्वरसदाशिवानाश्रितान्तानाह परत्वादेव
शुद्धोमहामाययाप्यकलषातश्चास्तमयोजगदानन्दस्मास्वभावोयस्येदगेवदिपरमा
त्मास्त्रैषुकथ्यतइति कस्मेतस्मादित्याहत्रियेत्यादियः प्राक्किमान्स्वतंत्रः शक्तिः स्वा
तंत्रशक्तानिस्त्रैषुबहिर्ब्रह्माप्रकृतिमायाण्डरूपास्वः नरुदादिजागराद्यामिकासतेने
वावस्यात्राभासितत्वादवस्यासत्रियाब्रह्मविल्लरुद्ररूपमास्यायमदीत्वामायानस्यकृत्स्न
स्योद्भवस्थितिसंहारायथायोगंविदाताविदथानितच्छीलः १ तथातिस्त्रैषुलयाधि
कारभोगाख्यासवस्यासत्रियानाश्रितसदाशिवेस्वरान्महूपमाश्रित्यशुद्धाध्यात्मनः कृ
त्स्नस्यविस्त्रस्ययथोचितंयुगपद्भवादीन्विधातास्थितिसंहतिविशेषात्मानौविलयान्
ग्रहोस्थितिसंहाराभ्यामेवसीकृतावितिपंचकृत्यकृद्वेदेवः एतद्व्याख्यादयान्महूपश्चा

ने.
घो. टी.
१

2

प्रिमोग्रन्थः सृष्टिस्थितिचसंहारं व्रितन विदधाम्यहमित्यास्ति ॥२॥ किंचति सृष्टपरा
पराभूमिषु त्रिधा क्रिया ज्ञानेच्छाख्यं रूपमास्याय यदुद्भवादी निधाता यद्वक्ष्यति एवंम
मेच्छाज्ञानाख्या क्रियाख्या शक्तिरुच्यते इति क्रियाशक्त्या तत्सृजति ज्ञानशक्त्या जग-
स्थितिम् संहारं रुद्रशक्त्या चेति ३ अपिच परासमेयमानमात्मिका मुति सृष्टवस्थाषु
नरशक्तिशिर्वेभदा त्रिधा रूपमास्याय कृत्स्नस्य विषयस्योद्भवादी निधाता यो यद्गविष्यति ।
एवमुक्तेन विधिना मंत्रास्सर्वे व्रितत्तत इत्यादि भवन्ति सर्वतः सर्व इत्यादि च ४ अपिच तिसृषु
श्चरद्वयनविश्रांत्यात्मिका सवस्थासु अक्षरभेदाति त्रिधा सानं रूपमास्याय कालाख्या देष्टु
सकलांतस्य कृत्स्नस्य विषयस्योर्ध्वं भवनविदग्मंतः कारप्रकाशानन्दसद्भावपानुद्भवादीनो विधा-
ता यदभिधास्यति प्रणवः प्राणानंप्राण इत्यादि शान्ति येत्यंतं अन्यश्च तिसृषु नवीमदक्षिणमध्यभू-
मिषु वहिश्च निशादिनसन्ध्यातृपासवस्थासु त्रिधाने त्रिनाडीसंचारविशेषरूपं सोमसूर्यबहुन्याम
वरूपमास्याय कृत्स्नविषयस्याप्यायप्रकाशादादादि रूपानुद्भवादीनो विधाता यदा द्रेक्ष्यति सूर्याच
द्रमसो वक्रिस्थिता मपरिकल्पना त्रिनेत्रकल्पना मस्यंतदर्थमिदं दृश्यते ददनाप्यायनेनेन प्राकाशं

विद्याम्यहमित्येवस्त्रेवस्याशब्दोभावसाधनोधिकारसाधनश्चयथायोगंयोन्यः परंम
त्याहमिममदृष्टायस्त्रिधात्रिष्वस्यास्त्रेतिविद्यातीतिचपठित्वायत्तद्याकुर्वाणानपदास्या
एव एवमिष्टदेवतांनमस्कृत्यतन्त्रावतारकश्रायनिक्रममुपक्रमतेवक्तुम् ॥

कैलासशिखरगामीनंदेवदेवमहेश्वरम् कीदृमानंगोसांर्यपार्वत्यामदितंदरं दृष्ट्वाप्र
मुदितंदेवंप्राणिनांदितकाम्यया तत्संगादवतीर्याशुपादोजग्राहपार्वती प्रप्रच्छपरया
महेश्वराख्यंदेवानांब्रह्मादीनांदेवंघोतनादिसतत्त्वं भक्त्यामनोष्यपरमेश्वरम् ॥
सकलभोटनिमिरदरत्नाद्गोमोक्षप्रापकताश्चदरमुक्तेच हरतिपशुभ्यः पाशासुंशोष्यर्धं
नयतियस्सहरइति पार्वत्यामदितमित्युमापतिकैलासवासिनंपरमशिवं अतएववात्सग
गोस्सहकीदृन्तमपिवस्तनोगोस्समरीचिचयैस्सहविष्यनिर्माणादिकीडाताच्छीलेनविद
धतमतश्चस्वमरीचिचक्रविश्रान्तेः प्रकर्षेणामुदितम् परमानन्दचनमतएवच केशिरसे
लास्फुरंतीशक्तिस्तस्यामासशुभनेयस्यापिनीसमनात्मनस्त्रिखरस्यात्युच्चस्यथाम्नः तत्रा
मीनमुन्मनापरतत्त्वस्फारमयंदृष्ट्वा निश्चित्यावसरत्तादेवीविनयान्मरीचिचयमुत्संगमुज्जिता

ने.
घा. टी.

३

३

मुपादग्रहाण पूर्वपरस्वरूपाय न परयाभक्त्या सन्नोष्य प्राणवदनजिह्वलयाष्टवती यत्प्र
सृतदर्शयति ॥ श्रीदेव्युवाच ॐ भगवन् देवदेवेश लोकनाथ जगत्पते यत्तयामहदाश्च
र्यकृतं विस्मयकारकम् सर्वस्य जगतो देव किंतु मे परमेश्वर इति ज्ञेयं इहा सादं रहस्यं न प्र
काशितम् कार्तिकेयस्य च न मे न सरेषु गणेषु वा योगेश्वरीणां मातृणां मृषीणां योगिनां
न हि तदयमेव जगन्नाथ प्रसन्नोऽसि यदि प्रभो प्रार्थयामि प्रपन्नार्हनिः शेषं वक्तुमर्हसि ॥

हे भगवन् ज्ञानेश्वर्याद्यतिशयशालिना गच्छ देवदेवानां ब्रह्मादीनामीश्वरेश्वरामिन् लोकानां
नाथ स्वामिन् समभिलषितसिद्धये लोकैः प्रार्थमानं जगतो विश्वस्य पते पालक देवकीशदिपर
परमेश्वरपरमशिवमूर्ते इत्यामंत्राणि सकलनिष्कलोभयस्वरूपामर्शनेन भगवतः सार्वभौमस्य
प्रथमपरगाणि भक्त्यातिशयद्योतनादात्मसम्पत्तिं कारयन्तया यन्महदाश्चर्यकृतभाविविशेष
पूर्वदर्शयिष्यमाणं संहाराप्यायकृते प्रकाशनरूपं तन्ममैवापित सर्वस्य विस्मयकृतं तस्मिन्
देवजायते निश्चीयते आसायते प्राप्यते समाविश्यते च रहस्यं यतो न प्रनायापि प्रकाशितं योगेश्व
र्यावास्याः त्रैचर्यायामातरो ब्राह्मणाद्याः ऋषयस्त्रीव्रतपसेः योगिनः षडंगदियोगेनेश्वराश्रयकाः

तदित्याश्चर्यम् मेरुतित्वद्रक्तिज्ञः प्रसन्न इति माया कालावशात् शान्त्यन्तर्मेर्मल्यगतः जगन्नाथेति वा
क्यांतरस्य तान् पुनरुक्तम् यतो जगन्नाथो सि श्रुतं प्रपन्ना तदा राधने कपरासतीत्वां प्रार्थयेत्तमिः
शेषं मे प्रपन्नाया वक्तुमर्हसि अत्र तं जावतारकः संगतिं करीति ॥ एवं देव्या वचः श्रुत्वा प्रहसव
प्रकृष्टोद्दामः परनाददशा समावेशोद्दामो वदने भिधानेयस्यादृष्टविग्रहा दनो ब्रवीत् ॥
छान्ताच्छिवात्परमकारणात् धनिरूपविनिष्क्रान्तं शास्त्रमित्याश्चायेष्टकत्वात् अथ च प्रहस
मात्मिकभावो दयात्प्रफुल्लं वक्तुं यस्या किमब्रवीदित्याह ॥ श्रीभगवानुवाच किं किंवदसि
यतो वसन्तजातयापरा सप्रेणीरहस्यं ते हृदि स्थितं सर्ववक्ष्यामि सन्देहं तोषितो हं त्वयानये ॥
नुजिचुत्ता प्रवृत्ता तया चाहं त्वया तोषितो तस्मां सर्वरहस्यं निःसन्देहं ते वक्ष्यामि किं किं ते हृदये स्थि
तं वदस्व त्वत्प्राविशेषप्रभेदे वीप्रोत्साहयति अथ च यद्दहस्यं तत्तद्दृष्ट्वान्न रे वस्थितं केवलमनु
मीलितम् वदसीति पाठे स्पष्टार्थः एवं देवेन सामान्येन वक्तुं यत्प्रतिज्ञातं तद्दृष्टीकर्तम् ॥

श्रीदेव्या वच भगवन् देवदेवेश विज्ञाश्चर्यप्रवर्तक आश्चर्यमीदृशं रम्यं न श्रुतं तच्छृणोम्य
हं विभो प्रसन्नवदनपरमानन्दकारक अमात्सर्येण भगवन् कथनीयं त्वयामम ॥

ने.
घो-टी-

इदृशमिति ह तस्य तम् स्फुटीकरिष्यमाणं न स्पृतमिति नाद्यापि निर्णीततत्त्वम् तच्छृणोस्य
धिनिगमिष्यामि पतत्स्फटयति ॥ यत्तदापोमयं देवचक्षुः सर्वत्र दृश्यते तस्मादग्निः क

स्यं गौद्रुत्पन्नः कालदाहकः येन वै दृष्टमात्रस्तमिन्नो भस्मसात्कृतः किं तद्वै द्रुतं देवव।
क्रिकालादियत्तया प्रज्वालितं न गत्सर्वत्र स्नादिस्थावरात्तकं कामस्तथैव निर्दग्धो लील।
या परमेश्वर कोयने ज्ञानलं नाद्य दृश्यते यन्न कस्यचित् कृतं यदेव देवेन मदा विस्मयकारकं
देवने ज्ञांतरे वक्रिस्त्वदते कस्य दृश्यते किं वा वक्रिमयं चक्षुः तत्कथं न विभाव्यते येनैव चक्षुः
षा कृत्स्नं प्रसरं च न गत्यते सर्वा मृतमयेनैव न गदाप्यायसे क्षणात् मामानन्दयसे देव प्रम
त्रै नैव चक्षुषा प्रमृता कारवच्छ्रुं न गदाप्यायकारकं तस्मात्कालानलप्रायः कृतो वक्रिः

यच्चक्षुरिति गोलकनृपं दृश्यते सर्वरूपल प्रजायते पतत्सर्वं समामेन भगवन्वक्तुमर्हसि ॥

भ्यते तदा पशुतिमितरूपवाक्यत्वात् ममनेत्रोदकं चैवेत्यादितदीयांगुलिभिः प्रिये दृशयानि स्मर।
तांगेति श्रीमत्सच्छन्दे देवानाभिहितत्वात् प्राज्ञं ययपितार्किकैस्तेनो रूपमनुमीयते चक्षुस्त
थापिय दृश्यते तदुक्तदेतो रूपमेवातएवामयं न विद्यते मयो हि सायतः ॥ ० ॥ ० ॥ ॥

तस्मात्कालाग्निदाहीकथमिति विरुद्धोऽग्निर्जातः किंतु द्वौ द्रुतमिति कालकामादिदाहायज
गत्प्रदीपकं त्वयेतत्स्वातंत्र्या किंवा त्यापितं यद्यस्मात्क्रोधावसरो न कस्यापि ह्यते तन्मूनं देवदेवे
न सर्वेन्द्रियशक्तिविज्ञाभासेन भूमेनैतदीदृक्कृतं तच्च त्वा मते न्यत्रादृश्यमानतात्मददाश्रयं कृ
त किंवेति कालदाहादिकार्या न गुण्यादयेस्तथाभ्युपगमाश्च यदिवाक्रंचक्षस्तत्कथमस्य प्रका
शहेतुदीपादिव न दृश्यते सावातथादर्शिकथं तनेन वाक्रेन त्वं प्रसंगं जगदाप्यायसि मामानन्दय
सि चामस्ताकारः तदिति तदेतस्मात्कारणान्न हं मृतोऽयं हेतरेतत्कथं कथंचामृतमया दस्मा
त्कालकामादिदाहीकलाभिकसो जात इत्येतद्विरुद्धमाभासमानं समर्थयस्व परमेश्वरेति देव्या
ष्टः ॥ श्रीभगवानुवाच अतिकोतूहलाविष्टा एच्छस्ये तच्छृणु प्रिये ॥ शृणुत्युक्त्वा
देवी ममिमांसी कथं विशेषनिश्चयं कर्तं प्रतिजानीते ॥ यस्मिन्नेवान्तरेव क्रियं ह्यमृतमन
मने जावर्तु न्यमृततदयं यदनृतमं रहस्य तमं तत्सर्वं कथयिष्यामि योगयुक्ता शृणुष्व
मिति प्रागुक्तमतश्च पाशानां कालादेश्च दाहकं परधामावेशात्स जगदाप्याय कथय्यो ये
यद्युक्त्वा परादयम्भागन प्रवेशेन कथयिष्यामि । त्वंच तथैव शृणु वन्न विमृश । तदेतदादि

ने-
घो-टी-
५

वाक्ये अत्र परवद्व्यस्ततात्मनेत्ररदस्यमभिधेयं तस्यानन्तममिति विशेषणभोगमोक्षाख्यं
प्रयोजनं प्रद्युपायतमसूचितम् परादिनदिव्यान्तःषाढासंबन्धः प्रसिद्धपव नेत्रतत्वाभि
धायत्तामेत्रमिद्यम्यनामप्रतिज्ञातेस्फुटयति ॥

यत्स्वरूपं निजं शुद्धं व्यापकं सर्वतोमूर्त्तं
सर्वभूतान्तरावस्थं सर्वप्राणिषु जीवनं योगगम्यं दृग्ग्रासादं दृष्ट्वापमकृतात्मभिः स्वस्ववी-
र्यं स्वसंवेद्यममेव परमं पदं तद्दीर्घं सर्ववीर्याणां तदेव लवतां बलं तदोजश्चो जसो सर्वं
शाश्वतं ह्यचलं ध्रुवं साममेच्छापराशक्तिः शक्तिपुक्ता स्वभावज्ञा वक्त्रे तेषामेव विज्ञेया
रश्मिभूपा रवेरिव सर्वस्य जगतो वापि स्वाशक्तिः कारणात्मिका सर्वज्ञादिगुणास्तत्र व्या-
क्ता व्यक्ताश्च संस्थिताः सैवेच्छाज्ञानरूपा च क्रियादिगुणा विस्मृता ज्ञानादिषु गुणायते
तत्र स्याः प्रभवंति हि सावैमदा क्रियारूपा संस्थितैका क्रियामता प्राणिमादिगुणानोष्ठाका-
रोति विकरोति सा पवंममेच्छाज्ञानाद्या क्रियाद्या शक्तिरुच्यते सूर्याचन्द्रमसौ वक्रिन्ति
धामपरिकल्पना त्रिनेत्रकल्पनामह्यंतर्ह्यमिह दृश्यते दहनाप्यायने तेन प्राकाशं विदधा-
त्यहम् ॥

यन्निजमात्मीयं विशेषानुपादानात्ममेव प्रमाणाप्रमातरूपस्य विषयसंस्वरूपमात्मीयो यश्चि

आत्माशेषव्यवस्थादेतः स्वभावतएव शुद्धं व्यापकं स्वभित्तौ विद्योद्भासकमपि न विदेनाच्छादितं
दर्पणावत्सर्वतोऽभावादिप्रसरं त्यशक्तयो यस्य सर्वाणि च नीलमावादिज्ञानानि शैवीमात्रमि
होच्यते इति स्थित्या मावानि प्राप्ता पाया यस्य सर्वेण च रूपेण प्रधानम् सर्वेषां स्यावरादिब्रह्मा
नानां भूतानामन्तरावस्थमहन्ता कपतया स्फुरत सर्वेषु प्राणिषु भिद्यत्त प्राणादि रूपेषु जीवन
म् प्राक संवित्प्राणोपरिणतेति स्थित्या गृहीत प्राणादिभूमिकमतश्च योगेन प्राणादि प्रमातृता
प्रशमनेन गम्यम् । इः खेनामादनीयं । न चैतदप्रसन्नेन शंकरेणोपलभ्यते । इति नीत्याशक्तिः
पातयेते वोपदेशगम्यम् । इः खेन च प्राप्यते कथं चिदुपलब्धेपि वासनानप्रजायते इत्यादि स्थि
त्या केऽपि देवापश्चिमजन्मभिरभियुक्ते न दनिश्चितमिति मिः प्राप्यम् स्वस्यात्मनश्चित्यकाशस्य
संवीर्यं विद्यनिर्मातृविमर्शशक्त्यात्मबलम् । यच्छ्रीकालीकूलम् ॥ तस्य देवातिदेवस्य परवो
यस्त्वनृपिणः विमर्शः परमाशक्तिः सर्वज्ञज्ञानशालिनीति । स्वसंवेद्यं स्वप्रकाशम् । ममेवेति म
मोमापतेः परममेव पदं । एवकारोभिन्नक्रमः विचित्राणामंत्रमुद्रादिसर्ववीर्याणामपि वीर्यम्
बलवतां पवनादीनां तदेव बलम् । सर्वज्ञमेवाजसां तदेवो जः यदुक्तं शक्त्या शक्त्यपरा मर्शमना
पत्यप्रवर्तनम् । तेज इत्युदितं मद्भिस्संवेदननभ स्वत इति तश्च सर्वं विद्यात्मकं शाश्वतमविव
र्तमचलमपरिणामि भुवं नित्यं सति यदेवं भूतं वीर्यं मम सत्त्वस्थिनी पराशक्तिरिच्छा इच्छा

ने.
घो. टी.

६

रूपतां प्रामा। कीदृशीच्छासभावना शक्तियुक्तागर्भीकृताशेषविषयशक्त्याभेदविमर्शेनित्या।
वत उक्तंच श्रीश्रीपूर्व। यामाशक्तिर्नगद्गार्तः कथिता समवायिनी इच्छातन्तस्य सादेविमिस्र
होः प्रतिपद्यते इत्यादि स्वभावजेति स्फुटयति। वक्तेरूपमेव रवेरग्निमकुपेववेति शक्तियुक्ते।
तिचयनक्ति सर्वस्येन्येन सर्वस्यापि जगतः कारणात्मिका निर्मात्री स्वाग्रात्मीया विदा
नन्दसंरूपसंबन्धिनी शक्तिर्नतव्यतिरिक्ता सर्वजेति सर्वज्ञत्वादयो ये गुणास्तपितत्र प्रथमेच्छ
यां व्यक्ता इत्यासूत्रितरूपाः स्थिताः सैवेच्छेति इच्छाशक्तिरेव एवमेतदिति ज्ञेयं नाव्ययेति स।
निश्चितं तापयन्ती जगत्प्रज्ञानशक्तिर्निगद्यत इति श्रीपूर्वोक्तनीत्याज्ञानशक्तित्वमापाद्य। ए
वंभूतमिदं वस्तु भवदितियदा पुनः। एतातदेव तत्तदकुर्वन्त्यत्र क्रियोद्यत इति स्थित्या क्रियाश।
क्तिरसम्पन्ना कीदृशी गुणो विस्तरता निश्चेष्टेः कार्यैर्धर्मैर्नृपैर्वैतद्यप्रामा ज्ञानादीति ये पूर्वमिच्छा
यामासूत्रितकल्याउक्ताः सर्वज्ञादादयः ते तत्र क्रियाशक्तौ स्थिता इत्यत्र भट्टारकपदे स्फुटीभूताः
प्रभवन्ति विस्तरभन्ते हीनियत एव सतो युक्तमुक्तं प्रारब्धकालाव्यक्ताव्यक्ता इति सावेमहाक्रियेति इत्य
भट्टारकात्मा क्रियाशक्तिरूपा सैव क्रियाविषयनिर्माणो प्रभोः कारणरूपा। एकात्महितीयाम
ता सैव चाणिमादीन् करोति जनयति विकरोति स्यापयति संहरति चेत्यर्थः एवमुक्तनीत्यामम
शक्तिः स्वातंत्र्यरूपेच्छादित्रयात्मोच्यते सूर्येति इच्छादिशक्तित्रय एव मध्यदक्षिणवाममार्गे

षुवक्रिसूर्यसोमकल्पनांतर्वद्विरपिचेच्छादिशक्तिस्फाररूपाचवसूर्यादयः यदुक्तं श्री
स्वच्छन्दे ज्ञानशक्तिः प्रभोरेषातपयादित्यविग्रहातपतेचन्द्ररूपेणक्रियाशक्तिरित्यादि वि
नेत्रेतिमह्यंमदाकृतिव्यक्तयेत्रिगोत्रकल्पनानेत्रत्रयोन्मीलनेदृश्यतेसापितदर्थमिति नि।
गीतधामतयाधिष्ठातृशक्तितयाभिर्व्यक्तये यदुक्तंभारतेपि तिस्रोदेवोयदाचैनन्नित्यमेवा
सतेयम्वकस्ततदाज्ञेयइति दृष्टेनेति यतएवम् परममेवधामोक्तयुक्त्यानेतरूपंतेनकाल।
कामदाहजगदाप्यायप्रकाशनादियःकरोमित्युक्तमेवसवशक्तेश्चिदात्मः किममाध्यमस्ती
तियावत अतएव ॥ सृष्टिस्थितिसंहतिंचत्रितनुविदयाम्यहम् ॥

तिस्रोब्रह्मविस्फुरद्रास्त्र नवोयस्यमोदमे
कएवचिन्मयः क्रमेणस्रष्टादिकरोमि अथचगृहीताश्रितसदाशिवेश्वरमूर्तिस्वाधरा।
ध्वविषयेस्रष्टादिरूपंचकारादितयानुग्रहोचेतिपंचकृत्यायफमेवैकःकरोमिनतमह्यतिरि
क्तास्तेकेचित एवमीदृशंस्पष्टमक्षरांशंपरित्यज्यं ब्रह्माद्यधिष्ठानेनभगवतस्रष्टादिकृतमाहु
स्तभ्राजाएव किंच ॥ तद्दीर्घाष्टरितंसर्वममतेजोपद्वंदितं इच्छाज्ञानक्रियारूपंनेत्रास्तम
तेनप्रोक्तस्वातंत्र्यशक्त्यात्मनावीर्येणाष्टरितंयन्मदीयंचित्तकाशोपद्वंदितंवा (नतमम ॥

ने-
घो-टी-

प्रकमाशयायादिकारितेन इत्यादिशक्तित्रयसामरस्यात्मतनिरूपयिष्यमाणनयत्राणादि
धर्मतयानेत्रमविनाशपरमानन्दमयहास्वास्तमविद्यमानमन्युत्तमं यस्मात्तादृगसम्मतमुच्य
तेश्चान्नायेषु। किंच। उदीर्यपरमं धाम यत्तत्परमानन्दं यदेतत्परमं
तत्प्रागुक्तस्वातंत्र्यशक्त्या परं तदेतन्निष्कलज्ञानं विशुद्धं नेत्रमुत्तमं।

तन्वीर्यं सूर्यादिप्रकाशकत्वात्परमं धाम चिरूप
हेनाविनाशितात्परमानन्दरूपं यदेतदिति सदास्वप्रकाशं वात्या
भ्यंतराशेषविषयप्रतिष्ठास्यानन्तात् परंप्रकृष्टं पदं धाम तदेतदितितच्छब्देनोक्तपरामर्शरूपिणा
स्फुटमेव यत्सर्वत्र परामर्शमभूतमदधुना स्फुटीकृतमितेतच्छब्देन सह तच्छब्दः प्रतिभिज्ञान
मात्मतत्त्वविषयदर्शयति निष्कलं सकलकलाभ्यो निष्क्रान्ते निष्क्रान्ताश्च कलायतः तादृग्वि
शुद्धं परमादयात्मयज्ञानं चित्तनेत्रमुच्यते न तत्र प्रश्रयं शिशोकितावृषगोलकरूपे नित्याननुमेय
तैजसां तिरुपे वा यत एवमेतत् ॥

वपवार्थं तेनेति निष्कलचिदात्म
नारूपेण मत्पुजिते तदुक्तम् । भावि

मत्पुजितेन चाख्यातं सर्वेषां मोक्षदायकं तस्मिद्धिदं
परं देवं सर्वदः खविमोक्षदम् ॥

मृत्युंजयप्रकारास्त्राणंचैतत् सर्वेषामोक्तदायकमित्यनेन नित्यकर्मदीक्षाभिषेकाधिका
रा उपलिप्ताः वक्ष्यति च विप्रादिप्राणिनः सर्वसर्वदोषदयार्दिताः येन वै स्मृतिमात्रेण मुच्यन्ते
इति सर्वेषामित्यनेन च वक्ष्यमाणपराद्वयव्याप्त्या सर्वस्वातः प्रसिद्धतत्तदेव तोषासिनां वि
स्वादि सगता नारायिनां तल्लेखमोक्षभूमिरित्यामृचितं तत्सिद्धिमिति भाविसिद्ध्याधिका
रोपक्षेपः परं देवमिति योतनादिसतत्त्वस्वरूपसमावेशः कदाचित्तो यद्वक्ष्यति निमेषो
मेघमात्रेण यदि चैवोपलभ्यते ततः प्रभृतिमुक्तो मोक्षो न पुनर्जन्मवाप्नुयात् इत्यत एव परम
नानुप्रविष्टानां देहादिप्रमादतां विना भाविः स्वस्पर्शात् सर्वतः स्वविमोक्षदम् ॥

सर्वान्निविधानाधीनाम् सर्वव्याधिहरं देवं सर्वमयहरं शिवम् ॥ यांश्च शिरो रोगान्
ष्टपंचदशाधिकारवक्ष्यमाणमंत्रयंत्रादिविचित्राकारैर्हरति अतश्च शिवं श्रेयो रूपम् दारि
द्र्यदमनमित्यष्टादशाधिकारवक्ष्यमाणश्रीमहालक्ष्मीयागादिविधिदपक्षिप्तमित्यं मृत्युंजि
दित्यनेनाष्टमाधिकाशेक्तः परो मृत्युंजयप्रकारः कदाचित् सर्वतोमुखं चकृत्वा मृत्युंजिदित्यने
न सप्तमाधिकाशतसूक्ष्मध्यानहेतुको मृत्युंजित्यकारः तथा ध्यानहोमादिजाग्रपित्तप्रकारास्सू

ने-
घो-दी-

८

चिताः यदह्यति यदाव्याधिभिर्गक्रांतस्त्वपरस्युगतोपिवा तदाश्वेतोपचारेणपृथ्यंसीर
सृतेनवा तिलैः सीरसमिद्धिर्वाद्योमाच्छांतिंममश्रुतेइत्यादि । अपिच । परमानन्दात्मक
पार्यन्तिकफलात्मकतादमोचं सदासर्वावस्येद्योतमानतादमले भेदोपशमाच्छान्तेचि
न्मात्ररूपं तथापिसर्वदेविष्यनिर्मातृ सर्गादिकर्तृतेष्वनुग्रहेकपरत्वात्सर्वमोचनं सर्वमायु
वलादिददाति यदह्यति आयुर्वलयशः कीर्तिवृत्तिर्मेधावपुःश्रियः सर्वप्रवर्ततेतस्यभू

श्रमोचममलंशांतेसर्वदेसर्वमोचनं सूर्यकोटिसदस्त्राणावहययुतसदस्त्रशः य
तेजसासमेतस्यकलानार्चतिषोडशीं सर्वतेजोमयेयस्मान्प्रथुष्टंमसुरैः तेनने
त्राग्निनासर्वनिर्दहापित्ताण्डुवम् तेनैवाप्यायनंभूयः प्राकाश्यंविदधामिच ॥

भूतानांयमृतममित्यादि । निःसंख्यासूर्यवह्न्यादीनांतेजसाममं यत्किंचित्कल्पनयाक
ल्प्यतेतदपि कल्पितहादेवतस्येतिप्रकृतस्यमहायाम्नः षोडशीमपिकलानार्चति ।
सूक्ष्मतमेनाप्यंशेनन सदृशमकल्पितपरप्रमात्रेकरूपत्वात् । अप्रथुष्यमनभि
भवनीयंसर्वनिर्महामीतिमहाप्रलयादौ ॥ ०॥ ०॥ ०॥ ०॥ ॥

कर्तृकथाकालकामयो ध्रुवंनिश्चितं तेनैवचभूयः पुनः पुनराप्यायनंप्राकाशयेवेतिकत्या
तांतेसर्वविषयंकरोमि कर्तृकथादीणाथार्तजंताप्यायमरुताद्यत्याशाप्रकाशनस्य अनेन।
चेकविंशाधिकारभाविस्रष्टाद्युपक्षिप्तम्। किंच॥ तस्माच्चरतरंनान्यत्किंचिदीर्यप्रदृश्यते
एतदेवपरमंवीर्यंयद्व्यति मंत्रकोटोत्पन्ननाश्रय (तदेवास्त्रमयंगौद्रमणसन्नारणपरं॥
काव्यकाव्यवस्थिताः सर्वास्मास्मिदिदंस्तेनग्रायन्तर्तद्विरोधिताइतिअनेनचतुर्दशद्विविंशाधिका
स्यंसर्वमंत्रोत्तमत्वमुद्दिष्टम् अतएवगौद्रंभेदच्छेदिग्रस्त्रमयंज्ञानासिद्धंपमदाहृताजीवानांपरमेत
त्सन्नारणं। तथा॥ सद्यदंसर्वशत्रूणांशस्त्रोत्तमकीर्तितं सर्वेषामेवभूतानामायुर्यजंतदायुधं।
सर्वशत्रुक्षयदेत
द्वच्छंस्त्रशसेदिसार्थत्वात्। यद्व्यति। परगष्टविभीतानांरूपाणांविजयावदमिति सर्वेषामि।
तिस्त्रावरादीनांचतुर्दशानांभूतानामायुः प्राणान्यते स्वस्त्रसतंत्रचिदेकरूपत्वात्। तस्माद्युधं
विशेषानुक्तंस्सर्वमहावीर्यरूपत्वात्। तदाह। तदेकंबहुधावीर्यंभेदानंत्यविमर्दितम्।
भेदानन्त्येननपावैचित्र्येणाप्रसृतं। एतदेवस्पुट
यति॥ महापाशुपतंमस्त्रंविशोक्तचसुदर्शनः ब्रह्मणोब्रह्मदाहृत्सर्वेषांस्समायुधं॥

ने.
घो.टी.

मह्यमिति मदर्थम् । स्पष्टं शिष्टं । यच्चैतत् ॥ सर्वेषां देवानामनेकाकाररूपेणास्वरूपेणाम् ।
अनेकाकाररूपेणाश्रययुतं तदेन कथा सराणां स्वरूपेणामयावीर्यं समर्पितम् ॥

५
९
हानेकाश्रयं यत्तन्मयास्वमेकं वीर्यं समर्पितम् तथा तथा वैचित्र्येण भासितमिति यावत् नन्वेक
श्रियोः विकारीतच्छक्तिश्चाप्यतो न नौ शक्तौ बद्धा स्यात्तं यदा चैतन्मविना कृतौ विकारित्वादि
तिभेदवादिभिर्युक्तिरुपलक्षिता योगशक्त्या तयो गे शेते न व्याप्तमिदं जगत् ॥ तत्कथमन
रुच्यते । योगस्य शक्तयः स्वात्मा विस्फूर्जितिसमन्तत इत्याम्ना योक्तुनीत्या योगस्य वासादिशक्ती
नां या शक्तिसामर्थ्येन या जगदिष्येतेन व्याप्तं प्रत्यंशमोत श्रोतं तदेकात्म्येति यावत् । तदुक्तं शिव
सूत्रेषु । सशक्तिप्रचयोऽस्य विष्णुमिति । किंच ॥ भीतानां मीपरा रक्षा त्रस्तानां तपो कान विंशा
भीतानां सापरा रक्षा त्रस्तानां मभयं परं शत्रुभिश्चार्दितानां तमोक्ष दे परमं भुवम् ॥

धिकारवक्ष्यमाणान्तच्छाया दोषभूतप्रदयत्तशक्त्यादिमुद्रितानां परारक्षा तदधिकारवक्ष्य
माणो परमुन्मुद्रणम् । त्रस्तानां च परमाभयम् । यद्वक्ष्यति । त्राणां करोति सर्वेषां ता
रां त्रस्तचेतसाम् । इति । त्रासोऽप्यदृष्टं नन्ती व्रंभयम् । शत्रुभिश्चार्दितानां च परममभय
म् । यद्वक्ष्यति । ॥

संग्रामकालेधातव्याख्यद्रुपत्रलतास्थितानयंप्रयच्छतंवश्यंरिपुदर्पापराभवेत इत्येतन्मंत्राग
न्यमहालक्ष्मीमुद्दिश्यभुवंनिश्चितंपरमंमोक्षदमित्येतदस्यमुख्यंस्वरूपं । उपसंहरति ॥ तीव्रत
रंरुदितिप्रशक्यमपिचटयेत रौद्रंमंदरं श्रीमन्महाविभूति रुजितमसामान्यबलं प्रसादम
तिनिर्मलं वरदंयथाभीष्टप्रदम् श्रेयः प्रशान्ताशेषलेशस्वात्मविश्रान्तिसारम् प्रकाशप
वप्राकाशंसूर्यसोमवह्न्यादिज्योतीरूपं यद्यदिति । षडधमध्येयकिंचिदस्ति तत्सर्वतदेवे

किंवातिविस्तरोक्तेनपौनःपुन्येनसुन्दरि यद्यतीव्रतरंरौद्रश्रीमदरुजितमेववा प्रसादेवर
दंश्रेयः प्रकाशंतदेवहि तज्ज्ञेयमप्रमेयंचज्ञानंमंत्रमहाबलं तातारंसर्वभूतानांगुप्तंगो।

तिप्रोक्तप्रकाशानन्दचनस्वरूपमि ष्यंसदादया तवाचकथितेदेविकिंभूयःपरिष्टच्छसि।
त्यनेनसर्वोत्कर्षाशेषविश्वमयदृढभगवतोनेत्रनाथस्योक्तं हीतियतपवंतस्माकिंवातिविस्त
रोक्तेनेतिमंगतिः अनेनचवैश्यात्म्यप्रकाशनेनषोडशाध्यायंदर्शयिष्यमाणसर्वाचारमत
तमुपपत्तिं तदेवचतस्रंविद्योत्तमहाज्ञातव्यम् सार्वज्ञ्याच्चज्ञातंशक्यमहंच अथचाप्रमेयंज्ञा
नमनवाच्छिनसंविद्रूपंनत कस्यापिप्रमाणस्यगोचरः । तदुक्तंनिकहृदये स्वपदास्वाशिरच्छा
यांयथालंचितमीदृते कस्यापिप्रमा पादोद्देशोशिरोनस्यातथेयंवैभवीकलेति । प्रत्यभिज्ञाया

ने-
घो-टी-
१-

मपि विष्ववैचित्र्यविज्ञस्येति । मंत्राणां कोटिसंख्याकानां मदद्वलं परमं वीर्यम् एतच्च वत ।
दशैकविंशद्विंशाधिकारेष्वभविष्यदुपलक्षणम् एतच्चैतत्सर्वभूतानां त्राणोन्नतानां ननु ग्रहप्र-
पंचेन तारं दीप्तम् । त्राणोन्नतः तथा तारम् यत एवेते नैतद्भूतं परं रदस्य सतत्त्वगोप्यं रक्षणीयं शक्ति-
पातवतामेव । प्राकाश्यं तयानो न्येषांतवचैतद्योग्याया अतितीव्रशक्तिपातेन परतत्त्वजिज्ञासा-

अशेषविष्ववैश्चात्मसामरस्येन सन्दरम् विदानन्दचने श्रीमन्नेत्र
मैशमुपास्महे ॥ इति श्रीराजानकक्षेमराजविरचिते नेत्रहोते प्र-
थमाधिकारः ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ ॥ दृष्टमूर्तिविष्वमूर्ति
यदमूर्तिप्रगीयते मंत्रमूर्तिनमोनेत्रे तच्चिन्मूर्तिमदेशितः ॥

वसरेकथितम् ॥ किंभूयः परिष्टुच्छमीति भाविप्रमेयावकाशदानाय पाटलिकसंगत्य
यामिति शिवम् ॥ किंभूयः परिष्टुच्छमीत्युत्पादतावकाशावगततद्वानुवादपुरःसरं जग-
दनजिह्वतयामंत्रस्वरूपमवतारयिषुः ॥

अमंत्राणानि प्राग्वत पूर्वाधिकारयेत्परमं वीर्यं निर्णीतं मान्तादिविशिष्टं तव मुखाच्छ
ते यद्येवमुक्तं दृशा सर्वानुशादकं तद्भगवन्निश्चानुशादकः व्याख्याया कीर्णयच्च तदृशं
मविधो भूतसर्गा यच्च भूर्भुवर्मानुषे लोके विप्राद्यास्ते निःसंख्येः इत्येवः रागदेषादिदोषेषु

श्रीदेव्युवाच यद्येवं परमं शान्तमप्रमेयगुणालयं सर्वानुशादकं वीर्यं तव देव मुखा
च्छते भगवन् देवदेवेश लोकां नुग्रहकारक तियो निजमिदं सर्वं तिर्यमानुषदेवगम
श्रौधिव्याधिभयो दिग्गं विषभूतभयार्दितं अपरमुशाता कीर्णान्तरकामक्षयान्नितं
भूर्भुवर्मानुषे लोके विप्रादिप्राणिनस्तथा इः खदोषशता कीर्णाः कृतस्तेषां संख्ये वि
भो युगानुरूपमानेन तेषामायुः समानतः निचो संति वलोपेतास्त्वते जो बलवृद्धिताः
अनेकशतशो भेदैर्व्याधिभिश्च सृषीदिताः तेषामनुग्रहार्थाय कृपया प्राणिनां हितं

कीर्णस्तेषां चायुगानुसारपरिमि

वधोपायं न गन्नाथ मुच्यन्ते येन सर्वतः ॥

तमप्यायुः तदीयते जो बलाभ्यां स्फीता ग्रन्थीच्छाकिनी भूतयक्षग्रहाद्या व्याधिभिस्तदह
हन्तमिच्छन्ति । ततस्तेषां सर्वेषां प्राणिनां कृपया नुग्रहकर्तृ हितमुपायसादिश । ये
नैते सृषीदिताः सर्वे मुच्यन्ते । निवृत्तसर्वा पट्टवाग्रपट्टज्यंते ततश्च ॥ ॥ ॥

ने-
घो-टी-
११

येनयेनप्रकारेणज्ञानयोगेनमंत्रतः यद्यत्प्रयसिदेवेशान्नृपायंवदसमे ॥
हेदेवेशस्वशात्मन ज्ञानयोगमंत्रानाश्रित्ययेनयेनस्थलेनस्थलेणापरेणाधोपायेनतत्प्रशि
तंश्रेयोयत्प्रयसि । तस्योपायंवदयदत्रतंत्रावतारकः संगतिकरोति ॥

प्रदस्येति योगशुक्लाक एवंदेव्यावचःश्रुताप्रदस्योवाचशंकरः ॥ शयिष्यामीत्यादि
एतात्परम्भुरतासमावेशादिदस्य अथचप्रानिर्हृषितनीत्यानादामर्शावेशादट्टासंकृतार्क
यदेतदस्यभगवतोसाध्यमितिस्मितंविधाय ॥ श्रीभगवानुवाच अतिकारुण्यमावि
यदिसातिकृपयाहयाहे एतेदेवतेष्टच्छमीदसो नकेनचिददंष्ट्रेणानात्मातंकस्यचिन्मया ॥
एष्टस्तथानकेनचिददंष्ट्रेणतश्चनष्टः कस्यचिद्ब्रूयादितिनीत्यामयापिनकस्यचिदाख्या-
ते अतश्च ॥ मत्समंत्रेषुसर्वेषुनेत्रभूतंप्रकीर्तितम् समाश्रयेनकेनापिलक्षितंतस
इत्थं तवायकशयिष्यामिप्रकारंपरंध्रुवं मंत्रोयोगज्ञानगम्यमोक्षदेसिदिदं
यत्तयानेत्रस्वरूपंष्टंस्तत्प्रधानतयाविद्यमानेषुसार्थत्रि
कोटिनृपेषुमंत्रेषुमध्येविषयेषुचनेत्रभूतंयथानेत्रमितरेन्द्रियमध्येप्रधानभूतंसत्सवि
द्यमानेषुभावेषुभावेषुप्रका ॥

शकंच प्रकीर्तितम् तथैवैतत् यदस्यति सर्वधारणो देवः सर्वसिद्धिफलप्रदः सर्वेषामेव
मंत्राणां जीवभूतो यतः स्मृत इति तच्च सर्वशास्त्रोपदेशावसरे समाश्रयस्य केनापि न ज्ञातं ।
सर्वसर्वात्मनः परादयस्य सर्वशास्त्रेषु गृह्योक्त्या मूर्तिवित्तस्य भेदाधिवासितैर्द्वयधारत्वात्
सृष्टुर्लभं एतन्मंत्रयोगज्ञानगम्यत्वात् स्थूलसूक्ष्मपरोपायप्राप्यंति प्रकारं ध्रुवं नित्यं भोग
मोक्षफलं तव योग्याया ध्रुवं निश्चितं अथ कथं विष्णामीति सोपायकसंप्रयोजनवस्तु तत्तत्प्र
तिपादनं पुनरपि विशेषतः प्रतिजानीते अथ नोपादेयत्वादस्यार्थस्य । तत्र ॥

आदौ मंत्रमयं वक्ष्ये सिद्धि त्रयसमन्वितं सांगं समुद्रया युक्तं सर्वत्राणकरं परम् ॥

यत्पदानां परं रूपं तद्दोषस्य विमर्शसारत्वात् मंत्रः प्रकृतं रूपं यस्य तादृकभाविभोमान्तरि
तदित्यत्र भिन्नसिद्धि त्रयं युक्तं हृदयाद्यंगसंकसहितं भाविपमास्तमुद्रया युक्तम् सर्वत्राण
कृदित्यत्र ग्रहकृदित्यामीति मंत्रविषये घेतदधिकारप्रतिज्ञा ॥ किंच ॥

भूतयक्षग्रहोन्मादशाकिनीयोगिनीगणैः भागिनीरुद्रमात्रादिशवीशमरिकादि
भिः रूपिकाभिरपस्मारेः पिशाचैश्चाप्यनेशकः ब्रह्मरत्नो ग्रहयैश्चकोटिशोयदिमुद्रिताः

ने.
द्यो. टी.

१२

अपमृत्युभिराकान्ताः कालपाशैर्निचोसिताः राजानो राजतनया राजपत्न्यो ह्यनेक
शः विप्रादिप्राणिनः सर्वे सर्वदोषभयादिताः येन वै स्मृतिमात्रेण मुच्यन्ते तद्वीमिते ॥
भृतादिभिर्यदिसृजितास्तमासनापमृत्यवश्च कालपाशैर्दन्तमिश्रः प्राप्तमृत्यवराजाद्याः
प्रजापालकास्तत्यात्मा विप्राद्याः सर्वदोषेभ्यो व्याध्यादिभ्यो यद्भयं तेनार्दिता यस्मिन् तेरेव मुच्य
न्ते तन्मंत्रस्वरूपं तेव शमीति संगतिः भृतामृत्युचरूपैकवृक्षचत्वरदिस्थानस्थाः यथा बलि
नः सत्त्वविशेषाः ग्रहावालग्रहरतिग्रहाद्याः ग्रसम्बद्धप्रलाप्यनिमित्तक्रोधकामादिचित्र
चित्तवृत्तिदर्शयन्मादः रूपपरिवर्त्यर्थं पशुशोणितयाकर्षिणी शाकिनी । पीठजादेव्यो
योगिन्यः ब्रह्मीयंदशकोर्थाभगिन्यः ब्राह्म्यास्त रुद्रमातरः शवोशमरिकाश्च श्रीसर्व
वीरचित्तगतं ज्ञानरूपस्य परिवर्तनम् करोत्यमृतलब्धा च ज्ञेया सारुद्रशकिनीत्युपक्रम्य ।
शविश्रेष्ठं विधा ज्ञेया गुप्ता चारुचनेरताः स्वादयन्निनतमन्निच्छिद्रान्वेषणात्तराः शम
यस्त्वपरा ज्ञेयामंत्रतद्भुतचेतसः परा मृतं समश्नन्ति मानघं वा दयन्ति च पर्यटान्यखिलांष्ट
ष्टीरूपं कुरुवन्त्यनेकयेति लक्षिताः हिंसिकाः रूपिकाः शाकसिकपतनैः संश्लेषणासो ॥

सोकादिकृदपस्मारः प्रमशानादिवासिनः उल्कासुखाः विशाखाः ब्रह्मरक्षोसिरासविशे
षाः प्रहाप्रनिष्टराशिगताभ्योमाद्याः वितत्यचेतस्वरूपमग्रेदर्शयिष्यामः अथशत्रोद्वार
तिकर्तव्यतामाह ॥ भूप्रदेशेममेषुदेचन्दनागुरुचर्चिते कर्पूरामोदगन्धाढोऊंऊंमामो

दसेविते आचार्यस्तप्रसन्नात्माचन्दनागुरुचर्चितः उल्काघैराभरणैर्भूषितैः समस्त
शुद्धेप्रसिद्धवर्णोचन्दनेति चन्दनादिनाश्च मतिः पञ्चमष्टदलेकृतामात्रकोतत्रचालिते
धारशक्तिः तयाहजिते इत्यर्थः प्रसन्नाश्विवसमावेशप्राप्तनैर्मल्यश्रान्मायस्य चन्दनेति कृष्य
नष्टानः मष्टमहामतिर्मात्रकामतत्तजः अज्ञातमातामात्रकाशेषमंत्रादिजननीकथमित्याह ॥
वितनं - कारंमध्यतः कर्त्ति वितनंमध्यतोत्यस्यवर्गाः प्रागादितोलिवित ॥ कायाम। वर्गा
न कचटपयशाद्याक्रमेण प्राच्याघैशान्यन्ते । इत्यंलिवित्तापादक्रमेणोव ॥

पूजयेत्यस्याभक्त्यापुष्पधूमादिविस्तारैः मंत्राणांमातरंदेविप्रोदरेन्मन्त्रदेवताम् ॥
प्रोदरेदिति पूजानन्तरमित्यर्थः उहामाह ॥ विश्वायंविष्णुहृपान्तंविष्णुहस्तकन्दलं ज्यो
तिर्धतिः पराशक्तिश्चिवपकत्रसंस्थितः ॥

ने.
घा. टी.

१६

13

विश्वस्येष्टाथमिकमवर्णम् । विश्वरूपायामायायाईकाम्योतमंतरसवर्णम् विश्वरूपाका ।
लसदाचीमकार अथचविश्वस्यायः स्वष्टावस्मातदाचितादवर्णम् तथाविश्वरूपस्यवि ।
स्योरेतोनिश्चयोयस्यतत उवर्णम् विश्वसंदर्तीरुद्रः तदाचिदात्मकारोपितयेति । वाच्यान ।
सार्धपुद्गारः अस्तमशेषविश्ववेद्याभेदवेदनात्माविंदः कंदलमर्थचंद्रः ज्योतिनिरोधिका
स्पष्टरेखात्माध्वनिः सर्ववाचकोभेदविमर्शात्मानादोदकलारूपः पराशक्तिविंदुद्वयमध्य
गास्पष्टरेखा अत्रनादेननादान्तः स्वीकृतः पराशक्त्याप्यधरवर्त्यपरादिशक्तिरूपाः शक्तिव्या
पिनीसमनाशक्तयोतः कृताः शिवउक्तविश्वभेदविमर्शात्मापरनादरूपतयासर्वोपरिदर्श ।
नीयइतिधूलिभेदक्रमः ॥ ब्रह्मोपेन्द्रफराण्डवाच्यतमवागैक्यप्रथानादभूदारोहाय ।
गलत्सवेद्यशशिभ्यहोवाविरोधात्तथा नासाज्ज्ञानतलोधयोविगलितेवेद्येस्फुटांतध्वनि
स्पर्शाव्यामिपदातदातमननेतदोन्मनाभिस्तमइतिद्वेदक्रमः एकत्रसंस्थितइत्युक्ते ।
अतः पदार्थजातस्यएकप्रणवात्मतादाशिताः स्यमादात्म्यमाह ॥ ॥

अनेनग्रथितंसर्वसूत्रेमणिगणाइव अ
स्मान्मंत्रासमुत्पन्नाः समकोटोधिकारिणा ॥

प्रथितमभितं व्याप्तमिति यावत् सप्तकोट्यो मंत्रा इति प्रथममर्गतावतामेवाधिकारो भूतः अन
न्तरं तज्जातमात्रेण गत्ययमंत्राणां कोटयस्त्रिस्तुः सावाश्विनियोजिताः अनुगृह्याण्यसंवाते या
ताः पदमनामयमिति श्रीपूर्वेभिधानादर्थचतस्रः कोटयोधिकृताः । द्वितीयवाजमुदरति ॥

चित्रभानुपदान्तं तशशांकशकलोदरं तदंशुशार्थविन्यस्ततिर्यग्गांतोव्ययोजितम् ॥

चित्रभानुपदं पाद्ममाग्नेयपत्रं तदन्तस्य कवर्गसंबन्धिः वंशं तच्च शशांकशकलमर्थचन्द्रउदरे म
थ्येयस्य तादृक एव मुद्रागानुसारमग्नीषोमात्मजवर्गं जातम् तदंशुशार्थोकारस्यार्थविन्यस्तं का
र्यं तथातिर्यः गोवायुस्तत्पत्रे योन्तः पवर्गापेक्षया मकारस्तेनोर्थयोजितं विन्दुरूपं योजनायस्य अ
त्रचविन्दुरर्थचन्द्रदिप्रमेयास्त्राणपरः ॥ अस्य माहात्म्यमाह । एतत्परमं धाम एतत्परमाह
चिदानन्दचनमित्यर्थः तृतीयमुदरति ॥ यत्परममुद्दिष्टममृतं लोकविश्रुतम् पीयूषं ते ॥
यत्तदिति स्वसंवेद्यं सम्यक् स्वरूपं स्फुर
कलया युक्तं पूर्णचन्द्रप्रभोपमं ॥ ॥ तथा समावेशः
सावमहाबावमशीत्वात् परममुद्दिष्टम् अमृतं लोकविश्रुतमिन्द्रतवीजतया लोके प्रसिद्धं सका
शमकम् पीयूषकलाग्रमाख्याघोडशीपराविमर्शशक्तिस्तया युक्तम् विश्वसत्तायाः परमरतमय

ने.
घो. टी.
१४

पादानात्पूर्णाचन्द्रप्रभातस्य यत्तत्परममुद्दिष्टमित्युक्त्या तृतीयवीजमादात्म्यस्योक्तत्वात् समस्तम
त्रनाष्टस्यमादात्म्यमाह ॥ एतत्तत्परमं याम एतत्तत्परमं पदं एतत्तत्परमं वीर्यमेतत्तत्परमास्तं
तेजसां परमं तेजो ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम् सर्वस्य जगतो देवमीश्वरं काराणं परमं सृष्टायता
तदेतच्छब्दोऽस्वरूपं च संदर्शनात्स्यस्य सदृशो बली मंत्राणां पालयोत्पिष सर्वसिद्धिगुणास्पदम् ॥
प्रतिभिज्ञापनाय परमनुत्तरं यामचित्प्रकाशः पदं विष्णोतिभूमिः वीर्यं सामर्थ्यम् । अस्तमान
न्दः । तेजसां कालाग्यादिदीप्तानां ज्योतिषां सूर्येणुभ्रुवादीनां । सर्वस्येति षडध्वरूपस्य ।
जगतो देवं योतमानमुपादानाद्यनपेक्षिपरं काराणं । स्वचिद्विज्ञोऽस्मान्तिरिक्तस्यैव विष्णुस्य भासा
कं । अतश्च बलीशक्तोऽस्य सदृशो न कश्चित्सर्गादिपंचकृदस्ति । अथैव सत्त्वसंतत्रचिदेकचनत्वा
त् सदा शिवादीनां ते तदाभामितानां मेतदैश्वर्यविष्णुद्रोक्षो नैतदिच्छयैव सृष्ट्यादिकारित्वा
त् ॥ वक्ष्यति चैतत् । शक्त्या त्रभगवान्सर्वकरोति हि विभुत्तः । निमित्तकाराणं देवं य
था सूर्यमणोः क्रिया । तपादाने तसां शक्तिः संलब्धा
समवायत इति । एतश्च तत्रैव व्याख्यास्या
मः । शंभ्राणामालय इति ॥ ॥

सर्वेषां विदानन्दात्मवीर्यमारत्नात् सर्वासां साथकोभीष्टसिद्धीनां गुणानां च सर्वज्ञत्वादीनामास्पद
माश्रयः अथ ॥ अथुनांगानि वक्ष्यामि स न होयैस्तु सिद्धि ॥

अंगानि हृदयादी
कृतपरिग्रहः सिद्धिनिभुक्तिमुक्तिंचलभते साथकादिगचार्यस्त्ववितरतिपुत्रकादेरित्यर्थात् ॥
अनेन च भाविनित्यादिकर्मोपाक्षिप्ततापाटलिकीसंगतिर्दर्शिता तत्र । हृदयमन्त्रमाह ॥

कृतांतमध्यमं वर्णां स्वरगाण्यं च मानुगं प्रभंजनान्नाशिरसं हृदयं सर्वसिद्धिदम् ॥

कृतांतस्य दलस्य च वर्गस्य मध्यमं वर्णां ज स्वरगादिन्द्रस्तत्पञ्चस्य स्यावर्गस्य पंचमउकारो नगो योगः
तोयस्य प्रभंजनान्नोमकारो विंडरूपः शिरसि यस्येति मात्रां द्वितीयं बीजमेवैतद्व्यदयं निर्णीतं महा
माहात्म्ययोगात् सर्वासिद्धिर्ददाति ॥ शिरोमंत्रमाह ॥

एतच्छिरः । सोमदिग्दलगं यवर्गान् नववर्णां । अनल
स्याग्नेयवर्गस्य रेफस्याद्येन वर्णानयकारेण युक्तं प्राणवेणामिष्टीकृतं । एवं । वय । ओं । पञ्चैकी ।
काराच्छिरः शिरोमंत्रोयं । अथ ॥ अनिलान्तेन युक्ता माया शिखा स्मृता ॥ माया ई अनिलान्तेन ।
प्राग्द्विंडना शिखा स्मृतेति । अविच्छिन्नेन पारम्येण ॥ कवचमाह ॥ ॥

ने.
द्यो. टी.

१५

ईशांतमीश्वरोऽयं च द्वादशाब्धोऽयोजितं शिवशक्त्यायनादेन युक्तं तद्वर्मचोत्तमम् ॥
ईशादिरद्वलगमवर्णानाम् दवर्णा । तस्य कृताक्षरहेन पृथक्कात यदि वा ईशा ईशानवक्त्रवाची होने
यस्येति तदेवरंश्चर ईश्वरभट्टारकवाची विंशुद्धे शिरसि यस्य द्वादशानामर्थस्य षष्ठ्यो जस्य ऊकार
स्योऽर्थे योजितम् शिवशक्ति इत्यनेनोऽर्थगसर्वमात्रप्रमेयमुक्तम् वर्मकवचम् । नेत्रमाह ॥

समेरवाद्यं प्राणवं सदा गतिशिरस्थितं नेत्रमंत्रो मद्दोऽग्रश्च सर्वकिलिषनाशनः ॥
भैरवोच्चांकारभैरववाचकोऽकारस्तस्यायज सहभैरवस्याद्येन वर्तते यत्प्राणवत्पंतदायुवर्ण-
स्यकारस्य शिरस्य परिस्थितम् इति त्रितयैकीकारात्मकं मद्दोऽग्र इति शाकुमरुदेति जने भैरववक्त्रि-
प्रष्टाशेषभेदत्वात् तत एव स च पापदाही वकारः परविश्रान्तिप्रदत्वं समुच्चिनेति श्रुत्वा माह ।
न विद्यते जीवोऽयः । श्रीजीवकटसंयुक्तमस्त्रमेतत्प्रकीर्तितं ॥ स्मृतोऽयमजीवकः फकारः संहार-
खणः सचासावजीवकेन प्राणेनानच्छेदनादकारेण सम्यक् संहारसारेण युक्तः श्रीजीवकशब्दो
दिशवर्त्यः उपसंहरति ॥
सम्यग्वीर्यसारसाख्यातम् ॥ (ग्रंथकं समाख्याते मंत्रराजस्य सिद्धिदम् ॥

सिद्धिमित्याय कानामर्थात् । अनेनाधिकारान्तरसंगतिः सूचितेति शिवम् ॥

सर्वज्ञतादिगुणाष्टकमयोगसंगिसंपूर्णसुन्दरविदेकचनप्रकाशं निःशेषपंचविधक
त्यकुटीशनेत्रमंत्रं नमो निखिलमंत्रमदेशमेकं ॥ इति श्रीनेत्रोद्योते मंत्रोद्गारे द्वितीयोधिकः १
ओं प्रवर्तते यद् योते नित्यकर्म महात्मनाम् अशेषक्लेशतनेत्रं नमस्तु नैऋतलोहितम् ॥

सिद्धिसिक्तुक्तेः इति कर्तव्यता पुराणो न प्रमाणीकाराय नित्यकर्मप्रकाशयिते ॥

अथुनेत्याय श्रीभगवानुवाच अथुना यजने वक्ष्ये येन सिध्यति मंत्रराट् ॥ मंत्रस्वरूपे प्रका
शिते यजनमंतर्वहिर्यागम् सिध्यति भुक्तिमुक्तिप्रदो भवति तत्रास्नातस्य यागेन अधिकारात् आदौ
स्नानं प्रकुर्यात् सर्वकिल्बिषनाशनम् ॥ कथमित्याह ॥ अस्रमंत्रेण देवेशि स्तुतमुद्यत्य मंत्रवि
स्मृतिशोक्ता कनीत्या शारीरं शौचं कृत्वा अस्रम त शौचं यथोचितं कृत्वा स्नानं पश्चात्समारभेत
त्रेण सदमुद्यत्य स्नानमारभेतेति संबन्धः तत्रादौ संहारक्रमेण ॥ पादौ जंगे कटिं चोक्तं पूर्वम्
प्रक्षाल्येत्यर्थात् त्रिभिरिति लिंगव्यत्ययात् एवमन्यदपि म द्विसिंभिसिभिः ॥
नव्यं किमव्यवधानेन नेत्याह ॥ त्रितनुरितयोगेन त्रिस्त्रे

मूलं शक्त्या ॥ यथाशक्तिमूलमंत्रं जपेत् ॥ अथ ॥ समुत्तीर्य सन्ध्यां वन्दे तच्चक्रमात् ॥ श्रीसुख
न्दादिष्टनीत्या कलशमुद्रया शिरोभिषिष्य जलादुत्तीर्य वामकरगतां बुविषु घण्टादक्षिणाकरणा
त्वाभिमुखमंत्रेणायः क्षेपः मूले हृदादिभिः स्पृशनीत्यादिसन्ध्यावन्दनं ॥ किंच ॥

शिवा मंत्रं स्मृत्वा ॥ शिवां वद्धा शिवां स्मृत्वा मंत्राणां तर्पणं ततः ॥ शिवाग्रं धिं वक्ष्या अथ
च शिवां मध्यशक्तिं वद्धा तत्र स्थित्वा तदीर्य साराणां मंत्राणां तर्पणं कुर्यात् ॥ अथ ॥ ॥

देवान्निर्ऋतृषींश्चैव मनूजाभूतसंयुतान् संतर्प्य तीर्थं संगृह्य यागोक्ते विधिना विशेषतः ॥
सर्वमंत्रान्सन्तर्प्य शिवतीर्थं मंत्रग्रहणं न भावनया स्वात्मलीनं कृत्वा यागग्रहं भावविधिना विशेषतः तं
विधिमाह ॥ आशामातृगणं लक्ष्मीं नन्दिगंगे च पूजयेत् महाकालं तयमुनां देहलीं पूजयेत् ततः ॥

वह्निं हि मातृः दारो वै गणापति लक्ष्म्या पार्श्वद्वये नन्दिगंगे महाकालयमुने निर्यामे देहलीं प्राणवचन
धीं नमः शब्दयोगेन पूजयेत् अस्य नयस्य सर्वसहता सिद्धान्तदृशानन्दिगंगे दक्षिणे पूजे महाका
लयमुने वामे वामस्त्रातस्य वामे धामस्य च्छागास्यात्तथिको दक्षिणा वामयोः भेदवस्त्रातमिह संहरप्रथा
नत्वा दक्षिणे महाकालयमुने वामे नन्दिगंगे घटयत्तदिग्गिरिमहोदयावधिकावयसप्तवारास्त्रजप्तं ॥

ने. दीपं कसमं नाराचास्रप्रयोगेणान्तः सिद्धा ॥ विज्ञप्रोच्चाटने कृतादिग्वन्यंकवचास्रतः ॥
घा. टी. पातालादिगतानि ज्ञान्यास्यीचातोच्चारतालादि शब्दे रस्त्रेणोच्चाटुकवचेनोच्चाटितविज्ञानननुप्रवेशायदिशो वधीयात् ॥ ततोपि ॥
१० स्वामनार्थप्रकल्प्याथशक्तिमाथारिकं शुभां उपविश्यततः कुर्यात्प्राणायाममनकमात् ॥
सस्यचिदात्मनः श्रामनार्थविस्थाधनां समन्ताद्वारणादाधाररूपोरमेशीं क्रियाशक्तिं । ॐ ग्राधारशक्तये
नमः इति कल्पयितोपविश्येति तदाश्रयमात्मानं कृत्वा प्रायत्निकरेचनपूरणाकंभनक्रमेणात्मनोद्वा
दशांतस्य शाकवलस्पर्शयदेहस्य दाहार्थं वैयत्न्यमुत्पादयिते प्राणायामं कुर्यात् । अथादौ करशु
हिन्यासं कृत्वा ॥ धारणासारभेतात्रयुगपच्छोषणादिभिः षाट्कोशितंतमलिनं निर्दग्धं तत्र
पीतचतुर्भ्रातृसवनलांछितभूधारणां दाहार्थं च सितावचन्द्रा
त्मपद्मव लांछिताप्यधारणापुष्टिचेदेदेविचिंत्य । षड्विन्दु । य । लांछितकृत्स्नवृत्तात्मवाय
अधारणायामदशोषमस्य ध्यायेदित्याद्यावस्यार्थः । एवं कृते सति तत्तद्भासास्त्रज्ञास्थिष्ठा
कृत्पत्वात्मलिनं देहं पादांगुष्ठे — कालाग्नि ॥ ० ॥

नालोदितत्रिकोणात्मशक्तिरलांछिताप्रयधारणाचिंततोद्देभावप्रशमायदाग्यभावयेत
अथविज्ञानंकेवलंतत्रमृत्युसर्वगतंस्मरेत । तत्रदेदेचिंतितेमेयमृत्युत्वाद्याधिचिन्मात्रंस्मरेत ।

एवध्यानात् । नाहमस्मिन्चाभ्योस्तिथ्येयंचात्रनविद्यते श्रानन्दपदसंलीनंमनःसमरसीगते ॥
नाहमितिभितः

प्रमाता अन्यइतिनीलादिर्वाह्योर्थः ध्येयमिति श्रान्तरोहोवात्मनकिंचिदत्रावसरेस्तीतिकु-
त्वापताप्रशान्तोशाक्तस्फारावेशादानन्दपदसंलीनंमन्मनः समरसीगतंचिन्मात्ररूपंज्ञातं
एवमात्मसूतिन्यासादनंतरंसकलनिष्कलैकालमंत्रमूर्तिन्यासमुचितासनन्यामएवमाह ।

पश्चादधारशक्तिसंस्वामनंपरिभावयेत धात्रींपयोर्गावंपञ्चन्द्रविस्वावभासितं प
पश्चादितिदेहशुद्धाद्यनंतरम् धात्र्य श्रान्तकालकलापोदपीष्टेषाण्डसेचयेत मू
रुतार्गावपश्चानिक्रमेणाष्टष्टमेजस्तत् तिभूतंत्रितत्वंतमूलेनैवप्रकल्पयेत ॥

व्याप्यानश्चाकाशस्मिष्टमित्याधारशक्त्यन्तः एधि व्यापस्तथातेजोवायुकाशमेवच । पं
चैतानिततत्त्वानियैव्याप्तमाविलेजगदितिस्थित्यास्वीकृताशेषाधप्रपंचतत्त्वपंचकमेतत् प्र
णावेनस्वस्यात्मनः श्रान्तनंत्यसेत तत्रोपरिनिवृत्याद्यष्टत्रिंशत्कलाकल्पितभाविद्यानोचितदेह

ने.
घा. टी.

१८

१८

मात्मादितत्त्वत्रयसारमकलमूर्तिदेवंमूलमंत्रेण परमानन्द्यात्मकास्तत्तृपविमलव्याप्तिसतत्वे
नसिंचेत । प्रकृष्टतयाकल्पयेत् । ततो गानिकराभ्यां च शरीरेकल्पयेत्पुनः ॥ पुनरिति नि
कृत्वात्मनिसर्वज्ञत्वादियर्मनृपादिति विशेषोत्राभिप्रेतः ॥ (मात्रं चैवाभिमानं तच्चिंतयेद्यानयो
व्याख्यातव्याख्याम्यमानवीर्यसारमात्रविमर्शमाविशेदेका
ग्रेण । अथ सन्निधानायाह ॥ गतः ।

शंखचक्रकोटिसमप्रभम् सच्छमुक्ताफलप्रख्यं स्फुरिकाद्रिसमप्रभम् ध्यायेदात्मनिदेवे
दिमाद्रिसदृशं विभुम् शुभ्रदारेन्द्रकान्दादिसितभूषणभूषितं सितचन्दनलिमांगकं ।
पूर्वक्षोदयुसरम् स्फुरच्चन्द्रास्तस्फारवदलोमिपरिस्फुटम् सोममाण्डलमध्यस्थमेक
वक्त्रं त्रिलोचनम् सितपद्मोपविष्टं तद्वदपमासनास्थितं चतुर्भुजं विशालाक्षं वरदाभम् ।
उद्यतांगुष्ठसंयुक्तं परिस्फुरितं कनिष्ठं कमपरिष्कारितं चाचन्द्रं वामदक्षे चिन्तयेत् ॥
गुलिवामसन्निवेशादस्तराकलशमुद्रं परास्तरा पूर्णताशयात् उक्तमन्यत्र स्तरवामकरस्यो धेदति
गोमयमु— वत् रुद्रोर्ध्वांगुष्ठकंदस्तमा रुद्रोर्ध्वकलशो संस्मिष्टांगुष्ठमुक्तालीकृतस्फुरितक

रह्यापममद्रावा अशेषविषयस्फारणस्वरूपाभिप्रायावद्वाश्रमनिस्वरूपेदेवेशोऽप्यायेदित्यन
पाधिविज्ञोतिरेवस्वच्छस्वच्छन्दमदिन्नास्वमित्याभासिताशेषविषयाकृतिमुदिततमाकृतिशु
भाच्छकल्यमात्मनोऽपंचिनयेत स्फुरच्चन्द्रेति चन्द्रोत्रकरस्यः एकवक्त्रंनिसामान्यस्वतंत्रशक्तिं
योगात् तन्माहात्म्यभासितेच्छादिशक्तित्रययोगात्रिनेत्रम् सितपद्मंशक्तिकमलंतस्याक्रमणो
पमासनवन्धात् शांत्यतीताभिन्नस्यदेवस्यशान्तादिशक्तिस्फारणशयाचतर्भुजत्वम् विषयप्र
काशकत्वाकृताद्विशालाक्षत्वमसिद्धिदानसर्वभयोन्मूलनज्ञानक्रियात्मकस्वरूपोन्मेषकत्वाभि
यक्तये वरदाभयामृतकलशशृङ्गोन्मकरता एवमाकृतितोऽध्यात्वा ॥

उपचर्यते नेनेत्युपचारः क्रुसमनैवेद्यादि । तदिक्रम । वरुनाकिमु सर्वस्येतोपचारेणाष्ट
केन । अयं हि देवः परमानन्दनिर्भरत्वात् । साक्षादमृतसागरः पुक्तंचैतत् यतः ॥ जितंतमनुस्मरेत् ॥

इत्यनेनसमुल्लसितममृतं प श्रमादेवसमुत्पन्नममृतंविषयजीवनं ॥ रंशाक्तंवीर्यं अनुशास्या
नश्रहायायंदेवः केननामनरूपेणास्फुरतीत्याशयेनाह ॥ अथचिंतामणिप्रख्यंभावभेदेन
भावस्यरागादिकलषस्याशयस्यभेदेनदलनेन तंच ॥ संस्मरेत् ॥

ने.
घो.टी.

१५

सोम्यंगैर्द्रं तथाभीमं विहृतं भावभेदतः सदाशिवं तं वुरुचं भैरवं वीरनायकम् ॥
वीरनायकं कुरुलेखं भावस्य सायकाशयस्य भेदाद्देवि श्यादभासितानुग्राहिविज्ञाकृतमित्यर्थः ।
यदाहु ॥ येन येन हि रूपेण सायकः संसरेत्सदाशितस्य तन्मयतां याति चिन्तामणि विवेश्वरः कुरु
पालतात एवं ध्यात्वा यजेद्देवं मानसैः कुरुमैः शुभैः ॥ हृत्पद्मे सर्वसिद्धये ॥ मानसैस्तत
सिद्धयुचितैः । एवं सायकविषयमुक्ता सामान्येनाह । पश्चाद्देवप्रपूजयेत् सानसार्वानन्तरं मंत्र
चक्राचिंतार्यपात्रविप्रुट्प्रक्षालितकुरुमादिभिः प्रकुरुं पूजनं भवतीति कृत्वा देो मानसं कार्यम् ।
किंच ॥ मानसैः कुरुमैर्याची सात्विकी सास्थिरामता अनिर्माल्यापराशुद्धामोक्षदा सिद्धिदा
शुभा ॥ अत्र सर्वस्य प्राप्तीतिकेन चिदात्मतेन ब्रह्मार्पणादृष्टेरनिमेषात् ॥

ग्राह्येव प्रकर्तव्यम् (तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मानसं यजनं ध्रुवम् ॥ ततो गुरुपंक्तिं पूजयित्वा ततो ल
थान्तः शिवता व्यक्तये सर्वं रवे । पश्चाद्देवैस्तु विस्तरेः । स्वदेवदेवतागारे संगमे गिरिर्नृथनि स
प्रशस्ते तद्भूभावे पद्मषोडशशोभने ॥ यजनं प्रकर्तव्यमिति संगतिः भूभागे इति सर्वत्र स
ध्यते । तत्रादौ । ग्राह्ये तस्मात्तलं विज्ञेयं तरेवोपशोभितं चतुर्द्वारं चतुर्द्वारं ससमंतमनोरमं शै
भोपशोभासम्पन्नं उन्मथे शशिमातलं संपूर्णचंद्रसदृशं रश्मिमालावलीयते ॥

इत्यथेष्टदलंपदलंपमंससितंचन्द्रसनिभं विचित्रकेसरोपेतंदेमकर्णिकमुत्तमम् ॥
माण्डलस्यविधानंश्रीयागोश्रेभविष्यति इतिनेहतदितानितम् । अथ । तन्मध्येदेवदेवेशं
स्वस्थानादित्यनर्यागभुवःविहाम्नः अवतारयेदनुग्रहायवाह्यमूर्त्या स्वस्थानादवतारयेत्
भासात्मतयावतरनंविमृशेत् सृष्टिक्रमेणचवदित्यसेत् । उत्तरोत्तकरोकृताग्रंगुष्टोत्तममध्य
गो ॥
ग्रावाहनीत्यावाहनमुद्रया ॥ (ग्रावाहयेत्ततोदेवत्रिदेहपरिकल्पितम् ॥
ग्रासमन्तादाहयेद्ददिरप्यनु
ग्रहायाशितमृतौचिन्तयेत् त्रिदेहेति चिन्मात्रतयाग्रंतर्यागध्यातेनवदित्येनरूपेणानिभिर्धयोत्त
रेव्याप्यव्यापकतयास्थितैः परस्मत्स्मृत्यैर्निष्कलादिसारेर्देहैः परिकल्पितम् अनन्तरैकरूपम् ।
पि स्वातंत्र्यामुक्तमात्मानंस्वातंत्र्यादहयात्मनः प्रभुरीशादिसंकल्पेनिर्मायव्यवहारयेत् इतिप्रत्य
भिज्ञोक्तनीत्यात्रित्वेनविभक्तमित्यर्थः ग्रावादितस्यमनियानायाच्छ्रुतांगुष्टमुष्टिभ्यांलिंगमुद्रां
गर्भगांगुष्टपुष्टिभ्यांतनिरोधायनिष्ठमुद्रांप्रदर्शयेत् । ततोपि ॥ (ग्राग्नेय्यादिविभागेनदलेष्टंगानि
ग्रीष्मशरत्तोषायाव्यदित्सहस्रादीनिचत्वारिंशत्संकर्णिकयापोनेत्रं ॥ विन्यसेत् ग्रीष्मशरत्तोषायाव्यदित्सु विन्यसेत् ॥

ने.
घा.टी.

१.

20

तत्सर्वं ॥ पूज्यं सेतोपचारेण पुष्पासरविलोपनैः नैवेद्ये विविधेऽग्निं त्रैर्युपैर्दृष्टैः स्रष्टुपितम् ॥
हृद्यैः पानैश्च विविधैः स्रष्टुपितं कृतेत्यर्थः अयमस्य हृद्यं सायकस्य ॥ भावभेदेन पूजयेत् । तत्र ॥
पुष्टिर्धनं वरुभिर्मिश्रेः । सर्वं सेतोपचारेण शांत्यर्थं पूजयेत्तिये ॥ सम्भारैः समस्तैर्यजेत् । मि.
श्रेः सितलोहिताच्छादिरूपैः । अथ चांगभूतं । पश्चाद्दोमं प्रकुर्वीत यथाकामानुसारतः ॥
मुमुक्षुस्तिलोद्गुभ्याम् बुभुक्षुस्तभाविद्रव्यैः के
त्याह ॥ विमेषलेवर्तलेवचतश्चेत्तुशोभने ॥ हस्तमात्रेण ततः ऊण्ड । अतत इति स्थूलदोमेदिव
तर्हस्तादौ ऊण्ड इति भविष्यति । अस्य च ऊण्डस्य । षडंशेनोद्धमेवला । मध्यमादि
हस्तस्य षडंशेनो गलचतष्टयेन ऊर्ध्वमेवला मध्यमादिवत् । (देर्घ्याच्च पार्श्वतस्तदस्य मध्यमाद्ये गलत्रये ।
केनाष्टमोशेनो गलत्रयेनेत्यर्थः अथ स्तनी द्वादशांशां गला भवेत् । त्वान्तमथः शूलम् । ओष्टमेवला
त्वान्तं तस्य लेन तर्ह्ययमाना वयवविशेषः अथ नृपत्रमदृशीनाभिं योन्याकारं नाभिं पुरस्तादवय
विशेषः देर्घ्यात्पार्श्वतश्च नवो गलाम् षडंगुलाम् षडंगुलानि मध्ये अग्रे च अंगुलत्रये यस्या
स्ताम् पतञ्जु ऊण्डम् ॥

उक्तमाह त्रिकोदोमे । सहस्रसंख्याक इत्यर्थः । द्विगुणोच्चायुते सतम च स्वर्ये । अयुते दश
साहस्रे त्रिपंचायुते दोमे तद्विगुणं तद्विधीयते ॥ ऊण्डवैलक्षण्योपेतं लक्षदोमे प्रशस्यते ॥
त्रिंशत्पंचाशत्सहस्रपर्यन्तदोमे द्विगुणमिति च
तद्वत्तम लक्षदोमे ततोऽपि द्विगुं अष्टद्वयं द्विगुणं मितिकाकाक्षितं लक्षणोपेतं हस्तमानान
सारेचितमेव लादिमानं च किंच । नित्ये नैमित्तिके काम्येशानौ पुष्टौ च वर्तमानं सर्वसिद्धौ प्र
नित्ये सदा तनै नैमि शम्ये तश्रीकाशे च तद्वत्प्रकं शस्यते ह्यवमानेन शिष्टं वैकर्मभेदतः ॥
नित्ये दीक्षापर्वपवित्रकादौ काम्येशानौ पुष्टौ तानि एवं च तऊण्ड श्रीकामविषये च तद्वत्प्रकं
तद्वत्माने ह्यवमानेन प्रोक्तदोमसंख्या न मावेणोत्तर्यः अन्यस्यांतं सर्वसिद्धौ देहोश्चाटनादिकर्म
भेदेन शिष्टमिति त्रिकोणाष्टकोणादि रूपं अथ ॥ संस्कारास्तस्य ऊण्डस्य कर्तव्यास्तस्य
तानाह ॥ अथः एव न नमुहारे इति लेपः प्रहरणं सेचनं ऊटनं चैव मार्जनं लेपनं तथा ॥ चतः ।
एव न न भूषायास्तदः उद्धार उत्तेपः इति लेपः शर्करां गागदित्यागः प्रहरणं भरणं सेचकाद्यनन्तरं
सेचनमद्रियोजनं ऊ - नं कटिनभागवर्णनं मार्जनं ऊण्डस्य समीकरां लेपनं गोमयोत्सृजनं पत्ता ॥

ने.
घो.टी.
२१

नष्टोः संस्कारानिष्पादनकाले निष्पन्नस्यापि भावनया स्वेष्टा कृत्वा ॥
परिकल्पनं क्रियाशक्तिरूपतया प्रोक्षणात्ताडने शास्त्रेणोत्पन्नानामे
वमविष्यति तत्तन्नामित्यादिना कृत्वा कल्पनमित्यनेन कवचेनावगुण्डने च संस्कारार्थस्य मः अथा
३। असिना ॥ पूर्वोत्तराभ्यां चतुष्पथं चाक्षवाटं वागीशाग्रदकल्पनं ॥ स्ताननाभ्यां दंभभ्यां च
तुष्पथं मध्यलाभादेशादिकं पूर्ववागीश्याभ्यासाय चकारात्पूर्वमवेसिभिः सोम्याने नैके नवजी-
कारः शिवाग्निसदितायै च सर्व ऊर्ध्वदिग्दर्भास्तराणामक्षवाटो वागीश्याग्रहायेत्येतेषां तत्सर्वं कुर्या-
त प्रणावेनैव ॥ वागीश्यावाहनं पुनः अर्चनं देविकर्तव्यं वितत्तेन ॥ ओं वागीशिसन्निधत्स्वित्या-
कानं । चतुर्थी नमो योगेन तव चेन वितत्त इति प्रणाव इह त्वो मूलमंत्रो वा पूर्वोक्तकृत्वा संस्कारपूरणा
माह ॥ तत्तन्नामिथा ॥ अस्त्रेण ताडनं चैव संस्कृत्य विधिपूर्वकं क्रियाशक्तिसवरूपेण कौण्ड-
कोण्डिलेति शाकृत्वा लिनी व्याप्त्या । यदा वागीश्यायोनावेव प्रोक्षणात्ताडनकृत्वात्मक
कृत्वा कल्पनानि कुर्यात् अथ ॥ कथं ॥ ताम्यं चाह ॥ स्तानशक्तिसवरूपं तव किंतु शेषकल्प-
येत वक्रिमादाय पात्रस्य पंच संस्कारसंस्कृतं निरीक्षणादिशास्त्रेण कवचेनावगुण्डनम् ॥

प्रणवेनाहुतीः पंचरुत्वाक्यादशुद्धये विद्याग्यापादनं पश्चात्तुवीतभ्रमयेत्रिधा ॥
आदिशब्दात् प्रोक्तानादने एतदन्तर्गकः कयादत्तं प्रमाणानिकत्वं तच्छुद्धिस्तृतीयः विद्याग्री
मितत्वात्माशिवाग्निः तदापादनं त्रिधा भ्रमणं च प्रणवेनैव ॥ किंच ॥ बीजरूपं ततो वाक्किमात्मानं
वतलीकृत्य वागीशीमित्यस्यानेध्यासेति यो परमेश्वरं मायां वैवतवागीशीं यो नो संक्षेभ्य संक्षेपे
न्यम संक्षेभ्य त्रिधा भ्रमणेनैव यदत्र तत्तच्छीस्वच्छन्दोऽद्योते दर्शितम् ॥ अथ ॥ विद्या (ते) ॥
श्री । पूजने प्रणवेन तत्कर्तव्यं तर्मुखे पश्चात्तं स्कारास्ततो न ले ॥ शिवाग्नितापादनाशयेनैव शिवाग्नि
येन मइति पूजात्संस्कारमुखाभावि संस्कारां कुर्यात् तानाह । गर्भाधानं ॥

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोर्नयनं तथा वक्रकल्पननिष्क्रामसीमश्रीवादिकल्पनं जातकर्मत
थेवात्र निष्क्रामो नाम कल्पना हृदयायंगणकेन कर्तव्यमनुपूर्वशः ॥
सीमन्तोर्नयनामित्यस्य विशेषणं वक्रकल्पनादीत्यनेन वक्राणां कल्पनमनुद्दिनता निष्क्रामोभि
व्यक्तिः अंगप्रत्यंगकल्पनारूपमित्यर्थः अत्र मध्ये सीमतशादेन मुखहृत्पादशोशानां त्रितत्त्वया
स्याकल्पनं सूचितम् निष्क्रामः आदित्यदर्शने अत्र च हस्त्रेणाग्निं संपृज्यते नैव गर्भाधानं करोमि ।
स्वाहेति तिलैर्जपेत्तथा इत्यादिक्रमः श्रीस्वच्छन्दादितो न्वेष्ट्य संक्षिप्तत्वादस्य विधेः समानतः ।

ने.
यो.टी.

२२

न्यापेक्षत्वात् पवमुत्तरत्रापि किंच ॥ वृद्धाध्यायेतवालांताः पूर्णाकृत्यैकयापुरः संस्कारान
पिसर्वास्त्वान्नक्रौमूलेन दृश्येत बालस्य ब्रह्मचारिणो नैवेद्यभृता इहादयः ॥
वृद्धाद्यान्सर्वसंस्कारान वक्रौकरोमिस्वादेति अत्रार्थदः ॥ अथ ॥ शिवशक्तिमयौ तत्र कल्पयेत
विधानमनन्तरं भविष्यति तीरवृ विधानवित सुत्तवौ तोदृढो कार्यो तीरवृत्तसमुद्भवौ ॥
तः श्वेतांकटिः किंच ॥ शस्यते शान्तिष्टोत्रप्रशस्तदुमसंभवौ ॥ अन्यत्र भावभेदेन कार्यौ क
श्रीपर्णा विल्ला युत्यो ॥
भगवतो मृतेशस्य साथकाम्प्रतिशान्तिपुष्टी प्राधान्येन तत्र तत्रेति स्वकारेणेनोचेत
अन्यतसामामोक्त्या पूर्वस्त्वचितं विधानं दर्शयति ॥ षड्विंशांगुलमानेन स्तुग्वा वाहुप्रमाणतः ॥
अष्टयवमंगुलम् बाहुप्रमाणत इति वारूपवारुव
स्वच्छकलौ सान्धिः कलादले तद्व्याप्युपवाङ्मो श्वेति मयोक्तनीत्या वाहुमूलात्प्रकोष्ठान्तमानेन ॥ अत्र
च ॥ आद्यामादकभागस्य नवभागो गुलमिति स्वांगुलापेक्षा षड्विंशदंगुलमानता इति विशेषः ॥ अस्याच्च ॥
परिणादो वेष्टनमानं कुंभो मू षडं षपरिणादेन दण्डः कुंभसमुत्थितः ॥ लेखटाकृतिः सन्निवेशविशेषः
सच दण्डः ॥ पीठं च तद्विक्रिकाकारमग्रेयम् ॥ चतुरंगलपीठाग्रसर्वतश्चतुरंगुलः ॥ तत्पीठं कमलोदरं
कर्तव्यं दण्डमथेत ॥

दादृशब्देनात्र प्राणदादृ प्रकृतिरूपा सर्ववस्तुगुच्यते तस्या अपि विभागे च दृशयोः षोडशो गु
लानि चतुर्विंशिका चतुष्पदपरिणामात् वेदिका कण्टमुखानां ऊर्ध्वभागे षोडशेति कृत्वा मध्ये चत्वारि
रिपीटमाने भवति तत्र च पीठे पद्मम् ॥ अंगुलायतवर्तले अवांगुलसमुत्सेधे विचित्ररचनां
गुलं तिलकरचनार्थं पार्श्वयोरेंगुलद्वयं त्यक्त्वा मध्ये अंगुलीकार्यम् इत्यर्थः समुत्सेधो न त्वं
अस्याग्रे ॥ वेदिका अंगुलाकार्या चतुरश्रासुशोभना अथः पद्मनिविष्टा ॥ अस्याश्च वेद्याः
ऊर्ध्वपंचांगुलायतम् एवातं तत्र अंगुलं कार्यं तदूर्ध्ववर्तले क्रमात् ऊर्ध्वेष्टृभागे अंगुलाया वेद्यः
पार्श्वयोः सार्धं सार्धमंगुलं त्यक्त्वा मध्ये पंचांगुलमायतं अंगुलं चाथः एवातमान्यस्यानं कार्यम् त
थोर्ध्वं भ्रुमान्स्त्रभ्रुमणो न वर्तले भवति ॥ किंच ॥ अवांगुलप्रमाणे अतिलकैरुपशोभितम्

तस्या पार्श्वचतुर्ध्वं चतुर्ध्वोऽणसमन्वितं शिल्पिविज्ञानरचनानानासरचितं चतत् ॥

तस्य मध्यगस्यावातस्य वर्तलस्य पार्श्वे यदूर्ध्वमंगुलं वेदिकस्य तत्रिधा विभज्य मध्यभागे वांगुला
स्तिलकाकाराः रचनाद्यापारः सरचनं शोभनं रच्यमानं पञ्चवल्यादिसरचितमिति तस्य षष्ठं वेदि
कायाग्रये ॥ काण्टपकांगुलः कार्यस्तत्रिधा विभक्तिः पार्श्वयोस्तु देव्या देकांगुलः वैपुल्या
ततदिद्यं अंगुलं वेदिकामानं त्रिभागी कृत्वा पार्श्वयो विभज्य भागद्वयं त्यक्त्वा मध्यमत्रिमानः कार्य

ने.

घो. दी.

१३

इत्यर्थः एकांगुलकारस्याग्रे ॥ तथा कार्यसखं सप्तो गुलं शुभं देवीत मुखमाज्यथागपातत्ते
त्रे शुभं विरचनासनाय ॥ तत्पार्श्वतोष्टौत ॥ तन्मुखापार्श्वतो वेदिकामममूलमित्यर्थः । अथ च ।
दो भागौ क्रामये क्रमात् मुखे तत्रिभागांतदो भागौ तस्य पार्श्वतः वर्तयेत् ॥ मुखस्याग्रभागमष्टं
गुलं त्रिधा कृत्वा मध्यभागपार्श्वभ्यां पूर्वकोणयोस्सूत्रद्वयमास्फाल्य पार्श्वगोदो भागौ वर्तयेद्यथा न
पातमंकयेत् ॥ ततस्तानेव क्रामयेच्छातयेदेवं च मुखे अग्रमष्टंगुलमाना त्रिभागां भवति ॥ किंच ॥
वेधयेत्तत्तत्कनिष्ठंगुलिमानतः ॥ मध्येनान्यथागपाताय । तश्च । निम्ननिम्नतरं कुर्याद्यावद
मुखे अग्रमध्ययावदुत्तमनिम्नच्छिद्रे कुर्यादित्यर्थः । तस्य त ॥

ग्रमुखान्तरं ॥

स्वमानमाह ॥ पार्श्वयोश्च तथा कार्या विचित्ररचना शुभा ॥

हस्तमात्रं सुवंकुर्यान्मूलपीठं त्रिशाखिनं मुखे अग्रपीठपश्चात्कंकाटंगुलसर्वतलं चतुरं
गुलदीर्घं तदिष्टुटाग्रं सर्वतलं अंगुष्ठपर्वतत्वात् गोष्पदाकृतिकारयेत् कनिष्ठंगुलि
मानेन प्रतिशाखं तत्तलं वर्तयेद्द्वचनायुक्तं कर्षाश्रितवक्रकं ॥
मूलपीठं चतुरश्रः सन्निवे
शो यस्येति सः कनिष्ठंगुल्यग्रमानेन त्रितयव्याख्या प्रशस्ता मूलपीठादुत्थिता शाखा यस्य तथाग्रः ।

पीठयोः पञ्चांकितम् अस्य पीठस्य पुरोभागगेवकोटंगुलमुष्टवर्तलमानसुवर्तलकाठमित्य
र्थः अस्य च चतुरंगुलानि दीर्घदिपदे दीर्घमध्ये रेखा विभक्तपार्श्वद्वयमग्रेयस्य ततः सुष्टवर्तलं यथा
नृपातंसुन्दरं अतएव गोष्पदाकृतिः अंगुष्ठस्य मध्यरेखा तोग्रान्तयत्पर्वतपरिच्छेदकत्वेन वियते
यस्यातादृ— तस्य अतश्च कर्षणागृहिते वक्रमिति वक्रत्वात् तस्यानयस्य तादृशं स्तुवं कुर्यात् सु
— तच्च तपरिमाणं न परिच्छिनति चतुष्पला भवेत्पार्श्वान्तरादीनां व्याप्तिमाह ॥ सुकृच्छ्रकृच्छ्रस्तु
वाश्विवः ॥ क्रियाशक्तिस्तु वैकुण्ठज्ञानशक्तिस्तथानलः ॥ शिवाभेदव्याप्तिरेवात्र परस्मात्कारः

स्थापयान् ॥ सुकृच्छ्रवयोरिदं संस्कारो नोक्तो ॥ एवं सम्याग्विधिवत्पश्चाद्दोमे समारभेत ॥
एवं निष्पादने शिवशक्त्यभेदेन विमर्शने विधिव
दिति वीर्यव्याप्यनसारेण सारं यथाशक्ति शतं सहस्रं वा मूलस्य तदृशं शतं गानां नित्यकर्मणि नृकृपा
न कामेद्रव्यनियममाह ॥ तिलैः क्षीरयुते दोमाच्छर्कराचृतसंयुतैः महाशान्तिप्रज्ञायेत तत्तत्तत्तत्
एतत्प्रसंगादुक्ता प्रकृतमाह ॥ आदौ चैवाग्निसंस्काराकुर्याद्दोमे ततः परं ॥ मात्रसंशयः ॥
तामाह ॥ अधिप्रयागमुहासं

भुमगां स्थापनंततः ॥ निरीक्ष्य तां तथा स्त्री
एतानी राजनमतः परं पर्यग्निकर
तां चैव तथैवो
यत्नसंज्ञयो ॥

ने.

यो. टी.

२४

अस्त्रेणोव भाण्डान्यात्रेप्रस्तावगां अग्नेरुर्ध्वस्थापनं ऊणस्पपरतास्त्रिनयनं योनौस्थापनंतत्रतेज
सापरतेजोमयदापादनं दर्भोदुकेनसर्वदिकप्रकाशनं ज्वलदर्भस्यातः प्रक्षेपः कराम्यामंगुष्ठा
नामिकाग्रहीतपवित्रेणात्रिदुर्ध्वप्रेरणात्रिस्थइत्यधिश्रयाणादीनामृपे पतानवसंस्कारानस्त्रेणा
कृत्वा अर्चनंमूलेनास्तीकरांतथा अस्तमुद्रात्रप्रदृश्या। अथ। दर्भास्त्रविष्टराणिपरि
कल्पयेत्तदर्भास्त्रेनानाविधास्त्रव्याप्त्याविष्टराणि। रक्षार्थान्यवस्थाप्य धीनस्त्रमन्त्रतः॥
लोकपालानामासनार्यवद्विस्त्रप्राकारव्याप्त्याहस्तप्रमाणाः समंत्राश्चाखाः परित्ययः पतत्रयंकृणु
स्ववदिः अथान्यपात्रेदर्भास्त्रिस्त्रा॥ सूर्याचन्द्रमसौवास्त्रेकल्पयेत्प्रणावेनत ॥
सप्रणावेणामूलेनाज्येधामत्रयंकल्प
यित्वावामदक्षिणामध्येभ्यः क्रमेणास्त्रवसाधूर्यमूलमंत्रपूर्वसोमायस्त्राहा अग्नयेस्त्राहा अग्नीषोमा
भ्यांस्त्राहेतिहोमादग्नेस्त्रिधामताशुक्लपक्षेकल्पा कृष्णपक्षेतवामात्सूर्यायस्त्राहा दक्षिणादग्नेवेस्त्रा
हामध्यादग्निस्त्र्याभ्यांस्त्राहेतिश्रीस्त्रन्दोक्तविधिरत्रापेक्ष्यः अथार्घिभावयेन्ववजिह्वंत ॥
राज्यार्थादाहजननीस्त्युदाशक्रकारिका वशीकर्मश्चाटनीस्यादक्रुदाभुक्तिदायिका।
सर्वसिद्धिप्रदेत्येवंनामकाः प्रागादिमध्यान्ताजिह्वाअग्नेकल्पाः अग्नेजि ॥ ॥ ॥ ॥

ज्ञाकस्यामीत्यदेन ॥ पूर्णामूलेनपातयेत् । एवंकृत्वापिस्त्रकस्त्रुवाच्यानिसस्कृत्य ॥

सायकस्तु ॥ ततः पश्चात्तन्मंत्रं सांगं मथ्य गतं यजेत् ॥

एवंकृतः ॥ एवंकृते तज्जह्यान्मन्त्री कर्मानुसारतः ॥

कृतेन सायकस्य ॥ पयसा च तपुक्तेन पुष्टिर्भवति शाश्वती ॥

तिनित्यकर्मसमाप्नो ।

तत्र ।

वृत्तगुणुलहोमेन पूर्णायुर्भवति ध्रुवम् ॥

श्रापुष्कामः ॥

श्रीं कामोज्जह्यात्पमार्हतत्तीरपरिस्नानं राज्यकामस्तु विल्यानि विमधुक्ता निहोमयेत् तीर
वृत्तसमिद्रिस्तहोमादारोग्यमाप्नुयात् प्रशस्तपसिधाहोमात्प्रशस्ततरुजेनले सर्वाकामान् ।
वामोतिसत्यमेव न चाप्यथा व्रीहिसप्तकहोमेन यनार्थीयनभागभवेत्

स्यष्टं एवं शुभफलानि होमात्पुक्ता उश्चायनाधिफलं होममवहेलयाद् ॥
एतन्मन्त्रोचितेन होममाद् ॥ पयसा केवलेनैव होमान्नस्युजयेद्भुवं ॥

इदितं काम
सुदिश्य इदितं हो
ममाचरेत्

सत्युजयवसादस्य नाथ

स्यति शिवम् ॥ निखिलजगत्प्रकाशिशाशिवक्रिदिने शशतस्फुरितदयाविभागिविसरत्पर

ने.
घो. टी.

मास्तरयुक श्रुतकचारुचित्रतिलकाकृतिशंकरयोरलिकविलोचनेनयनिसर्गलय

स्थितिकृत ॥ इतिनेत्रोद्योतेयजनादिस्त्रयीधिकारः ३ ॥ ऊर्ध्वाधारापांगसंगिदृष्ट्यामो

लंकटाक्षयन संभोगंनयतिश्रीमल्ललटनेत्रमेस्वरम् ॥

नित्यात्मगोचरंनैमित्तिकमित्या

शयेन। भुक्तिदीक्षाशिवय

श्रीभगवानवाच श्रुतीक्षांप्रवक्ष्यामिभक्तिमुक्तिफलप्रदं

मिमेदेनभिनासायकस्यस्वरतत्त्वप्राप्तिहेतुस्तत्त्वसमयिनः मुक्तिदीक्षा सवीजनिर्वीजनृपाचार्यपुत्रक।
योः उभयपिप्रीत्यच्छ्रुत्वादिदृष्ट्याधिवासप्रोक्तमण्डलादिशकृता ॥ तत्त्वेष्वदिंशतावेनतदर्थे

दृष्ट्यादिशिवात्तानिषड्विंशत त नाथपंचभिः त्रिभिरेकेनवाकार्यापरापरविभूतये ॥

दर्थमष्टादशभूतानिपंचप्रकृतिः पुरुषोरागोनियतिः शुद्धविद्याकालः कलामायाविद्याईशः स।

दाशिवः शक्तिः शिवइति तदर्थमपिप्रकृतिः पुरुषोनियतिः कालोमायाविद्याईशः सदाशि

वइतिनवपंचदृष्ट्यादीनिनिवृत्त्यादिकलावद्विषयापीनित्रीणिभुवनशक्तिशिवाख्यानि।

मायासदाशिवव्याप्तीति एकंतशेषंविश्वादिशिवतत्त्वं परापरविभूतिर्मात्तभोगोसम्या ॥

योसर्वत्राविनिष्टो एवंषट्प्रकारांतत्त्वदीक्षामुद्दिश्य ॥ ॥

दीक्षा मण्डप दिशति ॥ कलाभिपंचभिवाद्यपदे दीक्षा यवा पुनः वर्णैः पंचाशतावापियंत्रैः
निवृत्तिः प्रतिष्ठावि
वी भव नैस्तथा।

याशान्ताशान्तातीताः कलाः श्रीपूर्वादिनीत्यामातृकानुसारेण क्षरसवशवलरयमभवफपन
यदयतण्डुदजकजकचड. चगावकेति नवपदानि विष्णुविष्णुविष्णुति स्थानत्वादिसर्गाया
कारान्तं तदशमं पदं श्रीस्वच्छन्ददृशातनवात्मप्रस्तारोक्तान्येकाशीतिः रुकारादीनि पदानि श्री
स्वायंभवादिप्रक्रियायातयोमयापिसंबन्धीनि वर्णाः क्षादिकमाः चतस्रिंशत्तृधियादिसदाशि
वान्तवाचकाः विसर्गायकारान्तास्तृषोडशशक्तिशिवतत्त्वाभेदा मर्शिनः श्रीपूर्वस्थित्यामध्य
मवागृह्योक्ततृपाणि पदानि पश्यंतीहृत्यामृत्रितभेदाभेदा मर्शप्रथान्येन मंत्राः श्रीस्वच्छन्दन्येव
मत्यन्तदिवक्रमं प्राणिनिहृत्यादिकलापंचकव्यामिक्रमेण शेषाध्यामर्शीनिमंत्राः इहत्यप्र-
क्रिययावक्रमं प्राणमभावादर्शान्येव भुवनानित ॥ श्रीपूर्वोक्तप्रक्रिययाष्टादशोत्तरशतसंख्या
निस्वच्छन्ददृशात चित्तविंशत्यधिकद्विशततृपाणि अस्य शास्त्रस्य सर्वस्वोत्तमं ग्रन्थरूपत्वात्तत्ता-
दागमोक्तषड्विभागकल्पनयादीक्षाक्रमस्याविरोधात् तत्र संभवे मतिदीक्षाप्रोक्तैः प्रकारैः
पदैस्सर्वैः साकर्तव्या ॥ अथ यात । कार्यात्येकतमाथवा ॥ एकैकतापि च प्रकारेण द्विरप्यथभिः

ने.
घो. टी.
२६

सर्वैस्तु समुदायेन । दीक्षाकार्या कथमित्याह । शक्तियुक्तिस्वरूपतः एकतमसंशोध्यधानं
व्यक्तिरूपेण व्यापकतया प्राधान्येनाश्रित्य तदंतरितमध्यमं च कश्चित् रूपेण व्याप्यं भावयेदित्यर्थः
यथोक्तं श्रीस्वच्छदे ग्रन्थावलोकनं पश्चादपि व्यापकभावत इत्यादि पश्चाच्च सर्वे वदीता ॥

विभवतां महासंभा यथाविभवसारेण कर्तव्यादेशिकोत्तमेः ॥ २६ ॥ इतरेषां हर्वांस्तु पलवादि-
भिरपि एवं ह्यनालस्येनैस्सहस्राभ्यां दाशिकानामुत्तमता तत्रादौ शिष्यदेहपाशसूत्रावलम्बनमध्यस-
न्यानमथोपस्थापनमध्यपूजादोमावधानतः शत्रयभावनासाधारणशक्तित्यासादिचक्रत्वा ॥ वागीशी
पूजनं कार्यं । आह्वानपूर्वदोमान्तमित्यर्थात् ततः कृतप्रोक्षणात्ताडनचैतन्यग्रहणं शिष्यं ॥ तद्गर्भायो
जयेत्यन्तं । कर्मपाशवशा संभाव्यविचित्रचतुर्दशविधभोगायतनोत्पत्त्यर्थं ॥ अस्य च ॥

गर्भाधानंतजननमधिकारो लयस्तथा भोगः कर्मार्जनं चैव निष्कृतिः तदनंतरं ॥
मूलमंत्रेण कर्तव्यं नानाशरीराणां मन्तः प्ररोहो गर्भाधानं वहिर्निःसृतिर्जननं भोगयोग्यानं प्रवृद्धा
नां सम्पत्तिरधिकारः तदनन्तरं मंत्रमाहात्म्यपरिपक्वभोगसाधनत्वस्य कर्मणोर्जनम भोगदानौ
मुख्यरूपतदनन्तरं मुखिः खमोदप्राप्त्या भोगः ततो निवृत्तेऽपि भोगे कंचिक्कालं भोगसंस्का-
रो लयः

ततोपि समस्तजात्यायर्भोगानि शेषसम्पत्त्यात्मनिष्कृतिरित्येतत्सर्वमूलमंत्रदोमैस्त्यादिसंख्ये।
कार्यं निष्कृतिस्तु शतदोमा तदन्तश्च दिजहापतिरुद्रांशापतीचिन्तयेत् समाप्तेषु भोगेषु भोक्तृत्वाभा
वरूपे विभेदात्म्यं संस्कारं कृत्वा ॥ पाशाच्छेदस्तथा स्मृतः ॥ अस्त्रमंत्रेण ततो विभेदानन्तरभावि
तथा स्मृतं पाशमूत्रस्यच्छेदमस्त्रमंत्रेण कृत्वा तेनैव पाशस्य दाहस्तु कार्यः ततोपि भस्मीकरण
तस्थिते भस्मीकरणेऽनिःसंस्काराणां पाशानां शमनमस्त्रेणैव तस्थितं तन्निवृत्ता शेषशरीरस्याशी।
ष्य चैतन्यस्य मूलेनैकं विभाव्य स्वहृत्प्रवेशेन द्वादशाक्षप्रापणपूर्वं श्रीष्वहस्यत्वापादनरूपे स्थाने।
स्थितं तस्य स्थितमिति व्युत्पत्त्या तस्थितं अनन्तरं ब्रह्मादेशं कृत्वा नष्टं जादोमपुर्णं कृत्वा शार्पणां प्राव
णविसर्जनादिकृत्वा कलादि तत्वात्तरानुसन्धिपूर्वसर्वाद्युसंशुद्धिं कृत्वा शिवाच्छेदं ततो दोमं
कुर्यात् विसाधाश्रयप्राणशक्तिरूपशिवाव्याप्त्या शिवाच्छिन्नं कृत्वा नष्टं कुर्यादित्यर्थः अथ विध्य।
न्यथा सम्पत्तिवशां संभाव्य प्रायश्चित्तदोमानन्तरं ज्ञात्वा चारप्रमाणं तप्राणसंचारमेव चेत्यादि श्री
सच्छन्दोक्तप्रमेयपंचदशकसतत्वज्ञेयानयोगशास्त्राचार्यवर्यः प्रशान्तपाशोऽशिष्यं ॥ मूलेनै
व तयोजयेत् ॥ व्यापारं मानसं त्यक्त्वा बोधमात्रेण योजयेत् तदा शिवत्वमव्येति पशुर्मुक्तो भ।
इति श्रीसच्छ

वार्णवात् ॥

ने.
यो. टी.

२०

न्योक्तदृशापरतत्त्वसमावेशनयापरमशिवैकरूपं कुर्यात् तदाह। संयोज्यपरमोतत्वे संस्था
नथासोतन्मयएवस्यात् अथयोजनिकां विभागमाह॥

अधिकारार्थमाचार्ये परापरपदेशितं शिवत्वेसाधकानांतविद्यादीक्षांसदाशिवे पुत्रकेपर
परापरपदेशिवत्वेइति अत्राहृल्लुक्कुरुते शिवः परम। मेतत्वेसमयि - स्वरेतथा ॥
कारणमिति स्वच्छन्योक्तनीत्यापरमशिवयोजनानान्तरे आचार्याणामपराशिवयोजनाकार्यासाध
कानांतशिवयोजनानान्तरेमदाशिवयोजनाकार्यापुत्रकानांपरतत्वेएवसमयितामीश्वरतत्वेइति वि
भागः उपसंहरति। एवमुद्देशतोदीक्षाकथिता विल्लरोच्यतः॥ तद्देशतइत्यन्यतइत्यनेनचाति

विज्ञाततोप्येयं दीक्षाविधिरिहाति संक्षेपेण सस्त्रितता श्रीसच्छन्दादिशास्त्रेभ्या वितत्यसम्यगवगम्य
प्रयोक्तव्यइति शिष्ययतीति शिवं। जयत्यशेषपाशेषमोषकृद्विक्रिशास्त्रिणां परथामसमावेश

अभिष्टिचति
भक्तिमुक्तयेमदतोयत्स
वपुःप्रतिस्वतेः परमास्तनि प्रदंनेत्रंसदेचितः। इतिनेत्रोयोतेदीक्षाधिकारचतुर्थः ४
कुर्यादिति शिवयोनेत्रमुपा
स्मरेपरं॥ अथशास्त्रान्तराभिहितोतच्छास्त्रस्त्वितसवीज ॥०॥

दीक्षादीक्षितां भूतशीलसमाचारनाचार्यान्साधकांश्चाभिषेचयितम् ॥ श्रीभगवानुवाच ।

यथेतियथेतिकर्तव्यतया यथेत्याचार्यस्य साधकस्य वादीयते तथा तस्याभिषेकं वक्ष्यामीति ज्ञा तत्र । अष्टभिः कलशैर्देयमाचार्यस्य विधानतः

विधाना मीशानदिशि स्वास्तिकादिमण्डलगतश्रीप
र्णायामनोपविष्टस्य विदितन्यासस्यास्य तेशतयाचितस्य कश्चिकोदनस्य ज्ञेयमयद्वर्वासिद्वार्थकारि
पूर्णसदीपकलशानिर्भत्सनतः प्रामितविज्ञस्य परिमंत्रस्फारावेशविष्णुपरासतयारासतसार
चिन्तनेन सदृशिरसिकलशाम्भः क्षेत्रात्मकं ये चैते कलशाः तेषु विद्ये स्रगः प्रोक्ताः समुद्राश्च स्रग
र्भगाः समुद्राश्च कामोभूतः श्रीमदस्य तेषां भैरवस्फराविष्टाननादिविद्ये स्रगाधिष्ठिता भाव्या इत्य
र्थः स्रगर्भगा इति रत्नौषध्यक्षतादियुक्ताः एतश्चोपलक्षणां तेनाश्रितमनैः प्रत्येकं साष्टशतम्
समंत्राभिर्मंत्रितैरित्यागभिकमभिषेकविषयमभिविक्तस्य ज्ञानयोगस्फारोपायप्रकाशनो श्री
षमंदिताच्छत्रपाडकाकराणिकर्तयादिप्रदानाद्यागमोक्तं सर्वमनुसन्तव्यं कलशविषयं पदान्त
रमाह ॥ पंचभिभूतसंख्यैर्वात्रिभिर्वा तत्तत्तत्पदैः शालविद्याशिवाद्यैस्तत्पदैरेनापिशिवात्मना ।

दिव्यासिद्धिमवाप्नोति साथको नात्र संशयः ॥

दिव्यो भवने सुरप्राप्तिरूपांतथा कोटिकृते जपे ऐश्वरीं सिद्धिमाप्नुयात् ॥ व्यापकस्तु शिवो भू-
तानि ग्रहक्षमः यथेच्छं कुरुते सर्वं धारयेत्संदरेद्भुशं सर्वगः सर्वकर्ता शसर्वसो भवति ध्रुवं
व्यापक इत्यादिना ऐश्वरीसिद्धिस्फुटीकृत्वा सर्वगः सर्वात्मा एतच्च सर्वसाथकपदेदस्य एव लभते इ-

ति शिवं ॥ कमलजकुसुमरुद्रतनुभिर्वितनोति पृथक्छिवस्तु शिवेशमूर्तिभिरथाप्याप्यं नि-
खिलं यदि ह्यपरा मरुतैः समभिषंचति भक्तजनं जयति ममस्तसिद्धिस्तदिदं नयने शिवयोः
इति नेत्रोद्योतेः भिषेकविधिर्नाम पंचमोधिकारः ५ ॥

व्याध्यादिदोषजरादिदोषकृताशशांतिं परमा मरुतैर्यत अर्चाकृति ध्यानजपादिभिंचत्क-
पूर्वपटलाधिशातार्थानुवादेनान्यदवतारयित ॥ शान्तिर्नो मिदरोद्यनेत्रं ॥

श्रीदेवुवाच श्रुतो मया महादेव मृत्युजिस्तिद्धिमोक्षदः अथुना चित्तमिच्छामि सिद्धिं यमम-
वितं अमरतेशं महात्मानं सर्वत्राणि पुजीविनं यथा सिद्धिपदं लोके मानवानां दितं करं पूर्वा-
कुरुषुशमनमपमृत्युविनाशनं आप्यायनं शरीरस्य शान्तिपुष्टिप्रदेशिवं ॥

ने.
द्यो. टी.
२९

अथप्रथमद्वितीयाधिकारोक्तवाच्यवाचकात्ममंत्ररूपोऽस्त्युजितृतीयचतुर्थ्याधिकारोक्तनिवृत्तेन मि
त्रकर्मणामोक्तदः पंचसाधिकारोक्तकास्यकर्मतस्मान्मान्येनासिद्धिप्रदश्चमयाश्रितः इदानींततमे
वभौमदिव्यांतरिक्षसिद्धिप्रदमस्तेषांविष्वजीवनंमहान्तमात्मानंयायासिद्धिस्तत्प्रदंलोकेसर्वत्र।
भूतसर्गेद्वितीयाधिकारोक्तदृशाविशेषतोव्याध्यादिवाधितानांमनुष्याणांहितंकरंश्रोतमिच्छा
मिहितंकारतंपूर्वकैत्यादिनास्फुटीकृतं शान्तिर्गुहादिदोषनिवृत्तिः आप्यायः शुष्कस्यसरमीभावः
पुष्टिः प्रणिंगता शुभंदौर्गत्यादिहारं एवंष्टुष्टुः॥

श्रीभगवानुवाच श्रूयतां संप्रवक्ष्यामिरहस्यं
परमाद्भुतं यथातरं निमनुजाः खोदयिपरिस्मृताः अपस्त्युशाताक्रांताजनादारिद्र्यसंयु
ताः आधिव्याधिर्भयोदिशाः पापैर्ज्ञैर्विनिर्णीताः मुख्यनेचयथासर्वे पूर्वोक्तैर्दारुणैः प्रि
ये त्रिविधंतदुपायंतस्थूलं सूक्ष्मं परंचतत ॥

मनुजा इति कृपास्पदसातिशयत्वेन
खोदिनायथातरं निमनुजाः खोदिभाजो भवन्ति दारुणो भूतादिभिश्च यथा मुख्यनेत्यज्यने तथा प्रो
क्तवीर्यसारस्त्युजित्परमार्थरहस्यंतत्रोपायरूपं वस्तुयतंसंप्रवक्ष्यामि तत्र ॥ ॥ स्थूलं
तयजनंदोमोजपोध्यानंसमद्रुक्म । मंत्राणि स
मुटादीनि मंत्रादृक्कुरुते मरुं ॥

मंत्राभ्यजनादिकुरुतेस्वीर्येणापितिष्टतिमुद्रात्रपूर्वोक्ता । सस्मचक्रादियोगेनकलाना
अदयेनच सप्तमाधिकारभाविषट्चक्रषोडशाधारादोयोयोगेनतथाकलानाअदयेनेति
कलाकालावयवमुरुतीयुपलक्षणापरस्तथा नोयोनाअदयस्तेनश्रीस्वच्छन्दायुक्तवास्यान्त
रंगैरेतरादिकालेकीकारेणप्रयुक्तोमंत्रराट्स्वीर्यस्फारणोनसस्ममुपायं व्याधादिनाशनेक
रोतीत्यर्थः । परं सर्वात्मकं देवं मोक्षदं मृतमिति ज्ञेयम् । महासामान्यमंत्रवीर्यरूपत्वात् सत्युजि
नायस्यास्यिति निर्देशः सर्वात्मकं परमाद्वयमेतच्चाष्टमाधिकारे निर्णीयते तत्र स्थूलोपायं दर्श
यितुमपक्रमते यदा सत्युवशाच्चातः कालेन कलितः प्रिये दृष्टस्तत्प्रतिचातार्थममृतेशं य
जेतदा सर्वस्येतोपचारेण पूर्वाक्तविधिना ततः सत्युरपसत्युः कालो महासत्युः विधानंतरती
याधिकारोक्तं यागादि एवं च यस्य नाम स मुद्रिष्य एजयेत् सत्युजिदिभं सत्योरुत्तरतेशीघ्रं सत्यं
सेनान्तरतं वचः श्रमावित्यर्थात् सत्यमित्युक्तानात्रमायाप्रमात्तया मंदे ग्यये निश्चयस्यैव सि
सितशर्करया युक्तैश्चतुर्दीपैस्तैस्त्रिलैः । पुण्यदा विन्यनेव क्रौञ्चोऽव (दिनिमित्तत्वात् ।
तैविमोखले महारक्षा विधानेन नृकया यस्य नामतः महाशान्तिर्भवेत्ति प्रंगतस्यापियमक्षयं ॥

ने.
द्यो-दी.

३.

३०

पुण्यपलाशादिदारु इत्यनेदीपनेयस्य महारक्षा विधानमस्त्राकारादिचिन्तनं याचहर्म्यचङ्कृष्ट
प्रवेशरक्षाणां नामत इति मंत्रानोश्चारितेन यमस्तयं यमगेहं ॥ अथ वा शर्करायुक्तं पयसा के

स्पष्टं इ सुगंधितुत होमेन तीरवृत्तमयेन बलेनत होमात्सुं नयेच्छ्रीं मृत्युजिनात्र संशयः ॥
यस्य न ले तर्पितो नाशयेत्सुं मृत्युजिनात्र संशयः ॥ ज्ञातस्येत्यर्थात् ४ तीरवृत्तमसि
पादेशमात्रास्तव चकनिष्टा ॥ गुलिमानास्मरसाः शाखास्मथियः ५ होमात्सुं नयेच्छ्रीं मृत्युजिनात्र संशयः ॥

तिलतण्डुलसादीकमान्यतीरसमन्वितं पषपंचमृतो होमः सर्वदृष्टनिवर्हणः ॥ मंत्रराजप्र
गुग्गुलो गुलिकाभिश्चत्यर्थाभिश्चणामात्रया होमात्पुष्टिर्भवत्याशुतीणादेहस्य सव्रते ॥ सादात ६
चाणकप्रमाणभिर्गुग्गुलधूपगुलिकाभिर्गान्यतीरहोद्रात्मविमथकभिर्होमात्पुष्टिर्भवति वषट्

प्यायने शस्त इति स्वच्छोक्तनीत्या सर्वत्रात्र वषट्जातिः प्रयोग्या ॥ यदा वा यिशता कीर्णस्य बलो
मूलेन मंत्रेणार्थात् किंवा ॥ यं यं मंत्रं जपे विद्या न मृतं तेषां नृसंपुष्टे दृश्यते नरः तदा संपुटीकृत्य नाम जप्त्वा विमुच्यते

नपोत्रस्तकलोक्तविधिना पतत्या (तस्य मिह्यति सति प्रभाय हीनोऽपियो भवेत् ॥ मंगिकमुक्ता
प्रकृतमाह ॥

हीणागात्रस्य देवेशि भेषजं मंत्रसम्युतं दीयते तत्क्षणादेवि स पुष्टिलभते बली ॥

भेषजसौषधं मंत्रसंपुटमिति मंत्रसम्पुटीकारेण प्रयुक्तमित्यर्थः १०॥ इत्यममथ गंजीवेवं
साधर्मीः सविसर्गसकारदोमवीजप्रणावे इमण्डमथ गं साधर्मी रोधितं कृत्वा मरुतो रुततेष्टं ॥

साधारणः सविमर्गसकारदोमवीजप्रणावे इमण्डिमध्यगं साधारणरोधितंकुत्वास्त्योरुत्तरनेष्टं
जीवनिकटाक्रमं वदिर्निस्तैरोधितमष्टासदित्त्यातैराकान्तं चंद्रविस्वसनिविष्टमात्मनः परस्य
वाजीवंयः करोति ध्यायति सस्त्युमत्तरति कुत्तेत्यन्तर्भावितानि जर्थापि । साधारणरोधितंकुत्वा
जीववदेहस्यायं रोधनप्रयोगः । ध्यायेद्देहेतुयोगवित् सर्वव्याधिविनिर्मुक्तः स भवेनात्र संशयः

१८ श्रीरोदपममयस्यमस्तोर्दिभिराकुले कथायश्चशिरुदंतसा
यौः संप्रदीकृतं थायतेमुपहृष्टात्माग्रात्मनोपिपरस्यवा सवाह्याभ्यंतरं शुभ्रं स्वयाष्टितविग्रहं।

श्रुत्वादिप्रमनायासं सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥

एतदर्थं स्येदम्येते सिध्यमाने सैन्दवप्रभाभारोच्छ्रलन्तीरोदतरंगैरन्तर्वहिश्चापरितं सप्पुभ्रं च प्रोक्त-
युक्त्या ध्यातमंत्रराजसम्पुटीकृतं यस्य शरीरं भ्रष्टं ध्यायते स नीरोगो भवति ॥ २३ ॥

ने.
घो.टी.

३१

गोचनार्थं कुंकुमेनैव क्षीरेण च समन्वितः सितपद्मेस्तुष्टपत्रे तमध्ये सा चार्ण रोधितः
सर्वव्याधिसमाक्रान्तश्चन्द्रमाण्डलवेष्टितः चतुष्कोणपुष्पाक्रान्तो वज्रभट्टदन्तलोहितः सु
गोचनार्थं कुंकुमेनैव क्षीरेण च समन्वितः सितकमलमा
लित्यप्रतिपत्तमुक्तयुक्तेष्वलिखितमंत्रेण रोधितो र्थाङ्कणिकायां नाम हारोलिखितः साद्यो वदि
षोडशकालेन विववेष्टितः स वज्रकवचतश्च पुरस्सो व्याख्याक्रान्तोऽपि सर्वव्याधिप्रपीडनान्मुच्य-
ते वज्रभट्टदन्तेत्युक्तेः समधिष्ठितानि वज्रणिध्यायेदिति शिष्ययति १४

षोडशारे महाचक्रे षोडशाक्षरभूषिते श्राव्यतमंत्रयोगेन मध्येनामसमालिखेत जीवांत
स्मान्मध्यस्थवर्णां नानेन रक्षितं प्रत्यर्णमस्तेन संपुदिततसर्वतः मध्येदलेषु स
वेषु शाशिमंडलमध्यगं वाप्येतदिगुणोपमं कादिसांतक्रमेणात पूर्ववर्तलिखेन्मन्त्री
प्रतिमा चार्ण रोधितं वर्णितदंतः साध्यस्य नामवाच्यैर्कमाण्डलं पुरन्दरपुराणायः स
मन्तात्परिवाच्येत सितचंदनसंयुक्तं गोचनक्षीरयोगतः लिखित्वा मंत्रराजंतकष्टं रो॥
सोदधुमं महारक्षाविधानंतपुष्टिसेवाग्यदायकं एतश्चक्रे महादेवि सितपुष्पेः प्रष्टुज
येत ॥

सर्वस्येतोपचारेणमथुमथेनिधापयेत् अनेनैवविधानेनसमाहास्यत्युजिह्वयेत् ॥

षोडशदशकमलकर्णिकायांमंत्रसम्पुटितंसाध्यनामजीवस्यसकारस्यान्तः कृत्वासान्नास्यह
कारास्यान्तविधायवर्णान्नेनक्षकारेणान्तर्वहिसंस्थितेनरक्षितंक्रुर्यात् प्रतिमंत्रंचामृतेशसर
पुटितंनामदकारवेष्टितंक्रमेणाकारादिस्वरमथगंकृत्वामथस्यमंत्रसाम्पुत्वेनलिखेत् षोड
शपत्रपत्रस्यवह्निर्द्वात्रिंशदलमुल्लिखेत्त्रचकादिसांतान्द्वात्रिंशद्वर्णान्यसेत् तेषुचप्रतिवर्णा
पूर्ववत्साध्यांगोयितमित्युक्तयुक्त्यामंत्रसंपुटितंतदितिपूर्वन्यक्साध्यनासांतर्मथेलिखित्वा
सर्वस्यास्यवह्निर्द्वर्कमाण्डलमितिदकारंतद्वह्निः पुरन्दरपुरमितिबन्धलांचितंचतस्रसन्निवे
ष्टंक्रुर्यात् प्रतिसाध्यांगोयित्वमित्यत्रव्यवहृताश्चेतिव्यवहितेनप्रतिनामवर्णाशब्दस्यसंब
न्धः एतत्सर्वचक्रमितचन्दनगोरोचनाक्षीरेर्लिखित्वासितकृत्समकर्पूरादिभिरभ्यर्च्यसाक्षि
कमथस्यंपुष्टिसौभाग्यकृत्समाहंमथुमयानितंचमृत्युजित किंचेदं १५ ॥

राजरक्षाविधानंतमृभृतांतप्रकाशयेत् संग्रामकालेवरदंरिपुदर्पापहंभवेत् शिवा
दिनवतत्वानिप्रत्येकंशाशीमाण्डमं मथ्यात्स्वेवादिदेशान्नममृतेशेनमंत्रिणा ॥

ने.
घो. टी.

३१

३२

यदा व्याधि शता कीर्णमपस्तु शतेन वा तदा स्येतोपचारेण पूज्यं दीरचुतेन वा तिलै
श्रानान वितान वित्यस्तरे वा चतस्रक कलितको दीरसभिद्विर्वाहो मच्छांति समश्नुते ॥
एनवके प्रत्येक चंद्रमण्डलं चितं मध्यको एकात्म्यमृति प्रागादि क्रमेणोशांतं शिवसदा शिवे
स्वरविद्यामाया काल नियति प्रकृति पुरुषतत्त्वानि नाम तत्र लिख्यसितोपचारेणानेन मंत्रेणाम
त्रिणा यदा प्रजा दीरचुताभ्यां दीराकैः स्थिलैः दीराकैः समिद्विर्वाहो मोयथा शक्तिक्रियते त
दा व्याध्यायपस्तु शता कीर्णमपि साध्यशरीरं स्वस्थतामेति १८ । एवं संपूज्यं क्रमेण सर्वो
पधिसमन्वितं सितपद्ममुखाद्वा रेवतगर्भांश्च पूरितं सर्वमंगलचौषणाशिरसि स्थभिषे
पवमिति शिवादि नवतत्त्वानि उक्तं वयेत समुच्यते न सन्देहः सर्वव्याधिप्रपीडितः ॥
युक्त्या क्रमेण व्यात्वा संपूज्यते न यो भिषिच्यते शिरसि स सर्वव्याधिभिः पीडितोऽपि मुच्यते मितप
द्मेर्मुखे मुखे तश्चाश्चामोदो यस्येति सामाशाः १९ व्यात्वा परामृते नित्यं नित्योदितमनाम
यं प्रक्रियान्तस्य मरुतमवतार्य पराच्छिवात् चतुर्णां वा मृताधारं नवपूजितं शतावलोभितं
त्येषट्पंचैकसमन्वितं अनन्ताधारगभीरमष्टात्रिंशदिभूषितं पंचभिवाप्रसिद्धये पूर्णतेन
निरन्तरं

पवंथानपरोयस्तसवाह्याभ्यन्तरास्तं वित्तोभ्यकलशंमृध्निदेशिकोमंत्रतत्परः अनु
ग्रहपदावस्थोह्यभिधिचेत्ययत्नतः ममुच्यतेनमन्देहः संसारादुरतिक्रमात् ॥

प्रक्रियान्तस्यसमनान्ताध्यपर्यन्तगमुन्मनापरतत्त्वास्तं परास्तं नित्यमुदितमनाष्टतचिह्नो।
तीव्रपंनित्यमविनाशि नविद्यतेग्रामयोमायायतस्तादृग्यात्वासमावेशयुक्ताविमृश्यततप
वपरमशिवादस्तमिति शक्त्यानन्दमवतार्यशिष्याशिरोवतीर्णा विचिंत्यतन्मंत्रपूजितं परास्तं
तपूणांकलशमुह्नास्येवमित्युभयामृतध्यानासक्तोमंत्रराजपरामर्षपरोनुजिह्वल्लराचार्योयस्य
मृध्निं सवाभ्यन्तरमेतदस्तं विकिरेत्समोक्षमामोक्षेव कीदृगस्तमित्याह चतुर्येनवषट्पिंश
तत्तत्रूपेततिवस्थित्याग्रस्तानितेषामाश्रयंतध्यानवधाया निनवनवात्मव्योमव्याख्यादिप्रक्रि
ययैकाशीतिः पदानितैः पूरितं संपूर्णाव्याप्तं तथाशनार्थेनपंचाशताद्यादित्तानैः वौणीः क्षो
मितं व्याप्तं भावितं तथाषट्पिंशैः पंचभिर्वक्त्रैरेकेनचमूलेनसम्यगानितं श्रीसुखल्लराचुक्तसा
ध्यमंत्रसंदितापूणा तथाग्रननैः कालाग्यायनाश्रितानैराधारैर्भुवनैरनैर्व्याप्तैर्गभीरमपरि।
च्छेद्य तथाः षात्रिंशतावक्त्रपंचककलाभिर्विभूषितं तेनेत्यनेनषट्पिंशेनाधनानिरन्तरं पूणा ग्र

ने-
घो- टी-

३३

33

तएवप्रसिद्धिः प्रकृष्टाभुक्तिमुक्तिलक्षणासिद्धिरर्थः प्रयोजनेयस्य अतश्च योनेनाभिषिच्य
ते ॥ आयुर्वलं जयः कांतिवृत्तिर्मेधावपुत्रियः । सर्वप्रवर्तते तस्य ॥ प्रकर्षेण वर्तते पुष्पतीत्य
र्थः तथा भूभरतां राध्यामुत्तमं प्रवर्तते किंच । इः खार्दितो विदुः खस्तव्याधिमाना तरुभ

एतत्कलशाभिषेकात्सर्वोभीष्टफल । वेत वध्यातलभते पुत्रं कन्यातपतिमावदेत ॥
मामोतीत्यर्थः यदाह । घात्यान्समीहते कामोस्तात्सर्वान्भुवमाप्नुयात् ॥ उदिष्ये ।

अभिषेकस्य माहात्म्यं विधानविहितस्य च कथितं ते मया देवि प्रजानोदितकाम्यया ॥
अन्यशास्त्रोपचारेण शास्त्रान्तरव्यवहारेण तद्विषयमभिषेकात्साध्यः सर्वशांत्परदोभवेत् अह ।
शब्दस्यानेग्रह इति शब्दपेशः एतदुपसंदनन्यदवतारयति ॥ एवं स्पृष्टं विधानं तत्सत्संवे
अनेनाधिकारेण स्पृष्टं लब्ध्यानमुक्तं भाविना तत्सममेन सृष्टममुच्य
त इति शिवं ॥ समस्त इः खदलने सर्वसंपत्प्रवर्तनं परिनिर्वाणाननं नयनं शांकरे स्तमः इति
वायुना मृगा ॥

नेत्रयोतेयनरत्ताविधिः ६ ओं चक्राधारवियलस्य ग्रंथिना स्यादिसंकुले स्नास्यते देहमामि च
स्मराम्यर्थं ताराविभोः ॥ अथ स
स्मर्याने निर्तोत माह ॥

श्रीभगवानुवाच श्रुतः परंप्रवक्ष्यामि ध्यानं सूक्ष्ममनुत्तमम् ॥

न विद्यते तत्तत्समन्वितं सूक्ष्मध्यानं यतः परं ततोऽप्युत्तमं भविष्यति तद्विष्णुक्रमते ॥ ऋतवः षट् ज-
न्मनाभिहृता लविडं नादस्याना निडिमाया योगभेद नदीमिश्रां ताव्यानि नाडिमायादिप्रसराश्रय
तात चक्राणि यत्र स्वराः षोडश ग्रंथगुणुल्फजानुमेढ्रपायुकर्दनाभिजटवरहस्यमनाडीकाण्ड
ताल्वभूमध्यललाटब्रह्मरन्ध्रहादशान्ताव्याजीवस्याधारकलादयारायत्र यदि वा सर्वसहत्वाद्

ऋतवः षट् स्वराधारं बिलत्वं व्योमपंचकम् ग्रन्थिहादशसंयुक्तं शक्तित्रयसमन्वितं यामत्र
यपथाकातं नाभित्रयसमन्वितं ज्ञात्वा शरीरं स श्रोणिदशानाडिपथावृत्तं द्वासप्तन्यास
हस्तैस्तस्यार्थकोटित्रयेणाच नाडिवृन्दैः समाक्रान्तं मलिनं व्याधिविहृतं सूक्ष्मध्यानामृतेनै
व परेणोवोदितेन तत्र श्राव्या यो कुरुते योगी श्चात्मनो वा परस्य वा दिव्यदेहः स भवति सर्वव्या

स्य नयस्य कुलप्रक्रियया मेढ्रस्थायः कुलोत्तेयो १ मध्येत विषमं धिविवर्जितः ॥
सितः २ मूलेत शाक्तः कथितो बोधनादप्रवर्तकः ३ श्रमिसंस्तुत श्रोर्ध्वमंगुलानां चतुष्टये ना
भ्ययः पवनाधारे ४ नाभावेव चटाभिधः ५ नाभिहृत्स्थमार्गेत सर्वकामाभिधेमतः ६ संजीव

ने-
घो-टी-
३४

न्यभिधानाद्योदयमोदरमध्यगः ० वक्षःस्थलेस्थितः कूर्मो ८ गले लोलाभिधः स्मृतः ९
लम्भकस्य स्थितश्चोर्ध्वं सथाधारः सथात्मकः १० तस्यैव मूलमाश्रित्य सोमस्यः सोमकलावृतः ११
भूमध्ये गगनाभोगे विद्याकमलसंज्ञितः १२ रोद्रस्तालतलाधारो रुद्रशक्त्या तथिष्ठितः १३ वि
तामायभिधानाद्यश्चतुष्पथनिवासियत १४ ब्रह्मरन्ध्रस्य मध्ये तत्र योधारस्त १५ मस्तके-
नास्याधारः परः सूक्ष्मो च नव्याभिप्रबोधकः १६ इत्युक्ताः षोडशाधारा इति श्रीपापनर्बहिरुभय
रूपाणि लक्ष्याणि लक्षणीयानि यत्र तन्निवारणारूपत्वात् एवमनन्तं तजन्मायामिति तव ह्यमा-
णानां जन्मनाभिर्हृदि नुनादरूपाणां व्योम्नां पंचशकं विद्यते यत्र जन्ममूले तन्मायाया इत्यभिधा
स्यमानाश्चेतन्यावृत्तिहेतत्वाद्बुद्ध्ययः मायापाशवत्तन्मविस्मरुद्रैश्चरसदाशिवशक्तिकादीनि
कावेन्दवता दशक्या व्यायेषां शास्त्रादशानैस्संयुक्तम् ॥ इच्छादिनाशक्तित्रयेण सम्य-
गनितमीषाणि यादिविषये प्रवर्तमानम् ॥ सोमसूर्यवक्त्रिरूपधामत्रयपथेः सव्याप-
सव्यपवनेर्मध्यमपवनेन चाधिष्ठितं इडापिंगलासुषुम्णाद्येन पवनाश्रयेणानादित्रये-
ण युक्तं गान्धारीदास्तिजिह्वाएषायशालंबुसाक
रुशंखिनी ॥ ० ॥ ० ॥

भिश्च युक्तत्वाद्दशानाड्यः पञ्चानोयेषां प्राणापानसमानोदानुव्याननागकर्मकृकरदेवदत्तयनं
जयानां तैरा समन्ताद्दृतमोतो प्रतम दिग्दशकावस्थितनाडिदशकप्रपञ्चभूताभिर्द्वासप्तत्या सह
स्त्रैर्मध्यव्यास्यासार्धकोटित्रयेणायमस्यास्यानाभिवृन्दैः समाक्रान्तं प्राणवमायीयकर्म
मलयोगात्मलिनं योगिनामपियेदं तद्विभोगत इति स्थित्यावश्यं भाविव्याधिकोऽङ्गीकृतं शरीरं ज्ञा
त्वा योगीयस्यात्मनः परस्ववापरेणोवेति पररूपतामनन्तनपिसमनन्तरभाविना सूक्ष्मस्थान
मृतेनोदितेन स्फुटीभूतेनाप्यायं करोति सगतव्याधिति व्यदेह इति सूक्ष्मस्थानामृतोन्मिषच्छाक्त
मूर्तिश्च भवति सूक्ष्मस्थानामृतेनैव परेणोवेदितेनेति यदुक्तं तत्परोपक्रमं स्फुटयति ॥

यत्स्वरूपं स्वसंवेद्यं स्वस्यैव व्याप्तिमम्भवं सोदितात्पराशक्तिस्तस्य तद्गर्भगाशिवा तां व
हेन्मध्यमप्राणो प्राणापानान्तरेभ्रुवे अहंभूता ततो मंत्रं तस्य तद्गर्भगं भ्रुवं सोदितेन व।
शरो हेस्यन्दनं स्यन्दनेन त कृत्वा तमभिमानं तज्जन्मस्थानेनियापयेत् भावभेदेन तत्स्थाना।
मूलाधारेनियोजयेत् नाचेदस्य व्याप्रयोगेन वेधयेत् सूक्ष्मयोगतः आधारेणोदशो भित्वा य
थिहादशकं तथा मध्यनाडि पश्चाद्दोवेधयेत् मर्मं भ्रुवं तत्प्रविश्य ततो भूता तस्योसौ व्याप

ने.
घो.टी.
३५

सर्वमयपरित्यागानिष्कलाकोभशक्तिः पुनरापूर्यते नैव मार्गेण हृदयान्तरं तत्र प्रवि
ष्टमात्रं तथा ये ह्यर्थं रसायनं विश्रामानभवं प्राप्य तस्मात्स्थानात्प्रवाहयेत् सर्वतदस्मत्तं वे
गात्सर्वत्रैव विरेचयेत् अनन्तानादिभेदेन अनन्तास्तमुत्तमं अनन्तध्यानयोगेन परिपूर्य
पुरंस्कं अजगरस्ततोभूत्वा सवात्स्याभ्यन्तरं प्रिये एवं सत्युजिता सर्वसत्त्वध्यानेन पुरितं ।

यदिति प्रथमाधिकारनिर्दिष्टपरमात्मवीर्यं सत् ततोसौ सिध्यति त्विप्रं सत्यं देवि न चाभ्यथा ।
पमिति विशेषानिर्देशात्सर्वस्य स्वसंवेद्यं स्वप्रकाशं तत्र स्वसंवेदनाख्यप्रमाणप्रमेयं तस्य देवातिदे
वस्य परापेक्षानविराजते परस्य तदपेक्षत्वात्सर्वतंत्रोयमतः स्थित इति श्रीकामिकोक्तनीत्यास्यभगव
तः प्रमाणागोचरत्वात् अतएव सर्वतंत्रात्मन्यवतिष्ठति न तत्र तद्विदित्तस्यान्यस्याभावात् प्रत्युता
न्यद्विच्यंतद्व्याप्तत्वात्तन्मयमेव संभावतीत्याह स्वयामि संभवं स्वव्याप्त्या संभवो विष्णुरूपतयोन्मज्ज
ने यस्य अस्य च भवतः परस्वातंत्र्यात्माशक्तिः साग्रव्यभिचारिणी चासावुदिता स्रस्फुरद्रूपतकि
त्रैव च भगवद्रूपे स्थितानचाया रायेयभावेनापित सामरस्येनेत्याह उद्भर्ग आश्रयः परमा
र्था शिवाभिन्नरूपत्वात् शिव एव परं रूपं भित्तिभूतत्वेन प्रकाश्यसत्त्वध्यानेन वक्तुमुपक्रमते तामि ।

दिना तांपरांचितिशक्तिमथ्यमप्राणोसुषुमाणास्योदानाथ्यप्राणाब्रह्मणिबहेनिमज्जितप्राणापा
नव्यामिसुग्रतयाविमृशेत कथं श्रद्धंभूत्वा देहादिप्रमादताप्रशमनेन पूर्णाहंतामाविश्येत्यर्थः
ततः उक्तवक्ष्यमाणवीर्यव्यामिकं मूलमंत्रंतत्स्यंतद्भंगमिति पराशक्तिसामरस्यमयमतएवस्यन्दन
मिति सामान्यस्यन्दनरूपं कृत्वा कथं बोधितेन स्यन्दनेनाप्राणाद्यस्फुरन्तावष्टम्भेन एवंमंत्रवीर्यसा
रमारुपयतमभिमानंतदसामान्यवसंकरमयस्त्ववीर्यजन्माधारग्रानन्दचक्रेनिधापयेत् प्रतिष्ठापये
त् कथंभावस्यदेहप्राणादिमिताभिमानमयस्यभेदेनप्रशमनेन ततोपिमूलाधारेकस्मेतमभिमा
नंभावाभेदेनोवप्रयोजयेत् निरुद्धं कुर्यात् ततोपिस्फुरतोन्मिषत्तारूपमंत्रनाथप्राणसूच्या
हेतुनाकृतोयः प्रकृष्टः क्रमात्क्रममूर्ध्वारोहात्मायोगस्तेन तथासूक्ष्मयोगतइति उन्मिषत्स्फु
रतोतेजनप्रकर्षणमथ्यनाडीपथमाहूहः पूर्वोद्दिष्टकलशास्त्रादिष्टसाधारणोदशकंतथोपक्रां
तनिर्णोष्यमाणग्रन्थिदादशकंचभिन्नापरमंध्रुवंदादशान्तयामवेथयेदाविशेत तस्मिन्प्रविश्य
सर्वस्यामयस्यमहामायापर्यन्तस्यबन्धस्यपरित्यागात्तत्रैवध्रुवपदेस्थितः सन्ध्यापकनित्योदित
पराशक्तिसमरसपरमाशीवैकरूपोभूत्वातेनैवहादशान्नादंतः प्रसृतेनमथ्यमेनमार्गेणहृदयम
थ्यमापूर्यपरानन्दप्रसरणाल्लुवरितंकृत्वातत्रहृदिप्रविष्टमात्रंतत्परमानन्दरूपंरसायनमासादितं

ने-
घो-ही-

३६

३६

ध्यायेद्विस्मृतावद्यावत्तत्रविष्णोतिमेति ततस्तस्मादह्यदयाइच्छलितंतदमृतंप्रवाहयेन्ना
नाप्रवाहाभिमुखं कुर्यात् ततश्चास्तेनैवामृतेनानननाडीप्रवाहप्रमृतेनवहलध्यानध्यातेनम
वाह्याभ्यन्तरं संपुष्टं देहं परिपूर्यतदनन्तं सर्वममृतं वेगाकृतप्रवाहेन सर्वरोमरन्ध्रेः सर्वत्रगोच
रेवेचयेदव्युच्छिन्नप्रवाहंप्रेरयेत् एवं परवीर्यात्मनाभवतामृत्युजिताप्रोक्तसूक्ष्मशाक्तानन्दध्या
नेनयदासर्वमाहुरितं चिन्तयति योगी तदासावजगामरोभूत्वाक्षिप्रं सिद्ध्यति मृत्युनिद्रादुरक्ता
तामामोतिनात्रप्रमादसलभः संशयः कार्यः एवं शाक्तानन्दमार्गावष्टम्भात्मकौलिकप्रक्रि
योक्ताथारादिभेदेनसूक्ष्मध्यानमुक्तामूलयुक्तिक्रमेणातंत्रप्रक्रियोक्ताथारादिभेदेनपूर्वमि
तामृतकहोलचिंतनात्मसूक्ष्मध्यानं वक्तुमुपक्रमते ॥

जन्मस्थानेसमाश्रित्यस्पन्दस्या
मध्यमांकलां तत्स्यकृत्वातदात्मानं कालाग्निं तसमाश्रयेत् गत्वाभरहीतविज्ञानंवीर्यंतत्रैवनि
क्षिपेत् तद्दीर्घाहुरिताशक्तिः क्रियाख्यामध्यमोत्तमा विज्ञानेनोर्ध्वतोभित्वाग्नेशिभेदेनचेच्छ
या मूलस्पन्दंसमाश्रित्यत्यक्तावादद्वयंततः मध्यमार्गप्रवादिव्यासपुमाणाः ख्यांसमाश्रयेत् ता
मेवाश्रित्यविरमेतसर्वेन्द्रियगोचरात् तदाप्रत्यस्तमायेनविज्ञानेनोर्ध्वतः पुनः ब्रह्मादिकारणानां
तत्प्रागंकृत्वाशनैः शनैः ।

षष्ठांशशक्तिमतं प्राप्य कृणुतां निरोधिकां मायादिग्रन्थिभेदेन ब्रह्मादिव्योमपंचक।

पूर्वजन्मस्यानमानदेन्द्रियमुक्तमिदं न कन्दः तत्र स्पन्दस्यानमिति स्पन्दाविष्टं मथ्यमां कलां प्राण
शक्तिमाश्रित्य मत्तगन्धस्यानसंकोचविकासाभ्यां शतशो मिषितं सूक्ष्मप्राणशक्तिमथ्यात्मा
न मनस्तदवसरे तस्य तन्निभालनेकाविष्टं कृताकालाग्रिमिति पादंगुष्टाधारंगत्यासमाश्रयेद्भाव
नयाध्यासीत तत्रैव वदहीत विज्ञानं वीर्यमिति कर्मभूम्यासादितं शाक्तस्पन्दमवीर्यं निक्षिपेत् भा
वनाप्रकर्षेण स्फुटयेत् उच्यते नेत्युक्तवीर्येण पुरितान्नव्योदयाप्राणस्पन्दात्माक्रियाशक्तिः ततमा
श्रतिशयोक्तोद्भूता सती मथ्यमा भवति समस्तदेहस्यानाभिर्मथ्यं तत्र प्राप्ता जायते कथं इच्छायासंको
चकमोक्तोर्ध्वारोहणं प्रयत्नेन विज्ञानेन च भावनया ऊर्ध्वत इत्युपरितनगुल्फज्ञानमेकुकन्दनाभ्या
ख्यानां ग्रंथीनां भेदेन व्यवधानव्यापारेण भित्तिर्याता न्येवोर्ध्वस्यानायाक्रम्य भेदिता माण्डलिकाभू
भुजेति वदद्भिस्सीकारार्थः अथ मूलस्पन्दं समाश्रित्येति मत्तगन्धस्यानं विकासाकंचनपंरम्यरापु
रः सरं निरोध्य पतश्च श्रीसूक्ष्मदेहोक्तदिव्यकरणपलक्षणापरं अतएव पार्श्वनाड्योत्पत्त्या परिह
त्यतत इति प्रोक्तेच्छाज्ञानावष्टम्भयुक्तमथ्यमार्गप्रवादिण्या प्रोक्तयामथ्यप्राणब्रह्मशक्त्यासुषु
माणाभ्यां सम्यगाश्रयेत् तामाश्रित्य तत इति अभ्यस्तात्सर्वेन्द्रियगोचरादिरमेदन्तर्मुखीकृतसर्वं।

ने.
घो. दी.
३.

न्रियः तिष्ठेत् तदा च प्रत्यक्षाप्रतिक्षिप्तामायाप्राणादिप्रधानतात्माख्यातिर्येन तादृशा प्रकाशा
नन्दात्मना ज्ञानेन हृत्कण्ठादिगतसृष्ट्यादिसंवित्सभावब्रह्मादिकारणानि क्रमात्प्रकाशमाणा
मायादिग्रंथिभेदेन सह हृदादिव्योमयं च कंठ्यकाष्ठसं ब्रह्मविस्मरुद्रेष्ठ रसदाशीवाशीवा-
ख्यानां कारणानामूर्ध्वत ऊर्ध्वस्थितां कण्ठाख्यां शक्तिं प्राप्य विज्ञानेनोर्ध्वं विरमेदुदनापरतत्त्व
क्रमेणादिशति ॥ जन्ममूलेन मायाख्याग्रंथिर्जन्मनिपाशवः ब्रह्माविस्मरुद्रेष्ठ रसदाशीवः
रश्मिमदाशीवः कारणाख्याग्रंथिर्जन्मनिपाशवः ब्रह्माविस्मरुद्रेष्ठ रसदाशीवः
स्तमनः शिवः तदूर्ध्वं दीपिकानामतदूर्ध्वं चैव वेन्दवः नादाख्याग्रंथिः शक्तिग्रंथिः

जन्ममूलमानन्दे न्रियंतच्छरीरोत्पत्तिहेतुमायारूपतया मायाख्याग्रंथिः जन्म रतः परं ॥
निकन्देपाशवः पशूनां संक्रुचितहृत्कच्छक्तिनाम्नाश्यानामयमाथारकणानादीप्राणादीनां प्रथमो
द्देहकल्पः हृत्कण्ठातालभूमथललाटस्थानां ब्रह्मादीनां कारणानां पशुप्रतिस्पर्शादिकर्तृत्वेन निरो
धिकत्वाद्ग्रंथिरूपत्वात्तस्यः पंचग्रन्थयः निरोधिकोऽथ इथिकादीपिका चैव रोधिकामोचिकोऽर्थ
गाचेति श्रीसच्छन्देनादृशकृतयोया उक्तास्तापवेदपरचित्यकाशावारकरूपत्वाद्ग्रंथय उक्ताः ॥

तत्रश्रुतिकाव्योग्रंथिरसौहिमार्गास्तमनः निरोधिकास्पृष्टवामदक्षिणावाहनिःशेषप्रशमन
हेतुरतएवशिवरुद्धैकमार्गारोहकताच्छेद्योत्पन्नहृद्यकिंचिदीमिहेतुत्वादीपिकाव्याग्रंथिरतो
पिकिंचिदधिकप्रकाशहेतुत्वाद्देवोरोचिकेत्यन्यत्रयोक्ताशक्तिस्तद्रूपोग्रंथिः तद्रूपरिनादाव्या
महाग्रंथिरितिसोचिकाग्रंथेति यदस्यत्रशक्तिद्वयमुक्तंतत्रोर्ध्वगानादांत इतितत्रैवयोक्तामेवै
हान्तर्भावितमोचिकानादाव्यामहाग्रंथिरित्यर्थः मदत्तंचास्यग्रंथ्यंतर्भावादेव अतः परः श
क्तिस्थानस्योग्रंथिः शस्थिग्रंथिः यदेवंनिर्णीतंतत ॥ ग्रंथिद्वादशकंभित्ताप्रविशोत्तरमेपदे।

उन्मत्तापरतत्तात्मनिथाम्नि अत्रब्रह्मादिकारणग्रंथिभे
दनादेवतदधिष्ठितहृदादिस्थानानिशक्तिग्रन्थिभेदेनचशक्तिस्थानंदलयेदित्याह ॥

ब्रह्माणंचतथाविस्तरुद्रंचैवैश्वरंतथा सदाशिवंतथाशक्तिशिवस्थानंप्रभेदयेत ॥

अनेस्थानशब्दोब्रह्मादिशब्दानामपितत्स्थानप्रतिपादकत्वसूचनाय अथपूर्वोद्दिष्टंस्थानपंच
कंषट्चक्रंचप्रदर्शयति ॥

एवमन्तंतजन्माख्यनाभोव्योमद्वितीयकं तृतीयंतहृदिस्थानेचतर्थं
विंदुमथ्यतः नादाख्यंतसमुद्दिष्टंषट्चक्रमथ्यनोच्यते जन्माख्यनाडिचक्रंतनाभोमायाख्यमुत्तमं

ने.
घो-टी.

३८

३८

इदिस्ययोगचक्रंततालस्यभेदनंस्मृतं विंदस्यंदीमिचक्रंतनादस्यशांतमुच्यते ॥
अनेतवदिस्याश्रयत्वादनेतम नादाश्रयत्वानादाख्येनाडिप्रसरहेतत्वाभिचक्रेकायवृद्धज्ञानमि।
तिनीत्यासमस्तमायाप्रपंचख्यातिहेतत्वात् योगिनांचितैकाग्रप्रदत्वात् प्रयत्नेनभेदनीयत्वादी।
मिचक्रप्रदत्वादिनिक्रमेणानाडिचक्रादौहेतवः एतानिष्कृत्यानिमोक्षमावेशप्रदत्वात् ।
चक्राणिभेदप्रसरहेतत्वादेयानीतिकृत्वातेस्मर ॥ पूर्वोक्तनिचसर्वाणिज्ञानशृलेनभेदयेत
पूर्वोक्तानीत्याधारग्रंथादीनि ज्ञानशृलेमंत्रवीर्यभूत चित्स्फुरता ज्ञानशृलोत्तेजनेयुक्तिमाह ॥
चित्तप्राणैकाग्रेणकन्दभूमिमवष्टभ्यतत्तूलमिति मत्तगन्धस्यानेशनेरितिसंकोचविकासाम्भ्यासे।
नशक्त्युत्प्रेषमुपलक्ष्यपीडयेद्यथाशक्तिरुद्धमुत्प्रेषभवति अथप्रसंगानानाशास्त्रप्रसिद्धमर्यायांज।
माधारस्याह ॥ तस्याधारस्यसप्तश्रोणिपर्यायांशृणवतःपरं जन्मस्यानेतकंद्याख्यंकूर्माख्यंज्ञान
मरुद्भवहेतत्वान्मथ्यनाडीकन्दरूप पंचकं मत्स्योदरंतथेवेदमूलाधारस्तथोच्यते ॥
त्वात् कूर्माकारत्वात् पृथिव्यादिव्योमान्ततत्पंचकस्यानन्वात्मस्योदरवत्स्फुरणान्मृ ॥

लभृत्तताम्रजन्मयाख्यायते एवंमहामाहात्म्यशास्त्रेषुनिरुच्येतकन्दभृः ॥ यस्मात्तांवेचरा।

ख्यातमुद्रांविन्देतयोगवित मुद्रयाततयादेविश्रात्मावैमुद्रितोयदा तदाचोर्ध्वतविसरेद्विज्ञा
तामितिकन्दभुविस्फुरितांशक्तिमुदोर्ध्वस्यथारणात्याशमोचनभेदद्राव नेनोर्ध्वतः क्रमात् ॥
णात्मत्वात्परमंविद्रविणामुद्राणाञ्चमुद्रांवेवोयगगनेचरणातेवचर्याख्यायोगीलभते लब्धयातत
यायदात्मा यदाण्णमुद्रितस्तदशस्सम्पन्नः तदामंत्रवीर्यस्फुरत्तात्मनाविज्ञानेनोर्ध्वहादशान्तेयाव
द्विसरेत प्रसरेत एतदेवस्फुटयति ॥ भिंयाद्रिंयात्परंस्थानंयावत्सरवरार्शिते तत्स्थानंचैवस।
परंस्थानंहादशान्तंभिंयादितिवी श्राप्ययोगीसमरेसाभवेत निष्कलंभावमापनोव्यापकःप
प्सयाक्रमादित्युक्तिःस्फुटीकृता समरसइतिसर्वस्याथस्तनस्याध्वनस्तन्मयी रमःशिवः॥
भावप्राप्तिःपरमःशिवइतिनतभेदवायुक्तयनिरिक्तमुक्तशिवरूपः अथश्लोकार्थेनपरमशि
वाभेदव्याप्तिमन्वदनचयेत्तेरवरोहक्रमेणव्याप्तिमादेष्टुमुपक्रमते ॥ एवंभूत्वासमंसर्व।
निस्यन्दंसर्वदोदितम् ततःप्रवर्ततेशक्तिर्लक्ष्मीनानिरामया इच्छामात्रविनिर्दिष्टज्ञानरू
भूतेत्यंतर्भावितणि पाकियात्मिका एकासाभावभेदेनतस्यभेदेनसंस्थिता ॥ तर्थाः तेनस।

ने.
यो. टी.
३६

र्वसमनानामेव द्वादशान्तारोद्गोचरसमं समरसंनिः स्पन्दं प्रशांतकलोलं सर्वदोदितं प्रान्तपर
चित्प्रकाशैकं भावयित्वा सम्पाद्य तत एव द्वादशान्तारोद्गोचरसमं समरसंनिः स्पन्दं प्रशांतकलोलं सर्वदोदितं प्रान्तपर
मयो महाभावाय स्यात्तादृशी महाभावाद्युल्लासिका पराशक्तिः प्रवर्तते समुन्मिषति इच्छाज्ञा
नक्रियाचूपातयाक्रमेण स्फुरतीत्यर्थः तत एवैकातस्येति परमशिवस्य सर्वान्धिनाभावाभेदेन
प्राणीयज्ञेयकार्यावभासनोदयवैचित्र्येण हेतुना भेदेन संस्थिता गृहीतेच्छादिना नात्वा यत ए
व परमशिवाच्छक्तिः स्वयं प्रवर्तते तत्र ॥

तश्चंद्रस्तावत्सूक्ष्मनिरेजने भावशास्त्रमसन्निधेयं सर्वावस्थोन्मिषते परं व्यापकं परमेशानम
तत्र। बद्धापमासनं योगीना नौपम्यं निरामये भवेति योगिनस्तततदाचूढो वरानने ॥
भावदोषरंज्यमेत द्वादशकारं ततावर्तनयेद्यावत्कावत्रयम् निपत्य तत्र तं तर्गाप्रेरयेत् तत्र येणात
पतां बद्धामहायोगीवेगतिं प्रतिपद्यत इति श्रीमालिनीविजयलक्षितया पूर्वोद्दिष्टा खेचरीमुद्रया
शक्त्यन्तयावत्सर्वतः सर्वप्रकारेणा पुर्ययावत्तत्र चन्द्र इत्यपानो नोदितस्तावत्तदाचूढोत ।
छक्तिपदारोहे सति योगिनः सूक्ष्ममती
न्द्रियं । निरेजने ॥ ॥

मनावरांभावाद्यस्यप्रकाशसमन्विद्यस्वविमर्शसारं सर्वाभिजागराद्यवस्थाभिरुत्क्रितं स
र्वसामरस्यावस्थानात्यरेदिरदेशाद्यनवच्छेदाद्यापकं परमेशानं स्वतंत्रमद्वितीयत्वात् अनोपमं
न विद्यते ग्रासयो महामायावच्छेदो यतो भक्तिभाजो तदनामये यत्परं यामतद्भवति तन्मया जाय
त इत्यर्थः एवं प्राप्त परतत्त्वाभेदस्य योगिनस्ततः प्रवर्तते शक्तिरित्यनेन यो निषेत्ती पराशक्तिरुक्ता

सा योनिः सर्वदेवानां शक्तीनां चाप्यनीकया श्रीषोमात्मिका योनिस्तस्याः सर्वं प्रवर्तते तत्र
संग्रथिता मंत्रास्त्राण्यवन्तो भवन्ति हि सर्वेषां चैव संहारस्तदेव परमं पदं तस्मात्प्रवर्तते सृष्टि
वित्तोभ्यपरमं शिवम् अनोपस्यामृतं प्राप्य विदुर्वित्तोभ्यलीलया बन्दोदये उदाह्याते पर
मा मृतमुत्तमं बहला मृतकलोलमननं तत्र संसरेत् तस्मात्प्राप्यामृतं शुद्धं सशक्त्या चैव क
र्षयेत् मध्यमार्गेण सुश्रोणि कारणादिप्रभेदयेत् प्राप्यायनं प्रकृवीत स्थाने स्थाने स न
कृमात् यावद्ब्रह्मपदं प्राप्तं तस्मादाप्याययेदथः जन्मस्थानपथा श्रेयकालाग्रेत प्रवर्तये
त् तदाष्टयसमन्नात परिपूर्णं स्मरेत्पुनः सुषुम्णा मृतेनाखिलं परिपूर्णं विभावयेत् अनं
तनाडिभिस्तजरो मकूपैः समन्नातः निष्कृम्य व्यापको भूत्वा हस्तोर्दिभिः शकलम् अमरता
राव संतुष्टं मज्जन्तममरतार्णवे तद्वैद्यं ह्यमरतार्णस्य प्रदुतं व्यापकं शिवम् ॥

ने.
घो.टी.
४३५

सर्वदेवानामित्यनाश्रितसदाशिवेश्वरानंतरुद्रादीनांशक्तीनामिति वामाज्येषादीनां ब्राह्म्यादीनां
चयतश्च सा शक्तिरग्रीषोमामिकायोनिस्ततएव सोमप्रधानायतस्तस्याः सर्वप्रवर्तते तद्भवत्यत
एवाग्रीषोमात्मप्रकृतिविश्वमग्रीषोममयमिव उद्याचाग्निरप्याक्रादयति हिममपि च दहतीति
तत्त्वविदग्राहः किंचतत्राग्रीषोमामिकशक्तियाम्नि संग्रथितास्तदीर्यसारत्वेनोश्रितामंत्रास्त्रा।
एवन्नः सिद्धिमुक्तिदा इति शक्तेरिति हेतुत्वमुक्तम् तदेवेति अग्रीषोमात्मनः शक्तेरग्निरूपत्वात्।

एवं समरसीभूतं स्मरतं सर्वतोमुखं इच्छाज्ञानक्रियातृपंशिवमात्मस्वरूपकं निरामय
मनुप्राप्य स्वानभूत्या विभावयेत् अमृतेशापदं सत्त्वं संप्राप्यैवास्ती भवेत् तदा सा वस्
ती भूयास्त्वुजिनात्र संशयः कालजित्सभगो यीरोस्त्वुस्ते च न वायते ॥

दत्तत्वं एवं सृष्टिस्थिति संहारहेतुत्वं शक्तेः प्रदर्श्य प्रकृतमाह तस्मादित्यत एव नैभूतैषा शक्तिस्त
स्मात्परं शिवं विद्मोभ्य । समनापदावरोहो न सृष्ट्यन्तु खं कृत्वा तत्रानोपस्य मिति परमानन्दमय।
मरुतं प्राप्य विन्द मिति प्रकाशात्मसमना तृजं यासलीलया स्वातंत्र्यक्रीडया विलोभ्य सृष्टिप्रस
रोन्मुखं विधाय तदा चन्द्रोदये प्रपानो ह्लासे ख्याते सति तत एव शाक्ता दाम्ना उदितं परमास्ते मन
न्दमानन्दरसप्रधानं बहला ॥

मृतकलोलाः समितसुधाप्रसरायस्यतादृगनन्तमनवच्छिन्नेतत्रस्मरेद्यायेत तस्मात्प्रन्दोदया ।
च्छुद्धममृतप्राप्यान्तमुखीभूतयास्वशक्त्यामथ्यमार्गेण कर्षयेद्योयः प्रवर्तयेत तेनचकाराणा
दीनिकाशानिब्रह्मादीन्यादिशब्दात्पूर्वोक्तंचक्राथाभाधिसर्वप्रभेदयेनिषिंचेत् एतदेवाप्यायन
पित्यादिनानेनस्फुटीकृते ब्रह्मेस्थानंरुद्राम यावर्तदमृतंप्राप्तंभवति ततोप्यथोनाभेरथस्थाने
निषिश्यकालाग्न्यन्तमाह्वयसमंतात्परिपूर्णदेहंस्मरेत् ततःसर्वरोमकूपेप्रसृत्यान्तर्वहिरासादि
तव्याप्तिसर्वदिक्कममृतार्णवस्रवेनसमरसीभूतपरमामृतरूपमिच्छाज्ञानक्रियाशक्तिकचित्तप
रमशिवरूपेनिगमयमात्मानंचिंतयेत् एवंसूक्ष्मध्यानादिजितमृत्युरासादितपरमसौभाग्योमृत
तेशातलोभवति ॥ उपसंहरति ॥ कालस्यवांचनंरुद्रंमयातेप्रकटीकृतम् नकस्यचित्त
तवेवपरान्प्रदेकव्रतायाएवंप्रकटीकृतं ॥ याख्यातंवदतेभक्तवत्सले ॥

सूक्ष्मध्यानसमुल्लासिसुधाकलोलकेलिभिः स्नावयन्निविलंनोमिनेत्रमुश्रेर्महेशितः ।
इतिनेत्रेद्योतेसप्तमाधिकारः ॥ १ ॥ ॐग्रमंदानंदसंदोहिस्यन्दान्दोलनसन्दरं स्रज्योति ।
सूक्ष्मध्यानानंतरं परध्याननिर्णयामाह ॥ श्रिन्मदाज्योतिनेत्रंजयतिमृत्युजित ॥

ने.
घा. टी.
४१

श्रीभगवानुवाच ॥ अथ मत्संज्ञयं नित्यं परं चैवाधनोच्यते यत्प्राप्य न प्रवर्तेत संसारे वि
अथ शब्दसूक्ष्मध्यानानन्तर्यप्रथमाय नित्यमेव च यत्परं जयं कालग्रास्य न विधेऽप्ये ॥
नरं परमात्मस्वरूपं त्रिविधं इति माया न सदा शिवान्तःशिवान्तः भवा भवाति भव रूपे किंच ॥

योगी सर्वगतो भाति सर्वदृक् सर्वकृच्छिवः तदहं कथं विष्णुमिदं स्मादन्यत्र विद्यते यत्प्रा
परयोगेनोस्य देहादिप्रमादतास्पर्शाज्जगाम रणा प्यतन्मयत्वेन भवति स्य जगाम रः ॥

दिके ये वनकाचिदस्तीत्यर्थः तदेतद्वक्तुमुपक्रमते ॥ यन्न वाग्वदते नित्यं यन्न दृश्य उच्यते वा
यश्च न श्रूयते कौणानामा यश्च न जिघ्रति यन्न स्वादयते जिह्वानस्पृशेद्यत्तु गिन्द्रियं न चेत्तसा
चिंतनीयं सर्ववर्णारसोक्तं सर्ववर्णारसेर्युक्तसंप्रमेयसतीन्द्रियम् यत्प्राप्येया गिनो देवि
भवंति स्य जगाम रः तदभ्यासेन मदता वैराग्येण परेण च रागद्वेषपरित्यागा लोभो मोहो ह
यात्प्रिये मदमात्सर्यसंत्यागात्मानगर्वतमः क्षयात् लभ्यते शास्त्रं नित्यं शिवमव्ययमुत्तमं
पश्यंतीति त्रिरूपापि वाग्यनभाषतं यश्च वदिरंतः करणगोचरः वर्णयंतीति वर्णाः वाचकाः व
प्रायने इति वर्णावाच्याः सर्वे च नो वर्णास्तेषां रसाः प्रसारास्तेरुक्तं अवाच्यवाचकान्मेत्यर्थः
अथ चेतैः सर्वैर्युक्तं विश्वात्मकत्वात् ॥

अतश्चातीन्द्रियत्वान्नप्रमेयमपित्तरप्रमात्रेकरूपमितिपर्यवसितं यदेवंभूतंतत्त्वंप्राप्यसः
माविश्ययोगमेकत्वमिच्छन्तीतिस्थित्यायोगिनः परतत्वेकशालिनस्तत्त्वतो जरा मृत्युरदि
ताभवन्ति तत्सद्गताभ्यासेन मय्यावेश्यमनोयेमांनित्ययुक्ताऽपासतेइतिसततसमावेश
प्रयत्नेनपरंवैराग्येणादृष्टागमिकथरादेयनाश्रितान्तसमस्तभोगवैतस्मेनातएवरागद्वे
षादिमर्वदोषप्रशमश्चलभ्यते मानात्सत्कारपृजातोयोगर्वोनास्तिमतल्यः कश्चिदिति स
एवतमोनात्मन्यात्मग्रहरूपमज्ञानंतस्यक्षयात् शाश्वतमविवर्तात्मकं नित्यंलोकोत्तरंशि
वेपरश्चेयोत्तरूपमव्ययमपरिणाम्यतश्चोत्तमंसर्वोत्कृष्टं इयोश्चास्यस्फारोयम् ॥

निमेषोत्सेषमात्रेणायदिचेवोपलभ्यते ततः प्रभृतिमुक्तोसोनपुनर्जन्मचामुयात् ॥
केनचिदितिमध्येध्याहार्यं उपलभ्यतेसमाविश्यते ततः प्रभृतिनतकालान्तरमुक्तः स्थितै
रपिदेहप्राणैरगुस्तीकृतः नचतदेहत्यागेपुनर्जन्मदेहान्तरमस्वयमाम्नोत्यपित्तरमाशिवय
वभवति ततश्चयोगी ॥ अष्टांगेनतयोगेनप्राप्तुयानान्यतः क्वचित् ॥ तमष्टांगयोगमः
न्यशास्त्रप्रतिपादितरूपवेत्तव्येनक्रमेणादिशतिदेवः ॥ ॥

ने.
यो-ही.
४२

संसारोदिरतिनित्येयमः परमुदाहृतः भावनात्परेतत्वेनित्येनियमउच्यते ॥
स्यष्टं॥ मध्यमंप्राणामाश्रित्यप्राणापानपथान्तरे शालेयज्ञानशक्तिंचतस्यैवामनंभवेत्
प्राणापानमार्गयोस्सव्यापसव्ययोरान्तरेमध्यनासांभवंप्राणामित्यर्थमामिनमुदानमाश्रित्यत
तश्चप्राणीयव्याप्तिनिमज्जनेनचिद्यामर्मज्जनाःज्ञानशक्तिमन्मिषत्स्फुरतातृपांसंविदमालंब्या
वष्टभ्यतस्यमेवामनंयोगीलभ्यतेनिजज्ञानशक्त्यासनामीनश्चिन्मदेशतृपोभवतीत्यर्थः॥
प्राणादिस्थूलभावंतत्पत्कासूक्ष्ममथान्तरे सूक्ष्मातीतंतपरमंस्यन्दनंलभ्यतेयतः॥

प्राणादौप्राणापानसमानेषुयःस्थूलोरेवकष्टं प्राणायामःसतदिष्टोयस्मानप्रयवतेपुनः
रकादिर्भावःस्वभावस्तत्पत्का उज्जित्वा श्रेयतेतत्स्थूलप्राणायामानंतरभाविस्सूक्ष्ममान्तरमि
तिमध्यपथेनरेचनाचमनादिनृपंचतंत्यत्कायतोयस्मात्सूक्ष्ममप्यतीतंपरमामित्यप्राणा॥
यचित्स्फुरतातस्यन्दनंलभ्यतेतस्मात्तदेवपरंस्पन्दनंयत्सपवस्थूलसूक्ष्मभेदभाजांप्राणा
नामायामः प्रशमितः प्राथान्यावभामात्मानियमउत्कृष्टतयादिष्टोनिनृपितः यस्मादिति
यंप्राणायाममासायनपुनः व्यवतेचित्प्रमादमयता
नकदाचिज्जराति ॥ ॥

शब्दादिगुणवृत्तिर्याचेतमास्वनभूयते त्यक्तातांप्रविशेदामपरमंतत्सचेतसा प्रत्याहा
शब्दस्पर्शादीनांगुणानां सत्तादिरूपाणां याकाचिद्वृत्तिर्दशाचे (रइतिप्रोक्तोभवपाशानिकं
तनः
तसामंविदानभूयते तांत्यक्तानादरेणापदस्यस्वचेतसाप्रविकल्पसंवित्परांमर्श
नैवपरचिदामप्रवेशायस्मादितिभूमेः प्रसृतस्यचित्तस्यतत्प्रतीपप्रापणात्माप्रत्याहारो तस्य
भवपाशानानिकंतकः ॥ धीगुणान्तमतिक्रम्यनिर्व्येयं चाव्ययं विभुम् ध्याताध्येयं स्वसं
वेद्यं ध्यातव्यं तस्य विदुर्बुधाः ॥
धियोबुद्धेस्मत्तादिगुणान्तमतिक्रम्यसमावेशेनप्रशम
यनिर्व्येयमितिध्येयेभ्योनियत्याकृत्यादिरूपेभ्योनिष्क्रान्तेनिष्क्रान्तानिचतानियस्मात्तेविभुंया
पकमव्ययंनित्यंस्वसंवेत्यंस्वप्रकाशं ध्येयेध्यानादमथचाध्येयमध्येतयंविप्रकृष्टंस्मर्तव्यं चाथा
स्मिदानन्दचनंपरमेष्ठ्यं ध्यात्वा विमृश्ययेबुधास्तत्तज्ज्ञास्तश्चेतितदिमर्शात्मेवध्यानेविदुर्वि
च्छिन्नेनपारम्यर्थेणानंतंतिचपवार्थ ॥ धारणापरमात्मत्वंधार्यतेयेनसर्वादा धारणासा
येनयोगिनासर्वदापरमात्मत्वंचैतन्यं विनिर्दिष्टाभववन्धविनाशिनी॥
धार्यतेसमावेशेनावलंब्यतेतस्ययाधारणाचेतन्यविमर्श

ने-
घो-टी-

४१

नात्मावृत्तिस्माववन्धविनाशोहेतवारणाविशेषेणावैलक्षण्येनविनिर्दिष्टा एवंयमनियमा
सनप्राणायामप्रत्याहारध्यानधारणालोकोत्तरदृष्ट्याप्रतिपाद्यसमाधिमपिपरस्वरूपविष
यमाणावशाक्तशास्त्रोपायप्राप्यमनुपायेचादिशान्तिश्चैकचित्तकेण ॥

समंसर्वेषुभूतेषुग्राधानंचित्तनिग्रहः समाधानमितिप्रोक्तमन्यथा लोकदाभिकं।
सर्वप्राणिषुचित्तस्यममंवेद्यस्यप्रतिपत्तिनिग्रहात्मग्राधानंचित्तनिग्रहसमाधानमितिचोक्तं।
स्वात्मतत्त्वताचित्तनेयतत्समाधानंप्रोक्तं। अन्यथालोचननिमीलनादिप्रकारेणोतदिपरीतेय
त्समाधानंलोकदमेकप्रयोजनम् एतद्यानोपायकमाणावंसमाधानंशुद्धविकल्पोपायंशा
क्तं॥ तदाह॥ स्वपरस्येषुभूतेषुजगत्समिसमानधीः शिवोहमहितीयोदंसमाधिस्सपरः

सर्वमिदमहमेवेत्यदन्तेदन्तासामानाधिकरण्यात्मशुद्धवियोक्ताथ्यवसाय स्मृतः॥
रूपः परःसमाधिः स्मृतः पारम्यर्यतः प्रसिद्धः श्रेयैकवारोपायप्राप्यमपिपुनरुपायान

पेकतयानुपायंसततोदितंसमाधिमादिशान्ति ॥

सम्यक्स्वरूपंसंवेद्यंसंविद्रूपंस्वा
भावजम् स्वसंवेद्यस्वरूपंचसमाधानंपरंविद्रुः ॥

सम्यगेकवारोपायतस्संवेयंस्फुरितंयत्स्वाभाविकंसंविद्रूपंस्वरूपंचकामश्चिदामतत स्वसंवे
द्यस्वरूपमितिस्वप्रकाशंपरंनित्योदितत्वेनाद्युत्थानंसमाधानं अतिकल्पोपायंशास्त्रभवंसमाधि
माह ॥ राशिभ्यांचिज्जराभ्यांचविचार्यनिपुणंपदं यन्नित्यंशास्त्रतंरूपंसमाधानंततद्विदुः ॥

जदराशिभवनभावदेहादिरचिद्राशिःसकलप्रलयाकलविज्ञानाकलमंत्रमंत्रेशमंत्रमदेशाशिवा
त्यःप्रमादवर्गः ततोमध्यात्यदेविश्वप्रतिष्ठास्यानंनिपुणंविचार्यवाढंविमृश्ययन्नित्यमविनाशि
शास्त्रतंविवर्तयशिणाममृत्युसदास्वप्रकाशंचरूपमर्थात्स्फुरतिनत्समाधानंविदुःतत्त्वज्ञाः अष्टां
गेनतयोगेनेत्युपक्रान्तमपसंदहरन्प्रकृतेयोजयति ॥ एवमष्टांगयोगेनसभावस्यपरंध्रुवम
दृष्टुंवेचयतेकालममृतेशंपरंविभुम् मृत्युजित्सभवेदेविनकालःकलयेन्नतम् ॥

एवमित्युक्तंरूपेणानन्त्यशास्त्रोक्तादिंसासत्यायात्मना परममृतेशंचिनाथंपरंविभुमनाप्रितान्ना
शेषकारणाभाभिर्नदृष्टाकालंवंचयति अकालकलितचिदानन्दैकचनएवजायते अतएवतत्त्व
तोयमेवसंकोचात्ममृत्युविदलनान्मृत्युजित्। सचिरमपिस्थिरीकृतदेहस्ततोमृत्युजिदियाशयशे
तत्त्वषट्त्रिंशत्स्यागाद्भवानानन्त्यवर्जनात् एकाशीतिपदोर्ध्ववैवर्ण्यपंचाशतःपरम् ॥ ४ः

ने-
घो.टी.

४४

व्यापकं सर्वमंत्रेषु सर्वेष्वेव हि जीवनं अष्टात्रिंशत्कलो धृतं सर्वान्तः सर्वमथ गमः ॥
आदिर्मध्यं न चैवान्तो लभ्यते यस्य केनचित् तदप्रमेयमतले प्राप्य सर्वं न लभ्यते ॥

पृथ्वादिशिवात्मानितत्त्वानि कालाग्न्या यनाश्रितां तानि भुवनानि च तत्त्वानवात्मादिप्रक्रि-
यया प्राणावादिपदानामकारादिवर्णापंचाशतईशानपुरुषाद्येवादिकलाग्न्या अष्टात्रिंशत्श्लोको धृतं स-
र्वमंत्रव्यापकमेवं च षड्विधार्थोत्तीर्णमतस्तस्य सर्वजीवितं भूतं सर्वेषामन्तः पूर्वापरकोट्यात्म उन्म-
त्तात् अतश्चाप्रमेयमद्वितीयत्वादतले प्राप्य षड्विधार्थमवदेह प्राणायुलं च न न योगीभिरासा-
द्यः सर्वमित्यर्थं प्रपंचात्मानि विलेनं लभ्यते न प्राप्यते तेन प्राग्वत्ता विद्यते । अथ च काका सर्व-
न लभ्यते अपि तु लभ्यते सर्वसर्वात्मा रते शोभे रवता विद्यत इत्यर्थः ॥ तथा ॥ तात्वादाहो नि-
च येनैकेन जगत्सर्वमप्रमेयेन पुरितम् तज्ज्ञात्वा मुच्यते त्ति प्रचोरात् संसारवन्धनात् ॥ श्रित्य अपि
तत्तत्रयविनिर्मुक्तं शाश्वतं चाचलं ध्रुवम् दिव्येन योगमार्गेण दृष्टुं भूयो न जायते
सर्वेन्द्रियविनिर्मुक्तं शाश्वतं चाचलं ध्रुवम् ॥
तत्तत्रयं नरशक्तिशिवाख्यं शाश्वतं विवर्तवाट इव नासत्य विभक्ताय नृपोपग्राहि ॥

अचलमपरिणामिभ्रवंनित्यमिन्द्रियनिर्मक्तमनावमितिमायेन्द्रियानावृतमवेयंच दिवे
नयोगमार्गेणविकल्पहानोन्मिषदविकल्पविमर्शावष्टंभोपायेनदृष्टासाक्षात्कृत्यनपुनर्ज
न्मेति एवमाणवेनशाक्तेनशाम्भवेनचोपायेनासादितंपरंतत्वंमुक्तिदं नकेवलमिद्वैवोपा
देयमुक्तंयावत्सर्वशास्त्रेष्वित्याह । परमात्मस्वरूपंतत्सर्वोपाधिविवर्जितं चैतन्यमात्म
यत्सर्वैः समनानैरुपाधिभिरवच्छे
नोत्पंसर्वशास्त्रेषुकथ्यते ॥
दकैर्विशेषेणवर्जितंतत्संकोचासंक्रुचितंचैतन्यमात्मनो
ग्रहकस्यरूपंतदेवपरमात्मनः परमशिवस्यरूपंतत्त्वतिरिक्तंयथाभेदावादिनोमन्यन्तेअतः
अतएवशिवोहमद्वितीयोहमितितान्विकसमाधिनिर्णयावसरेउक्तम सर्वशास्त्रेषुचैतकथ्य
तेनतक्वचिदेवेत्यनेनसिद्धान्तानामपिरहस्यादयमारतान्तःसम्भवंत्यपिगाढप्रहृष्टसंसारिक
हेतवासनानोनस्फुटीकता ॥ यथोक्तंश्रीकृलपंचांशिका । यन्नास्मि सर्वलोकस्यतदस्तीतिवि
रुध्यतेनिगद्यतेयदादेविहृदयेनप्ररोहति एतस्मात्कारणादेविदेवताभिःप्रगोपितम् तेनसि
द्देनदेवेशिकिनसिद्द्यतिभूतलेइति ततएवसमस्तशैवशास्त्रसारसंग्रहरूपेषुशिवस्त्रेषुचै
तन्यमात्मेतिप्रारंभएवोक्तं एवंभूतमपिचैतदात्मनोत्पम ॥ ॥ ॥

ने.
घो. टी.
४४

शैवीमुखमिहोच्यते ३ निर्मलं न भवेद्देविया वच्छक्त्या न बोधितम् ॥ ति श्रीविज्ञानभट्टा
रिकादिष्टरीत्या परमेश्वरस्यैव शक्त्या शक्त्या भासात्मनो गोस्वस्फुरता प्रवेशनया गत्वा निमज्ज
परमाशिवत्वमुन्मील्यते ननु दीकया भिद्यक्त शिवत्वा अपि मुक्ता शिवाभिना एव परमाशिवान्तक
यं परमात्मस्वरूपैक्यमात्मचेतन्यस्याक्तमित्याशंका शमयति ॥ दीक्षाज्ञानादिना शोध्यमा
त्मानं चैव निर्मलं येवदन्ति न चैवान्यं विन्दन्ति परमं शिवं तेषां मोपासकाश्चैवेन गच्छन्ति
दीक्षाज्ञानयोगचर्याभिः शोध्यमात्मानं निर्मलमन्यमेव परमाशिव इति रिक्त परमं पदम् ।
मेव वदन्ति न तं परमाशिवं विन्दन्ति परमाशिवैक रूपं नासादयेति तेषां मोपासकाः शुद्धात्मत
त्वा रायकाः शैवेयत्परं पदं तं परमात्मशिवत्वं तं गच्छन्ति नामुवन्ति यदितकदाचित्तीव्रश
क्तिपाताद्गच्छन्ति तच्छेदेन शिवादिष्टादयस्तानेनैव न त्वन्येन ज्ञानेनेति सप्तमी तृतीये तं त्रेणा
योन्येते तदुक्तं श्रीस्वच्छन्दे । समनान्तस्य शुद्धात्मनिर्णयावसरे । अविदित्वा परं तत्त्वं शिवत्वं
कल्पितं तैवैः तेषां मोपासकाः शैवेन गच्छन्ति परं पदं इति एतदेव भंग्यं नरेण स्फुटयति ॥
यदा तं परमाशक्तिः सर्वज्ञादिगुणान्विता ॥

ग्रापादादिविकासिन्यानविक्रमेतनिर्मला तावत्तनिर्मलोस्यात्मावहः शैवेतदोच्यते।
तावच्छब्दामोक्षयायानच्छब्दोऽप्याहः तेन ग्रापादादिपादांगुष्ठात्प्रवृत्तिविकासिन्याग्राणा
प्राधान्यनिमज्जनेन वित्प्राधान्यमन्मज्जयंत्यादीक्षाज्ञानादिरूपयानुग्राहिकयाशक्त्यायावत्स
र्वज्ञत्वसर्वकर्तृत्वस्वतंत्रत्वाद्यात्मा परमाशक्तिर्नविक्राम्येतनोन्मेष्यते न तावदात्मा जीवो निर्म
लः यदा चैवं तदा शैवे सावात्मा जीवन्मुक्तेरनामादादृष्टपदोच्यते विकसितायाः शक्तेस्वरूपं
दर्शयति॥ यत्र स्थः पुरुषः सर्ववेत्ती तमनागतं मनियम्येन्द्रियग्रामंतत्तत्वं शक्तिलक्षणं
इन्द्रियाण्यन्तर्मुखीकृत्य यत्र तद्विपातात्पत्याद्योन्मेषस्थितौ लब्धावस्थितिर्योगी श्रुतीतानागा
तादिसर्ववेत्तितत्प्रतिभत्मतत्वं शक्तिलक्षणं तथा॥ यत्र यत्र भवेदिच्छाज्ञानं वापि प्रवृत्तं
ते क्रियाकृत्यस्वरूपा वा तत्तत्वं शक्तिलक्षणं
न कृत्यं निष्पाद्यं स्वरूपं यस्यास्तादृश्यक
त्रिमानिर्विकल्पा इच्छाज्ञानमिः स्फुरतात्मा क्रियावायत्रयत्रावसरे प्रवर्तते तत्र तत्र तदेषणीया
यनार्थचित्तमुदेच्छादिमात्रात्मतत्वं शक्तिलक्षणं तथा॥ आपकस्य यतो देविचिरूपस्या
आपकविन्मात्रमयतामात्मनोभा (त्मनः शिवात् प्रसरत्यद्भुतानन्दासाशक्तिः परमा म्स्ता ॥

ने.
घो.टी.

४६

वयतोयोगिनोया आश्चर्यरूपानन्दात्माशक्तिशिवात्प्रसरति उन्मिषति सा परमा मरता तत्त्वं
शक्तिलक्षणमित्यर्थः एवेत्यतः शक्त्यवष्टम्भविस्फारेण ॥ विप्रसार्यतमात्मानं सर्वज्ञा
सर्वज्ञादिगुणैरिति तद्विमर्शनेन दिगुणैर्गुणैः साभासः कथ्यते देवि शिवः परमकारणं
त्मानं प्रसार्य वदिरकल्पितवृत्तिर्महाविदेहा ततः प्रकाशावरणद्वय इति स्थित्या विकारस्य यो यो
गी तत्रैव सर्वज्ञतादिगुणैर्गुणैः सम्पन्नः स सर्वज्ञताया भासविमर्शनादेव साभासः शिवः कथ्य
ते एतदेव स्फुटयति ॥ सर्वज्ञः परितः प्रसूयस्य बोधस्त्वनादिमान स्वतंत्रोत्पन्नप्रलम्बश्च वा
नंतशक्तिकः शक्तिर्मागुणाभेदेन स्वगुणान्वितैर्गुणैः पृथग्भेदविभेदेन नानात्वे विस्फ
परितः प्रोनेराकांक्षेण शक्तिर स साभास इति प्रोक्तो निराभासस्तु कथ्यते ॥
चिदानन्दचनः अनादिमान् । नतभावनोत्थः स्वतंत्रो नतभेदे स्वरवत्कार्ममलपरिपा
कायपेक्षः अप्रलमो नतब्रह्मादिवत्स्वापाद्याहतः अनन्तशक्तिः शक्तयोऽप्यनगम्य
त्यमिति स्थित्या मरीचिरूपाशेषविश्वः शरीरः शक्तिमानिति समुत्पन्नयथा लक्षितप
रमशक्तिसवरूपः गुणानां सत्त्वरजस्तमसां भेदेन चिद्रुविदेहादिप्रमादता ॥

निमग्ननोस्येन विदारणेन स्वगुणानां सर्वज्ञत्वादीं लभते तोरेव च गुणो गुणी भेदानां सर्वज्ञत्वादि
विशेषाणां व्याख्यातदशा व्यावृत्तिकृतोयः नृपयिविभेदस्तेन नानात्वं विविधाभास रूपतां यथा
त्मनो विमिश्रोताभास इत्यर्थः निराभासस्य प्रपतेतदाह ॥ नाहमस्मिन्नचान्योस्ति निराभा

समस्तदा भवेत् सावस्थ्या परमा प्रोक्ता शिवस्य परमात्मनः ॥
ग्राभासेभ्यो ग्राहकविसर्गा
त्मकेभ्यो निष्क्रान्तः चिदिमंशोकपरमार्थः तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां सर्वथा त्वंतरालीनान्न
ततोच निर्भरः शिवश्चिदानन्दजनः परमात्तरविग्रह इति एतदृशो समापनस्य योगिन ईदृशी
स्फुरतेत्याह ॥ नाहमस्मिन्नचान्योस्ति थ्येयमत्र न विद्यते आनन्दपदसंलीनं ज्ञानं समरसीगतं ॥

अहमिति देहादिग्राहकः अन्यो मद्यातिरिक्तो नीलादिः थ्येयमित्यनुग्राह्यत्वेन बुद्ध्युपस्थापितं ए
तत्पदलाभाय शांभवोपायमादिशति देवः ॥ नोर्ध्वं ध्यानं प्रयुंजीत नाधस्तान च मध्यतः नाग्र

तः पृष्ठतः किंचिद्भयोपास्य योरपि नान्तः शरीरसंस्थानेन वा ह्येभावयेत् कचित् नाका
शेव न्ययेत् हस्तं नाथोदृष्टिनिवेशयेत् नवाहो गमीलने किंचिन्न किंचित्पृष्ठे वन्यने अवलं
निरालं वसालं च न च भावयेत् नेन्द्रियाणि न भूतानि शब्दस्पर्शरसादियत् ॥ ॥

22

कुर्येद्वादशान्ते । अथः कर्माद्यौ मध्येहृदाद्यौ अग्रतः पृष्ठतः पार्श्वयोः तत्पुरुषसंयोजादिभूषणं
अन्तः प्राग्गतिरिति ॥ अमूलाकिरणभासात्मस्वभावतत्त्वगतिका चिंतयेतां द्विषट्कान्तेशाम्बु-
नीं भैरवोदय इति वत ॥ १ ॥ नवाक्ष इति । वस्तुनरेवेष्टमाने सर्ववेष्टेषु शून्यता ॥ तामेव मन-
साध्यायनिमित्ते पि प्रशास्यतीति वत २ नाकाश इति तेजसा सूर्यदीपादेराकाशे शब्दलीकृतं
दृष्टिनिवेश्यतत्रैव स्वात्मरूपं प्रकाशयत इति तेजसा सूर्यदीपादेराकाशे शब्दलीकृतं
वेष्टयतत्रैव स्वात्मरूपं प्रकाशयत इति रूपादिकेमहागते स्थितो परिनिरीक्षणात् अविकल्पा-
मतेः सम्यक्सत्यः चित्तलयः स्फुटमिति वत ४ नवाक्षो गामी लनमिति एवमेव निमील्यादौ
नेत्रेरुत्थाभमग्रतः प्रसादभैरवं रूपं भावयंस्तन्मयो भवेदिति वत ६ दृष्टिवन्धनमिति निर्मुक्त-
गिरिभिन्न्यादौ देशो दृष्टिं विनित्तिपेतं निलीनेसानसे भावेच्छित्तीनाः प्रजायते इति वत ८
अलंब्यते इत्यलंबो ध्येय आकारस्तम् । भावेत्यक्ते निरुद्धाचिनेव भावान्नरे ब्रजेत तदा तन्म-
ध्यभावेन विकसत्यतिभावेनेति वत ९ निरालंबन इति उभयोर्भावयोर्ज्ञाने ज्ञात्वा मध्यं स-
माश्रयेत युगापशद्वयं त्यक्त्वा मध्ये तत्प्रकाशत इति वत ७ महालेखेन वर्तत इति मालम्बं
साकारज्ञानं इच्छायामथवा ज्ञाने जाते चित्ते निवेशयेत तत्र बुद्ध्यानन्यचेतस्त्विति ॥

स्यादात्मदर्शनमिति वत् ५ नेन्द्रियाणि न भूतानि इति तत्तद्द्वाराणां पटलोक्तनीत्या सर्वव्यक्ता
समाधिस्थ इति अकिंचिन्नकत्वेन स्वस्वरूपविमर्शनप्रवणवस्तुन्य इत्यानन्दपदसंलीनसम
रसज्ञानमयः याचैवं भूतादृशा ॥ सावस्थापरमामुक्तापरस्य परमात्मनः निराभासं पदं तत्
तस्याप्यविनिवर्तते ॥ सांसारिकीं स्थितिमुज्जतिश्रुतश्रयः ॥ भावयेदेवमात्मानमात्मनो

आत्मनो निर्विकल्पसंबंदनस्य या भाव भावनावलात् सभवेत्यरमं शांतं शिवमन्यंत निर्मलं ॥
नाविकल्पद्वनेन सम्पादनात् स्याददलं तथा विमर्शदाहंतेन भावयेत् ॥ तत्तत्त्वमेकं सर्वत्र भ

वति स्मृत्युजिह्वं तस्यास्ते शोपरमं तृतीयपदमुत्तमं आख्याते तव देवेशि किमयत्कथयामि
सर्वत्र हित्यायनाश्रिते तदेवैकमद्वितीयं तत्त्वं पारमार्थिकं स्वरूपं शिवं श्रेयो रूपं स्मृत्युजिह्वं ते।
ति तृतीयमिति प्रोक्तं स्पूलस्त्वज्ञानद्वयमेव यातवेत्यनुग्रहेकपरायाः किमयत्कथयामीति ना
तो न्यद्रदस्य कथनीयं किंचिदस्तीत्यर्थः एतद्रूपसंदहरति ॥ एवं स्मृत्युजिता सर्वधावायासं विमुच्य
पतच्च ॥ सर्वकाले तत्कालस्य वंचनं कथ्यते प्रिये ॥

अकालकलितविहाससमावेशोपदेशात् ॥ प्रकृतमुपसंहृत्य पूर्वप्रस्तुतमुपसंदहरति ॥

ने-
घा-टी-
४६

कालस्य वंचनं नाम । प एवं त्रिविधं देवि मया ते प्रकटीकृतम् । ध्योगः परम दुर्लभः ।
किंच । अनेनाभ्यासयोगेन मृत्युजिह्वते नरः । न केवलमात्मनो यावत् ॥ अनेनैव तयो
एतज्ज्ञाननिष्ठो विद्वानुग्रहकरणक्षम इत्यर्थः अत्राधिकारे परं ज्ञा गेन लोकानुग्रहकस्य
न मुक्तं । एष मृत्युं जयः श्वातः शाश्वतः परमो ध्रुवः अस्मात्परतरं नास्ति सत्यमेतत्तदस्य दे-
शिष्याणामत्रार्थं दृढाश्वासो जायतामित्याशयेनादरादुक्तमर्थमनुपादेयत्वात् पुनः पुनरा
दिशति । यत्परास्तत्तु पंत त्रि वि धं वो दि तं म या त द भ्यासाद्भवेत्तु रात्म
किंचैवं मृत्युजिहाये ॥ नश्च परस्य वा मृत्युं शस्य मो दे वि मृत्युजिहाये संशयः
येन येन प्रकारेण यत्र यत्रैव संस्मरेत् तेन तेनैव योगेन मयोगी कालजिह्वते ॥
येन येन त्यागात्वेन शार्थेन शांभवेन वा यत्र यत्रेति नात्र देशकालावस्थानियम इत्यर्थः अयंच यो
यत्र यत्र स्थितो वापि येन येन व्रतेन वा येन येन हियोगेन भावभेदेन सिध्यति ॥ गी।
येन येन योगेन तत्तत्संदितास्योगपदोक्तेन भावभेदेनैत्येतत्तत्तन्निष्ठभावनाविशेषेण यश्चेद
ममृत्युं शानादात्मपरं तत्तम् ॥ तदेकं वरुधा देवि श्वातं वै सिद्धिदं भवेत् ॥

हेताहेतविमिश्रेवापकवीरेथयामल सर्वशास्त्रप्रकारेणसर्वदासिद्धिदंभवेत् ॥
एकमितिपरादयस्वतंत्रचित्सतत्वमतपववक्रयेति एतत्स्वातंत्र्यावभासितभाविपटलवक्ष्यमा
ण श्री स दा शि व त म्युरु भै र व क्लेशरादिनृपतयाध्यातंसिद्धिमुदात्तेवेत्यर्थः पर
माहेतनृपत्वाभ्यास्यनाथहेताहेतादिसर्वप्रकारकोटीकारित्वंनविरुध्यते वक्ष्यतिचैकविंशति
कारे। अहेतंकल्पनादीनंचिद्वचनमिति किंचन ॥ चिन्तारत्नयथालोकेचिन्तितार्थफलप्रदम्।
अत्रइत्यर्थः किंच ॥ मंत्राणां ^{सप्तकोटीनां} मालयः पर ^{भावः}। तेथेवमंत्रराजस्तच्चिन्तितार्थविधायकः ॥
तेषामपिपरादयैकवीर्यत्वात्। अपिच। भावहीनास्तयेमंत्राः शक्तिहीनास्तकीलिताः बल
मात्रविहीनास्तगुर्वागमविवर्जिताः भ्रष्टान्नायविहीनायेग्रामिज्जितविघ्निताः नसिद्ध
तिवदादेविजमाइष्टासहस्रशः असिद्धरिपवोयेशसर्वांशकविवर्जिताः ग्रायनसंपु
टैर्नैवसायोरानतरोधिताः मंत्रेणानेनदेवेशिग्रह्णतेशोनजीविताः सिद्ध्यन्तिह्यप्रयत्ने
भावहीनाग्रज्ञातवीर्या नइष्टाजमानमंशयः ध्याताःसर्वप्रदादेविभवंतिनव न्तम् ॥
शक्तिहीनास्मांजनाः। यथोक्तम् सांजनास्तेण्डमथस्यास्मात्तराजसतामसाइति कीलिताव्यय

ने.
घो.टी.
४५

सुवर्णापदागुवायविवर्जिताः शिष्यैः स्वयमेव पुस्तकाद्गृहीताः भृष्टान्नायाग्रजातसंहिताः
स्थानास्ततएवविनष्टाः आगमोक्तितैर्विचित्राः नित्यं लुप्तसिद्धिविनियोगेन विज्ञाभिभूतव्यताः
असिद्धारिपवोयेइतिनासात्तारामन्त्रात्तरंमातृकाक्रमेणगुलिपर्वचतष्टयेपुनः पुनरावर्तनया
गायमानंयदिप्रथमंपर्वस्पृशति तदासिद्धेभवति यदिद्वितीयंपर्वस्पृशति तदाअसिद्धंसाध्येतद
व्यते यदितृतीयंपर्वस्पृशति तदासुसिद्धंभवति अथचतुर्थंपर्वस्पृशति तदाअसिद्धंसाध्येतद
शकाभावस्वभावपुष्पपाताद्याः। एवमादिचन्नीसच्छन्दोदेर्जेयं एव मीदृशाएवमंत्राणे
त्रनाथसंपुटीकारोपाख्याताजपिताश्चसर्वसिद्धिपदाभवेतिनमंशापइतिनवचोदतमितिचो
त्पानाश्चमानामप्याश्वासंगोदयतिउपसंहरति॥ इति सर्वसमाख्यातं रहस्यं परमं प्रिये ॥
अथमाधिकारेयत्परमं रहस्यं प्राप्तिं तं दितुं क
दृशा सर्वसमाख्यातमिति शीवं।

मत्स्वावेशो नोदरजगतः॥ चिदानन्दवर्नादासशांकरं परमासते मत्पुतिजयति श्री
नेत्रानग्रददेततः सदा शिवादिभीरुपैः प्रस्फुरजयति प्रभुः ॥ स्वच्छस्वच्छन्दचिनेत्रं

अथाधिकारसंगति ऊर्वती ॥

श्रीदेवुवाच श्रुतं देवमया सर्वमाहात्म्यं मंत्रनायके अथुना श्रोतुमिच्छामि यत्कृतं विभु
नामम सर्वागमविधानेन भावभेदेन सिद्धिदं वामदक्षिणसिद्धान्तसौख्ये स्मरवैदिके यथे
ष्टसिद्धिदं देवं यथेष्टाचारयोगतः तदाख्यादिसुरेशानचिंतारत्नफलोदयम् ॥

सर्वमुक्तं माहात्म्यमित्यधिकाराष्टकोक्तं उक्तमित्यधिकाराष्टके येन येन दियोगेन भावभेदेनेत्यादि
भिन्ना सिद्धिदं भवेदित्यन्तेन वामेत्यादिभाव्यधिकारासूत्राण्ययथेष्टाचारः तत्तत्स्वातो देवतानां
सप्रसिद्धो न तसंकीर्णः यद्वह्यति ॥ येषु येषु समाचारो मया शास्त्रेषु भाषितः स्वातः समतथा
कार्यविशेषाद्यागहोमयोरिति चिंतारत्नादिव फलोदयो यतः पतनिश्चयाय ॥

प्रश्नितेत्यर्थ इत्य श्रीभगवानुवाच शृणु सन्दर्शितत्वेन परमार्थं वदामि ते ॥ श्रोत तत्र परमादय
चिन्तात्र परमार्थस्याप्यस्य भगवतो यथा तत्तन्निश्चिन्नदेवतात्मतोपपन्ना तथाक्रमेणादिशति ॥

यत्प्रथमाधिकारादौ ॥ अस्मत्तेशविधानेन मृत्युजित्कथितं मया ॥

तदेवं परमं देवमस्मत्तेशमनामयं स्वभावस्तत्समुद्दिष्टं व्यापकं शाश्वतं ध्रुवं
यस्मात्सर्वगतो देवः सर्वागममयः शुभः व्यापकः सर्वमंत्राणां सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥

तत्सर्वं
तत्तत्परमा
तत्तत्तत्

56

तन्निर्णीतमहावीर्यमस्तेषां देवं विशेषानुपादानादि स्वस्य स्वभावो यत्सम्यग्दृष्टेन तस्य भावि
सादाशिवादि रूपेणामवापारमार्थिकमपि त आत्मानमत एवाये ज्ञेयी कुर्यादिति ॥ स्वात्मैव मा
कमात्मानं स्वात्मं दद्यात्मानः प्रभूरीणादि संकल्पैर्निर्मय व्यवहारयेदिति प्रत्यभिज्ञाद्विष्णो
त्या पुमा मनप्रदाय तथा वभा मितं युक्तं चैतत् यस्मादेवः कीडा वयो रनादि मयः सर्वगच्छति
सर्वरूपतया स्फुरति तत्त एव तत्तद्रूपदेशो पदेशि नानाशास्त्ररूपः सर्वशास्त्राणां वाक्येषु कवा
क्वरूपतया परामर्शाल्मक भगवदेकरूपत्वात् अतश्च आभः परादयश्चेयो मयः केवले य
त्र पा मे श्वरेण सा परा विमर्श मयतान प्रकाश्यते तत्तद्वादि पात्रवाक्येषु कवाक्यता माशेत य माना
अवान्त रवाक्यार्थ विश्रान्तास्त ता मित व्याप्तिका शास्त्र विनेयाः यतश्चात्त युक्त्या सर्वा ग म
म यो दे व स्त त ए व सर्व मंजान प्यभेदेन व्याप्य स्थितो तश्च सर्व सिद्धि प्रदः पतदृष्टा
नोन चटयति ॥ निर्मलं स्फटिकं यत्तत्ततो प्रोतं शितादिके प्रतिबिंबे तस्य सर्वत्र येन येन दिशं जितं
तत्तदृशी यते तेषां न स्वभावेन रंजितं तथा तथैव देवेशः सर्वांगमनियोजितः फले ददा
प्रतिबिम्बे तेति प्रतिबिंबं गृह्णीयात् न स्वभावेनेति स्व नि सर्वेषां साधकानां हि सर्वतः ॥
छे करूपत्वात् सर्वांगमेषु नियोजितः सर्वात्मत्वात् तदा ग मोक्त देव ॥

देवतारूपतयाध्याः सर्वभ्यस्सायकेभ्यः फलं ददाति यतएवम् ॥ तस्मात्स्वातःसर्वे
पुविनामगिरिवोज्ज्वलः भावाभेदेन वैध्यातः सर्वागमफलप्रदः शिवः सदाशिवश्चै
वभेदवस्तंबुरुस्तथा सोमसूर्यस्वरूपेण वक्रिरूपयरोविभुः ॥

सर्वेषु स्वातस्मृज्जलोभुजमानः शिवो भावाभेदेनाशयविशेषोचित्येन सदा शि वा दि रू प
तथा ध्यातः सिद्धा न्ना वा म दक्षिणादिशास्त्रोक्तं फलं प्रददाति युक्तचैतदित्याह ॥

यतो ज्ञानमयो देवो ज्ञानं च ब्रह्मास्थितम् नियंत्रितानां ब्रह्मानां तत्राणं तत्रैव मुच्यते ॥
देवः परमेश्वरो ज्ञानमयः चिन्मात्रपरमार्थः तच्च ज्ञानं ब्रह्मेति स्वातंत्र्यात्संकोचसाभास्यनाना
तमाश्रित्य स्थितम् अतश्च संकोचाभासभजो ये निगूढितस्वरूपतया नियंत्रिता ग्राभासिता देवेन
ततएव ब्रह्मास्तेषां नानादर्शनोपासाभिः स्वस्वरूपप्रथाहेतुतया यतो देवस्त्राणं तस्मानिरुक्तः
दृष्टानेन मुच्यते न तच्च तर्गोलकतया श्रयमेव च ॥ इत्योरुत्तारयेद्यस्मात्स्मृत्युजितेन चोच्य
इत्योर्देहप्राणजवंजवीभावात् अस्मत्तत्त्वं ते अस्मत्तत्त्वं ददात्येवमस्मत्तेश इति स्मृतः ॥
दशक्ति समावेशः ॥ एवं सर्वगतो देवो ब्रह्मरूपो मणिर्यथा सर्वैराश्रितो देवि स्वसिद्धिफलवाञ्छ

ने.
घो-टी

५१

एवमित्युक्तनीत्यास्वसिद्धिफलवाञ्छयेति तदिल्लव
शादिततत्फलाभिनिवेशतया। यतएवे ॥ सर्वेषांफलदादेवः प्रार्थितार्थविधा
भावानुरूपेणाशयानुगुणो नभावना (तः येनयेनैव नुरूपेणातस्यतत्फलदाभवेत् ॥ तस्माद्भावानुरूपेणासाधकसाधनस्थिः ॥ यकः
प्रकारेण इत्यथांतर्वहिर्यागयोः। यस्मदाशिवनुरूपेण सदाध्यायतिसाधकः सदाशिवत
सदाशिवतनुभवतिसदाशिवीमिवमूर्तिमनुग्रहाया (नस्तस्यभवत्येवस्वरेश्वरि ॥
अयति उपपन्नैवेतदित्याह ॥ सद्योवासोस्यवोरस्मपुरुषेशानविग्रहः ॥ ध्यातव्यइतिशेषः
अस्यचमंत्रराजस्यपराहेतुनुरूप
तयाविश्यात्मकतादनैनेवांगासनादिन्यासमित्याह ॥ अनेनहृदयादीनित्यस्तव्यानिवरानने
अनयाविशेषोक्त्यापूर्वोक्तांगमंत्राणामपवादोद अनेनैवतमंत्रेणस्वामनेपरिकल्पयेत
र्षितः एवकारो न्यनानतिरिक्ततामाह शोभनमभेदव्याप्त्यावस्थितंस्वचानंतान्तमामने स्वाम
ने ॥ यदुक्तंश्रीकालोत्तरे ॥ बीजांकुरंपुराशक्त्यापश्चादानन्तमासने अनन्तचानुगे
कुर्यात्कर्मणोववषडाननेत्यादि भगवतः सदाशिवाकाध्यानमाह ॥

चन्द्रावुदप्रतीकाशं हिमाद्रिनिशयोपमम् पंचवक्त्रं विशालाक्षं दशबाहुं त्रिलोचनं वागय
एवं ध्यायेत। किंचापि। (नोपवीतं तथा च चर्मो वरच्छदे बह्वपमासनासीनं सितपद्मोपरिस्थितं ॥

स्फटिकमयमनक ॥ त्रिशूलमत्यलंबाणमक्षसूत्रं समुद्गरम् दक्षिणेषु करेषु वंशमेषु शृणुवतः
परं स्फटिकादर्शचापं च मातलंगकमण्डलं ॥

किंच ॥ चन्द्रावमोलिनं देवमापीतं पूर्ववक्तुः ॥

ध्यायेत अस्य च ॥ दक्षिणोक्तसभीग्रं देष्टुं लंबविकृताननं रुपालमा
लाभराजं तत्संश्रयकारकं

पश्चिमं हिमकुंडं बाभ्रवामं रक्तोत्पलप्रभं ऊर्ध्वं वक्त्रं मदेशानि स्फाटिकाभं विचिन्तयेत्। स्पष्टे।

विधिः सिद्धान्तोऽर्थः एवं ध्यात्वा तदेवेशं पूजयेदिति पूर्वकम् ॥ प्रकारः कपूजयेदित्याह ॥

समूर्तिर्मुखेत्यादावुक्ता ॥ तत्र च ॥ शानायाश्च स
मूलमंत्रो गोवैशानपूर्वादिभिस्त्वी
शानादिवक्त्राणां वराणां क्रमेण प्रपू
जयेत्। तदग्रे ॥ ॥

पूजाविधिनिमित्तम् आग्नेय्यादौ ह्यदादीनित्यस्यैतज्जाविधानतः ॥ श्रीशरत्तोवायुविदित्वा।

दक्षिणः शिखाकवचानि पूर्वादिदिक्चतष्टये स्तम् देवाग्नेनेत्रमितीर्थसंगानेन्यस्यत ॥

ने.
घो.दी.

५३

52

तदुक्तं तत्रैव अग्रेष्वां हृदयं न्यसेदेषान्यांतशि रक्तया नैरुत्पांतशिवां न्यसेद्वायव्यो कवचंत
था अस्त्रं दिव्यविन्यसेत्कर्णिकायां सदाशिवमिति नेत्रस्य ज्योतीरूपया प्राधान्यात्कर्णि।
काग्रे स्थानं यदुक्तं श्रीसुखन्द्यो ज्योतीरूपप्रतीकाशनेत्रं मध्ये तसंस्थितमिति यदा चैवंपृ
क्तं श्रितं । तदा सिद्ध्यत्यसन्देहं सत्यमेदुवीमिति ॥ आराधकवर्ग इति शिवम् ॥

परानुग्रहदेवाकाशितसादाशिवकृति मृत्युजितयति श्रीमच्छोकं नेत्रमद्वयम् ॥
इति श्रीनेत्रोद्योतेन वसाधिकारः ॥ ॐ पाराशराशिकवलीकृती दत्ते दत्तारो वपु
रक्षोरममोचम् भैरवं प्रयदनुग्रहदेतोः शोकं जयति नेत्रमण्डलम् ॥

पूर्वादिष्टभैरवात्मतो भगवतो निर्गतम् ॥ श्रीभगवानुवाच अथेदानीं प्रवक्ष्यामि भैरवा
गमभेदितम् भिन्नो जनचयप्राणं कल्याणदहनात्मक पंचवक्त्रं शारङ्गं दशबाहुं भयान
कं तमामुखाचनप्राणं गर्जनं भीषणस्वरं दंष्ट्राकरालवदनं भृङ्गदीकृदिलेलाग सिं
हचर्मपरीधानं व्यालहारैर्विभूषितम् कपालमालाभरणोदायितास्यं महातनू गजत्वक्का
वृतपटं शार्ङ्गकृतशोखरं कपालखट्वांगथं शिवद्रावेदकथारिणं पाशाकुशथरं देववरा
मयपाणिकं वज्रदस्तं महावीरं परमायुधपाणिकं भैरवं पूजयित्वा ततस्तस्यांसंगतो स्मरेत् ॥

प्रलयाग्निममाकारं लाक्षासिंहरसप्रभाम् रुध्रकेशीं महाकायां विकरालां स भीषणां
महोदरीं पंचवक्त्रां नेत्रत्रयविभूषितां नाखरालां कोटराक्षीं मुण्डमालाविभूषितां भेरवो
क्तभोजां देवीं भेरवायुधधारिणीम् इच्छाशक्तिरिति ख्यातां स्वच्छन्दोत्संगगामिनीं प्रचोरे
भेरवागमेषु दक्षिणस्रोतस्समुक्तेषु स्वच्छन्दचण्डत्रिणि। शीतिविख्यातामीदृग्रूपयशोस्मरे
रो भेरवादिषु भेदितं भेदसंहारितत्वेन दीप्तविशिष्टरूपतया प्रतिपादितम् भगवतो मृत्युजितः स्व
रूपं वक्ष्यामि भिन्नेत्यादिना भेदसंहर्तृत्वेनातिकुलसमहादीप्तनूपतोक्ता प्रचोत्रसदाशिवः यथो
क्तं श्रीस्वच्छन्दे ब्रह्मविस्मयदेशानंशर्वान्तोपरिकल्पयेदिति गर्जनमिति नादामर्शपरं दारितं
द्यंगुलं व्यातमाननमस्य गजतरो वप्रावृतः प्रावरणीदृतः पदोयेन कपालेत्यादि सव्यापसा
यक्रमेणादशभुजत्वनिर्णयाय पूजयित्वेत्यनेनैव मंत्रेण हृदाद्यंगसहितं उक्तवक्ष्यमाणस्यित्या
मुष्येव सर्वत्राधिकारात् कोटराक्षीमिति श्रंतर्लक्ष्यावदिदं हि च इच्छाशक्तिरित्यनेनाकृतिमत्त्वे
पि परव्याप्तिसारत्वमुक्तं न विद्यते चोदंभेदात्तमेदाभेदप्रधाने च रूपं यासां परादयथा मप्रथना
त्तकानुग्रहकर्तृणां तां प्रचोरा मरीचि रूपा शक्तयस्तासामीशास्वामिनी स्मरे पूजार्थं ध्यायेत्
पदत्रं भेरवाकृतौ रदस्य मस्ति तच्छ्रीस्वच्छन्दोद्योते वितत्यमयादर्शितम् तददाकृत्य नरेषु

ने.
घो-टी.

५३

पिज्ञेयं शिष्टं स्पष्टं एतच्च परविदात्मकसंख्यतदिच्छाशक्त्यात्मभेदवीयामलस्वरूपं मया
सिद्धान्तेषुपिनिष्क सर्वतंत्रेषुचप्रोक्तं प्रच्छन्नं न स्पृष्टीकृतम् ॥ लतंत्रपारमेशव्यासर्भावा
त केवलं गृह्यतां तत्र ॥ समाशयेन केनापिललितो भुवि दुर्लभः ॥
सुललितो दिनरहस्यमासृष्टमाः तथा च श्रीकाले तत्रेपि नादाख्ये यत्परं वीजमित्यादि
पंचैतानि तत्तानि यैर्व्यासमाविलंजगदिति एवं ज्ञाता महासेनश्च पचानपि दीक्षयेदित्याद्यति
रहस्यमन्यथा व्याकृत्येत एतत्सामंगिकमुक्ताप्रकृतमाह ॥ व्याधिनिग्रहणायेषुपापे
व्याधिकृतं निग्रहणमाक्रमण पुन्य-हेतवे गोब्राह्मणोपु रक्षार्थं शान्तौ पुष्टौ सदा यजेत ॥
मादिशब्दादाध्यादयः तेषुपापेषुचशान्तये रक्षाशान्तिपुष्ट्यर्थं चैतद्देवयामलं यजेत गोब्रा
ह्मणोऽधित्येतदन्ताः समस्यष्वस्यथे ॥ अथवा हिमकुंदेऽमुक्ताफलसमयुतिम् चन्द्रको
भेदयामलं ध्यायेत् ॥ कल्याणदहनप्रांज दिसमप्रांजं स्फटिकाचलसन्निभम् ॥
पाकिंशुकसन्निभं सूर्यकोटिसमाकारं रक्तं वा तसतस्मरेत् ॥

एकः कथं नानेत्याशंकार ॥ अथवापमगगाभं हरितालसमद्युतिमः
इच्छा नृपथरंदेवमिच्छासिद्धिफलप्रदं ॥
चिह्नैरवपवततसिद्धाभिलाषु कततत्साधकाशये
नेच्छयाततद्रूपं गङ्गातीत्यर्थः ॥ अतश्च ॥ यादृषेनेववपुषासाधकस्तनुस्मरेत् तादृ
चन्द्रकोटीत्यादिनृपं न प्राप्नुवच्छवानृढं अपित ॥ शंभजतेनृपं तादृक्सिद्धिप्रदं शुभम् ॥

पद्ममध्यास्थितं ध्यायेत् नृजयेद्विधिनाततः यथाननृपनेवेयं पुष्पधूपासवेर्विभुम् ॥
विधिनिरोदार्चदानादि ॥ येनृक्तं श्रीस्वच्छन्दे ॥ पश्चादर्चः प्रदातव्यस्मरयाससगन्धया इत्यादि।
यथाननृपं ध्याना न सारिप्रोक्तभैरवयामलस्य समस्मात्प्रारदक्षिणापश्चिमवामदक्षिणसिद्धारक्ता
शुक्लोत्पलपद्माद्या देवीः क्रमेणादिशति ॥ गोक्षीरसदृशीं देवीं दारुद्राससमप्रभाम सशु
भ्रस्फटिकप्राग्योक्तं नृपं शशिनिर्मलं चतुर्भुजां त्रिनेत्रां च वक्त्रैकेन विभूषितं सितो वरधरां दे
वीं चण्डाद्यनिनिनादितां पूर्वस्यादिशति पुंस्त्रीं देवदेवस्य समुखां यस्तु ध्यायति पु
क्तात्मा क्षिप्रं सिद्ध्यत्यमोपरः ॥

ने-
घो-टी-

५४

इन्द्रः कर्पूरम् सारंगोदरिणः देवाभिषेनदिकुर्वीसिद्धामुत्कारकामाह ॥
सूर्यकोटिसमप्राप्यांजलिताग्निसमप्रभां सिंहराशिसदृशीं विपुद्रुपां भयंकरां त्रि-
नेत्रां भीमवदनां स्थूलकायां महोदरीं लंबोदरीं लंबकृचां प्रेतातृणां महाबलाम कपा-
लमालाभराणां व्याघ्रचर्मकटिस्थलां गजचर्मोत्तरीयांच मुंडमालाविभूषितां महो-
ल्लेखविराजन्तीं भासयन्तीं दिगंबरं चतुर्भुजामेकवक्त्रां खड्गखेटकधारिणीम् कपा-
दिगंबरमिति गजचर्मोत्तरीयमित्येदपेक्षोयः । लखद्वंगथगंदलदिकसंस्थितां स्मरेत् ॥
मर्थादिकल्पः ॥ शुक्लामाह ॥ कृष्णारुणामहादीप्तोनिर्मोक्तो विकृताननां सुशुक्लो कोट-
शलींच एकवक्त्रांचतुर्भुजां त्रिनेत्रां भीमवदनां व्यालदारविभूषितां ऊर्ध्वकेशीं महाकायां मु-
ण्डमालाविभूषितां स्नायुरज्जनिबद्धां गीर्णचर्मकटिच्छदां व्याघ्रचर्मोत्तरीयां खड्गखेट-
कधारिणीं शंखचक्रांसंस्पृगां पिटकं विभूतीं सदा ज्ञोतव्यं तीमहाज्ञाणि पश्चिमस्या-
सुशुक्ला देवस्नायुरज्जनिबद्धा दिशि स्मरेत् कंभीरामनसं स्यात्तदेव देवस्य समुखां ॥
न्यागानिग्रस्याः पिटकोपात्रविशेषः श्रासने स्यायः कंभीरतक्तः सर्वैवमथुनोच्यते अग्रसिद्धहा-
त्फुटीक्रियते ॥

शुभेताः स्थिताः ततश्चैतत्पदाराथकस्येच्छामात्रेणाभीष्टप्रदाः व्यापित्यन्तस्य विषयस्य
कोडीकृतेः समं पूर्णगणवस्येव प्रभाप्रकाशायामो अतश्चानन्तशक्तिसंस्थानमिवास्मि
तिर्यामो अनन्तशक्त्याख्यगुणप्रपञ्चरूपाश्च तदित्यसर्वचन्द्रनिरोधिकानादनादान्तश
क्तिव्यापिनीसमनस्याशक्तयः सर्वज्ञतादमिस्वतंत्रतालुप्तशक्तिग्रनादिवोधानन्तश
क्त्याख्यभगवद्भुजषट्कप्रपञ्चमप्यइत्यादिष्टं सूक्ष्मा इति धाराधिनृछसौक्ष्म्या इत्यर्थः
अत्यंतनिर्मला इति नादनादान्तकलापेक्षया शक्तिकलास्ततोपिव्यापिनी कलानिर्मला
इमास्तव्यापित्यन्तमन्तव्यव्याप्तिप्रशमार्थमनन्तमात्रात्मतया ततोपि निर्मला इत्यन्तेनै
र्मल्यमापेक्षिकमांसावस्ततस्त्येदन्नस्य मननमात्रात्मतापादिताशेषत्वेपिमंत्ररूपशुद्धा
त्मोत्तमनः परमशिवाख्यपरचित्ततत्त्वीनिमेषात्मकत्वात् कृतोत्पन्ननेर्मल्यं यदाह ॥

ममनान्तं वरीरोदेषाशालमनन्तकं षकारणपदाक्रान्तं स्थूलसूक्ष्मप्रभेदतः
ममनातः प्रभृत्यव्याप्त्यसूत्राणादेतदन्तस्याध्वनः पाशजालतंत्रषणाब्रह्मादिकारणानां
पदैर्विश्रान्तिभिर्गक्रान्तं युक्तं स्थूलतंत्रनादानानां पाशानां सूक्ष्मतंत्रशक्तादिसमनान्तानां
मित्युक्तमर्थं स्मारयति ॥ शक्त्यादिसमनान्तं हि सूक्ष्मविज्ञानगोचरं ॥

ने.
यो. टी.

(१६)
५५

प्रविष्टयोगिगम्यम् ॥ अथ प्रशांतपाशायासि परं त्रितत्त्वी स्थितिं दर्शयित्वा इह
ध्येत परं शान्तमप्रमेयमनामयं तत्त्वत्रयं परं देवितात्मा मोचयते गुरुः ॥ ज्ञातेति समावि
ष्टयथोक्तं श्रीसूत्रे व्यापारं मानसं त्यक्त्वा बोधमात्रेण योजयेत् तदा शिवत्वमभ्येति य
शुद्धो भवार्णवादिति श्रीगीतवानि विभागेन दर्शयति ॥

स्वशक्त्याधारसंस्थिताः ज्ञानक्रियासमाविष्टश्चिन्मात्रो निरुपस्रवः सर्वभावप-
दातीतः सर्वेन्द्रियविवर्जितः ॥ निर्मलः स्फटिकाकारः स्वात्मन्या ताव्यवस्थितः ।
तत्रेति समनोर्ध्वं समनावधि संकोचात्माणावमलसंस्कारानि फ्रान्तो निर्मलो तच्च स्वश-
क्त्यात्मन्या धारे सम्यक्स्थितः शक्तिश्चास्य ज्ञानक्रियात्मेति ज्ञानक्रियात्मेति ज्ञानक्रि-
यासमाविष्ट इत्यनेनोक्तम् चिन्मात्रेण तच्चिदानन्दचनस्वतंत्रपरमशिवात्मा अनस्रवते
आणावमलानन्तरं प्रसरतीति अनस्रवः कर्ममायी यच्चमलस्ततो निफ्रान्तः यतः स
र्वभावपदं समनानां तेषां मातीतः सर्वैरन्तर्वही नृपैरिन्द्रियैर्वर्जितः तदतीतस्तदगोचर
स्वप्रकाशस्वरूपश्च तदिनृपयं ॥ विश्वप्रतिविम्बस्त्वमत्मानि निर्मलस्फटिकाकारः सम
नान्तातिक्रमात् स्वात्मन्या ताव्यवस्थितः समनान्तपाशातीर्णस्यास्य ॥

तत्र स्पष्टमाशक्तिस्तस्यानुग्रहकारिणी यावन्भवते देवितावदात्माशिवो न हि ॥
तत्र शुद्धचित्तत्वाद्यपदस्थितस्यापि सेतुमनाख्यापराशक्तिस्त्वावेशात्मानुग्रहादिणीया
वन्नाविर्भवति तावद्विद्योतीर्णापदावस्थितोपसावात्मैव न तत्र शिवः तद्वक्तृप्रक येवदंति
न वैवात्म्यं विदन्ति परमं शिवं ते आत्मा पासकाश्चैव न गच्छन्ति परं पदमिति युक्तं चैत यतः
स्तत्पदां नृजोपमे ॥ इत्यात्मसारितः शुद्धः ॥ समनान्तपाशाप्रशमनं स्कारो नृपरमाशिव
भेदाख्यात्यात्मभिन्नशिवरूपत्वादीशत्यसारितः समनान्तोतीर्णात्वाश्च शुद्धः एतदृष्टान्तप्र
मुखं चटयति ॥ कमलं चार्कं रश्मिभिः ॥ यावन्मोभासितं सर्वं तावदीशत्यविस्तरं ॥
दार्ष्टान्तिके कस्यानीयः परमशिवः उद्भासनं मुक्तं घृतं या स्वाभेदेन प्रकाशनम् ॥ एवं यति
रेकत उक्ता न्वयतोप्याह ॥ यथा र्क रश्मि संयोगात् कमलं प्रसरेत् तत्राणात् शिवशक्त्यात्
संयोगः सर्वत आश्लेषः गृहीतः स्वसमावेशलं यात्मा वेगृहीतः सर्वतः शिवः ॥
वितः एव च ॥ (सर्वतादिगुणैर्गुक्तो भवत्येव शिवो यथा निराभासः परं शान्तो ह्यप्रतर्क्यो
शो भवपदसमा सन्नतमः ॥

ने.
यो.ही.

१८८

५९८

वेषासादितसर्वज्ञतादिगुणास्ततपवस्युत्थानवीजभूतदेहादिसंस्कारागलनाच्छिवो
यथोक्तं देहादिसंस्कारविगलनेन तद्वर्णोक्तनीत्यामायेव परमाशिवः निराभास इति गता
र्थमप्यतदेव स्फुटयति ॥

यावन्नष्टांतां प्राप्तास्मावत्साभास इत्यनेन यदा तत्सर्वभावेन
शक्त्यात्मा संप्रसारितः ततः प्रसरन् रूपिण्या गृहीतस्तत्परस्तदा शिवो भवति देवः।
सदाभासेन निर्णीतदृशो शक्त्यकाशेन वर्तत इति भासः (शिष्यविभागेन सर्वशः ॥

तत इति ल्यबोपेपंचमी तं शिवमाश्रित्य तदविभेदभाजा प्रसरन् रूपिण्या विकस्वरया ३।
मनाशक्त्या यदा गृहीतः स्वसमावेशेन स्वात्मैक्यं प्रापितस्तदा सर्वशो विभागेन भेददृ-
ष्टुक्तमिदं शिवताविलक्षणा परमादयदृष्टेः एक एव परमाशिवो सौ भवति यथोक्तं श्रीस-
च्छन्दे तस्मिन् युक्तः परेतत्सर्वज्ञादिगुणान्वितः शिव एको भवेदेविश्रविभागेन सर्व-
श इति तदित्यं मथ्यया मार्गे दावरोह युक्तः परमाशिवो वैश्वरूपा मुक्तां परादयात्मताम् ॥

एवं ज्ञात्वा तमंत्राणां मंत्रं तं कुरुते सदा ॥ शक्तिस्थाः शक्तिदाः सर्वभोगमोक्षफलप्र-
दः ॥ पतञ्जानयुक्तस्य मंत्रा मंत्रा भवन्तीत्यर्थः अस्य मंत्रं वीर्यं तस्य मंत्राः ॥ शक्तिरुत्तमाः श-
क्तिदाः ॥

परस्वातं योमीलिनोतश्च यथेच्छं भोगं मोक्षं हयं वा प्रददाति पतत्यतिदेकतो न यतश्च ।

चदयति ॥ न विन्दति यथा मंत्री रष्ट्रि संहारवर्त्मनी उदयास्तमनूपेण मंत्राग्रल्यफल

फलप्रदाः भोगं मोक्षं न यच्छेति जसा ध्यातास्तृप्तिताः ईशफलं प्रयच्छेति शि

वाक्ता संप्रचोदिताः यदा तवेति वै मंत्री ह्युपति स्थिति संदृतीः उदयास्तमनूपेण

मंत्राणामपि नो जसा उदा किं करतां यांति सदा ज्ञानविधायिनः समुखाश्च भ

वन्त्येते साधकस्य भवान्तरे ॥

विन्दति मथ धाम प्रवेशेन लभते मंत्रीत्येतन्नाम

मात्रमस्योक्तस्थित्या वरो हारो हक्रमो रष्ट्रि संहारमर्गा बुदयास्तमनूपेण तत्र यशब्दलो

पपेक्षरः आरोहक्रमेणोदयधाम हृदयमस्तमयपदं द्वादशान्तः प्रवरो हेण विपर्ययः

तदुक्तं श्रीस्वनेन पप्रकरणे जपः प्राणसमः कार्यो दिनस्यो मुक्तिकांक्षिभिः संहारः स

तविज्ञेयः शिवधामफलप्रदः व्याप्तिप्राप्तो यथानादः पुनरेव निवर्तते शर्वरीमातवि

ज्ञेयः हृदयं यावदागतः रष्ट्रिरेषा समाख्याता सर्वसिद्धिफलोदयेति अल्पफलप्रदत्वादी

षत्फलं यच्छेति न तभोगमोक्षो ईषत्फलदाने च शिवा नैवेष्टो हेतुः द्वादशान्तयले मंत्रा

ने-
यो-दी-

(१४५)

(५५)

गांस्थितिपदं उदयश्चास्तमयश्चतुर्पंचपूर्वापरकोलनगलेसमुच्चरूपमिति संहारः
किंकरतोयथेष्टकार्यकरोपप्रेर्यत्वम् भवान्तरे संसारमध्ये तततत्त्वभोगभूमौ च साध
कस्यसम्भवाः समावेशाभिव्यक्तिहेतवः भोक्तभोगस्य मुक्तिदाश्च भवंति एतत्प्रकृते
योजयति॥

एवं शिवान्तयाविष्टाः शिवभूताः शिवप्रदाः भवंति विगतायासानि
लेपानिरूपयन्वाः मंत्रस्यास्य प्रभावेन शिवस्य परमात्मनः अस्मत्तेशास्य देवस्य
शिवस्यान्तास्फुरन्मात्मापराशक्तिः तथावीर्यात्मकैतन्मंत्रप्रभा (स्त्वुजिज्ञैरवस्यत्)॥
वात्मना विष्टास्तमयीभूताः लेपानावन्मात्रसंकोचात्माणावमलसंस्कारादनुस्रवाश्चभि
नवेयप्रथाललगात्मायीयानिर्गताः अतश्च शिवीभूताः एवमित्युक्तोदयादिक्रमेणाति
दिततत्त्वाः विगतश्रायामोयेस्तेस्तथा शिवप्रदाः भुक्तिमुक्तिः प्रदाभवति भैरवान्ताः श
ब्दाः पूर्वमेव निरुक्ताः । तंत्रार्थे निगमयति॥

परापरविभेदे तयो विदेताप्यसर्वदा
परस्त्वस्त्वलथानदशापरंपरापरमपरंचविशे (सावितादस्मत्तेशात्त्वमाप्नुयानात्रसंशयः
वयोस्यमंत्रनाथस्य लभते सावेततादात्म्येनेवेति अतश्च । प्रपन्नायेस्य मंत्रस्य कृतकृत्वा भवंति
ते॥ परजीवन्मुक्त्वा सादनात् किंचैतन्मंत्राद्यनप्रवणाः॥

येन येन हि भावेन यद्यत्फलं निगीषया यद्यदाश्रयते भक्त्या तत्तत्फलमवाप्नुयात् ॥
येन येनेति द्वैताद्वैतानि रूपेण यद्यदिति भुक्तिमुक्त्यादि यद्यदिति श्रीसदाशिवादिदेवतं
नवात्रमायाप्रमाददोरात्पात्संशयितव्यमित्याह ॥ यदुक्तमन्यत्र संवन्धोतीवदुर्वदति ॥
तदस्मिन् सर्वस्रोतः सारसंप्रदेमदाशास्त्रे तया ॥ सत्यमेतत्समाख्यातं मया त्वभ्यं नवा

नवा मया त्वभ्यमिति वक्तव्यं प्रष्टुं रुचिरता धुनति ॥ यदहं चोदितो देवि मर्चान्तरं
हकाराणां गूढप्रश्नेन तत्सर्वं मया ते प्रकटीकृतम् ॥ ॥ प्रत्युत्तमत्वाच्चेदं ॥
इति संक्षेपतः प्रोक्तं विधानं भुवि दुर्लभं न चेदं पापशीलानां क्रोधिनां कामिनां तथा
गुरुनिर्मापराणां च देवमंत्रादिदृष्टिणाम् नास्तिकानां प्राधान्यां च क्रियाधर्मवद्विष्णुतो ॥
शठार्कदभिनिवेशः क्रियाधर्माद्गवत्पूजादेर्वद्विषयसेवनादिरूपं कृत्स्नं येषां
तद्विरूपपरीक्षिताननायातशक्तिपातानां न योग्यास्त्यक्ता देयमेतत्सशिष्टानां संपुत्राणां
नवा मया ॥ बुद्धीक्षितानां भक्तानां गुरुदेवाग्निपूजिनाम् । स्वयं प्राप्तिमहासागराणां शक्त्या
नां च नवाध्यापितमंत्राणामपि तत्स्वयंदीक्षितानां भक्त्यादियुजां संपुत्राणामपि तादृशामे-

ने-
यो-दी-

(१५)

५८

५८

येतदेयमाशयनायतन्तः प्रकाशनीयं शासनार्हयापिचात्यंतमनुमिति विवेका
यासम्भवद्विनायथा ॥ विनासमयदीक्षां च न दद्यात् ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रियाश्चैवैश्वर्यो
बावीरवन्दिते न पुंसकास्त्रियः शूद्रा ये चाप्येपितदर्थिनः दीक्षाकाले न मीमांसाज्ञा-
ज्ञानमूले गुरुयस्मात्समसंज्ञी प्रवर्तक इति श्रीकामिकोक्तस्थि (नादाने विचारयेत् ॥
त्यामिषच्छिवभक्तये सुपरीक्षिताया ल्यवितायापि वाकृतसमयदीक्षायेतद्विधानां देय-
मेवनतदीक्षां विना जातचित्त उक्तं च श्रीमालिनीविजये नचादिकारित्वा दीक्षां विना योये
स्ति शांकरे इत्युपक्रम्य अपिसंज्ञाधिकारित्वं मुक्तिश्च शिवदीक्षितेति ॥ स्वप्रियेपि च सर्व-
थानैव दत्तव्यमित्याज्ञा पारमेस्वरी ॥ अयोध्याय प्रियपुत्र कलत्राया यदेमवस्त्रादिवस्त्राये
स्वरे संसारदोर्गत्य हरं परं धनं नैव दद्यादित्येषा पारमेस्वर्यैवाज्ञेत्या युक्ता सर्वथा समयाभि-
पालयेदित्यादिशान्ति अत्र यथा तदृष्टप्रत्ययस्त्वावदित्याह ॥ ततश्चाज्ञापालयेत् अपालयत
स्त्विदृष्टप्रत्यवायमप्याह ॥ यः कदाचिदसावलंगितात्तः ॥
अवैयतः ॥ ददाति यदि मोहेन स्नेहेन धनलिप्सया ॥ गम्यते नरकं चोरमित्याज्ञा पारमेस्वरी ॥
आज्ञाभंगेन देवेशि देहपातो

गम्यते नीयते गमिर्गिज्जोत्र ॥ एवमनुलंघ्या भगवदाज्ञेति कृत्वा ॥ एतस्या परमेशा
अज्ञापालने नैव परं ज्ञानं यत्नमुपभुंजानस्य करतलगतास्ति (निपालनासिद्धिमाप्नुया
इय इति न विस्मयः यतः ॥ पालनाश्च भवेद्देविस्तु नित्यरमेश्वरः ।
श्रीस्तु निहृदारकात्मपर धाम समावेष्टाभ्यासा
महूप एव भवति योगीन्द्र इति शिवम् ॥ यन्मोक्षे निमेषयोगिनिखिलो मेघादिसन्दर्शभि
यश्च दैतदृगन्धकारशमनं पूर्णं ह्यानन्दितं यश्चाण्डनयतिस्रथा समहतस्त्रामाश्च यंत्रा
यते उद्योतात्मसमप्रशक्तिशिवयोर्नैत्रं परंतनमः विष्णुभासनतः सितं निजरुचा रक्तं
तदामरीनातलं चर्वणातः सितासितमलं तद्भामतच्चासितं भासाचक्रमयेकतश्च न सितं नै
वा सितं नोभयं नो रक्तं न च नैतदात्मतदिदं नैत्रं जयत्येश्वरः ॥ इति नेत्रोद्योते द्वाविंशाधिकारः ॥
गोत्रो नैशतमः प्रच्छादति जज्ञात प्रबोधं सदा साभासाफल्यदयते दृष्टाः सदसती सम्य
ग्व्यवस्थापितः यत्ने सूकरकर्मचर्मचटकप्रायेस्तनो मन्यसे भास्वद्योतमदोषपवविषमस्ते
षो दृष्टास्तदृष्टाः ॥ संसारविपु निर्माय शूरशूरसमाश्रयः श्रीगमारिगुरुग्रामस्तथाने
वासिनोपदे भट्टारक्तिकगर्भेशकेशवाद्या इहार्थनाम् अकार्षुर्मेततः किंचिदिदमुद्योति

ने.
यो.दी.

१५१

५९

तंमया गतानगतिकप्रोक्तभेदव्याख्यातोमपनत पराहेतामृतस्फीतोनेद्योतोयमुत्थि
तः॥ अभिनवगुरुवाणीमन्मथुनांमुष्टां परिणतिमममांस्तेमराजोविमरप्रप वि
कसितसुमनः श्रीश्रीमदुश्रोतपलांतः परिमलसरमानां व्याकरोनेत्रशास्त्रम गुल्फोप
मकलाभवोविगलिताः कर्माणामायामलाः प्रामानन्दचनास्थितिः किमपरंलब्धः प्र
काशः परः श्रीमनेत्रमदेष्टरस्ततिरसास्वादेनलथोदयेरस्माभिर्विमलेहृदस्वरतले
निर्यंत्रांस्फीयते यत्तदाहः प्रथयदविलावर्तिनीं संविद्यतेयश्चालेखानिलितवदवि
लेखसंस्थाः करोति नेत्रहृदतदिहकलयच्छाकरंतसिदात्मनज्योतिर्नेत्रंजगतिप
रमानन्दपूर्णतृतीयम ॥ इति श्रीनेत्रोद्योतेष्टाविंशोधिकारः ॥ २२ समाप्तश्चायं ने
त्रोद्योताष्टोपन्यः कृतिस्तत्रभवत्तेमराजस्येति शिवसोतस्तत ॥ संवत् १९४० श्रीन

तदाह॥ मंत्रकोटोत्संख्याताः सर्वाः सर्वाधिकारिकाः शिवशक्तिप्रभावाच्च सर्वशक्तिस
मन्विताः भोगमोक्षप्रदाः सर्वाः स्वशक्तिवत्तद्देहिताः
सस्यशिवरूपस्यात्मनो यच्छक्तिव
लेखातं ममादात्म्यं तेन हंदिताः यद्यपि तथाप्यस्य मंत्रनाथस्यास्ति विशेष इत्युपक्रमते नक्तम।

किंतु देवः परः शान्तोत्सप्रमेयगुणान्वितः शिवः सर्वात्मकः स्वभोभावग्राह्योऽत्यनुत्तमः
आश्रयः परमस्तेषां व्यापकः परमेश्वरः॥

देवोद्योतनादिसततः परोत्तमः शान्तोद्दे
तोपशमात् अत्रेमेयगुणाग्रभेदसर्वज्ञत्वादयः सर्वात्मकः कोटीकृतहेताहेतपरमाहेतरूपः शु
भोविश्वैकात्म्येण नावृतः भावग्राह्यः चिद्वचनतेन सप्रकाशः तेषामिति मंत्राणां तेनैव तथा
वैचित्र्येणावभासितानामाश्रयः परप्रकाशमिति मयः परम इति यद्यपि प्रोक्तदृशाश
क्तिरप्येषामाश्रयस्तथापि प्रकृष्टोयं तस्यापि शक्तेर्विश्रान्तिथामेत्यर्थः अतएव व्यापकः
परमेश्वरः तत्तन्मंत्रावभासनतत्संयोजनविद्योतनादिसततं अतएव न विद्यते न्य इतमयः
स्मात्तादृशं इह मया साक्षात्पूर्वोपक्रांत सर्ववीर्यसाररूपो मंत्रनाथ इत्यर्थः निर्गतप्रायं
चेतत् प्रागेव अतश्च ॥ तदिच्छया समुत्पन्नास्तच्छक्त्या संप्रदीहिताः ॥

ने.
घो.टी.

१४१

५८

तस्य शक्त्या स्वातंत्र्यं भवन्ति सफला सर्वे सर्वत्रैवाधिकारिणः ॥ स्फुरतया सम्यक् प्रवोदि-
ता ग्रन्थप्रहादौ नियुक्ताः सर्वत्राधिकारिणो मंत्राः फलदा भवन्त्येव पवकारो भिन्नक्रमः यद्यपि।
शिवशक्त्या सर्वमंत्राजनिता नियुक्ताश्च तथाप्यस्यान्येभ्यो महाविशेष इति प्रस्तुतं निर्वीह्य
यद्यपि शिति। यदेतत्परमं धाम सर्वेषां मालयः शिवः अस्मादेव समुत्पन्ना मंत्राश्चामोचश
प्रथमाधिकारात्प्रभृतिविदानन्यात्ममहासामान्यं यत्तत्सु निरूप्य परं धाम शाक्तं तदे (तस्यः
वशिवात्मके विश्वस्याग्रयश्चिद्विद्यात्मता विना कस्याप्यप्रकाशात् अस्मादेव न तत्पवत।
दस्य प्रकाशमानत्वेनाभावात् मंत्राश्चेति चकारात्मायादिविषं अस्मादेतदधिष्ठाता देव।
चामोचशक्तयो मंत्रा इति चोभिन्नक्रमोऽपि युक्तं चेत्तद्यतः ॥ नित्यो नियामको ह्येषां नेतारं नि
भमस्तवः निष्प्रपंचो निराभासस्त्यायकस्तारणः शिवः ज्ञाणं करोति सर्वेषां तारणं त्रस्त
नियतं भवः सर्वदिककलाकांतिकृत तदपराष्टृश्च पञ्चमंत्राणां नियामको नियो (चेतसा ॥
क्ता अरंशी च्छेच्छामात्रादेव नेता वदिराभासकः स्वात्मसाकारकश्च अतश्च प्रधानभूतो नायकोऽपि
अनपस्तव इति अतश्चाणावादिमलेभ्यो निष्क्रान्तस्ते च निष्क्रान्ता यतः एवं निष्प्रपंचो निराभा ॥

सम्प्रेतियोन्यं प्रपंचो न गद्वै चिन्म आभासाः संकुचिताः प्रकाशाः शायकः सर्वरत्नाकरः
तारोणमोचको तच्च शिवः प्रेयो मय परम शिव स्वरूपो मत्सु जिनाथः पतदेवशाणामित्येन
स्फुटीकृतं शाणं रत्नात्रस्तचेतसा संसारभीतानां पतच्चक्षरवर्णसावृपेण नेत्रनाथस्य निर्वचने
यदाह ॥ नयते मे लभावंत तारयेन्महतो भयात् नयनाश्रुतथाशाणानेत्रमित्यभिधीयते
किंचैतत् ॥ जीवनं सर्वभूतेषु नेत्रभूतं प्रकीर्तितं ॥

यथानेत्रं च लभावप्रकाशं तथेदं चिन्म शेषप्रकाशकत्वानेत्रभूतमित्युक्तं अतः सर्वेषां जीव
नं उक्तं च श्रीप्रत्यभिज्ञायो ज्ञानक्रिया च भूतानां जीवतां जीवनं मतमिति तदिदं मयं नाथः ॥
निर्णीतं चैतत्प्रागेव ॥ एवमात्मन्यथास्यास्य मंत्रनाथस्यास्य मंत्रेभ्यो विशेषमुक्ताग्रक्षरव्याभाषा
ह ॥

समस्तमंत्रनाथस्य स्वामिवत्परमेस्वरः ॥ प्राणवः प्राणिनां प्राणेण जीवनं संप्रति-
ष्ठितं गृह्णाति प्राणवः सर्वकलाभिः कलयेच्छिवं षट्प्रकारं महाध्यानं षट्कारण
पदस्थितं नरोति विषया सर्वज्ञं कारणं प्रचोदितम् स्वरूपं यत्सर्वं वेद्यं सम्यक् संदृशि
लक्षणं सर्वमस्तपदाधारं सविमर्गं परं शिवं पूर्णं निरन्तरं तेन पूर्णं कृत्यात् पूर्णं या
सोच्चारया स्वभावस्यास्वस्वरूपा संदोदिता इच्छा ज्ञानक्रिया रूपा सा चैकाशक्तिरुत्तमा ॥

ने.
यो. टी.

१४२

५२

प्राणिनां सर्वजीववतां सर्वं तथा प्रकुरुते नित्यं शक्तिमान्नाशिवः स्मृतः ॥ शैवकार्यज्ञान
कारणप्रथमाभ्युपगमकल्याणानादृतपरामर्शात्मसामान्यस्य नद्रूपः प्रणवपदवाप्राणः तं विना
ज्ञानकारणावदनात् एतस्मिन्निमित्ततेषां जीवने प्राणापानादिप्रमत्तात् ॥ सम्यक्प्रतिष्ठा
मेति अथ यथाभस्त्रावायुवदप्रतिष्ठितमेव स्यात् तदेवं भूतोऽप्ययमन्तःकृतमशेषं वक्ष्यमाण
कारोकारादिकलाभिः सह स्वातंत्र्यात् एतद्वाभास्यताभिरेव गृह्णाति विमर्शयुक्त्या समनान्त
मात्मसात् करोति शिवं च कलयेत्परावागृह्या विमर्शेन अथ च कलयेदेकविंशाधिकारनिवृ
पितदृशावरोहक्रमेणादृष्टनेति पेत तत्परास्तसिक्तं विम्वविदधीत एवं शिवास्तसेक
सरसीकृतपुरतत्त्वादिनृपेणोद्धाधाने ब्रह्मादिशिवात्तकारणावदपदावस्थितं स एव पूर्वो
क्तप्रथमाभ्युपगमरूपः प्रणवः मध्यमं ब्रह्मरात्मनाविषयावेदनप्रधानया शक्त्या प्रचोदि
तं मध्यमार्थोद्धारोद्दयुक्त्या ज्ञेयं इति परथाममहानलेति पति ततोऽपि पूर्वनिर्णीतस
रूपादिशब्दवाच्यं यच्छिवं परमशिवायं चिद्वचनं यामसविसर्गमिति परस्वातंत्र्यात्मात्म
नाशक्तिसामरस्येन तृतीयवीजयुक्त्यवष्टम्भसादिनेनाशिवास्ततरसेन येच्छादिशक्ति
यसामरस्यात्मास्वादितस्वप्रकाशास्वाचाराव ॥

पराहं वि सर्व युक्त्या स्वस्मिनामीयपवस्वभावेन निच्छात्तानादिशक्त्यात्मनिकिंचित्संक्र-
चितेतिष्ठंती स्वस्यात्मनश्चिनायस्यसदृपभूतेकेवेतमाशक्तिः पराभट्टारिकामेवपूर्यतेप
रमशिवतच्छक्ति सामरस्यमापायतेनयाविद्यमिति युत्पत्त्यापरिपूर्णपूरणक्रुतिस्तुयात
चिदशोक्रुतंविद्यंनिरन्तरंपूर्णं सर्वसर्वरसात्मपरशक्तितद्वत्सामरस्यात्मक्रुते तदित्यम-
प्रारयुक्त्या प्राप्तपरथामायोमंश्रीससाक्षाच्छक्तिमांशिवपवस्वरतइतिव्यवहितसंवन्धः गृह्णा-
तिप्रणवइत्युक्तिस्फुटयति ॥

उद्गीथाक्षरसंवदंतत्त्ववर्णापदात्मकं भुवनानिकला
मंत्राः कारणानिषदेवत ब्रह्माविस्मृचरुद्रचापीश्वरश्चसदाशिवश्चशिवश्चती-
रुद्धं सर्वत्रादिभूतत्वेनगीयतेइत्युद्गीथः प्रणवः इदृपेक्षरेविमलेथाम्निग्रथषट्कंकारण
षट्कंचसम्बद्धमन्त्रः कोटीकृतमवस्थितं अतश्च ॥ स्वशक्त्यातष-गात्सममेलयः।
सयानपायिन्यापरस्फुरतात्मनाशक्त्याषण्णामथानाकारणानांचत्यागात् सप्तमेधकार-
णातीतंपरथाम्निप्रणवोच्चारणान्तेविश्रमितव्यमित्यर्थः एतदेवप्रणवकलाप्रदर्शन-
क्रमेणविभजति ॥ अकारश्चउकारश्चमकारोविंडरेवच अर्थचन्द्रोनिरोधीचनादोनादा
नपवच कौण्डिलीयापिनीशक्तिः समनाच्चेतिसामयाः ॥

ने.
घो.टी.

१६३

कौण्डिलीतिशक्तिविशेषाणां एकादशेतिमंत्रावयवाः श्रानिर्णीततत्वाः सामयादेया इत्य
र्थः तदुक्तं श्रीस्वच्छन्दे समनावधिपर्यन्तं पाशनालमनन्तकमिति तदर्थम् ॥

साभासंततः समन्तांतात्कलनामयानिष्क्रान्तं तदुच्चार (चात्मतत्त्वं च शक्तिश्चैव तयोः समानं ।
पाने निरावराणामप्यनमिषितशिवशक्तियामिकेषु ह्यात्मतत्त्वं तदेव तत्र प्रोक्तिषट्भेदेन सा-
र्वज्ञ्यादिरूपमुक्तं नाशक्त्यात्मतदेतत्प्रमेयद्वयं परमाशिवविश्रान्त्यनासादनात्माभासं अत्य-
णीयः संकोचं यत्तियत्यन्ताशेषविश्रान्तीणां विषयमयताभासकेततः ॥ निराभासं परत-
त्तमनुत्तमं ॥ निराभासमिति प्राग्वत् तदर्थम् कृमाक्रममारोहयुक्तम् ॥

पूर्वोक्ताद्यकारणावट् षट्प्रागात्सममप्रोक्तं लयमालयमुत्तमं ॥ त्यागात्सममं धामोत्त-
मम् लीयते विचलत्यस्मिन् सर्वमिति कृत्वा लयं आलीयते परं साम्यमासादयतीति कृत्वा आ-
लयं च लयमित्यायुक्तिं स्फुटयति ॥ तत्र सर्वं प्रलीनास्तत्तत्समास्तत्यसादतः तच्छक्ति-
तच्छक्तिवृद्धितत्त्वादेव शक्तस्तमया एवेत्य (वृद्धिताः शक्ताः परिपूर्णं भवन्ति हि ॥
र्थः तदत्र लये ॥ क्रमेण तेषां प्रवक्ष्यामि ॥ येन क्रमेण ते कारणाद्याः ॥ लीयन्ते सरस्वद्वरिः ॥ त-
सकारादिवाचकक्रमं वाच्यदेवतातदाश्रयतदधिष्ठातृत्वम् ॥

कलातदधिष्ठेयतत्वादिप्रपंचेनमहादिशति ॥ अकारं ब्रह्म देवतं हृदयं यावदध्वनि क
अकारविमर्शात्मकं यामरुष्टि संवित्स्वरूपं ब्रह्म (लाघुकेन संयुक्तं कलयेत् सर्वजंतुषु ॥
देवताकं पादंगुष्ठाद्यादन्ते यावद्भीकृतानन्तभुवनादिप्रपंचं पृथ्वीतत्वाधिष्ठातृवत्पमाणा
सद्योजातब्रह्मकलाघुकेन युक्तं सर्वजंतुषु कलयेत् ईश्वरः सर्वभूतानां हृदये ब्रह्मसत्तेर्जनं भा
मयत्सर्वभूतानि यंत्रादृष्टानि माययेति स्थित्या तेषां विविक्ततां विकल्पसंविच्छेदं कुरुते ।
सद्योजातकलानामतो निर्दिशति ॥ सिद्धिरिदं युतिर्लक्ष्मीर्मधाकांतिर्भूतिः सथा स
पश्चिममिति कोटीकृतपृथ्वीव्याप्तिकं (द्योब्रह्मकलानाताः पश्चिमं व्याप्य संस्थिताः
श्रीसद्योजातस्य स्थितिकारित्वात् तच्छक्तयस्तथोचिताभिधानाः अथोकारपरामर्शप्रवा
यदेवतादिप्रपंचं कलानामग्रदण्डं प्रदर्शयति ॥ राज्ञां तिरतिः पाल्याकाम्याह
सामतिः क्रिया वृद्धिर्माया च नाडी च भ्रामनी मोहनी तथा वामदेवकलापेता वैस्वरा
श्रीवामदेवस्य हृदयिका (शेषवस्थिताः कण्ठान्तं यावत् व्याप्य मापो व्याप्य स्थितास्ति
ताच्छक्तयः समुचिताभिधानास्त्रयोदशोताः श्रीस्वच्छन्दे वृद्धिकाये केवपीदि (माः)

ने.
घो-ही.

१४४

५५

तामनोत्तनीचत्रयोदशोमेतावाभेदोदृश्यते वैस्वर्गोऽतिप्रकृत्यंततत्ताधिष्टातरिविस्वाये
स्थितिसंविदात्मनिभगवदंशो पतञ्जसर्वमकारेणाविमर्शयुक्त्यान्तः कोटीकृतमकारपराम
प्रपतयेवाह ॥ तमामोदात्तधानिद्रास्तुर्मायाभयानरा अचोरस्यकलाप्येतारोदोशेतय
अचोरस्यसंदरकत्वात्कलास्तसमचित्तसंज्ञाः वास्थिताः तालेतेयावत्तद्यामम् ॥
रोदोशोऽतिताल्लन्यापिमायातत्ताधिष्टातः पुरुषकारकलाविमर्शप्रपस्यास्यसंदरसंविदात्म
नोभगवदंशोपस्पृष्टभट्टारकस्येताग्रशोकला इत्यर्थः पञ्चतत्तास्थिता ॥ तेजसीव्याप्तिरु
त्तमपदाशयः पतञ्जपरिब्रूमये ॥

निवृत्तिश्चप्रतिष्ठाचविद्याशोतिस्तथैवच पुरुष
स्यकलाप्येताईश्वरेतव्यवस्थिताः वाग्वावरणमाश्रित्यविंदन्तेयावरुज्ज्वलाः ॥
पुरुषभट्टारकस्यवैश्यात्मा निवृत्त्यादिशोत्यंतकलाकीटीकारः ईश्वर इतिविंदविमर्शप्रईश्वर
तत्ताधिष्टातरीश्वरभट्टारक इत्यर्थः तज्ज्वला इति सामरस्यापादनादीमाः पञ्चदशक।
लापंचकस्थिता ॥ ॥
शान्त्यतर्थात्तवस्यातर्थाव्या ॥

अथैतदपरि ललाटादायभ्यनादानेसंप्रवक्ष्यमहेमां प्रमेयं ॥ यश्चेतनादाख्यपदम् ॥ पर
योमयास्यात्मेत्यर्थः ॥ व्याप्तिः सादाशिधीमात्रयोमाख्यामृत्यमृपिणी ॥ तारासु-
तारातरणीतारयंतीसुतारिणी द्वादशान्तपदाहृजास्तूर्यान्तास्तकलाः स्मृताः ३
द्विर्यस्मादर्थयत ईशानस्य कलास्येता (शानस्य कलास्येतापंचवैकारणामिकाः ॥
स्ततः तूर्यान्तास्तूर्यातीतहृषाः अतश्च संसारतारकाताताराद्युचितनाम्यः कारणामिकाः
पंचविधकृत्यकरणसायकतमाः तदीदृशोयं ॥ (सूत्रस्तेवंसमाख्यातोस्यधावैवसभूत
ब्रह्माणीशानादीनिभूतानियोमादीनित्तस्तत्त
पंचव्याप्तिरूपः अथैत्रैवान्तर्भूतं ॥ तदपक्रमतेवक्तुम् ॥ कथितइतिशिवास्तंमूर्ध्निपतति
सष्टिकाभागा आध्यायस्तभवेतेनेत्यत्रपतकलादर्शयति ॥ सूत्रं चैवमतोवक्ष्येसध्याने
तयथास्थितम् ॥ यच्चावचन्द्रः कथितः स्यावकोविन्द्रमूर्धनि तच्छ्रुत्वास्तमुद्विष्टं
कलायुक्तंमहेस्वरि ॥ ज्योत्स्नाज्योत्स्नावतीचैवसप्रभाविमलाशिवा अर्थचन्द्रकलास्ये
ताः सर्वज्ञपदसंस्थिताः विद्यावरणसम्बद्धाः मंत्रकोटिविभूषिताः क्रियाशक्तिस
रूपास्तसंस्थिताविमलाः शुभाः ॥

ने-
यो-टी-

१४५

५०

६५

सर्वज्ञेयत्वं तत्र संस्थितास्तद्रूपास्तत्प्रसादाश्चेत्यर्थः अथ च सर्वज्ञताख्यगुणप्रपञ्च-
पापताः अवचन्द्रस्य प्रकाशप्राधान्यात्तच्छक्तयोपिन्योन्नायुचितसंज्ञाः विद्याभिर्मालामंत्रैः
कृतेनावरणपरिवृत्य व्यवस्थानेन सम्यक्दायुक्ताः मंत्राः कृतात्तरादिरूपाः सृष्टिकारिताः
क्रियाशक्तिरूपाः तथापि कार्यगानाविलीकृतत्वादिमलाः अनुग्रहप्रवणत्वाच्छुभाः
अथेतदपरि॥ रुन्धनीरोधनीरोद्धीज्ञानबोधात्तमोपहा निरोधिकाकलापिताः सर्वदेव
अनायातपरशक्तिपातानां (निरोधिकाः नित्यतस्मात्समाभागावामाशक्तिसवरूपिकाः॥
सर्वेषां ब्रह्मादीनामपि निरोधिकानादादिदशासमावेशपरिपंथिन्यो नृपा रुन्धन्यादिनां न्यः
परमशक्तिपातपूतान्प्रतितज्ञानप्रबोधतमोनाशहेतुताज्ञानबोधाद्याख्यापताः बुद्धाबुद्धा
नामथोर्ध्वप्रसरणनिरोधित्वानिरोधिकाकलानित्यतस्मिकाख्यगुणव्याप्तिकावामाधिष्ठि-
तत्वात्तत्वरूपापताः शक्तयः अथ तदर्थं विमर्शप्राधान्येण धरदीप्तिमयेनादेशमुचितम-
माख्याः शक्तीराह॥

पताः स्वतंत्रतायुक्ताः इयिकादीपिकाचैव रोचिकामोचिका तथा ऊर्ध्वगामिन्यश्मे
सकले निष्कले स्थिताः ज्ञानशक्तिसवरूपास्तज्ञाताः सार्वज्ञ (ताः कलानादसमुद्भवाः॥

दायिकाः इत्थं गामिनीनादान्तपदस्याशक्तिरशेषशक्तिश्चेति शोभितत्वादहवचनेन निर्दि
ष्टानादेनादयान्निममुद्रवउलासोयासां सकलेष्वेषाद्यष्टविधशब्दशक्तिमभिनादेसोचिका
न्ताः निष्कलेतससस्मध्यनिमात्रात्मनिनादाने इत्थं गामिनीच्छाशक्तिप्रधानशक्तदशाप्र
वेशव्यापृतातत्प्रवेशप्रदावशक्तिरिति विभागः स्वतंत्रतायुक्ता इत्युक्तातंत्र्यगुणप्रपंचतामा
सादर्शयति ज्ञानशक्तिसवरूपा इति वदन्निरोधिकां तं क्रियाशक्तेर्नादोर्ध्वेच्छाशक्तेर्व्यापिनि
त्यादिशति अथोर्थः ॥

सस्माच्चेव सस्माच्च स्मृता स्मृतसंभवा व्यापिनी चैव विख्याता श
क्तितत्त्वसमाश्रिताः अलसशक्तिसंबन्धाच्चिच्छक्ति समधिष्ठिताः शक्तितत्त्वस्थिताः
उच्छाशक्तिप्रधानाया भवो ज्ञानशक्त्या च पेक्षया सस्म (स्वेताश्विन्मात्राप्रपिलक्षिताः ॥
तेनितल्लुकीनामपि सस्मत्वात्तत्प्रकर्षादानन्दस्पर्शप्राधान्यात्तत्प्रदत्ताद्यामिहत्वाच्च सस्माद्याः
संज्ञाः व्यापिनीति विशेषेणाख्याता ब्रह्मविलोभयामनिविष्टशक्तिपदादुपरित्वकछेपेस्थि
ताशक्तितत्त्वमिति शक्त्याख्यातद्वयव्यापिनतशक्तिस्यानमेव व्यापिन्याः शक्तिपदो व्यग
मृत्वाप्रयत्नात् एताच्च चिच्छक्त्यधिष्ठितत्वादेव विन्मात्ररूपा अपिलक्षिता मद्रामायाकृतताव

ने-
यो-दी-

१४६

(५७)

६५

मात्राभेदाद्यातिरूपतादीशक्त्यभेदात्तामिव प्राप्ताः चिन्मात्ररूपतज्ज्ञानशक्त्यतिशयनादि-
बोधते अथ व्यापिनीशक्तेरन्तर्भूताः शक्तीर्दर्शयंछाकिपदोर्थगतं अनक्ति ॥

व्यापिनीव्योमरूपाचक्षुनन्तानाथसंज्ञिता अनाश्रितामहेशानिव्यापिन्यास्तकलाः स्मृताः
व्याप्तेरनाकृततात्कालानवच्छेदादनन्यस्वामिकत्वादनाश्रयताश्चैवमाख्याः एताव्यापिन्या-
इति श्रुत्यातिश्रुत्यदशायाः आसौ च पूर्वनिर्दिष्टचिन्मात्ररूपतयानादिवोधाद्यगुणप्रपंचरूप-
त्वम् अथ व्यापिनीपदोर्थसमनाथामनिममनारूपविज्ञानमिति श्रीस्वच्छन्दोक्त्यास्त्वचिताः
समनाशक्तीर्दर्शयति देवः ॥ सर्वज्ञासर्वगाङ्गीसर्वणास्मृदणाधृतिः समनाचेति विख्या-

व्यापिन्यन्तस्य सर्वस्वज्ञानाद्याभेः इरधिगमत्वात् प्रा (ताः एता शिवकलाः स्मृताः ॥
नसंख्याविश्रान्तिदत्तात् स्मृदणीयत्वात् उक्तविषयधारणादिष्वस्य मननमात्रात्मतापादना-
देवताएवमाख्याः शिवस्याशिवतत्वाधिष्ठायिनः परशिवभट्टारकस्य कलाः शक्तयः एताव-
च्छ्रद्धाशक्तिमधिष्टायश्छ्दामिदिप्रदायिकाः शिवतत्वं समाश्रित्य संसृष्टाणां वप्रभाः श्रुतं
एतदन्तत्वादिव्याशक्तिव्याप्तेरिव्याशक्तिमधि ॥ शक्तिमंस्यानाः स्मृत्संश्रामनानिमलः

प्रचोदको निरूप्येत ननु सावनभूयते न भवित्रेक रूपत्वात् ननु च न हि ज्ञानादृते भावाः केनचि
द्विषयीकृताः ज्ञानं ज्ञेयात्मतां यातमेतस्मादवसीयते इति कालिकाक्रमेण कनीत्या विच्छक्तिरे।
वविष्णुस्याभासनदेतन्नभूयते क्रियाशक्तिरिव निर्माणोत्कथमुक्तेनानभूतं भुकारणमि
तिसत्यं वदिः प्रसरंती शक्तिर्विष्णुभासकतयानभूयते आंतरं तद्विष्णुकारणो शिवशक्तिसा
मरस्यमुक्तयुक्तेर्न परिच्छेदं शक्त्यामित्याह ॥

उपादानं तस्मा शक्तिः सर्वत्रैव विभाव्यते
यथा सर्वमुनिष्यते क्रियाशक्त्या प्रदृश्यते लोभ्यलोभकभावस्तत्प्रत्यलोनेव कर्हिचित्
विभाव्यते स्फुटमनुभूयते अत्रैव यथेत्यने संस्रव्यं समवायात् कारणं तद्विदुर्बुधाः ॥
नदृष्टान्तः सर्वमिति चटपटादि लोभ्यलोभकभावः शिवशक्तोः सर्गाद्याभासनोचितग्राह्यः
स्फुटस्फुटदेवसमवायादिति सामरस्यात्संस्रव्यमिति सर्गाद्याभासनोचितेन स्फुरत्त बुधाः श्री
श्री कण्ठानने प्रासदा शिवाद्याः कार्यते स्वशक्त्याभासते तेन विष्णुमिति कृत्वा कारणं कर्त
विदुः समावेशेन साक्षात्कुर्वन्ति तदुक्तं श्रीसच्छन्दे अकामात्मा हनेत्सर्वं न गत्स्यात्वरजं गमं
सतेजसा वराहो देवो मम संक्षोभ्य लीलया उपादानं तत्तत्प्रोक्तं संस्रव्यं समवायत इति श्रीश्री
कण्ठामपि प्रवर्तते स्मरत्सर्वमिति उदाप्येतदेवाह ॥

ने.
द्यो.टी.

३५

५६

६६

परिपूर्णाभयानास्यका अकामतः सजेत्सर्वशक्त्याशस्यचराचरं ॥
दित्यकामात् शक्तेरिति स्वस्वातंत्र्यादेवनतभेदे स्वरवदुपादानाद्यपेक्षया यथोक्तं उपादानं तु मा
शक्तिरिति सर्वचराचरमिति अचराशिवचरमपि जीवजातं रुद्रक्षेत्रज्ञरूपं सर्वभगवान् सजति स
रूपगोपनावेचिञ्जेणावभासयति नतनादिसिद्धंतदित्याशयः एतत्प्रकृतेर्योजयति ॥
एवमुक्तेन विधिनामंत्राः सर्ववित्ततज्ञाः शिवाख्याः शक्तिरूपाश्च तथैवात्मस्वरूपकाः
त्रिस्रभावाः समुद्दिष्टाः सर्वत्रशालिनः भवेति सर्वदाः सर्वसर्वगाः सर्वरूपिणः ॥
यत उक्तदृशा परमशिव एव स्रभि नौ स्वशक्त्या विषमाभासयति ततो मंत्रास्त्रिषु शिवादितः
त्रेषु शिवाद्याख्याः शिवादिस्रभावाश्चात एव च सर्वसामर्थ्यादियुक्तानत यथा मुग्धाधियः
एकः शिवोऽविकारी तच्छक्तिश्चाप्यतो न तौ शक्तेरवक्रुथा स्याते यदा चैतन्यविना कृतौ विका
रित्वादिति शिवस्वातंत्र्यमनास्त्प्रधाने एव पेक्षतमेव मंत्राणामाहुः एतद्वित्तस्य स्फुरयति ॥ ए
तद्याहुत प्रायं प्रागेवमव ॥ अस्य मेच्छाख्याः ॥ मन उक्त्वा गतानवाच्छिन्नस्रप्रकाशस्फुर
शिवास्त्वनादिमात्मा मशास्यतः प्रथमोचलः ॥ इच्छायात्त यदा देवि प्रसरत्यविलंबितः ॥
साशक्तिः परमास्त्स उन्नना शिवरूपिणी ॥

तातपवाशिवरूपापैवव ॥ अस्तितमात्रमात्मानं लोभ्यं लोभयते सदा समनासाविनि

दिष्टाशक्तिः सर्वाध्ववर्तिनी कोटीकरोति या विश्वं संहृत्य स्रजते पुनः ॥

अस्तितमात्रं प्रकाशात्ममहासत्ता रूपमतश्च लोभ्यं समस्तसूत्राणां सदिसुमात्मानं यदाशक्तिः
लोभयति शून्यातिशून्यादियत्नांत समग्रजगदासूत्राणां तनास्फुरति तदा परप्रमात्तपदावच्छिन्ना
आसूत्रिताशेषमेतद्यमननमात्ररूपत्वात् समना इत्यर्थात् तपवसर्वाध्वनिवर्तते प्रथमो लोकावकल्प
तया स्फुरत्यतश्च विश्वं कोटीकरोति अयं चास्य कोटीकारो यदेतत्संहृत्य स्वाभेदात्मनानि स्रजतेन
शून्याभासतया भास्यस्रजतीदंतया प्रथयति गर्भीकृताशेषविश्वस्रष्टि संहारप्रपंचमहास्रष्टि
शक्तिरूपतया स्फुरतीत्यर्थः एतदेव पुनः शब्देन चोक्तं पुनः पुनः संहृत्य स्रजतीति यावत् ।
सहस्रेत्यनेन च शून्यातिशून्यात्मव्यापिनी भूत्वा स्रजतीत्यनेन तत्र शक्तिभूमिः यदाह ॥

ऊर्गलाख्येत्यनेनान्तः ऊर्गलाख्या महाशक्तिः स्रजतीया उपचर्यते ॥ शून्यवदिस्रुतपारव
प्रपात्मताख्यामनेन व्यापित्यत्र कोटीकृतोतिदर्शितं उपचर्यते सैवेत्यव्यवक्रियते याचैषा उन्म
नाख्याशक्तिः समस्तभावाभावासूत्राणां भावाभावसामान्यावभासात्मसमना प्रपापिनी शक्तिः ।

ने-
घो-टी-

रूपतया स्फुरिता सैव वाच्यवाचकात्मशाक्त रूपं विश्वमवविभासयिषुः कोटीकृतवाण्यां पद-
वाचकसामान्यनाद रूपतया प्रथमं स्पन्दत इत्याह ॥

१३६

हात प्रसरत्यतिवेगेन ध्वनिना पुरयंजगत मनादो देवदेवेशः प्रोक्तः सैव सदा शिवः ॥
स्फुटत्यभिव्यज्यते तस्मादिहः शब्दग्राम इति स्फोटः शब्दब्रह्मात पव ध्वनिरूपः शब्दनसम्भावः
अदृष्टादित्यनाकृतोर्द्वेष्टक रूपात्परनादा मर्शात्मनः प्रकाशानन्दधनाच्छिन्नरूपादतिवेगेनामुच्छि-
नदुत्तनदीचोषवत्प्रसरजिगीहक ध्वनिना च एतानुरागानरूपेणानादानेन न जगदिह्यमा पुरयनाम
शनेनात्मसात्कुर्वन्सपवनादभट्टारकोक्तकाहने दन्ता सामानाधिकरण्यविमर्शात्मकपरवि-
त्यकाशरूप इति नादः सदा शिव इति सामानाधिकरण्योक्तेराशयः प्रसरतीत्युक्त्वा परवाक-
छक्तिरेव पारमेष्ठरीत्यं स्फुरतीत्यादिशति अत्रचनादानोप्यनुप्रविष्टः अथ ॥
ध्वनिरध्वगतो यत्र विश्राम्यत्यनिरोधितः निरोधिनीति विख्याता सर्वदेवनिरोधिका ॥

अध्वगतो शेषव्यापको निरोधितो नाहो भट्टारको यत्र विश्राम्यति स्वयामिनिमज्जनेनाथरां
व्याप्तिमुन्मज्जयति सानिरोधिका ऊर्ध्वव्याप्याधारिका यथोक्तं श्रीस्वच्छन्दे ॥

निरोधयतियादेवान्ब्रह्मादींश्च सराधिपे निरोधिकेति साख्यातेति परमाशिवाभेदाख्याति
स्वब्रह्मादेर्निरोध इत्याह ॥ अतश्चाभेदाख्यात्येव तत्रास्थानानानात्वमित्याह ॥

निरुद्धस्य महेशात्ममहिमानप्रवर्तते ॥ असंख्यातास्तु को यो वै मंत्राणां तत्र संस्थिताः ॥
किंच ॥ लभंते तत्प्रविष्टा वै ॥ येन निरोधिकापदं प्रविष्टा योगिनस्ते तदेव लभंते नोर्थमभेदया
मिं तदित्याह त्वायाजं याचयेन्निरोधिकाख्यामांशिकला ॥ सविंदुश्चेश्वरः स्मृतः ॥ परेशाक्ति
च्छाशक्तियास्यासमनातः शास्त्रानां पदमुन्मील्य ज्ञानशक्त्या स्यात्प्रशक्य प्रथाममुन्मीलयं
ती समस्तवाचकाभेदिनादामर्शमयतां ध्वनिमात्रात्मनादानव्याप्तमाभासितां निरुद्धसम
स्तवाच्याभेदप्रकाशरूपास्फुटेदंतादंतैक्यविमर्शात्मेस्वररूपविन्दात्मतां गृह्णाति न च नि
रोधिकापदाभासनसमनन्तरमेव विन्दात्मतां गृह्णात्यपि तमथे ॥

पदाशिवास्मृतं मूर्ध्नि पतति स्फटिकारं आयायस्तु भवेत्तेन सो वचन्द्र इति स्मृतः ॥
विमर्शप्रधाननादकलावाच्यसंहारप्रधानास्त्वमंता निरोधेन निरोधिनीमदंश्रित्वा समस्तवा
च्याभेदवेदनात्मविन्दुदशां सि स्तुः प्रथमं किंचिदुज्जहाद्यप्रधानामर्थचन्द्रदशां प्रयती-
ति तातात्पर्यं पदार्थस्तु शिवस्य नादात्मनः सदाशिवनाथस्य संबन्धस्मृतं स्फुटमिदन्नाभा

68

एष विंशः पृथग्भावमवभासयन्प्रथमं मायाश्रयपुंसामर्चि
मकाररूपो भवति अत्र च रुद्रोऽपि दृष्टेति शेषः एष मकारः प्रकृत
तत्प्रणावापेक्षया प्रकारोकाराभ्यामात्रान्तरापेक्षया तत्त्वार्णान्तरभ्यामुत्कृष्टतमोतिशयेनो
द्धतः स्रष्टवती वर्णानां संचदो विष्णोति स्थानं पिण्डाक्षरसंवाचिनो दिवर्णा सतततत्त्ववाचक
तां भजमानाया वनपाया ग्रंथोद्देशेति सतोच्चारमकारे ध्वनिरूपतामाविष्टा स्तावनविश्ववे
द्याविभेदिवेदनात्मविंशत्यामिमाविशन्ति स्मृतो तंच दीर्घरुसतद्वर्णनीयवाच्यसत्तास्तीत्यपि
च वर्णसंचदाः इत्यंच पूर्वोक्ता शक्तिर्मायाग्रंथ्याश्रयः मकारात्ममंत्रावयववृत्तमायना
विश्वजगदात्मतया ॥

यदास्थितिं तलभते सोऽन्तरेऽष्टिकारो प्रतिष्ठाप्य उकारस्त वि
सृष्टाच्चाद्भवत्यसौ ॥

सोमस्वमिति स्वइति संविद्वेत्तन्मखंकृत्वा प्रमाणाप्रधानत्वात्स्थितिदशायाः प्रमाणास्य च
नेयाच्छ्रुति संविद्वेत्तत्वादेव मुक्तमत एव सृष्टेर्मयप्रधानायादशायाः कारणां प्रमाणा नृपसं
विदन्तवर्तिन एव ह्याभासाः पृथग्विस्मृयमानाः प्रमेयतया सृज्यन्ते अत्र च मत्स्यवलनसं-
योगाद्गलकेमीनमाश्रितेति श्रीमीनकुलोक्तदशापूर्वापरकोटोर्मालनेन गलकोटरेकतप-
दा संविद्विषममेयात्मकोकारा सर्वरूपा उकाराहोमंत्रावयव इत्यने सच प्रतिष्ठायां गभीर-
तावादिप्रकृत्यन्तत्रयोविंशतितत्वायां प्रतिष्ठाकलायां संख्या संख्यानां प्रथायस्यात एव त-
सदाधिष्ठातृस्थिति संविन्मयविस्मृभट्टारकामर्चितात्मात्मादिसः एवंतां वदन्मकारक-
लायाः संहारदशाप्रधान्यंगभीकृतपुमादिमायान्ततत्त्वसमकं विद्याकलायाभिरित्या-
द्यनसत्तव्यपिति शिस्तयति । अथ कण्ठादवकृत्य तदप्रामाया संविदि ॥

निवृत्तिस्तयदा सर्वनिष्पन्नं प्राणवैविधं अकाराख्यं परंथामब्रह्मासौकमलासनः ।
एष्यंततत्त्वसर्गनिवृत्तेः निवृत्तिः अतश्चावरोदक्रमणौ तदन्तत्वात्प्राणवस्य प्रकारासमंता-
त ल्यानेयस्य तदकाराख्यं परंथामप्रकर्षेण नृयते सृज्यते भेदेन विस्मृयते नेन परंथामेति
कृत्वा प्राणवैकदेशोऽस्य कारः प्रदेशोऽपि ब्रह्माणः सार्वरूप्यमनतिक्रान्त इति स्थित्या प्राणवप

ने.
द्यो. दी.

१३८

५८

५९

रथामसामानाधिकरान्येन निर्दिष्टः यच्चैतदकारात्मरूपतद्वत्त्वाच्चित्वात्सृष्टिप्रधान
सेवितामर्शित्वाद्दुर्कमलकागिकात्तद्वत्त्वाच्चित्वात्सृष्टिप्रधान
विष्णुसंवितात्पंथामेत्सुचितैवोक्तिः तदित्यं ॥ मंत्रसृष्टिर्भवेदेषा शिवस्य परमात्मनः ॥
शिवोऽस्मिनादिसानित्यतः प्रभृतिरुत्तरादित्या
महाशक्तिरित्यंतं शिवतत्त्वरूपतया नादानादि नृत्तं सशक्तितत्त्वं तया शकारात्मकारान्तमा
त्मतत्त्वात्मतेन मंत्रसृष्टिरुक्ता पदं परोपक्रमपश्यन्ती वाक्यप्रधाना प्राणावात्ममहामंत्रसृष्टिमु
क्ता मध्यमा प्राधान्येन मात्रकारसृष्टिमाह ॥
वर्गभेदादष्टधा त्वेवर्ग्यभेदात्तपंचाशद्रूपत्वे (ततोऽष्टविधभेदेन पंचाशद्वर्गा रूपिणी सा
भेदप्रधानतया वाच्यवाक्यप्रधानतामन्तव्या पदमपि समग्रवाच्यवाचककोटीकारात्मना पूर्णा
वेखरीजन्मश्रोत्रग्राह्यवर्णावेलक्षणात् सृष्ट्वा विषयवाच्यवाचकसृष्टिहेतुत्वादज्ञातामाता
तामात्रकावुधाः मात्रकाचक्रसंवाध इति शिवसृष्टिसिद्ध्या मात्रकान्नानशालिनः किंचैषाभा
गवत्प्रभेदप्रधानतया परावाग्रूपासती ॥ सा योनिः सर्वमंत्राणां सर्वत्राणीवस्थिता ॥
तदेवं सृष्टिक्रमस्य प्रसूततत्वाद्ययपि प्राणवस्य वासिः प्रातिलोम्येनोक्ता तथाप्यानुलोम्येन दत्ता ॥

हादृशान्तोभेददृशासंसारक्रमेण गृह्णातिप्रणवः सर्वकलाभिः कलयेच्छिवमिति अका
रश्चकारश्चेत्यादिवक्ष्यमाणस्थित्यातमुच्चार्यतादृशान्तादृशान्तमुक्तयुक्त्याततत्स्थानसंवित्
दिशीलनेनावरोहतः शिवास्तेनविश्वसाक्षाद्याशेषकोटीकारिमात्रकाप्रसरप्रथमां ऊरुक
ल्याकारविमर्शादनन्तरांभूमिंदृष्टुपरास्तेकसंस्कारतश्चापादितमहायज्ञादुतियोग्यभावंत
देवविश्वेद्वितीयवीजोश्चारासर्शानपरथान्निहत्वाग्रीषोमात्मन्यु - परसमग्ररूपिसंसारसाम
रस्यमततेऽत्मनापरमशिवाभेदमयेप्रकाशानन्दस्वरूपेस्वथान्निहत्वातीयेवीजेस्थित्याविश्राम्येदि
त्याह ॥ पादद्वयेनवीजद्वयवीर्यमंत्रासूचितम् यतएवं ॥ असावितीदत्यमंत्रराजः परश्चा
परश्चपरापरश्चेतितंत्रेणवैश्वान्त्यमस्यात्ते किंच ॥ नहोतिवीर्यमतलमस्तेरष्टिसंयु

तं ॥ तेनासौदेवदेवेशोऽस्मत्तेशः परापरः ॥ सत्योरुत्तारयेद्यस्मान्मृत्युजितेनचोच्यते
(भरणात्प्रक्रियाएतानां सभैरवइतिस्मृतः)

प्रक्रियायां परतत्वादिपरिपाटुसंज्ञानिब्रह्म

प्रकृतिमायाशक्त्यएतानितेषांभरणात्स्वात्मसात्कारात् एवमिदमंत्रनाथस्यास्तेशादिरूप
तानिरुच्यप्रकृतानां सर्वमंत्राणां त्रितत्वात्मतां प्रकृतानिर्वाहयितुमुपक्रमते ॥

ने-
यो-दी-

१३५

एवमाद्याः स्मृता मंत्राः सर्वस्मरत तेजसः अधिकारं प्रकुर्वन्ति सर्वस्य जगतः प्रिये मे
चयं ति च संसाराद्योजयंति परोक्षिणे मननत्राणधर्मत्वात्तेन मंत्राणा इति स्मृताः ॥
एवंशब्दः प्रोक्त मंत्रनाथं तद्दीयं च स्मृता तितेन प्रोक्ता स्मरते म विना शिपरा स्मृत सारं च तेजो-
येषां मंत एव चित्प्रकाशाशात्मत्वादधिकारं स्मृष्टादि जगतः कुर्वन्ति मुख्यतस्त पाशा मोचन-
शिवतत्त्वत्वात्मानुग्रहकृतो तच्च निरुक्त स्थित्या मनेन तत्राणधर्मयोगात् मंत्रा उच्यंते यत एवम् ॥
यस्मात्सर्वगता मंत्राः सर्वदा स्ते त्रितत्त्वज्ञाः शिवशक्त्यात्मरूपास्त नित्याननुग्रहशालिनः ॥
हेतुजगदवच्छेदाभावात्सर्वगताः विज्ञानाकलवत्कर्तृत्वातिरोभूतेः सर्वदा नित्याननुग्रहशालि-
नश्च शिवशक्त्यात्मरूपत्वात् त्रिषु तत्त्वेषु जायन्ते भिद्यन्ते किंच ॥ अतिविशेषणसमासः यो
गिज्ञानिनोत् ॥ मंत्राणां शिवशक्त्यात्मरूपत्वं विभागेन प्रथयति ॥ सर्वशक्तित्वं वै श्याम्यात् ॥
शक्तित्वं सर्वकर्तृता ॥ शक्यते येनेति शक्तिः स्वातंत्र्यं तदेव स्फुटयति ॥ शिवशक्तिप्रभावा-
त् शिवशक्तिप्रभावा-
यिनः ॥ यतेषां सर्वविदित्वं सर्वशक्तित्वमेव च ताच्छिवत्वं समाख्याते ॥ सर्वानुग्रहकर्तृत्वं सर्ववफ-
लदायकं ॥

सर्वत्रतत्रतत्रतत्तादौफलप्रदतमितिभावप्रबोधेनानिर्देशः ॥ यत्स्वरूपंयस्यसाधनस्य
मंत्रदेवतासाधनस्य तत्प्राणबुद्धिदेहाश्रयमंत्रोच्चारणानुद्रोपायत्वात्रिविधंमंत्राणांआ-
त्मतमण्डलम् यथोक्तं उच्चारकरणाध्यानेत्यादिश्रीपूर्वं तच्चैतद्विविधं ॥ एतत्रयेप्रपंचतोद-
शयति ॥

आत्मतंतत्स्वरूपंतत्रिविधंसाधनंस्मृतम् मंत्रोध्यानंतथासुद्रा ॥ साधनेषां
स्वचोदितं ॥ दीप्तामण्डलसंस्कारंयजनंजपनंतथा होमक्रियातथा लेख्यध्यानधारणा
योक्रिया सुद्रावन्धस्तथायोगोयोजनंतत्क्रियैकता ॥ आपिवा
दीप्तामण्डलंचसंस्कार
साधान्तेतिसमाहारः लेख्यंयंत्रं एतदन्तोमंत्रस्यप्रपंचः ध्यानधारणाप्रपंचः सुद्रावन्धश्चित्तै-
काग्र्यात्मयोगाययोगोयोजनायैपर्यवस्यतीत्येतन्सुद्राप्रपंचतेनोक्तंक्रियैकता मंत्रसम्भानना
दीप्तामण्डलपरमीकरणाचूपात्रितयास्यापिप्रपंचः इत्येवमंत्राणांत्रितत्वमयत्वंमुपपाद्योपसंहर-
ति ॥

एवंमंत्राःसमाख्याताःसर्वत्रैवाधिकारिणः ॥ तत्रत्रयानुसारेणामोक्षोभोग
मोक्षयोर्भोगेचेतिशिवं ॥ समुच्चारणद्वारेः परमपदविश्रांतिवशातोददृक्किंमुक्तिंद्वयमपिय
दद्वैतमसमं जगत्प्राणानेत्रेतिखिलमनुचक्रप्रभुपरेत्रितत्वात्तैशतजयतिपरबोधामृतमयं । ३

ने-
घो-टी-

१४-

इतिनेत्रोद्योते एकविंशाधिकारः ॥ ओं हयधेसिस्फुर्जतरतरसुधासारविमरे निविध्याशे
घंयत्परशिवकृताशे विस्मृति प्रकाशानन्दे कस्फुरागमयमाभासयति चस्तसः शावनेत्रं
निविलमनुनाथं किमपितत ॥ पूर्वोधिकारोपक्रांतमपिमध्येनंत प्रमेयव्यामिश्रीभूते मंत्र
तत्वे निगमयितम् ॥ श्रीदेव्युवाच

असंख्यातास्तकोटौ वै मंत्राणामसितौ जसां उक्ता देवे
न सर्वज्ञः सर्वगाः सर्वदाः शुभाः सर्वाः सर्वेश्वराः शास्ताः सर्वत्रैवाधिकारिकाः तासामे
वदिसर्वासां कथमप्यधिको वली मंत्राट् परमेशानः कथं स्तुं जयः परः संशयो मे
समुत्पन्नो हृदि देववदस्व मे पूर्वोक्तमंत्रसद्भावो ह्यतो देवेन मे कथं तदद्य श्रोतुमिच्छामि

देहृदि देवहृदये चरस्य आत्मनः सर्वा मंत्रकोट्यः प्रायपतन्मंत्रान् (मिपरं कोट् हले हि मे ॥
नाधिकमाहात्म्याच्छास्त्रेषु तयोक्तास्ततः कथमयं मंत्रराजोभ्यधिक इत्ययं मे संशयो जानातो य
तस्तस्माद्दद निर्णयवाक्यं ब्रूहि यतः पूर्वोक्तमेव मंत्रसद्भावं वदन् अधिकारोक्तं नाना प्रमेयोक्ति
श्रवलीकृतत्वादपरतमिव सारग्राहिण्याधियाधिगंतमिच्छाम्यत्रार्थसर्वसाररूपेतीव मे
कोतकमिति देव्या एष्टः संप्रवचनं निर्णायः ॥ श्रीभगवानुवाच

श्रुयतां संप्रवक्ष्यामि सं
शयेते हृदि स्थितं ॥

विज्ञानचनसंपूर्णस्नानन्दनन्दनरितम् निगनन्दनिर्विकल्पनिगथारंनिरत्तरम् अ
हेतंकल्पनाहीनं चिद्वचनेचित्तमलापदं चिदचिद्यापकं ज्ञेयं नित्योदितमननतमम् निर्वि
कारं परं नित्यं निर्मलं निरुपमं सर्वोपमानरहितं सर्वभावविवर्जितं सर्वरूपकलाती
तममलेशाश्रितं विभुम् सर्वगं सर्वभावस्य सर्वभूतेषु संस्थितं हृदि स्य सर्वभूतानां प्रेर
कं सर्ववस्तुषु नतेन रहितं किंचिदुपपद्यते सर्वदिते तस्मात्सर्वगतं विश्वं स एकः परमेश्वरः
सर्वज्ञो नित्यतमश्च तस्य बोधो यो ह्यनादिमान् स तं ब्रह्म शक्तिश्चानन्तशक्तिर्महेश्वरः त
स्य वेच्छामहेशस्य न विकल्पा कथंचन। अमेयत्वादनादिता कथं केनोपलभ्यते कार्यं
तो ह्यनुमानेन वस्तुतः परिभाष्यते कार्यं तस्य पराशक्तिर्यथा सूर्यस्य रश्मयः वक्रैर्यस्मैव
विज्ञेया स्य विना भाविनी स्थिता सर्वानन्दकरी भद्रा शिवस्येच्छानुवर्तिनी तदमथमि।
एषा शान्तानित्यानुग्रहशालिनी विवर्तयतस्सर्वदितच्छक्तेर्नात्यतो भवेत् ॥

परं यामसर्वात्मत्वादिविशेषणविशिष्टं ज्ञेयं तस्य वेच्छाया शक्तिस्तदुपेयवकार्यात्तदुदया
देरनुमेया कार्यमपि तस्यैव भगवतः पराद्वितीया शक्तिरभिन्नैव तेन सर्वमेतत्परमेशशक्तिवि
जो विविज्ञात्मतया वर्तनमिति इदमत्र तात्पर्यम् पदार्थस्तु परं यत्प्रकृतं प्रकृतं सत्युजितं चि

ने-
यो-दी-

१२५

दृष्टं न तत्सर्वमात्मस्वरूपं यस्यादृक् न तेन सर्वेणाल्छादितमिति शुद्धम् स्वभित्तौ चानतिरेके
णोप्यतिरेकेणोवशिवादेः सित्यनस्यविषयस्यात्मीनकत्वाद्भुवेनिश्चितं कृतानाद्यं कारणान्
दिपरममहेशाख्यचित्प्रकाशिरिक्तं किमपि कारणासित्यति तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् यद
सत्तदमभ्युक्तानामतः सत्स्वरूपा सतोपिन पुनः सत्तालाभेनार्थोऽथ चोच्यते कार्यकारणता
लोके मां तर्विपरिवर्तिनः उभयेन्द्रियवेद्यतंतस्य कस्यापि शक्तिः इति विषयकारणात्सादृश-
मेयम् अतश्चेदमीदृनिर्देष्टुमभिधातमशक्यम् एवं चानौपम्येन विद्यते उपमानेन सादृश्य-
यस्य तदतिरिक्तस्याभावादित्यर्थः आभासादीष्वत्यकाशान्निष्क्रान्तं नासंक्रुचितचित्वादी-
ष्वदभासीत्यर्थः विषयस्य तत्सामरस्येन स्थितेः भेदोपशमात्यवशान्तं न च सदा शिवेशवद-
वयवकल्पमपि तत्र विषयं अतः सर्वावयववर्जितमित्युक्तं व्यापकं सर्वतोभद्रं केन नाम न च
एककल्याणकारि व्यापकमिति चिद्विद्यापकमित्यनेन स्फुटीकृतम् सार्वज्ञादीति सर्वज्ञो-
नित्यत्वं तन्म्रेत्यादिनाविज्ञानचनतिचिद्वचनमित्यनेन स्वानन्देति यथा स्वप्रकाशः प्रकाशो-
च्यते तथा म्याः न म्यापेक्ष आनन्दश्च मत्कारणमाविमर्शयस्य तादृशानन्देन नन्दितं सम-
दम् ॥ ० ॥

नतविषयमात्रवद्वाहकविमृश्यं निष्क्रान्ताग्रानन्दाश्रवच्छिन्नाश्रमत्कारायतः विकल्पेभ्यश्चा
चारेभ्योत्तरेभ्यश्च निष्क्रान्तं अतरेजीवोवाचकमंत्रकलात्माच कल्पनादीनंदैतप्रतिपत्तरहितं।
अनन्तमंचित्चनमंदैतम् अतश्चतेषांजीवानांयत्नलमायाशक्त्यर्थितः स्रष्टृपगोपनात्मासं
कोचस्तत्प्रशमकृत नित्योदितंसदास्फुरत निष्क्रान्ताविकाराःसमग्रजगद्गतजन्मसत्तादयो
विपरिणामायस्मात् परंविष्ठाएवकंनित्यमकालकलितम् निर्मलमसृष्टाणवमलम् नि
रुपस्रवमागन्तकमायीयकर्ममलहीनं यथाद्वितीयत्वाद्रूपमासाम्यमस्यनकेनचित्तयोपमा
नमपिनकेनचिदस्ति सर्वैर्भावेर्बुद्धिर्मेर्विवर्जितम् सर्वेषांप्रष्ट्यादीनांतत्त्वानांयारूपकलाः
कल्पमानानिस्रष्टृपाणिताप्रतिकल्पस्थितम् अमलंशेष्यतेप्राग्भवत विभुमीश्वरम् सर्वगम्
यत्पुपसंहरतीतिसर्वगम् गमिरंतर्भाविताणिःकः सर्वेषुभावेषुनेदृषुचाजडेषुस्थितम् त
दिनातेषांस्थितेरयोगात् एतदेवहृदिस्यमित्यादिनायत्कीकृतं सर्वभूतानांहृदिग्राहकपदे
अन्तरनुप्राणकत्वेनस्थितंसत सर्ववस्तुषुप्रेरकंतत्तद्वाह्यकार्यनिष्ठंगृहीतकर्तृताप्रदमित्य
र्थः अतश्चतेनरहितंकिंचिनदृश्यते प्रकाशमानस्यतत्प्रकाशोक्त्या यतपवंतस्मात्सर्वगतं
यद्विद्यंतत्सर्वमेवपरमेस्वरएवकोद्वितीयइत्युक्त्वापरमात्मेतरूपतानिवाहिता सर्वज्ञइत्यादिप्रागे

ने.
यो.टी.

१५-

गेवव्याकृतम् पवमीदृशो नाथस्तस्यच्छायाशक्तिरीदृशेवकार्यत इति जगत्सर्गसंदेहा
दिकार्यादेवकर्तृभिर्नाथस्य सामर्थ्यात्मानुमीयते यथोक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् फलभेदादा
रोपितभेदः पदार्थात्माशक्तिरिति तस्यैवशक्तिमतस्तत्कार्यपराद्वितीयाशक्तिराभास्यत्वा
दाभासनात्मज्ञानशक्तिमयमिति यावत् अतएवसूर्यरश्मादिवदभिन्नैवपर्वरूपतयैवदि
स्फुरितासौ सर्वेषामानन्दकरी शिवावेशदेतः अतश्चभद्राकल्याणिनीप्रोक्तशिवेच्छानुगत
त्वेनवर्तमानातच्चतत्त्वभावत्वाच्छान्तानिर्विकारातएवंरूपत्वादेवनित्यमनुग्राहिका सर्वचकि
याशक्त्यानिर्मितमेतजगतस्याएवविश्वाभासात्मनः शक्तेर्विवर्तेविविन्नरूपतयावर्तनम्।
अतश्चनान्यतोभवेत्तच्छक्तिकृतत्वंविनान्यस्यैवाभावात् यथोक्तशिवसूत्रेषु स्वशक्तिप्रच
योऽस्यविष्णुमिति श्रीसर्वमंगलायामपि शक्तयोऽस्यजगत्कृतत्वंशक्तिमात्ममहेश्वरः इति
दिष्टम्॥ सानन्दात्तपराशक्तिर्निगानन्दः परःशिवः महानन्देनोल्बोणनदधैर्णावर्ततेसा
नन्दानिःशेषेणमदा सामरस्यविश्रान्त्यात्माश्रानन्दो यस्यसनिगानन्दः श्रानन्दोल्बोणात्वा
देवचशक्तिस्समुच्छलन्तीसार्वभ्यादिव्यक्तोः शाक्तापवैतेगुणधेकाभासरूपेत्याह ॥
सार्वज्ञादिगुणायेवशिवस्यपरमात्मनः शाक्तास्तेनान्यतोदृष्टास्तस्यथानुपपत्तिः॥

परशक्तेरिच्छाप्रमुखं ज्ञानरूपतापत्तौ सर्वज्ञतादिव्यक्तेः शाक्त एवेते गुणा इत्यर्थः तदित्ये ॥

एकश्चिदेवैकैकातशक्तिरेव हि शास्यती अभिनादेतसंस्थानामेवैका समुदायिनी ॥

अभिनेतृप्रतियोगियद्देहेतुनेन संस्थापयस्याः समुदायिन्यशेषविषयसामरस्यात्मा सर्वज्ञतादिगुणावैचित्र्येण वर्तमानापिकथमभिनेत्याह ॥ किंचिदुच्छन्नतया ज्ञानक्रियाशक्तिरूपतापत्ता परशक्तिरेव सर्वज्ञतादिरूपतया स्थितेत्यर्थः अतएवाह ॥ इच्छारूपाशिवस्यैषा — भिना

सर्वतोमुखी किंचिदुच्छन्नतापत्तेः सार्वज्ञतादिगुणास्ततः ॥ ज्ञानरूपात्तमेवैका यदा सं बोधयत्यलम् बोधो ह्यनादिरत्यन्तः परं ज्ञानं तसा स्मृता ज्ञानशक्तिरिति ख्याता सार्वज्ञतादिगुणास्पदम् ॥ यदा स्वतंत्रालमासा क्रियाकराण्यपिणी वर्णारूपाष्टभेदेन स्फोटादि ध्वनिरूपिणी मातृकामाविनिर्दिष्टा क्रियाशक्तिर्महेच्छरी क्रियाख्यापरमासा तसर्वथा

मेवेति प्रकृता परशक्तिः यदा सं बोधयतीति एकैव हि शक्तिः । अथ रूपिणी ॥

स्ततस्तत्कृत्योपाधिवशात्तत्तद्रूपो व्यते बोधो हीति यतो बोधो दिक्कलायनवच्छेदादाद्यन्तरदि तः ततस्तत्तद्व्यतिरेकज्ञानमेव परशक्तिः ज्ञानशक्तिरिति ख्याता प्राप्तिता तच्च प्राक्त सर्वज्ञतादिगु

ने-
घो-टी-

१३१

७६

गास्यदंस्मृताज्ञानशक्त्यविनाभावित्वात्सर्वज्ञतात्स्यनादिवोधानंतशक्त्याख्यानांगुणानां
मेवचपराशक्तिर्दृष्टीतज्ञानशक्तिभूमिकायदाविश्वमर्गादौस्वतंत्रासंदेवात्त्वमशक्तिर्भवति
तदोमेवकराणरूपिणीनिर्माणरूपासतीक्रियाशक्तिरुच्यते कथमक्रमायाग्रपिज्ञानशक्तेः
सकृमक्रियारूपतेत्याशंकाह वार्णरूपेत्यादि बोधोदिसातंयसारस्फुरतात्मविमर्शशक्ति
परमार्थः अन्यथास्यचमकर्तृत्वात्मेवोयकत्वानुपपत्तावाकारधारित्वमात्रेणजडस्फुटिका
दितलतैव आकारोन्मज्जनादेरपिचानुपपत्तिर्नोयद्यतिरिक्तस्यतत्त्वैहेतोरप्रकाशेनासिद्धेति
निबोधः स्फुरतात्मपरवान्मूपादेविमर्शात्मकर्तृतासतत्वपव उक्तंचश्रीप्रत्यभिज्ञायांस्वभा
र्यमवभासस्यविदुरितिचितिःप्रत्यवसर्वात्मापरावागित्यादि वाक्यपदीयेपि वाग्नूपताचेद
त्तामेदवबोधस्यशास्वती नप्रकाशःप्रकाशेतमादिप्रत्यवमर्शिनीति तदित्यंबोधस्वातं
आत्मापरेववाकच्छक्तिः पश्यंत्यादिदैववर्त्यन्तसूक्ष्मसूक्ष्मशब्दानात्मधनिरूपा बोधोरावः
स्वनः शब्दः स्फोटावोध्यनिरेवच कांकारोद्यंकृतिश्चैवहृष्टोशब्दाः प्रकीर्तिताइतिश्री-
सच्छब्दोक्तदृशागृहीत-गहगविंविनीकांम्यचण्टारवायनकाराष्टविधशब्दव्यामिश्रा-
दित्ज्ञानपंचाशद्वर्णभद्वयकचूपतयासमस्तमंत्रादिमयशु ॥

हा शुद्धजगत्तनन्यजातामातामातृकापारमेश्वरी क्रियाशक्तिरेषैव सा क्रमापि समस्तवाच्य
वाचकात्मकवाङ्मयावभासरूपतया सक्रमाक्रियोच्यते तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां सक्रमत्वं च लो
किक्याः क्रियायाः कालशक्तिः चटतेन तत्र शास्त्राः प्राभव्यास्मात्प्रभोरिवेति तदित्येव
स्वातंत्र्याभासितक्रमात्मा ॥ एवं क्रियेति सा प्रोक्ता एकानन्यस्वभावजा स्वभावोक्ता स्वभावा

(र्थास्वास्तः स्वोदिता शिवा ॥

एकाग्रदयात्माप्येवमित्युक्तदृशाक्रमरूपिता सती पारमेश्वरी श
क्तिः क्रियेत्युक्ता सा च नायस्मात्स्वभावजा यत इति अनन्यस्वभावजापितस्वभावादेवोक्तानं विष
रूपोच्छलनायस्यास्मादृशीति व्यतिरेकेनावयेन च स्वातंत्र्यमस्यादर्शितं स्वयं विस्मात्तयोच्छ
लितापि स्वत इति स्वरूपे स्थितान च विषे वाच्छादितापितस्वोदिता प्रकाशत एव स्वाः स्वनति
रिक्ताभावाभवतो निःशेषाः पदार्थाय स्याः सा तथा अतश्च स्वात्मा भूता विशेषाभासना
दिष्यततश्चाशिवास्वच्छस्वच्छन्दप्रकाशात्मशिवरूपा तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां यावैषा प्रति
भातत तदार्थक्रमरूपिता अक्रमानन्तविदूषः प्रमाता समदेष्टुरः इति । एतत्स्फुटयति ॥
बोध्यर्थं भिन्नक्रमः व्यतिरिक्तानवैषाकर्तृत्वं शक्तिरुच्यते ॥ यतः कर्तृः स्वतंत्र्यभा

ने.
यो.टी.

१३२

वः स्वरूपमेव धर्मान्तरप्रतिज्ञेपेण कद्वेन तदेव शक्तिः शक्तनंसामर्थ्यं समर्थान्तरि
रुमुच्यते ततो व्यतिरिक्तैषानभवति तदुक्तं विज्ञानभैरवशक्तिशक्तिमतोर्यस्मादभेदः संव
वस्थितः अतस्तद्वर्धर्मित्वात्पराशक्तिः परात्मन इति ननु यदि शिवः शक्तिमोजगद्वृत्तया
स्फुरतिसगाये विकारित्वात्माया तत्त्ववद्वृत्तपादाने जात इति तदधिष्ठात्रा निमित्तकारणरूपेण क
इन्तरेण भाव्यम् तथा ॥ भोगसाधनसंसिद्धे भोगेच्छारस्य मंत्रराट् जगद्वृत्त्या दयामासमा
यावित्योभ्यशक्तिभिरिति श्रीश्रीपूर्वनिर्वाचित नीत्यातत्त्वोभकेन केन चिदनन्तमद्वारकक
त्येनापि भाव्यमित्याशङ्क्याह ॥

शिवस्य परिपूर्णस्य स्वतंत्रस्य विभोर्धतः कः कर्ता त्वो
शक्तयोऽप्यजगत्कृत्स्नशक्तिमोस्तमद्वेश्वर इति (भक्तः को वा तस्मादन्तेतता शिवे ॥
स्थित्या विद्यात्मत्वात्परिपूर्णस्य शिवस्य चिदानन्दचनस्य भगवतो मत्सु जितः पारिपूर्ण्यना
नन्यापेक्षत्वात् स्वतंत्रस्य विभो व्यापकस्य कः कर्ता कश्चिदोभको न कश्चित् स्वतंत्रं चिद्वैरवाति
रिक्तस्यान्यस्याभावात् यत एवं तस्माच्छिवो शिव भट्टारके श्रीदेवता परमाद्वयवृत्तत्वं नत
द्वैतस्य नामाप्यस्ति तदुक्तं भगवता कायेन श्रीपूर्ववार्तिके सिद्धे श्रीप्रत्येभेदविरोधान्तरदभे
दो विद्यस्येति भगवता श्रिदात्मत्वेन चेत्य ॥

धर्मदेशाद्यनवच्छेदाद्यावद्यास्तत्सिद्धं तावदेतेनैव परमाणोः परममद्वयतयाकाशादेरपि चान्न
वद्विज्ञोतप्रोतत्वात्कथं भेद इति भेदविरोधात्तेनैव व्यापिना विश्वस्य चेतना चेतनस्याभेदः तदित्यं-
विश्वात्मत्वेन ॥ यतस्तत्सर्वशक्तित्वं साशक्तिरूपचर्यते तथा तत्कुरुते सृष्टिं स्थितिं संहतिमे-

यत्सर्वशक्तित्वं भगवत्तस्मे वा स्य शक्तिः स्वात् (वच करोति भगवान्सर्वं तिरोभावमनुग्रहम्।
येन स्वात्तया देवविश्वशक्तिर्भगवान् यत्कृतं श्रीशिवसूत्रेषु सशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वमिति ३।
पचर्यते इति भेदेन शिवात्परं व्यवक्रियते न तत्तात्त्विकोत्तरात् इव शक्तेरपि शिवात्कश्चिद्भेदोच्यते
ते उक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां फलभेदादा रोपितभेदः पदार्थात्मा शक्तिरिति तथा च स्वाव्यतिरि-
क्तया शक्त्या भगवान्सर्वं करोति तदेव सृष्ट्यादिपंचकं कुरुत इति विशेषोक्त्या स्फुटीकृतं एत-
देव विभागेन दर्शयति ॥ क्रियाशक्त्या तत्सृजति ज्ञानशक्त्या तत्स्थितिं संसारं रुद्रशक्त्या

तत्तिरोभावं तन्वामया अनुग्रहं ज्येष्ठ्या तत्कुरुते नात्र संशयः ॥
एकैव शक्तिमतः शक्तिः कृत्यभेदाज्ज्येष्ठादि रूपतयोच्यते इत्याह ॥

कृतं पंचविधं शंभोर्जगति दृश्यते यतः क्रियमाणं विकल्पतस्तत्सर्वं तस्य विवेक्षितं ॥

ने-
द्यो-दी-

१३४

७७

७६

नगतिकृत्यंकार्यंरक्षादिभेदेनपंचधाक्रियमाणोयतोदृश्यतेतत्तस्माच्छुभोविचेष्टितंस्पर्दि
तंविक्लंन्येष्ट्यादिशक्तिभेदेनोच्यते तदित्यम् ॥

सर्वस्मादाभासमानादाभासनरूपाशक्तिराभासक
स्याशिवनाथस्यविदात्मनोनतन्यस्यकस्यचिदनमीयते निश्चीयते यतःसर्वस्य
कार्यस्यपारमेश्वरीशक्तिरेवकारणततः ॥

आत्माणावोत्पन्नान्नाश्रमलेनैवनिरोधिताः
पूर्वनिर्णीतमायाशक्तिसंकोचात्मनामले तेनगृहीताःपरयापरमेशस्यवेच्छया ॥
नागावेननिरोधिताग्राहिताष्टांगमन्यताभिमानाश्रतएवानन्ताआत्माणावःतेवपरयापर
मेशस्यवेच्छयानुगृहीताःप्रापितपरमेश्वराभेदाःतदित्यं ॥ शिवशक्त्योस्तावदुक्तदृ-
शापरमोक्तदृष्टम आत्मनस्तसंकोचाभासवतोपिचित्तकाशात्मतयैवशादकत्वाद्भूत
मत्वम् तदेवंपरमशिवभट्टारकःशिवशक्त्यात्मात्मात्तत्त्वत्रयात्मनास्फुरित्वापुनरपिज्ञातंभ्यात् ॥

शिवःशक्तिस्तथास्माच्चरितत्वेत्यनन्तम् ॥ त्रिस्वरूपस्तथादेवोरुद्राविष्णुःपितामहः

करोतिषड्रिधांरष्ट्रिचतुर्भेदविभेदितां ॥
त्रिस्वरूपइत्येकपत्रिमूर्तिःरष्ट्रिमितिस्थितिसेहत्यपलत्तापरंषड्रिधत्वेचतर्विधत्वेचदृशयति ॥

प्रेतनारकतिर्य— सदेवासुरमानुषम जरायुजाण्डजं देवितथा संसेदजोद्भिजं शक्त्या

प्रेतनारकसृष्टिर्हितामसी किंचिदपचिततम (तुभगवान्सर्वं करोति हि विभुत्ततः॥

स्नातपशुपत्तिसरीरपात्मतिर्यकसृष्टिः चकारादुल्लासतमस्कास्यावरसृष्टिः देवीसृष्टिः सान्नि
कीमौनीरजः सत्त्वमयीमानुषीरजस्तमोमयी तदुक्तं श्रीस्वच्छन्दे प्रथमंतामसीं सृष्टिं करोति तम
सोक्तं नरकानिविधाकारामशृण्वैस्यावरांतकान् तमोरजः समावेशात्मानवान्सृजेत्युनः र
जः सत्त्वसमाविष्टात्सृजेन्मुनिवरेष्वरान् गतनिद्रः प्रबुद्धस्तमत्ताविष्टो जगत्पतिः सृजेद्देवान्मलो
केशान्पूर्वयैव व्यवस्थयेति जरायुजामानुषाद्याः श्राण्डजाः पक्षाण्याः सेदजामषकाद्याः तद्भिजा
निस्थावराणि मुनिदेवास्तमनोजावाहुत्येन शक्त्या स्वातंत्र्यात्मना यद्विभुत्वमैश्वर्यं ततः पतदेवो
पपादयति॥

निमित्तकारणं देवो यथा सूर्यो मणोः क्रिया उपादानं तसा शक्तिः संक्षब्धा

(समवायतः॥

निमित्तं सन्निधिमात्रेणोपकारिनतव्यापारावेशेन कार्यते स्वशक्त्या भा
स्यते तेन विषमिति कारणां कर्ता देवो योतनादिसत्त्वः परमेश्वरः तस्य च संवन्धिनी पराशक्तिरु
पादानं सावसमवायतः शिवसामरस्यावस्थितेः संक्षब्धा विषयजगज्जननानुगुणा किंचिदुक्त्वा

ने.
घो. ही.

१३४

नताकल्यासमनाभूमिमाश्रितवती यथासूर्योनिमित्तकारणं यथा मणः क्रियोपादानम।
र्याद्वक्त्रिजनन इति दृष्टान्तः शिवशक्तिसामरस्यमेव स्वानतिरिक्तमप्यतिरिक्तमिवेदं स्वशक्ति
प्रचयास्यविश्वमिति शिवसूत्रादिष्टनीत्याजगदुन्मीलयति नतद्रव्यातिरिक्तं किमप्यपेक्षते प्र
योजनाभिलाषेणावाकेन चित्तवर्तते एतावतैव सूर्यकांतादिनामदृष्टांतदार्ष्टान्तिकभावेन
तसर्वं सर्विकयायेन सूर्यादिवद्देवो जायं वा शिवशक्त्यः स्यात् तदेतत्स्फुटयति ॥

यथास्वरश्मिसंपर्कात्सूर्यकान्तो मणिर्महान् तेजः प्रकिरतेत्यर्थमुभयोर्नैव कामिता
अयस्कान्तमणिं दृष्ट्वा लोहः प्रकुरुते क्रियो उभयोर्नैव कामोस्ति निमित्तं ततथा शिवः
उभयोरित्यर्कसूर्यकान्तयोः क्रियामिति स्पष्टात्मिका उभयोरिति अयस्त्वस्कान्तयोर्निमित्तं
निधिमात्रेणास्वशक्तितत्त्वविश्वमुन्मीलयति नतदेतन्नादेशकालप्रकृतिनियमायोगादव।
श्यं सूर्यकान्तादेः नियामकः कश्चिदस्ति सत्यमस्ति किं त्वसौ ॥ पुक्तं चैतद्यतः ॥

सूक्ष्मत्वानोपलभ्येत यस्तयोस्तप्रचोदकः परमेश इत्यर्थः सूक्ष्मत्वादित्यवेद्यत्वात् ॥ तादृ
यदितविश्वकारणं परमेशो न भूयेत स एव सूर्यका कर्तव्यं जगतो नानुभूतं तत्कारणं ॥ तादेरपि

परध्यानेन पशूनां पुरंशरीरं व्याप्य तद्विधितस्फुरंतात्मानन्दव्याप्तिसारयेच्छाशक्त्या तेषां
मेव जीवितमधिष्ठायाच्छुरितं कृत्वा मंत्रक्रमादितीह त्वमात्रं परमं शयुक्त्यारक्षेत एवं परयो
गि मुद्रितानां परध्यानक्रमेणारत्तामुक्तासूक्ष्मयोगमुद्रितानां सूक्ष्मध्यानक्रमेणाप्याह ॥

सूक्ष्मस्वशक्तिमार्गेण चक्रानुगमयोगतः पूर्वोक्तग्रंथिभेदेन सूक्ष्मध्यानेन मंत्रवित ।

मोचयेत्सर्वदोषेभ्यो नाभ्युत्पत्तकदाचन ज्ञानयोगबलोपेतो मंत्रतंत्रविशारदः ॥

योगिनीप्रयुक्तं सूक्ष्मयोगं ज्ञानाज्ञानयोगबलशाली मंत्रतंत्रविषये विशारदो निर्मलधीरत
एव मंत्रविदित्वं मंत्रवीर्यज्ञाचार्यः स्वशक्तिमार्गेण पूर्वोक्तचक्राधारग्रंथादिभेदिना सूक्ष्म
ध्यानासूतेन सर्वदोषेभ्यः साध्यं मोचयेत् न तज्ज्ञातसूक्ष्मध्यानयोगः सूक्ष्मयोगमुद्रितं कदा
चिन्मोचयितुं क्षमः सूक्ष्मयोगमुद्रितो नृद्राणायाप्याह ॥

समुज्जितसिद्धमंत्रश्च तपस्वी संयते

द्विपः ध्यानमंत्रादियुक्तश्च सत्त्वस्थो ज्ञानवान्बली संतपः परमो योगी शृणु मूर्तविधोरतः

रागद्वेषविनिर्मुक्तो लोभमोहविवर्जितः निर्भयश्चैव निष्कोपः नृपरायणः पूर्वो ।

(कादृक्कृष्णदोषान्मोचकः स भवेत्तिये ॥

समुज्जिता मंत्रेण सिद्धमंत्रः तपस्वी नितचितो

ने.
घो.टी.

१२३

असंयतानि निवृत्तविषयाभिलाषाणि इन्द्रियाण्यस्य वीर्यज्ञतास्ति ह मनोपि न पथ्याना
सक्तः सत्त्वस्यो निमंशयः ज्ञानवाक्यरतत्ववित्त वलीलव्यशाक्तस्फारः अतएव योगी इष्टामृ
तयागदानादौ रतोः भिनिविष्टः लौकिकरागादिदोषहीनः निर्भयो बल्यादिकर्मसुप्रगल्भः नि
शंको वीर्यचारः अनुग्रहापरायणश्चाचार्यो यागहोमबल्यादिकर्मणो वमंत्रमुद्रायासवध्यानमु-
द्रात्मनो दारुणादोषाभोचको भवत्येव अनेनैव विधेन तमंत्रवादः कार्य इत्याह ॥

अत्रैषावर्तते यस्तु स भवेदात्मनाशकः स्वकुलभृशकोट्टेन रके पश्यते भुवम् ॥
स्वकुलात्ततदेवतांशकस्थितेः भुश्यंति सकस्यत्वादेर्दोषादुष्टेन पतित उक्तं नाशयच्छिद्रं प्रप
श्यामि मंत्रिणो मंत्रसाधने इत्यादि तत्त्वज्ञेनापि न यथा तथामंत्रवादः कार्य इत्याह ॥
भूताश्च विविधा कारमातरोऽष्टदिंसकाः योगिनो गुह्यकायलाः पिशाचा इति क्रमा
वलिकामादन्तकामाभोक्तकामास्तथा परं रतिकामास्तथा शक्रकन्दाया ब्रह्मराक्षसा
असंख्यातास्ततो चोचानतेस्तु सदृक्त्रचित् विरोधश्चैव कर्तव्यग्रात्मज्ञैः स्वार्थपंडितैः

उष्टदिंसका अपस्माराद्याः गुह्यकाः प्रधानयलाः कन्दावालग्रहाः ॥

आदिशब्दादिज्ञाः आत्मज्ञानं तन्त्रविज्ञं विरोधाकारो हेतुः स्वार्थः पादित्यं सदेहपुत्रकलत्रादिव
त्तापरत्वात् भूताद्यादिविरुद्धादेराद्यपचातंचिन्तयन्ति यथोक्तं नृपश्चमंत्रवादः ॥ लब्धाः कृप
णाः किंत ॥ कारुण्यादेवान्यस्य कुर्यादित्यर्थः तथा ॥ यतः ॥ सम्यक्प्रजापालनादतश्च ॥

यनाथिभिर्बालेभ्यश्च न कार्यं यथोर्थिभिः मुकुटस्वसृतादीनां कारुण्याच्चेव कारयेत्
नृपाणां तत्सत्ता नोचत यत्नीनां च सर्वदा ॥ यस्मिन्देशेण वाराष्ट्रे निवसेन्मंत्रयोगवित तत्र
राजा प्रभुश्चेव स देवाग्रमिणो गुरुः ॥ तत्कृते वर्तमानस्य सन्तंतास्तमारतः पूर्वोक्ता द्युह
णाद्वोराः प्रशमयन्ति सर्वथा ॥ ताश्च वल्यपरां रणाभूरियागेन ते नृपाः संतोषयन्ति यः
स्मात्ते तस्मात्सर्वं सन्तिताः ॥ मंत्रवादो हि सर्वत्र न कार्यः शिवचिंतकैः ॥ नानाविधैरुपा
यैश्च शरीरं पांचभौतिकम् विनाशयन्ति ये चोरास्तेषां प्रशमने शृणु स्मृते स्मृतेन योगे
न चर्गाधूपविलेपनैः यंत्रचक्रप्रयोगैश्च जीवरक्षादिभिस्तथा धारणाध्यानयोगैश्च सि
द्धमंत्रैश्च सर्वदा मुद्रामंत्रविधिज्ञैश्च गमागमविचिन्तकैः भूततंत्रविधौ वीरैरौषधज्ञैः सचि
वर्तमानस्येति मंत्रवादं कुर्वन्तः कारुण्यादिति हिंसादेः चोरा इत्यप्येपि नृपैः
भूताद्याः किंच ॥ अतश्चोक्तविषयमित्यत्र ॥ प्रोक्तपवचविषये ॥ ० ॥

ने-
घो-दी-

संसेतैरप्रमतेष्वसर्वसंकरवर्जितैः स्तौतैश्चकृतैश्चैश्चनयध्यानपरायणैः लक्ष्यलक्षणा
वेदनेनिरपेक्षैः सपेशलेः मंत्रवादस्तकर्तव्यो नान्यथाक्षेपमचिन्तकैः ॥

१२४

७९

सूत्रोयोगस्ततदेवताकृतिध्यानादि चूर्णानौषधिजं श्लेषधिक्रियायोगस्त विशिष्टैकोष-
धिप्रयुक्तिः आवेशनं दीप्तमंत्राश्चः प्रोक्षणादिनायंत्रचक्रं विशिष्टसन्निवेशालितो मंत्रसमूहः
वकासमंत्रसंपुटीकारादिना जपः तैर्यापूर्वनिर्णीतस्य जीवस्वरत्ना अपिशब्दाच्छरीररत्ना-
न्नाः सिद्धामंत्राः पठितसिद्धाः कल्पाक्तविधिना राधितावातैरेतैः कारणाभूतैर्यन्त्रादिविधितै-
रक्तादाचार्यैः कर्तृभिर्मन्त्रवादः कार्यो नान्यथा कीदृशो मंत्रादिजैर्गमागमयोः विचिन्तकैर्म-
नूतलक्षणास्तैरित्यर्थः तथावीरैर्निष्क्रमैः सचिन्तकैः तत्साधिरुद्धविषयोः संयतैर्जितै-
रिष्टैः अप्रमतेरनवल्लिप्तैः सर्वसंकरवर्जितैः स्वशास्त्रोक्तविधिनिष्ठैः लक्ष्यभूता-
स्माणीतज्ञैः निरपेक्षाः स्तीणालोभलोत्पाभिमानादिदोषाः सपेशलाः अ-
दाभिकाः ते ॥

सचिनकैरित्यत्रायमाशयोययुक्तकमातिक्रमेणातक्रियतेतदाक्षेममेववाध्यते एवमेतैः
श्लोकैः पूर्वोक्तप्रायपदार्थः सोपस्कारउक्तः सर्वथेदमत्रमततमित्याह ॥

यदीच्छेदतमासिद्धिमोक्षेवाशास्यतंभुवं मंत्रवादीनकर्तव्यइत्यादपरमेश्वरः अनुग्रहा
र्थमर्त्यानांभूपतीनांकुटुम्बिनां अनुग्रहपदस्यनकर्तव्योदितमित्युक्ता ॥
भुवंनिश्चितमनुग्रहा
र्थनतलोभपूजायर्थं अनुग्रहपदस्यनेत्याचार्येणानुकम्पविषय एवकर्तव्यः तत्रापिकदा
चिन्तप्रवत्येन ॥ नाशमेतीत्याह ॥ यतः ॥ योगिनीभूतायानित्यशुद्धारागद्वेषादिहीनाः व
लोपेतनेयुक्तिमाह ॥ आत्माइति पूर्वोक्तद्वाराचारच्छिद्राण्यनियुक्ताः अत्रपुनरुक्तंस्मारयति ॥

विषयेपिसदाकुर्वन् ॥ यदि कुर्याद्विनश्यति ॥ नक्षमंतेवल्लोपेताश्चिवयागेषुभाविताः
नित्यशुद्धावीतभयाभेरवाज्ञानमालिनः ॥ आत्मास्तेमयापूर्वमद्रामंत्रप्रयोगतः आ
त्मार्यतेजिज्ञांसंजितेनतेवलिनः स्मृताः ॥ पुरादिदेवातिदेवेन शिवेन परमात्मना ह
तद्वलेन समाविष्टानयिनो बलवन्तराः ॥
(ह्याह्यनेनविधिनाविचरंतिदिशोर्देश ॥

प्रवृत्तास्तेमहायोगापूर्वदेवजिज्ञांसया ॥

ने-
घो-टी-

११५

१०

८०

अनेनेत्येतच्छास्त्रादिष्टेनदेत्योन्मूलनात्मनातेचदेत्योन्मूलनानन्तरंभगवद्भूताउर्जयादे
वज्रिघांसापराप्रपियदाजातास्तदाचतर्दशविधेसर्वभोक्तृप्रवृत्ताः सन्तःदृष्टास्वयंभुवा
पूर्ववतस्ततस्स्रष्टाः ॥ चकारादिद्याश्चवाशिनःस्वतंत्राः प्रतिपत्ता इतिभूता दीनामता
श्च ॥

मंत्राश्चासौचशक्तियः ॥ सप्तकोटस्तुबालिनोवाशिनःप्रतिपत्तकाः ॥ येदृष्टा
नगतोचोराजिघांसंतिवलोकटाः तेषांदिशामनार्थायनगतोरत्नगायच मंत्रोषध
क्रियायोगःशतशोथसदस्वशः श्रान्तःपरमेशेनतदर्थंदिप्रवर्तनं। मंत्रवादेषुस
र्वेषु ॥ नात्ताभंगेनचात्यथा ॥ तत्प्रभावाश्चबालिनोमंत्राश्चासौचशक्तयः तद्दीर्घाष्ट
रिताःसर्वशेषावर्णास्तकेवलाः ॥ स्तुतिनेनचाख्यातःसर्वमंत्रेश्वरः प्रभुः नचा
स्यकस्यश्चिन्मंत्रोवाविद्यावाज्ञां विलंचयेत् ॥ स्मरणाच्चपलायनैसिंदस्यवमगादयः।
प्रोक्तविषयेकृपातः कदाचिदेव ॥ एवंदिपापेशाज्ञानवृत्त्याविषयेप्रयुज्यमानाः ॥ तच्छ
देनपरमशिवःपरास्ते यतश्चपूर्वोक्तदृष्टापरमशिवरूपः सर्वमंत्रवीर्यभूतइत्येमंत्राजः
सर्वदृष्टाचास्यभगवतः ॥ तत्रविदइतिशेषइतिशिवं ॥ मंत्रामंत्रयितारोमंत्राकस्याश्चसर्वमंत्रा
श्च यदाज्ञावशागास्तेतदान्तरंजयतिशांकरंनेत्रं ॥ इतिनेत्रोद्योतेविंशाधिकारः १० ॥

ॐ नयति स्वपरिस्पन्दानन्दो लनलीलया मंत्रतत्त्वत्रितत्वात्मतन्त्रनेत्रमेष्वरं सर्वमंत्रेश्वर
इति यदधिकारात्त उपतिमंत निर्णयाय मंत्रमत्तत्वावजित्वापयिषुः ॥

देवुवाच ॥ मंत्राः किमात्मका देव किं स्वरूपाश्च कीदृशाः किं प्रभावाः कथं शक्ताः केन
वशात्मायेषां शंभुः शक्तिरात्रा किंच स्वरूपं निराकृतिमाकृतिवायेषां (वासंप्रचोदिताः।
किमिव दृश्यते कीदृशाः निराकाराः कर्तारो न केपि दृश्यते साकारा अपि कुंभकृद्न सर्वक
र्तारो दृश्यते कः प्रभावो भुक्तिमुक्तिदोषप्रशमकारित्वात्मायेषां कथं केन प्रकारेण शक्ताय।
तो निराकारस्य यो मवनशक्तता तच्च तन्मूलाकर्तृतापि कथम् अकृतिमत्त्वे वाच्छिन्नस्य मलि।
नस्यास्मात् शक्ता शक्तिः अशरीरस्य च नानुग्रहादौ कर्तृत्वं नापि परमेश्वरप्रयोज्यत्वं मुपपन्नं अ
तएव नाकृतेः परमेश्वरस्यापि कथं शक्तत्वं प्रचोदकत्वं वेत्याशयेन केन वा संप्रचोदिता इत्युक्तं
केन प्रकारेण कर्त्रेवेत्यर्थः तदेतत्क्रमेण स्फुटयति ॥ शिवात्मकास्तु चेदेव व्यापकाः

मृत्पिण्डाः कृपाकारादीनत्वात् कथं तेषां दिकर्षता अमूर्तत्वात् कथं तेषां कर्तृत्वं चोप
यदि शिवात्मका मंत्रास्तदा तेषां शिववद्व्यापि (पद्यते विशदेण विना कार्यकः करोति वदप्रभो ॥

ने.
घो. ही.

१३६
२

नोपरिस्पन्दात्मना क्रियवाकरोऽस्मदीतत्वात्कथं कर्तृत्वम् शिववदमूर्तत्वादपि न तद्युज्य
ते यतो विग्रहविना न कश्चित् कार्यं कर्तुं शक्यः एवं शिवस्यापि यत्नं प्रचोदकत्वेन कथमित्यने
नैवास्ति नैव प्रचोदकत्वं श्रुत्य तद्विदोऽसंतं ते हि गुणवत एव कर्तृत्वमितीत्यरोपासामगुणवत्सोपा
सेति सत्त्वाकर्तृवनिस्तिमिते सोऽप्यपुरुषकल्पे प्रद्वये ब्रह्मेच्छंति यतश्च ॥ कस्यापि एवं च। ततः ॥

नदृष्टेऽप्यशरीरस्य व्यापारः परमेश्वरः ॥ शरीरिणोऽयतो बन्धः कथं बहस्यकर्तृता ॥
किंच शरीरं मन्त्रो देवशिवमन्त्रादिवर्गमलिन इति मलिनत्वादस्य तं शोभनशक्तिर्विभाव्यते उक्तं
हि पशुर्नित्योऽप्यमूर्तोऽनो निष्क्रिय इति श्रुतम् ॥ (शक्तिहीनस्य कर्मत्वं विरुद्धं सर्ववस्तुषु ॥

कवित्वं शोभंभकारपशो विवास्तु किं तेन तदि
र्थं किमात्मकाः किं स्वभावाः कीदृशाः कथं शक्ताः केन वा प्रचोदिता इति शांभवत्वे प्रश्नपंच
कं स्फुटीकृतं किं स्वभावा इति प्रश्नस्फुटयति ॥

एवमुक्तदृशा वस्तुनो व्यापक निराकार शिव
स्वभावानित्यनिर्मुक्त शुद्धबोधमात्ररूपाः कथं सिध्यंति कथं सिद्धीर्वितरंतीत्यर्थः एवं शांभव
त्वं मन्त्राणां विकल्पशाक्तत्वमपि कल्पयति ॥

तर्हि यच्छक्तिरूपास्तेषां ॥ किं संवन्धिनी किं स्वभावावतमेव तत्स्वभावं विकल्पयति ॥
किं स्वरूपसद्वक्त्ररूपाशक्तिराहो सिद्धीन्द्रियाकार्यमपि तस्याः कीदृशम् न च स्वरूपसद्वक्त्र
कार्यात्मस्वतंत्रवस्तु रूपाशक्त्यते शकनात्माशक्तिः नाम मात्रकवशेन तत्र न विमतिरित्याह ॥

तावत् ॥ प्रतिपाद्यते यतस्मा ॥ अथ शक्तिस्वरूपास्ते ॥ कस्य शक्तिस्तु कीदृशी ॥ श

क्तिः किं कारणं देवकार्यं तस्याश्च कीदृशम् ॥ यावन्न शक्तिमात्राश्चित ॥ कस्य शक्ति
विधीयते ॥ स्वतंत्रानप्रसिद्धेन विना सिद्धेन केनचित् प्रसिद्धेन तयत्साध्यं तदसिद्धं प्र
चक्षते वस्तुभूताननैवात्र शक्तिर्वै विद्यते क्वचित् शक्तिरूपास्तते मंत्राः केवलास्तविष

केवलाशक्तिरूपा इत्यस्य स्पष्टं पृष्टं भवथा मशक्तिमात्रात्ममंत्रा इत्ययं विपर्ययोक्तम् ॥ यथाः ।
यतः सिद्धेन केन चिद्विद्वन्नेव धर्मिणा विना दाहकत्वादियर्थमनूपेवन काचित् स्वतंत्राशक्तिः प्रसि
द्धतिरवतयेव शकनरूपया शक्तिमानाश्रयभूतः कश्चित्साध्यविषय इति युक्तम् यतश्चाश्र
यसिद्धे विना न शक्तिसिद्धिः प्राक्तिसिद्धिं विना न श्रयसिद्धिरित्यन्योन्याश्रयः तदर्थस्तदसि
द्धेयदसिद्धेन साध्यते न चातीन्द्रियापिकाचिदसौ शक्तिमद्वस्तु विनास्तीति नशाक्ताश्रयिमंत्राः

ने. आणवत्तमपि विकल्पितमाह ॥ एवं हि ॥ निर्मलापवमलिनममलीकतं तत्तमानतमलिनाः
यो. टी. मंत्राश्चाणवत्तादात्मवन्मलिनापवः ॥ एवं च ॥ ये आणवास्तेन केवलानशुद्धाः अतश्च कथमस्या
(१२) केवलीकृत्य कथं वा असाध्यं साध्यं येयु रित्याशयशेषः ॥ तर्पण्येपवकेचिदेते भविष्यंतीत्याह ॥
अथ चेदानवामंत्राविप्रदाकाररूपिणः ॥ आत्मस्वरूपाद्यात्मा तमलिनावलिनो न हि ॥
मलिनो मलिनस्यैव प्रसालयतिकस्य कः ॥ न सिद्धात्पाणवामंत्राः केवलाः परमेश्वर ॥
आगमेषु न विनाशितत्वं किं विदस्तीत्युच्यते ना (तत्र त्रयं विनास्ति त्वं विरुद्धं वस्तु संतते ॥
पि परप्रसारप्रमेयात्मतां विना किं विदप्युपपद्यते अतश्च ॥ युक्तिरेवात्र वक्तव्या प्राणिनो
कथं मेतरूपपद्यत इति यतः साम्प्रदिवाररूपायुक्तिरेव सर्वहृदयप्रत्या दितकाम्यया ॥
यिका यदुक्तं सौरभेये संविद्यापाररूपेव युक्तिः सर्वत्र साधनं भोगे वाप्यथवा मोक्षे तस्मान्न त्रादतो
भवेदिति ननु युक्तविचारतो मंत्रानोपपद्यन्ते मोपपादिष्यतेति वाच्यमयतः ॥
दृश्यन्ते मलिना मंत्राश्च प्रदृष्टाः सगसुरैः सर्वानुग्रहकत्वेन सर्वदा स्ववशाः शिवाः
चतुष्कलनाद्यादयो मंत्राश्चार्तिनिवारणाः ॥ ॥

सिद्धिमुक्तिप्रदा अनुभूयन्ते पवतदित्तम् ॥ हेमहादेवस्वशासन संक्षेपतः संशयमिमं
वदसंशयविषयं निश्चिन यतो न तद्व्यः प्रकृष्टो निर्णयता कोप्यस्य तो यथा प्रश्नितं सर्वं
दिपवंश्रुता ॥ संक्षेपतो महादेव संशयं तव दत्तमे ततः परतरो नान्यः कश्चिदस्ति जग

त्पते बुद्धि सर्वमदेशानयदित्तो सिमे प्रभो ॥ श्रीभगवानवाच ॥ अतिप्रश्नो महागू-
ढानष्टोदं त केन चित् चोदितस्तमया सर्वं सर्वं शास्त्रेषु सर्वदा न विदंति विमूढास्तथा
(यथाच्छादिताः स

यस्तथा प्रश्नः कृतः सोऽर्थं गूढं चोदं न केन चित्पृष्ठः मया तत्र दत्तं द ॥
कथं तत्सर्वं सर्वं शास्त्रेषु कं सर्वकालं मायया च्छादिता जनाः उक्तमपि वैमूढानल
भंते तद्विदित शास्त्रसतत्वापि विमूढजनान कं पथैव प्रकाशयितुमिच्छन्तीत्याशयशेषः न
ष्टोदं न केन चित् चोदितास्तमया सर्वं इति पादे दं तन केन चित्पृष्ठो पित्तु मा व्रज विस्वा
दिभिः सर्वैस्तत्तत्पृष्ठः ते च मया तत्र तत्र शास्त्रेषु चोदिता उद्घोषिता अपि न विन्दन्ति तया तत
तत्ततया गूढं यं प्रश्नः कृत इत्यर्थः अथ प्रश्नितं निर्णयति ॥ तत्तत्र यं विनावस्तु मंत्रो व
क्तं न युज्यते मननब्राह्मणधर्मादि मंत्राज्ञानक्रियाशक्तिसतत्वं शास्त्रावपक्षनिष्ठा अपिशक्तेः

ने-
घो-टी-

(११८)
३

शक्तिमदव्यतिरेकाच्छांभवाग्रप्रीत्यर्थः अत्र दण्डपृषीयन्यायमाह ॥ आस्तांतावत् ॥ प्रकृतो
मंत्रवर्गः ॥ जगत्सर्वतत्त्वहीनं न सिद्ध्यति ॥ तत्सर्वच्छ्रुत्वा चित्तकाशात्मा परमाशीवः तदे
व च विष्णुस्य सिद्धिर प्रकाशात्मनः प्रकाशसिद्धयो गात इत्यं परचित्तकाशात्मत्वादेव ॥ परोहि
प्रकाशः स्वाच्छ्रुत्वा चित्तकाशात्मनः प्रकाशसिद्धयो गात इत्यं परचित्तकाशात्मत्वादेव ॥ परोहि
तिरिक्तमिवेषणीयज्ञेयकार्यात्मजगदाभासयति पश्यंत्यादिपदेष्टिववाच्यवाचकक्रमजीवः
एवमुक्तनीत्या ॥ परं शुद्धे आग्रपरं तस्युदः एवं च ॥

प्रयते ॥ तत्र त्रयं विना देवि न पदार्थो दिवि यते तस्मात् तत्र त्रयं सर्वं परं चापरमेव च ॥
शिवात्मकाः शक्तिरूपा ज्ञेयामंत्रास्तथागावाः ॥ तत्र त्रयविभागेन वर्तन्ते नोत्पत्तिमिता
पारमेश्वरेच्छाशक्तिनिष्ठाः शिवादिरूपाः अतश्चापि तमोजः सर्वज्ञानग्रहा (जसः
दावप्रतिदत्तेशाक्तत्वे येषां एतत्तत्र त्रयात्मकत्वं जगतो वितत्यनिरूपयितुमाह ॥

परं सर्वात्मकं शुद्धं अनाद्यकारणं ध्रुवं अप्रमेयमनिर्देश्यमनौ पश्यमनामयं निराभा
सं परं शान्तं सर्वावयववर्जितम् व्यापकं सर्वतोभद्रं सर्वज्ञदिगुणोद्युतम् ॥

मंत्रवैलक्षण्यमस्य दर्शयिष्ये नन्यमंत्रास्थितिं तावदाह ॥ भूरियागेर्जपैर्होमैस्तपसा

संयमेन च मंत्राश्चास्त्राणि सिद्ध्यन्ति युगभागा नुभावतः तथा कलियुगे दृष्टेषां पि

(ष्टायेन राथमाः तेषां ते सिद्धिदामंत्रा भवन्ति न भवन्ति च ॥

कृतादि युगेषु बोभावः स

त्वादप्रधानाश्रयस्तदानुनूपेण यथोत्तरमधिकाधिकप्रयत्नवता राथनादिकृच्छ्रेणासि
द्ध्यन्ति भवन्ति न भवन्ति चेति वाक्येन न भवन्तीत्यर्थः नेत्रनाथस्य तयं विशेषो यतः ॥ अतश्च ।

अस्य देवातिदेवस्य कृतादिर्न युगस्थितिः ॥ भावानुनूपनिष्ठानामतपोव्रतसेविनाम

सर्वभावप्रसन्नानां हेतां हेतजिगीषया दोर्भागा लस्य युक्तानां पापोपहतचेतसाम् भ

क्तिमात्रावलसित्वात् सिद्ध्यत्यत्र न संशयः ॥

एवोक्तसिद्धान्तादि सर्वदर्शनभावानुनूपानि ।

ष्टास्थितिर्येषां तपोव्रतं च निषेवमाना मपि तथा सर्वाभावान्प्रसन्नानां सर्वव्यवहारसंगिनाम्

दोर्भागादिमतां च हेतां हेतजिगीषया पूर्वनिर्णीतपरमादेतव्याप्या यद्भक्तिमात्रावलसितमा

राथकत्वं तत्कोत्रेति जीवदृष्ट्या मेव सिद्ध्यति समावेशतः स्फुरति प्रभीष्टसिद्धिं च वदयति ।

न संशय इति च प्राग्वत् अयं च ॥

चिंतारत्नं यथा सर्वचिन्तितार्थं प्रयच्छति ।

ने-
द्यो-दी-

१२०

भावितो निश्चित तथा सगुणकार्याणि भावितस्य करोति हि ॥

मतिः किंच ॥

सूर्यचन्द्रो यथा लोके सामान्येनावभासकौ एषि व्यापस्तथा तेजोवायुराकाशमेव
व सामान्यं वर्तयत्येतदनं ह्यदोषस्य यथा तथा सर्वेषु भूतेषु व्यापकः परमेश्वरः
शिवः प्रपंचरहितस्सर्वेषां सर्वदः प्रभुः सत्सु निरमो देवाः सर्वेषां सर्वसिद्धिदः ।

एतदिति एषि व्यापित्वो मानं कर्तुं ह्यदोषस्य दनं कर्म सामान्यं साधारणं वर्तयति निष्पादय
ति सर्वपाशाजालं यतीति सर्वदोमोचकः शिष्यं व्याकृतं प्रायं श्रुतं च

भक्तिमात्रावलिविना दारणाध्यानतत्परः योऽस्य वेता प्रपन्नश्च मंत्री निष्कम्पचेतनः स
धारणापरमात्मतमित्यादिधारणास्वरूपम (सर्वफलमाप्नोति सर्वसिद्धिरहो भवेत् ॥
एते दर्शिते वेता विचारको वीर्यज्ञः निष्कम्पचेतनो निश्चितधीः सर्वफलं समस्तसम्पदा-
मिकां मुक्तिम् अरह इत्येषः पाठ इति शिवम् प्रस्फुरन् चित्समावेशोन्मेषिणी वावभा-
सितम् दिव्यां देहस्थितिं कर्तुं नेत्रं रक्षा करं ममः ॥ इति नेत्रो यो ते परको न विंशाधिकारः
ॐ परब्रह्मादिकारेण योगेन मुद्रितानपिलीलया इत्युदयस्य रादेतं नमो नेत्रं मदेचित्तः ॥

पूर्वोक्ते संगति पूर्वभाव्याधिकारार्थमवतारयितं ॥ देव्युवाच । उक्तं देवेन तत्सर्वं परिह
ष्टुं हियन्मया श्रुतुना श्रोतुमिच्छामि संशयो मे हृदि स्थितः योगिनो मातरं श्रेयशा कि
न्वावलवत्तराः कथं परपुराणाणां तत्तत्कारणं कर्षयन्ति ताः कस्माच्च निर्घृणा रोद्राः ।
किं वा तासां प्रयोजनम् एतत्सर्वं मे षेण भगवन् कुरु मर्हसीति ॥

प्रश्नवाक्यार्थनिर्णयमधिगंतुमिच्छामि कथमिति तस्मादिति किंवेत्युक्तिभिः प्रकारहेतुः ।
प्रयोजनविषया जिज्ञासां स्फुटयत्येतन्निर्णयाय ॥ श्रीभगवानुवाच ।

मिरहस्यं परमाहुते यथा प्राणं जिज्ञासंति पशूनां पतिशासनात् रागद्वेषविमुक्ता ।
स्त्रालोभमोहविवर्जिताः यागार्थं देवदेवस्य पशून् प्रोक्षयन्ति ताः नलोभेन न हिंसार्थं
न वै वदन्ति जिज्ञासया महाभैरवदेवस्य शासने पालयन्ति ताः तदर्थं पशवः स्तृणाः स्वयमे
व स्वयं भुवा पशवः पतियागार्थमुपयुक्तानवाप्तया ॥
पतिशासनादिति तदाश्रित्य प
वं कस्मादिति हेतुयोगार्थमित्यनेन च प्रयोजनं निर्णीतम् लोभमोहेत्यादिना निर्घृणात्वं प्रत्युक्तं
प्रोक्षयन्त्युपदाराय योजयन्ति हिंसार्थमुपद्रवाय तदर्थमिति यागाय स्वयमेवेत्यनेन पतिशास

ने.
द्यो-दी.

११८

नादित्युक्तिः प्रमाणीकृता नचेति च पदार्थे अतश्च्युताः ॥ अनग्रहो मुक्तिः तान् पश्यन् ॥
यत्तत्पर्वततः । रुर्ध्वगतिः शुद्धविद्यादिपदसृष्टिमुक्तिर्वा पूर्वोक्ताश्च देव्यः ॥ परो गोवर्दिस्
ह्मेण सृष्टेन तृतीयेन त्रयेन यंत्युपदंति ॥ यत्तश्चैव योगिन्यः पश्यन् ॥ ततो ॥

एषामनग्रहार्थाय पश्यन्तं तद्वगने मोचयंति च पापेभ्यः पापेषां चोच्छेदयंति तान्
पश्यन्तं मुपयुक्तानां नित्यमूर्ध्वगतिः भवेत् ॥ त्रिविधेन त्रयो गेन योजयंति शिवाज्ञा
या ॥ योजयंति ॥ नचैवात्र चातयेति वलेन ताः ॥ परः सर्वात्मको नेतो निष्क्रियो निर्म
लस्तयः व्यापकः परमेशानः सर्वकारणकारणः सर्वभूतान्तरावस्थः शवानुग्रह
तत्र परयोगं तावद्वक्तुमुपक्रमते ॥ सर्वात्मको विद्याभेदि परादेतद्रूपः । कारकः ॥
अनन्तः कालानवच्छिन्नः निष्क्रियः सक्रमाक्रियाशून्यः स्फुरतात्माः क्रमक्रियाशक्त्या
तनित्ययुक्तः निष्कान्तो मलो यस्मात् स एव हि स्वरूपगोपनायामलो ह्यसकृत् मला
सृष्टश्च व्यापको देशानासंकुचितः परमेशानः स्वतंत्रो त एव सर्वेषां ब्रह्मादिकारणा
नां कारणं अन्तरावस्थः प्रकाशविमर्शात्मकद्रूपः तदुक्तम् गीतासु
ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशवसते र्जनेति एष एव च स्वाभेदप्रथात्मानं सर्वेषां
मनग्रहं करोति ॥

तादृशे ॥ निःशेषेण युक्ताः समाविष्टा अतश्च परमानन्दलाभादिगतो देहप्राणाद्याश्च यः
कमोयासां । अतश्च तदभिनाः ॥ तच्छुक्तेतविलीनास्ता इच्छारूपेण संस्थिताः ज्ञा

इच्छारूपेणोत्पन्नविकल्पसंविन्नाः (नोक्तर्षा क्रियावस्थायागयोगावधूतिकाः ॥
ज्ञानानोक्तर्षा क्रियावस्थानेहा क्रियास्फारंतिष्ठाः यागः परमेशाय पशुनिवेदनम् यो
गः परमेशक्त्या पतिस्त्वाभ्यामवदतं धृतं कंपो यासाम् तास्तथानिश्चलतदैक्यमयः तदित्यंताः ॥

तद्भावतस्मात्प्राप्यतद्रूपं योजयंतित्यान् ते मुक्ताः शिवभूतास्तु शिवा शिवेरिताः नि
र्मलाः शिवरूपास्तु तत्प्रभावाद्भवन्ति च ॥
तद्रूपाः सत्याथा तत्रैव यायेजयंतितेतासां योगिनीनां प्रभावाच्छिवशक्त्या शिवमीरिताः प्रेरिताः शिवभूताः प्राप्ता निर्मलशिवा वैक
रूपा भवन्ति अतश्च ॥ देहस्थितेरेव दीक्षितैः ॥ योगिनीनां योगेन च एडिश च रुकरो न एव
यथा योगेन दीक्षायां शिवत्वं मुपलभ्यते । तथा वै योगियोगेन शिवत्वं मुपयोजिते ॥ (दि ॥
अतएव तमलिनस्यास्पृष्टोक्तस्याधिकारिणः मलप्रधस्तद्रूपस्य नैर्मल्ये व्यंजयंतित्याः ॥

ने-
घो-टी-

११५

२९९

न केवलं मलिनस्य यावत्सलैः प्रथमं कृत्स्नितभोगेषु पतितं रूपं यस्य तादृशः अधि-
कारिणो देहि नोः नेर्मलं ज्ञानं कियं शक्त्यात्मना च पता च देवः ॥ ततश्च ॥ तदित्तम् ॥
परयोगिन्यो हि ॥ व्यापकेन शिवात्मना स्वशक्तिविभवेन शाक्तेन येनेति त्रोटनेन यदीदृश्यं
रागानकीदृक्तदितदितादृ ॥

मूलच्छेदेन तेषां दिनिचां संति मलत्रयम् ॥ मलत्रयवि-
पुक्तस्य शरीरं न प्ररोहति ॥ दीपवयोजनं तस्य पशोर्नैव हि चातनम् ॥ व्यापकेन स्व-
रूपेण स्वशक्तिविभवेन च त्रोटयंति पशोः पाशां छरीरं येन न शयति शरीरेण प्रनष्टेन-
मात्तं गं न हि जीवन्मात्रं ॥ दृढप्रदृढपाशस्य बद्धस्य पुरुषस्य यः वियोगस्तथा-
शीरेण मरणं तद्विदुर्बुधाः ॥ एवं परः प्रकारस्तु ॥ सूक्ष्मैश्चैवायुनोच्यते ॥ सूक्ष्मं श-
क्तिमयं ज्ञानं ज्ञानशक्त्या तद्गम्यते अरावरावरा विषयाश्च निभावानुसारकम् ॥
उपसंहरति ॥ शांभवपदे विशांति प्रबोधेन योग उक्तः ॥ तमाह ॥ शक्तिमयं चित्सुखं प्रधानम्
न तत्रागच्छं भवप्रकाशविश्रांत्यात्मज्ञानशक्त्या देहादिप्रमादताप्रशमनोन्मग्नसंविदागम्य-
ते प्राप्यते कीदृश्या न विद्यते रावो मंत्रविशेषोच्चारय निर्यस्य तादृशे पाशवः सहजो नादामर्श-
स्तनराविषयाप्रोन्मिषत्यराहं विमर्शं रूपया ॥

कीदृशं ज्ञानमित्याह ॥ धनोर्नादादर्शस्य भावः सत्तातदनुसराणो तन्मयी भावो प्राप्तम् ए
तश्च ॥ सिद्धाः श्रीखगेन्द्राद्याः खेचर्यः संविद्गगनचारिण्यो देव्यः परितः समंतादुपासते त
न्मयत्वेन स्फुरन्ति यद्यपि शान्तं ज्ञानं सर्वेषां भित्तिस्तथापि ॥ अज्ञाने मायाशक्तिकृतमात्म
न्यनात्मता प्रतिपत्तिपुरुः सरमनात्मनि देहादावात्माभिमानात्मयत एवमतो योगाभ्यासप्र
बुद्धेन निजेन ॥ एवं च ॥

सिद्धानां सिद्धिदं ज्ञानं खेचर्यः पर्युपासते ॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञा
नं पशूनां ममलं स्थितम् ॥ निर्मलेन तदा देव्यो ज्ञानेनाभिभवन्ति तं ॥ यथा प्रबुद्धः सुमे
न कीदृते च यतस्ततः मदिशमवपानेन यथैवोन्मादितः क्वचित् कीदृतेऽप्यसते ज्ञत्वा
हालोवाभ्यास्यति क्वचित् उन्मत्तो वा प्रमत्तेन प्रेर्यते पशवोऽस्तथा मादृभिर्गुह्यकैः श
(त्वास्तेन योगबलेन त ॥

तथेयत्र प्रेर्यते इति वचनपरिणामा योज्यम् गुह्यकाय
ज्ञाभूतग्रहायुपलक्षिकाः शक्त्या स्वसामर्थ्येन अतश्चैतैः ॥ एतत्स्फुटयति ॥

जीवश्राक्पतेति प्रंपशूनां योगवीर्यतः ॥ यतस्परममयक्तेशास्यतेऽप्यवलंभुवम् त
त्वाप्ययोगमार्गेण प्रविश्य परदेहतः परोभूत्वा स्वशक्त्या तजीवो जीवेन वेष्टयेत् ॥

ने-
घो-ही-

११-

यत्तदित्यादिप्राग्वत् तत्प्राप्यचित्तयं बलं समाविश्य योगमार्गेणोतितत्तार्थचिन्तामणिः।
प्रदर्शितागमिकगोलकाभ्यासासादितसमस्ततद्रसोपलंभः। स्वदेहपववाविकासस्थि
त्याप्राणाकर्षापकर्षाव्यासस्तन्त्रीकृप्राणबलोयोगीपादशाखावस्तरन्ध्रतत्पकतरेण
पथागोलकस्थितैव परद्रव्यं प्रविश्य परो भूतेति संचारोवायुतत्तस्यावायुतत्तंच बुद्धि-
गम मात्रागतं स्थित्वा प्राणोत्थो भेगात्तो भयित्वा सेन्द्रियशक्तिभिस्तदिन्द्रियाक्रमणापूर्व
मात्मशक्तिस्वीकृतस्य परस्य शरीरं स्वपरिस्पन्दप्रवृत्तिनिवृत्तिक्रमेणात्मशरीरीकृत्य जी-
वं परपुर्यष्टकं जीवेन स्वपुर्यष्टकेन स्वशक्तेति प्रोन्मिषितशक्तबलेन स्वप्राणानवेष्टयेत्।
क्रमेण दित्यं ॥

श्रुत्वा तदेहदिस्यैवैश्वर्यं प्रवेशतः एकीभावं समासाद्य समत्वं
(तत्र चाभ्यसनं परंकारणमाश्रित्य स्वतंत्रत्वं तदाभ्यसेत् ॥
परंकारणशक्तं बलमाश्रित्य तद्गुहेणावष्टभ्य तत्र चेति परंप्रेरयति यदेवाहं करोमि तदेवायं करोतीति ईदृशं स-
मभ्यसंस्तनसंदेहमासाद्य स्वतंत्रमभ्यस्येदिति निगमिषु निरोधयेत् तिष्ठन्नेगमयेदिति
क्रमेणात्मस्वच्छेष्टावशां कुर्यात् ॥

तदेतत्तुक्तं गुरुभिः तस्य मग्नीयासिवेगच्छेतिष्टेत्सप्यातावद्यावत्समासादितसकलचे
ष्टाफलः सयोगी संपद्यते ततस्तमानयेदिस्रजे मोहयेदन्मीलयेदापूरयेद्विशिष्टं वास्थानं
प्रापयेदित्यादि श्रुत्य ॥ समावेशवलादीर्घभूता व्यापकतामास्थाय स्वशक्त्या तत्प्राणाशक्तिं
दास्येच्छेदार्थमाक्षिपेत् ॥ तदेतत्संपुटीकृत्य शक्तिच्छेदं तत्कारयेत् ॥ तथा स्वशक्त्या सर्व
तो वलिता परप्राणाशक्तिच्छुटिकाप्रयोगेण छिंयादित्यर्थः ॥ शक्तिरूपं ततो देवि स

तमास्थाय योगवित् स्वसत्त्वसत्ता रूपेण चित्सूर्यत्वेन तापयेत् द्रावयेत् परस्योदिरश्मी
शक्तिरूपं प्राणाशक्तिप्रधानं सत्त्वं परजीवमास्थाय स्वीकृत्य योगीस्व
सत्त्वस्य सम्वन्धिना शाकुन्तलात्मसत्ता रूपेण कारणेन चित्सूर्यत्वेनेति चेत्तन्मार्कं रूपितया सं
तापितं कुर्यात् ततस्तदीयां प्रचारादिरश्मीन्परे तत्रैव परदेहे स्थितः सन्दीप्तः स्वेष्टप्रचारादिभी
रश्मिभिः सूर्य इव सोम रश्मीन्प्रावयेत् विलापयेत् । तत्रापि योगवलात् ॥

यो ज्ञानेन्द्रिये सर्वोच्छ्रद्धादीनिन्द्रियाणि च भूतानिरसभूतानि गुणानेव हि सर्वतः ।
श्रुतः करणसंचेतम् परसम्बन्धी निविषयभूतवहिरंतः करणानि प्रोक्तविलापनतोरसभू

ने.
यो.टी.

१२२

तानिदुततमामानिसर्वाणि योजयेत् आत्मनेकीकुर्यात् अथ ॥ गृहीत्वा तत्त्वचेतसा ॥

प्रविशेत्तदा योगी पुरमाक्रम्य सर्वतः दुर्तं गृहीतं तत्सर्वं त्विप्रमात्मस्य मानयेत् ॥

तदिति पूर्वोक्तं सर्वं गृहीत्वा आगमोक्तदृष्टासाध्यस्य मूढद्वारेणानिष्क्रम्य चेतसा परं शरीरं प्रवि-
शेत्ततस्तदाक्रम्य शक्त्या स्पृष्ट्वं दुर्तं विलोपितं संगृहीतं तत्सर्वं त्विप्रमात्मनिष्टं कुर्यात् त-
दिष्टं योगी ॥

तत्तत्तत्तदा नयेत् जीवं मुद्रा मंत्रप्रयोगतः ॥ मुद्रात्र प्रथमं स्वशरीरनिस्सर-
णसमये करीं करणी तच्छरीराक्रमेण कोधनात् तत्परानिःसरणोत्प्रेक्षी स्वहृत्प्राप्ते भेदवी-
तद्व्यसतत्वं श्रीविज्ञानभेदबोद्धोतेस्माभिर्दर्शितम् मंत्रस्तपंचपिण्डस्वरिकाकालरात्र्यभि-
धानः श्रीगुप्ततंत्रात् श्रीपूर्वादितृष्टस्तत्प्रयोगायोगिन्यः क्षणात्परजीवमानयान्ति अतश्च
प्रथममुक्तदृष्टो संयोगमभ्यस्येत्ततो योगविदनेन सूक्ष्मेण योगेन तत्सर्वमिति जीवाकर्ष-
णमागमोक्तं च तत्सिद्धिफलं त्विप्रमामोति उपसंहरति ॥ अथ ॥

योगीयोगं सभभ्यसेत् तत्सर्वं प्राप्नुयात्तिष्ठं सूक्ष्मयोगवित् ॥ अनेन विधिना सूक्ष्मं
तमाह पिण्डस्य स्थूलशरीरगतं (स्थूलं शैवाधुनोच्यते) पिण्डस्य तत्प्रयोगेन पिण्डमाकर्षयेत् भुवं।
पिण्डं पुर्य।

पृकदेहेतस्ययोगेणेति तत्तत्प्रतिकृतिकर्मविचित्रेगरदानादियुक्त्यास्तद्राश्राकषयंतिपारयं
ति तथा ॥ मंत्रमुद्राविधानेनविधिनापांसवेनच ध्यानयोगवलेनैवकस्मकायंगलक्षणाः

तत्रमंत्रविधानेनमारणेश्रीसच्छन्देदर्शितम्

(पातयेतिनसन्देहः पश्यन्तोपाशवंपुरं)

क्रोधराजनिरुद्धेतश्मशानपुटमध्यगम् श्मशानदलिनालेख्यविषरक्तावितेनच यस्यना
मवरोरोहेरुंफंकारविदर्भितम् मारयेतिसमायोगात्कुरजातिविदर्भितम् म्रियतेसप्तरात्रे
णयोरक्षाभिःसुरक्षितइति । मुद्राविधानंतव्योमकुण्डलनीत्यादिमात्रसंप्रदायोपक्रमेणव
द्वासप्तशिखामुद्रामाशिखान्तेदलाकृतिमित्यादिना तदाग्रसेतियोगीयोगावंकृत्वाशिखांत
रश्म्यनेनश्रीगुप्ततंत्रेप्रदर्शितम् पांसवविधिनपि सप्तम्याकृत्सप्तस्यप्रभातेलक्षयेत्सदा कृत
त्वासवलाधीराधीरावायोगिनीप्रिये प्रथमंनिर्गतायातनारीवापुरुषोपिवा वामदक्षिणाद
क्षाभ्यांवामदक्षिणापादयोः ग्राहयेत्तांसमुद्रात्पदक्षिणोपुरुषस्यच अपसवेनवामायाम्
लोकेमारये तदेमादिनातत्रेवदर्शितः तानयोगवले योगीश्वर्यात्मनिजमूर्त्यावेशानाभ्युदय
क्रमेणसाध्यदेहस्यपेवास्तकषणसामर्थ्यम् कुस्मकायागमिकपारिभाषिकमामानि

तयथा ॥

ने.
घो.टी.

१११

शाकं विभागजननं मांसं वलविवर्धनम् कलयकं ऊरुसं वसामे गंडाशिरो वचाशां ।
शास्त्रीहतो लब्ध इत्यादिना येषां तत्तद्वा किनीतत्रोत्थाना मावागंगां ते र्या न्ये गाना मुपहारी ।
क्रियमाणानां लक्षणान्येकानां निदृष्टपशुपुक्ताच्छेदास्ते स्म दिश्ये ॥

विविधेन तत्र योगेन योगिभ्यो बलगाविताः त्रिधा संति यदा देवितदा श्रेयः समाचरेत् ।
त्रिविधा योगायः प्रकारः पशोर्मुक्तिं ददातीति श्रुत्यैवोक्तम् द्वितीयरतीयो भोगमोक्षो विन
रत इत्युक्तलब्धमाप्नायान्तरेषु चैतदस्तीत्याशयेन योगेशाभित्तस्यागमेषु मरते दयादिदीप्त
तमुच्यते श्रेयः समाचरेदं दर्शयति ॥

मृत्युनित्यपरमं देवममरतं सर्वतो मुखं परेणो वस्व
देवा व्यापकत्वेन मंत्रवित् ज्ञात्वा तं परमं योगं मंत्री व्याप्य पशोः परं इच्छा शक्त्या त्वयि ।
शायपशुनां जीवितं शुभं संरक्षे योगविमं मंत्री कृत्वा ज्ञात्वा तयो गिनां पूर्वोक्तानां तसर्वेषां हिंस
यथोक्तविशेषाणां विशिष्टं पूर्वं निर्णीतं दृशा मृत्युनित्यरूपं मंत्रविदिति (कानां पशुसिनिः ॥
सर्वमंत्रं चैतन्मन्त्रं ज्ञात्वा तथा पूर्वोक्तानां हिंसकानां योगिनीनां मितियोगिण्यादीनां सर्वेषां संवधि
नं तमिति पराशक्तिव्याप्तात् परं योगं ज्ञात्वा मंत्री मंत्रवीर्यज्ञो योगविमं परेणो वस्वरूपेणोक्त ॥

किं विज्ञायेतासतो वा सत्त्वभावता योगात्कृतश्चिकि मपीति परिदृश्यमानः कारणा निय
मानस्यात् यद्यदनन्तरं दृश्यते तज्जननरूपं तदित्यनन्यापेक्षस्वरूपमात्रावास्थितभाववा
दिमतेन युज्यते आत्माश्रितत्वे पि जडानां संस्कारमात्ररूपाणां कर्मणां परिपाकादिवैचि
त्र्यफलहेतुता चेष्टया धिष्ठानं विना न च दत्तसत्कार्यवादिपक्षेऽपि सर्वस्य सत्त्वान किंचित्कु
श्चित्कारणमभिव्यक्त्या देरसतो वा कारणेन सत्कार्यवादः अविद्यवादेऽपि व्रत्तणोक्तं
ते अविद्यायाश्च तच्छब्देन गद्वैचित्र्या च दत्तम् भासमानस्या तच्छब्देऽप्यभ्युपगममात्रेण
तच्छब्दापि जगतो जनकमतच्छब्देऽप्यविद्याया वस्तुत्वे हेतापातो न युक्त इति स्वच्छ
स्वच्छत्वं चिद्वचनपरमेश्वरप्रभावं विना कारणानां न नियमः स्यात् ततश्च ॥ असमंजसं
सर्वमेव स्यादिति शेषः प्रकृतमर्थं दर्शयितुं क्रमेण चटयति ॥

वलीवर्दीयथा कश्चिद्व्यते पाशवन्धनः ततोः संयोजितो भोगैरस्वतंत्रस्तथाप्युः
पाशोरत्नरागावादिश्च वलीवर्दवन्धुः पाशोर्वहोस्वतंत्रः तदा प्रायैर्भोगैर्योजितः अतश्च ॥
ग्राह्यस्य पाशरातस्य ग्राहकः कश्चिद्व्यतेः समर्थो दृश्यते यद्वत्तददीशोऽप्यनुग्रही ॥

ने.
यो.ही.

(१११)

५०

५०

सर्वेषां सर्वकृच्छकः स्वशक्त्या वृद्धितः शिवः॥
ग्राह्यस्येति पाश
चको यथोतमः समर्थः कश्चिदेव न त सर्वस्तदसर्वकृदीश्वरः प्रभविसु शिवः स या स्वात-
आत्मना शक्त्या वृद्धितत्वाच्छक्तः सर्वेषां मनः प्रादको सो यथा शक्त्या वृद्धितो सो॥ किंच॥ यद्वत्॥
आविशुक्ता तसा तस्य निज रश्मी रवे रिव॥ दाह प्रकाश के वक्ता वृष्णा नैव विद्युज्यते॥
तद्वदीशस्य सा शक्तिरविशुक्ता शिवात्मिका जगतः कारणा देवी सैवैका वरुभि स्थिता॥
वरुभेद तमेव स्फुटयति॥ एषाणीय ज्ञेय कार्यात्मका सृजित कल्या स्फुटस्फुट जगदाभासकत्वा
दिच्छादि त्रय रूपेण केवसा सतं अशक्ति वर्तते अतश्च॥ इच्छा ज्ञान क्रिया रूपा कृत्वा मे
देन वर्तते॥ अचोरा सा भव दिच्छा व्यापिका समवायिनी चोरा ज्ञान स्वरूपा तसा परिग्रहव-
न विद्यते चोरे भेद स्पर्श रूपं यस्या सा चोरा (तिनी चोर चोर तरा चान्या तो भिका सा क्रिया मि
सृजि त्रा शेष विष्ठा हय प्रकाशात्मा परानुग्रह प्रवणा अत एव व्यापिका समवायिनी शि (का॥
वाभिना चोरा भेदो भेदाभास रूपा परा परात एव परितः समंताद्गुह्येण विस्मय स भित्तो खान ति
रिक्त स्यापि अति रिक्त स्ये वो हो तनात्मना स्वीकारेण वर्तते तच्छीला॥

चोरचोरतरास्फुटाविषभेदावभासतृपातपवलोभिकाग्राह्यग्राहकादिकालषोलासि
काग्रपराचृपायेवभूताद्वयद्वयाद्वयद्वयदर्शिकेच्छाज्ञानक्रियारूपाएकैवश्रीमातरसंभावा
दिसंज्ञाभिगन्नायेष्टकापराविज्ञैरवनाथस्यस्वातंत्र्यशक्तिः॥ सारज्ञासर्वभूतानांसर्व
शक्तिपातवशात्प्रत्यभिज्ञतासती सर्वाणि संसारभयानिरक्षा रक्षासरक्षिणी
तीतितदाख्यातेवमुष्टरक्षिकेयंतात्त्विकीरक्षायुक्तं चैतदित्याह॥

चोत्तर्येदानंशिवत्वाभि सावदीक्षासमुद्दिष्टादानक्षपणालक्षणा॥ व्यक्तेःक्षपणोत्तपाशानां
पक्षादि॥ अनेनैवप्रकारेणसर्वदोषनिवर्हणी व्यापकस्यमतःपुंसःसाज्ञानविरुध्यते॥
अनेनैवेतिदानक्षपणादीक्षातृपेणानविरुध्यतेइतिव्यापकस्यणिःस्रूपप्रकाशनात् किंच॥ तं
विषयप्रदर्शनपूर्वमाह॥ पुनरन्यांप्रवक्ष्यामिरक्षांसर्वसरक्षिणीं॥ मलत्रयनिरोधेनना
कर्मफलोदयात् शब्दादिविषयाणांयइन्द्रियाणांप्रवर्तते हन्तुगदरीकमध्यस्थायमाथ
मप्रवर्तकः रागद्वेषाभिभूतस्तत्रियातःकराणावृत्तः कार्यकारणसम्वन्धःकरणोर्भूत
संयुतैः निवहन्निमलेनैवशतशोथसहस्रशः कार्यकार्यान्तरशतैर्यमाथर्मविचेष्टितैः

ने-
यो-टी-

१११

९२

५१

प्रलमनिजचैतन्यो जीव इत्यभिधीयते तस्य रक्षा समुद्दिष्टा मंत्रैर्विविष्टितै य विस्तरेः
धारणा यंत्रतंत्रैश्चाशिवेन परमात्मना जीवरक्षा तसा प्रोक्ता क्रिया शक्ति मले म्यरी ॥
त्रिमलावृत्तत्वेन कृतो यो नाना कर्मफलानां मुखादि संविज्ञा गाना मुदयो भिमुखी भावस्त ॥
तो देतो भोगमायनानां शब्दादि गोचराणां चक्षरादीनां यः प्रकर्षण संगेन वर्तते अतश्च ॥
इतस्यापीन्द्रियवृत्त्यैव यमीयमयोः प्रवर्तकः उल्लासको तपवसावदः खानुशा यिराग ॥
हेषाभ्यामभिभूतः । अथ वसायादिव्यापारबुद्ध्या यतेः कृति परवशः कार्ये नृपादिभिः ॥
यो दशाभिः पृथिव्यादिभूतसंश्लिष्टेति श्लेषेणावदः पुर्यष्टकस्थूलदेह रूपता मापादितः
इयं भूतपर्यन्तेन सर्वेण तेन चेत्यभासात्मना चित्सत्त्वेन शतश इति नानावृद्धिप्रपंचरूपेणात
थाकर्तव्याकर्तव्यविशेषरूपैरसंख्ययमीयमीत्तापकेर्वागबुद्धिशरीरव्यापाररूपैर्विविष्टितैः
प्रलमं मृत्यादेरुपाभावशामापने निजे सदजज्ञातवकर्तृत्वात्मचैतन्यस्य मजीव इत्युच्यते
तस्य च परमात्मना शिवेन मंत्रतंत्रव्यापाररूपो जीवः पुर्य
ष्टकचैतन्यरूप ॥

आत्मारक्ष्यते यया मातया व्याक्रिया शक्तिरूपामहेस्वरीति प्रभविसुः रक्षोक्ता किंच ॥ तां तत
हेतुकभयदरीं वक्तुमाह ॥ अस्या तृतीयारक्षाया शरीरस्य तुरक्षणी मद्राभयेभ्यः सर्वेभ्यः । भू
तयत्तग्रहादिकैः शब्दाशमरिकाभिश्च भगिनीमातृभिस्तथा शाकिनीयोगिनीभिश्च मु
खमण्डितकादिभिः नानाविधैरशेषैश्च हिंसकैः क्रियते भुवं यद्भयंतस्य शमनीसारक्षा
मुखमण्डितकाभूतविशेषाः आदिशब्दादिसिद्धादयः शक्तिरिति किं (शक्तिरुच्यते ॥
यास्येव शिष्टं प्रागेव व्याकृतं प्रायं अतश्च ॥ भूतजं मलिनं चैतदभुवं यदशास्यतं वातपित्तक
फश्लेष्मसनिपातादिविस्तरेः अनेकशतसंख्याते दीर्घैः इष्टं शरीरकं तच्च हिंसंति वदवो
हिंसका इष्टवुदयः वातजा पित्तजा भूताश्लेष्मजाः सनिपातजाः भोक्तृकामारतिका मा
हेतुकामास्तथापरे बलिकामाश्च वदवो हिंसकाः सतजन्तुषु वातस्थानं समासाद्य वात
जाः प्रभवन्ति हि लोभयन्ति स्वकं स्थानं पित्तजाः पेतिकं तथा श्लेष्मजाश्च स्वकं स्थानं सर्व
स्यासंनिपातजाः लोभयन्ति विनाशार्थं देह रक्षा तदर्थतः मंत्रौषधक्रियायोगैरक्षावै
भूतजत्वादेव मलिनं अभुवं विनाशिनश्च (शिवचोदिता कर्तव्या शिवदानिया सा शिवा शिवदा
रिणी ॥

ने.
घो.टी.

११३

४२

शास्त्रतं प्रतिज्ञापरिणामि वातादिर्द्येवैर्दृष्टांतावत्सर्वजनननां कृत्स्नितं शरीरम् तच्च हिंस्र-
कादिंसन्निवहवः वातादिजाभूताऽन्मादाः यदुक्तं क्रियाकालगुणोत्तरे वातिकाः पैतिकाश्चै-
व श्लेष्मिकाः सन्निपातजाः इत्युपक्रम्य गन्धमात्यप्रियो नित्यं वातिकस्यानमाश्रिताः तेषां
पीडयते नित्यं सतीत्यां चामिभाषते निद्रां करोति सततं भुंक्ते रात्रिर्दिनं तथा पतैर्हृषेस्तु विज्ञेयः
पैतिकस्यानमाश्रितः यस्तुच्छ्रयते नित्यं फेनं चैव विमुंचते श्रमक्षैकमतिज्ञेयः श्लेष्मिकस्या-
नमाश्रितः दोषत्रयं समाश्रित्य नाना रूपाणि दर्शयेत् इच्छिकित्साः सऽन्मादौ विज्ञेयः सन्नि-
पातिकः ॥ इति लोभयंति विरुर्वलियतपवंतदर्थं देहो रक्ष्यते यथा तदा व्याघ्रोक्त रूपा रक्षा-
श्रेयस्करी श्रीयो रूपाश्च श्रेयः शमनी चोद्दिष्टा अतश्च ॥

वलिकामस्य बलक्षामः बलिकामांस्तु बलिभिर्वः सरेस्तर्पयेत्प्रिये ॥ उदिसस्तु भवेद्यस्तु प्र-
क्षते च समन्ततः ज्वरोदाहश्च शूलश्च शिरोरुच्यस्य जायते बुभुक्षितस्तु दातो वा देहि देहीति भा-
षते वलिकामः स विज्ञेय इति तत्रैवोक्तम् ॥ भोक्तृकामाजिवांसन्ति ॥ पञ्चमपि चलक्ष-
णम् ॥ रक्तनेत्रो भवेद्यस्तु ह ॥

चित्तश्चाभिभाषते ईदृशं लक्षणं यस्य भोक्तृकामो ग्रहो भवेदिति तत्रैवोक्त एतच्च ॥ नश्येति
मंत्रयोगतः ॥ मंत्राभिजन्मवारिताडनादिना नश्यति ॥ इतिकामास्तु नेकेऽस्य स वैस्तत्रैस्तथो
तेषामपि तत्रैव लक्षणम् ॥ ३॥ मुक्तं ॥ अथैः मंत्रिणानुग्रहस्येन प्रोत्सार्य मंत्रयोगतः ॥

स्नानशीलः शुचिर्नित्यमुद्दिग्धश्चैव जायते पूर्वभाषी भवेन्नित्यमुपभोगं च यागते गन्धमा
ल्पप्रियश्चैव वस्त्राभरणमिच्छति प्रियवादी भवेन्नित्यमुपरोधं करोति च रमते स्त्रीशरीरे
रेषु विचित्रैश्चैव दृश्यते ॥ इतः कामास्तु ये प्रोक्ता इरायर्षामदावलाः ॥

तेषामपि तत्रैव ॥ इतः कामः स इति इत्या ॥ इतः कामग्रहीतस्य भवत्येतत्तलक्षणमि - लक्षण
णमुक्तम् इरायर्षावलिनोदः सदा च यद्यपि ॥ यस्तु वैधुनते केशावैद्यं चैव निरीक्षते अ
ग्निप्रवेशनं कुर्याद्ददके पतनं तथा प्रसादात्पतति क्षोणं चान्दत्यन्यथ चरोदिति ॥ तथा
पि परमेशेन मंत्रतेजो बलेन ते शिवशक्तिप्रभावेणानश्यं त्यत्र न संशयः ॥

शिवशक्तिप्रभावस्तदाज्ञावशावर्तिता प्रासंगिकमुपसंहरति ॥ एवं संक्षेपतः प्रोक्तं स्वयं भू-
तविनिर्णयः प्राणिनां तद्विदितार्थाय विस्तरोऽन्यत्र वर्णितः अन्यत्र श्रोतुं लक्रिया कालगुणे

ने.
यो.टी.

(११४)

९३

९३

तदादौ तत्र हि ॥ आहुंच यत्प्रच्छन्ते तस्या तस्य विनिर्दिशोत्यादिव क्वाप्ति प्रकृतमुपलभ्य संरुते ॥
तस्मात्समाधियुक्तेन मंत्रेण नवारिणा गुह्यः संस्मरेत्यवक्तव्यो ब्रूहि सत्यं तद्गुह्यकम् को
भवात्किं निमित्तं च गृहीतो मानुषस्तथा कावते क्रियते पूजा ब्रूहि सत्यं किमिच्छसि एवंत
ब्रूहि मे नित्यं रुद्रस्य वचनं स्मरेत् पठेन्नोत्तरितं कृत्वा यामदस्ते प्रसारयेत् ॥
एवंत क्रियते रक्षा सजाता स्वता भवेत् अन्यथा तस्य चाताय वेदितव्या तयोगिना ॥
एवमिति प्रोक्तं पराशक्त्या दिव्यामिस्वरूपतः सर्वरक्षा जीवरक्षा देहरक्षेति विषयतः बलिकर्म म
न्त्रं त्रयोभादीति कर्तव्यं प्रयोगतश्च मुष्टजातायारक्षा क्रियते सा सकृन्ता स्यात् किंच ॥ तत्र ॥
तानेतान् ॥ सम्यक्प्रवक्ष्यामि व्याख्यास्यामि तत्र ॥ तदा श्रयत्वात् सर्वस्य श्रवण्युक्तिमाह ॥

रक्षावरु प्रकारावकर्तव्या मन्त्राय दर्शनात् ॥ आथारक्षा प्रथमा बीजरक्षा द्वितीयका तृतीया गर्भ
रक्षा तृतीया काले च तर्षिका पंचमेकस्मृतिकारक्षा स्नाता षष्ठी भवेदिह बालानां समीपे प्रोक्ता ॥
पुरुषाणां तथा षष्ठी ॥ भेदास्तु संप्रवक्ष्यामि आथागदिगताग्निषे ॥ माता पित्रोः परारक्षा कार्या
तत्र विचिन्तकेः दोषैः सदृष्टः पुरुषः सम्भवेन्न स्य हिंसकाः हिंसन्ति रक्षणीयो सोऽसंभवा र्थं प्रये ॥
ततः ॥

दोषाः प्राक्तनाः कृशालोऽथारागद्वेषाविनयादयः तैः सृष्टदष्टः सृष्टप्रायः सर्वः पुरुषः अत
शास्यसर्वोक्ता हिंसकाः संभवन्ति हिंसन्ति चेन्न तदासौ पुरुषो रक्षः संभवार्थं संततिप्रसवार्थं
किंचिद्दोषदृष्टितत्वादेव ॥ यदास्त्रीमुद्रिताभूतैस्तदागर्भो न संभवेत् एवं च प्रथमं रक्षा

एवं चेत्यतश्चेत्यर्थः आचारः पितरोत्तमाश्रयत्वादाधाररक्षा । वी (ताथाराव्याप्रकीर्तिता।
नरक्षामाह ॥ द्वाविनिरेतोरक्ते श्रार्तवेवीजरक्षावन्वनीयेत्यर्थः । किंच ॥

रेतोरक्तमयः कायः सर्वेषां प्राणिनां यतः तदा संरक्षितो होतृकर्तव्यो मंत्रवादिभिः ॥
रत्तिकामाग्रहाये च कामाचा राह्यनेकशः पितृन्तिरेतोरक्तं च नष्टे स्मिन् संभवः कृतः
अस्मिन्तिरेतोरक्तात्मनि वीजरसंभवो गर्भा (तस्मात्तकारणादस्मिन् रक्षिते संभवो भवेत् ।

धानम् तृतीयामाह ॥ संभूत इत्यर्थोऽर्भे च तृथीमाह ॥ संभूते गर्भगेहेतुसंरक्ष्ये गर्भपा
तनम् । प्रसूतिकाले नारीणां रक्षागतिविशारदोः कार्यारक्षाप्रयत्नेन न हि संतीर

रक्षायागतिः प्रवोक्ता व्याप्तिस्तत्र विशारदैर्निमलथीभिः मंत्रार्चा (हिंसकाः ॥
यं शौषधयुक्त्यात्मना प्रकृष्टेन यत्नेन रक्षाकार्या एवं च ॥

ने-
घो-टी-

११५

४४

१५

इहेतिप्रसवकाले । प्रसूतायारक्षांपंचमीमाह ॥ तावत् ॥ कार्यमितिस्तिकाग्रहमित्यर्थः
षष्ठीमाह ॥ यद्येतिजातवालादन्योपिवालादिदस्तत्रस्नानगृहस्थितोर्यातमपिभूतादिंसंति
तस्माद्रक्षेत सममीमाह ॥ स्नातायेस्थितावालास्तरक्षाः धात्रीकस्माद्रक्षेत्याह ॥ किंच ॥

यावनमूर्तिकाशुदा ॥ तद्गृहस्थतवालकम् स्तिकाग्रहदोषाद्यावायनेरक्षयावि
ना तस्मात्तरक्षितं कार्यं वात्यास्त्रायैर्विचक्षणैः ॥ स्तिकास्नानकालेतवालावाय
श्रुतस्थितः हिंसंतिबलिनोभूतास्तस्मात्स्नानेतरक्षयेत् ॥ स्नातातदुत्तरकालेवाला
रक्षास्मधान्तकाः ॥ धात्रीतकरांतस्यस्त्रीरंसर्वाधिषोषणम् तस्मात्सारक्षितव्या
दौधात्रीवालस्तदर्थतः ॥ सर्वकालेतमंरक्षोमंशौषधिप्रयोगतः धारणाध्यानमुद्रा
भिर्यन्त्रैर्धूपैरतन्द्रितम् तिलाज्यादिकृतैर्होमैः कलशेविविधैः शुभैः शिरसि
भिषेकैस्तरक्षणीयस्तुसर्वदा प्रतिबुद्धंतसमंचरुदन्तंचप्रसादितम् भुजानंशयन
स्यततिष्ठन्तंकीडमानकम् प्रभातेचावरात्रेचसायंमध्याह्नगोचरं संस्थाकालेषु
वालोयः संरक्षार्हः कल्याणमूर्तिः समर्वदा सर्वेषुरक्षेत्यत्नातवालकम् ॥
श्रुतन्द्रितंकृत्वारक्षणीयोनतुर्जातः ॥ किंच ॥

कीदृमानमिति — न संन्यासकिमिति यत्नो रक्षोदित्वाह ॥ तथा ॥ एतदेवोपपादयति ॥

देवासुराणां भूतानां मातृणां भगिनीषु च ग्रहदृष्टिणा चानां संन्यासकाले तसंगमः
तस्मात्संन्याससर्वा सुरक्षितव्यश्च बालकः ॥ गच्छन्निष्ठस्वपंजाग्रत्सर्वकाले तस्य ते
गच्छंतं दर्शनादेविजिघांसंतीह हिंसकाः रक्षाहीनं ततिष्ठन्तं मुद्रयन्ति मभीषणाः
संयच्छन्नेन स्वमतत्रासयन्ति समंततः जाग्रतः केवलं रात्रौ भीषयन्ति ग्रहायमाः त
स्मात्सर्वप्रयत्नेन सर्वदा रक्ष्यते शिशुः जीवन्नन्यैरुपायैस्तु मंत्रवादे र्थिना प्रिये ॥ विशेष
षाद्राजतनयोरक्षितव्यो हि देवशिकैः भाग्यभुकस्तु प्रशस्तश्च सर्वलक्षणलक्षितः ॥
दृष्ट्वा यत्नेन दृष्ट्वा च जिघांसंति शिशुं शुभम् तस्मात्सर्वप्रयत्ने कारेण धारणाभिर्निरंत
रं प्राकारास्त्रेण वा देवि मंत्रैर्वा विविधैः शुभैः लिखितैर्यत्र योगैर्वा ह्यजितैः सप्रयत्नतः
वेष्टितैः कंठसंलग्नैः स्तनके वासितादिकैः धूपैर्विविधद्रूपैश्च धारितैर्मणिभिस्तथा
रक्षोघ्ने स्तिलकैर्वा पिनीराजनपुरःसरैः रक्षणीयः सदा बाले राजपुत्रो विशेषतः ॥

किंच ॥ भाग्यानि भुंक्ते फलदारेण तंचयतः ॥ धारणाग्रथो महासितसरजो सन्निविष्टे ॥ ॥

ने-
घो-टी-

१२६

९५

इविस्वस्ववत्सथयाव्रजहारपरागादिदृषाः यंत्रयोगानां एजितैरित्यादिविशेषणात्रयंक
एतल्लेखैरितिकाकासिवत नीराजनं एवोक्तं पुरुषरत्नामष्टमीमाह ॥ अस्त्राणि नाराचतो
मरादीनियंत्राश्चेति चकार मणायः अस्ममंत्रनाथस्य विशेषमाह ॥

राजानस्तमानत्याद्यराजपत्यस्तथाप्रिये अनेनैव विधानेन रक्षितव्याः सुनिश्चितैः
यस्मात्तद्वाग्रदाभूतामातरोऽष्टदिं सकाः देवेषु साध्यावलिनोऽर्जयाऽरतिरुमाः
जिह्वां संतिप्रयत्नेन नित्यकालमतेन्द्रितः तेषां प्रशमनार्थाय प्राणिनामनुकम्यया मं
त्रास्तेषां यथयंत्राश्च मद्रावलपराक्रमाः अनुग्रहार्थं मर्त्यानां मया सर्ववतारिताः ॥
तेषां मेव हि सर्वेषां मंत्राणां भूरितेजसाम् बलमोजस्तथा ज्ञाने स्मृतिर्मेधावपुः प्रियः

तेषां मिति ग्रहाद्युपशमहेतूनां व्या
मिः स्मृतिरविचला प्रतिपत्तिरूपा च प्रज्ञा मंत्राणां मारश्च एवोक्तनीत्या प्रभुप्रभविसुस्मृत्युजि
त्स्वरूपमेव तथावपुर्वाचकविशेषात्तत्स्वरूपं प्रियो भोगमोक्षवितरणरुचः जीवने वाच्य
रूपं चैतन्मेतदेव सर्व ॥ ॥ ० ॥

यत्तद्गृहीतानांचलत्वां तदावैश्रवाणं श्रीं यष्टुमोक्षमवाप्नुयात् ॥ श्रोतलपवदर्शितम्
यत्तेषां तद्गृहीतस्य अट्टहासादिदर्शनमिति तथा ॥ किंच ॥ अतिरुद्राभवेदृष्टिरकस्मा
च्चैव कृष्यति भोजनंचैव भुंजानो देवं पूजयते सदा मयमांसप्रियश्चैव रुधिरं ग्रमतैव
रू यत्तद्गृह्णतस्मिन् पतद्भवतिलत्तामिति ॥ अष्टयोन्यो यदा देवो विरुद्राय दिक्
अष्टयोन्यः पेशाचाद्यष्टविकल्पदेवयो अचित् तदा तभैरव्यागंकृत्वा श्रेयः समाप्नुयात्
निभेदादेव्य इति ॥ तत्तत्तृपास्तयोगिन्यो ज्ञानव्यश्च वरानने शिवेच्छानविधायिन्यो म
नोवेगामहाबलाः विचरन्ति समस्ताश्च ब्रह्मविस्मिन् भूमिषु अपराः कुलसंभूता यो
निजाः कुलजाः प्रिये पीडजाः क्षेत्रजाश्चैव शरीरेत्यविशेषत इति पीडजा योगिन्यो
ज्ञेया क्षेत्रजा देवता सरता यो निजा नृपिणी प्रोक्ता तामाभेदात्पनेकयेति । तथा ब्रा
ह्मणाक्षत्रविंछद्रकुलजाश्चैव नायिकाः सप्तविंशतिभिर्वर्षैर्द्रव्यं जानन्नितत्तदम्
कुलेभ्यस्त्रसमुद्भूताः शाकिन्योरुद्रमातर इति तथा शाकिन्योरुद्रशाकिन्यच्छा
न्याः शावरिकाः शिवाः योगिन्यश्चापरास्तासां यद्यासमविलंजगत ॥

ने.
घो. टी.

(१-३)

९६६

१६

छलेनाकृष्यपिवतिस्तद्राशानिपयः सदा रूपपरिवर्तनार्थं लब्धापातयति पशून् शा
किनीसातविज्ञेयारौद्रस्यानरता सदा परचित्तगतिज्ञाचरूपस्य परिवर्तने करोत्यमृत
लब्धावज्ञेयासारुद्राकिनी शोभ्याचैवं विधाज्ञेयागुमाचारावनेरता नवातयत्रसोसर्वा
छिद्रेणास्वादयेदसक शावर्यस्तपराज्ञेयामंत्रतद्गतचेतसः पंचामृतं समस्तं हिमान
ष्वचदरेतिताः पर्यटंति क्षणात्स्थीरूपे कुरुर्वत्यनेकथा ॥ (ष्वचदरेतिताः) ॥
अपरायोगसामर्थ्यात्रिकालपरिवेदिकाः तष्टाष्टगुसम्पन्नाः परानुपदवेदिकाः शि
वास्तताः समाख्यातामंत्रध्यानपरायणाः इत्यादिग्रंथेन श्रीतंत्रमहावेनानाविधानि च
पिताः भेरव इति तस्य सर्वशक्तिचक्रेश्वरत्वात् । अत्र च भेरवीयेयागे ॥ अंतर्वलिः प्र
दातव्यः सर्वेषां भूविचस्मरः तथावाह्यवलिः क्षेत्रदातव्यः श्रेयश्छता आराय
कंवलिश्चागोमहिषायेस्तथाजकैः ॥ अंतर्वलिर्नैवेद्यम वहिः क्षेत्रपालवलिः
आरायभूतवलिः महिषच्छागवर्करायैः किंचात्रमाघौदनमत्स्यादिद्रव्यैः ॥
विविधैस्तु वलिं कुर्यात् ॥ तं च ॥ सर्वव्यस्तप्रदापयेत् ॥ देवतायोगिनीभूता
दिभ्यः सचाये ॥

पदीतीरेषमशानेवाह्यटव्यामाहमाहले प्रातर्मथ्याह्नकालेचमायंचैवार्थरात्रतः व
लिस्तेभ्यः प्रदातव्यस्तेनहमाभवंतिते उदकं ह्यनमिभ्रंचभूरितेभ्यः प्रदापयेत् तेन
हमास्तते सर्वसर्वश्रेयःफलप्रदाः भवंत्यवितथंभद्रेमाहवत्यालयंतिच॥ स्मृति
मोजोनयंवृद्धिं वपुषा युदशः सखं नष्टं बलेन सर्वभ्यो दद्यान्नेन बलिः स्मृतः ॥ एवं
त्युजिता सर्वकर्तव्यं सर्वसिद्धिदम् ॥ स्कन्दग्रहग्रहीतानां बालानां पीडितात्मनाम् व
तिग्रहास्तथानार्यो ह्यभिभूताः क्वचिद्यदा कार्तिकेयस्तथायान्यः पूर्वोक्तविधिना ध्रुवं
सदाच ॥ बलिं निवर्त्ति ॥ एतश्च बलिदानान्तं कर्म ॥ किंच ॥ बालग्रहलक्षणं तदा करम
तेनित्यं बालानां च प्रसंगतः कोमारो नृत्यते चैव पोसना कीडते सदेति तत्रैवोक्तम् पूर्वोक्त
विधिरिदमंत्रेणार्च्यो होमादि एवं कृते हि ॥ क्षिप्रं तांश्च प्रमंचन्ति स्कन्दाद्याये शिशुग्रहाः
चकाशताम्रपि नारीरतिग्रहाः एवं विशेषत उक्ता सामान्येनाप्याह ॥ यस्मिं कृत्वा यदंशेन मु
द्रितः कीलितः क्वचित् तत्कलेनैव चेष्टेन सर्वदोषैः प्रमुच्यते ॥
यद्यदेवतांशकोद्भूतेन योगिनीभूतग्रहादिना मुद्रितो योग्यस्मान् कलः कीलितो वा ग्रामाया

ने.
यो.टी.

१०४

४७

धिष्टायस्यापितस्तस्यतदेवतायागादेवश्रेयः ततदेववाचंशकोद्भूतग्रहग्रहीतानांचल
क्षणक्रियाकालगुणोत्तरेचदर्शितं नक्रुष्यतेनरुष्येच्चभोजनंनभिकंक्षति नवाचालयते
किंचिनिद्रानास्योपजायते नचमृत्रपुरीषच नाशुचिस्तस्यजायते पद्मपत्रनिभाकारंमुखं
तस्यापजायते देवग्रहग्रहीतस्यपतद्भवतिलक्षणां गायतेनृत्यतेकृष्टोमुखवाचंकरोति
च गन्धमाल्यरतो नित्यंसीरभोजनपवच सततंप्रियशीलश्चश्रुतिर्नैवयच्छति गन्धर्वेण
ग्रहीतस्यपतद्भवतिलक्षणं गन्धपुष्परतो नित्यंसीरभोजनपवच रक्तनेत्रोरुथेदृष्टिर्नदीनां
नाभिषेचते जलंवासावगादेतपर्वतेरमतेसदा जिह्वांलालयतेचैवदशानांश्चनिपीडयेत् +
नागग्रहग्रहीतस्यपतद्भवतिलक्षणां ग्रहंविस्मरहं ब्रह्मारुद्रोदमितिभाषते ग्रहंस्क
न्दाविशाखश्चनान्तिमत्सदृशोभुवि कदाचिद्भोजनंभुंक्तेनैवभुंक्तेकदाचन अपमन्यते।
देवांश्चब्रह्मणानुग्रहेस्थितः कृतशौचोभवेनित्यमशौचंनैवनिष्ठति अपशब्दंचगृह-
ज्ञातिपठतित्यपिसमंदिनैः गायतेसामेवदं च।
आपमन्यते अमरेणग्रहीतस्यपतद्भवतिलक्षणां तपःस्वा
ध्यायसंयुक्तोब्राह्मणः

दग्देदं चाप्युदाहरेत् वेदार्थेषु च सर्वेषु श्रुतिं नित्यमुदाहरेत् वैद्यं चैव तज्ज्ञानातिदसनेव च
धावति ब्रह्मरक्षो गृहीतस्य पतद्भवति लक्षणम् इत्येवं लक्षणतो देवादियद्गृहीतानि श्रि
त्येह मंत्रेण देवराजगन्धर्वराजादिपूजाकर्तव्या यत एवम् ॥ तदित्यम् ॥ एतश्च परादेतप्र
थानमेवात ॥ अतश्च, रहस्यत्वेदेतमाह ॥ अयमित्यर्थात् चोत्तरार्थयत एवमतः ॥
सर्वैरेव समग्यादिभिः ॥ आचार्यस्तु ॥ तदर्थं नमया सर्वं रहस्यं प्रकटीकृतम् । सर्वतं
पुसामात्मो मृत्युजित्प्रकटीकृतः सर्वेषां हृदयंगुह्यमप्रकाशं महाद्भुतम् उक्तनीत्ये
वास्य हृदयाधिपत्वम् । न केनचिदहं एष्टुः ॥ अतश्च ॥ नाख्यातं कस्यचित्मया । रहस्यं ।
सम्प्रदायश्च सर्वश्रेष्ठः सत्त्वावहः ॥ साधकास्तु प्रसन्ना ये भक्ता अपाराधयन्ति च स
र्वदुःखविमुक्तास्ते सत्यमेवावर्तन्ते वचः । अनेनैवात्मनः कार्यं सर्वदुःखनिवारणम् ।
भक्तानां समतानां च सदा राणां च कारयेत् सशिष्याणां च भक्तानां नान्यथा तत्प्रयोज
येत् ।
लौकिकं स्नेहलोभाद्भुतज्यभक्तानामेवं विधिं कुर्यात् पत्रकादिभिर्थाभक्तः सदा
रादिविषये आचार्यं कारयेत् अनेनैवेत्येवकारः सत्त्वपुन्येषु मन्त्रेषु मन्त्रेण रस्यमादात्म्यं
वक्तिकिंचायं विधिः ॥ सर्वाश्च मगुरुत्वाश्च भूपतीनां च सर्वदा तत्सत्तानां च पत्नीनां

ने-
घो-ही-

१५
९८

कर्तव्योदितमिच्छता ॥ ॥ सर्वाश्रमगुरुतं यथाशास्त्रं प्रजापालकता उभंच महामंत्रयोग
म ॥ नित्येनेमिति कैकांशे शान्त्यर्थं कारयेत्सदा । किंच । मुखे प्रक्षालिते नित्यं निलकः
स्ये तभस्मना समाभिमंत्रितः कार्यो मातृदोषनिवृत्तये । किंच । समालंबनपुष्पं वा ।
तां वृत्तं वा भिमंत्रितम् दीयते यस्य तस्यैव न हिंसन्ती हिंसकाः ॥
नेव हिंसन्तीत्यर्थः किंच ॥ भोजनं चाभिमंत्रितमंत्रेणानेन मात्रवित उभयोपाश्रयोर्मध्ये भुं
जानो मृतमश्नुते सर्वव्याधिविनिर्मुक्तस्तिष्ठते नृपतेः क्षितौ ॥
एवमिति स्ववत्सरा मृतचिह्नं
मस्फुरतात्मनानेन मंत्रेण प्रोक्तदृशा सांपुटीकारयुक्ता ध्यातो भिमंत्रितश्चन्द्रदयमथास्थितः
भोजनं भुंजानो मृतमश्नुते मृतत्वमेति नृपतिरित्युपलक्षणम् तस्य च ॥
पुगजाद्यमदितस्य च अस्त्रकीडासु सर्वासरत्तार्थं कलशं यजेत अथ कीडनकाले
कीडाकाले वा दकोल्पादिकीडावसरेषु कीडांश्च निर्विघ्नं कीडासंपत्तौ गजासु (हिंसकादिषु ॥
सहितस्य च कारादमात्राणां पुक्तस्य विनयार्थं संग्रामाद्यवसरेषु सर्वासु शस्त्रकीडासरत्तार्थं शस्त्र
क्षतादिदोषशान्तये हिंसकादि विषये रत्तार्थं अनेन मंत्रेण कलशं यजेत ॥

तस्माद्द्रष्टाप्रकर्तव्या॥ यस्माद्दृष्टाश्च वदवो जिघांसन्ति तदपादिकम्॥ उक्तकलशा - रू
पासर्वप्रजानुकूलनृपतिरक्षणेनेवं रक्षा ॥ सर्वश्रीपस्करीशुभा ॥ भवेत् एवं क्रीडायवप
रेषु शिरोरक्षितस्य ॥ तत्रार्चिते कलशे ॥ इत्यंभवावत्यर्चिते ॥ ततः सप्तस्य नृपते रक्षा
र्थं कलशं यजेत् शौण्डीचौषथिसंयुक्तं चन्दनागुरुलेपितम् । क्षीरेणावांभसा पूंणी ॥ यजे
न्नृपतिं परम् सर्वस्य तोषचारेणा पुष्पधूपार्चपायसैः ॥ अग्रे स्थिता मरानिद्रा जरा
आरब्धा देवदेवेन श्राज्जोदत्ते तं मोहकारिणी मुखा र्थं नृपते राज्ञो जीर्णार्थं भोजनादिके ।
तिभावयेत् ॥ देवेनाज्जोदत्ता नृपते राज्ञो वग्रे स्थिता निद्रा मुखा र्थं भोजनादि जीर्णार्थं चार
व्याप्रवर्तितेति भावयेत् एवं कृते नृपतिः ॥ किंच ॥ किंच दिग्गतेषु ॥
ततो रात्रि समग्रां ततिष्ठेत्तं निद्रया सह ॥ यत्नरक्षः पिशाचाद्यैर्मस्वमेर्मान्द्रसंभवेः भ
यैस्तत्रासङ्गैरेकमुक्तिस्तिष्ठेद्यथासाधम् ॥ लोकपालेषु चास्तेषु रक्षा र्थं नृपसनि
धुपैरीशोऽपूजिते सति कर्तव्यम् अतश्च (यो पूजनं चार्चपुष्पाद्यैः कलशे पूजिते मतिः ॥

ने.
घो.टी.

कस्यचिच्छक्तिपातपृतस्यन्यपतेः॥ कलशाद्यर्चाम् असौच॥ भुक्तिमुक्त्वादि नचैतदसं
भाष्यंयतः॥ ततनैमित्तिकदेवताकारकममृतेशमित्याह॥

शिकोत्तमः॥ पूर्वोक्तंसमवामोति॥ प्रादेतिभगवोच्छिवः॥ यस्मैवंमतंऊर्याज्ञानवान्दे
चिंतामणिकल्पत्वादस्येत्युक्तत्वात्॥ यजेतच कामरूपंसदा॥ यस्मात्सर्वकामानवाप्नुयात्॥
निमित्तेष्वित्युक्तिंलेशातःस्फुटयति॥

त्रीषुरक्षार्थमात्मनोराष्टवृद्धये इन्द्ररूपंयजेत्तत्रविजयार्थेन्यपस्यच॥
तत्रेतिनैमित्तिकेइन्द्रदिनेआत्मनोऽन्यपस्यविजयार्थमिति संगतिः किंच॥ तथासतिदि॥

गोब्राह्मणेषुरक्षार्थमात्मनःसजनेषुच महानवम्योपूज्येतभूरियागेनवेशमनि॥ पू
किंच अस्त्रयागःप्रकर्तव्यःप्रयत्नात्सिद्धि (पूर्वोक्तंसमवामोति आयुरारोग्यसंपदम्॥
हेतवे॥ महानवम्यामेव एवंदियष्टा॥ अस्त्रसिद्धिमवामोति॥ दिव्यान्प्राणिमंत्रप्रकारभा
वात्संपादयतिराजादिश्चविजयमोप्नोतीत्याह॥ प्रयोक्ताफलमश्नुते॥ पूर्वोक्तयाजयिता किंच॥

यदास्तुवशाच्चातः कालेन कलितोऽपः अविष्टचिक्रितात्मा वैदेशावातस्वतादयः
ब्राह्मणादिषु सर्वेषु नाशे जनपदस्य च शास्त्रादिषु च सम्येषु फलमूलोदकेषु च बुद्धिं
लब्धाधिकार्येषु उत्पातेषु मदत्सव उदानी राजनं कार्यं राज्ञे राष्ट्रविद्वद्वये ॥

सतादय इत्यादिशाब्दाद्वाज्ञः उत्पातान्तेषु मत्स्यदा ब्राह्मणादिषु नाशस्तदानीरेणाभिषेक
कलशावारिणाञ्जनं सर्वदोषाणां निवारणार्थं क्षेपः निःशेषेण राजनं दीप्तिमत्तोत्पाशनं
कार्यं तद्वक्तुमुपक्रमते ॥ कथमित्याह ॥ निर्जने इति गुप्तस्थाने अथ चाचार्यः ॥

पूर्ववचनं कृत्वा कलयेनाभिषेचयेत् ॥ निःशंको निर्जने राज्ञे शुभस्ते च तथोपाशके
जयपुण्यादृशाद्यैश्च वेदमंगलनिःस्वनैः अभिविचेत राजानम् ॥ सिद्ध्यर्थं न रुयाद्गुरु
न नीराजनविधानेन नामां कंसं कृतं प्रिये वक्रो संक्रुद्धमनसा अज्ञोऽप्रोक्षयेद्गुरुं
तत्पर्यं भूतसंगम्य मंत्री रक्षार्थं मुद्यतः ॥

नीराजनसमाप्तमायदीप्सुत्पादनं मूलमंत्रप्र
योगपूर्वकममुकस्य नीराजनमस्तत्त्वादेत्यत्र प्रयोगः भूतानि संव्रज्येति समापः संवोमाह
योगिन्यादिगणः एवं वस्यन्तं कर्म वदितुं ॥ शाक्तनोक्तं शागत्यावाविज्ञाय शाक्तनेदि
ते

ने.
द्यो.क्षी.

१०३
१००

यत्तेन्द्रशिववारुणयानिर्यातः सर्वसिद्धिदः ॥ ज्योतिर्गणेशस्त्यास्येष्पुभांशकज्ञानादाशक्त
नमंगल्यमवसरंज्ञात्वायत्तेन्द्रशिवपिहितोत्तरपूर्वशानपश्चिमदिग्भ्योन्यतमयादिशाविज-
याभिमुखेनराज्ञामहनिर्यातग्राचार्यः सर्वसिद्धिदोभवतिनीराजनानन्तरंराज्ञः भूरिदोमे
नेतिस-र्थतृतीयायदर्थंचैवमिज्यते ॥ तद्वति ॥ यदा ॥ किंचैतत्सर्वम् ॥

अथ पूर्वोक्तविधिनादेहेयागंतकारयेत् यावत्समाक्रिकंदेविभूरिदोमेनसिद्धिदे
पतिः सखी ॥ तदानीराजनैख्यातंसर्वश्रेयस्करंपरम् ॥ सचभोमान्तरितसिद्धीश्वराभ्याम्
नास्त्यत्रमंशयः ॥ गोषुमध्येनप्रेयस्मात्सदावर्धेतगोऊलान् ॥ पूर्वोक्तानाशयेन्दोषान्देवि
अभिमंत्र्यैवमंत्रवित्त योजयेद्दोषरत्नार्थंशृंगार्थंसर्वदोषजित् ॥ सिंहंरंगैरिकंवापि
र्थंपूर्वोक्तविधिनायजेत् ॥ अभिमंत्र्यैवकलशंमूर्धितेषांप्रपातयेत् सिद्धार्थमंत्र
मस्तकगोटकार्येथमूर्धनि ॥ सर्वदोषविनिमुक्तानांश्वेवतत्तयेत् सिद्धार्थमंत्र
तत्रच ॥ किंच ॥ तत्रच ॥ एवमेवच ॥ सिद्धार्थमंत्रितः ॥ उपशुषेवंरत्नांसर्वेषुकारयेत् ॥ किंच ॥

नृपतेः संवन्धिषु सर्वप्राणिषु रक्षांर्थं योक्तव्यो नृपतेः सदा ॥ सर्वप्राणिष्विति संबन्धः प

वंदि ॥ किंच ॥ महाशान्तिर्भवते षोडशभिस्तनयप्रतिज्ञाणात् ॥ महाभयेषु सर्वेषु भूकं
पोल्कानि पातने अतिवृष्टावनाद्यष्टौ मृषिकादिभयेषु च अकाले तपनपुष्पादौ देवैर्न
ष्टैश्च खण्डितैः ज्वरलूतादिदोषैश्च अपमृत्युभिरेव च इः तैर्नानाविधैश्चैव आघातं म
ण्डलं यदि कर्मदोषाश्च ये केचिद्गुरुदोषास्तथागताः तिरोभावस्तथैतन्मंत्रच्छिद्रं
तथागतं नागादिविषदोषाश्च कौटविस्फोटकादयः वातपित्तविकाराश्चैषां दोषा
श्च कौसर्वतः अर्वासिचक्षुरोगाश्च तथा वीसर्पकादयः व्याधेतराणि दोषाश्च ततः
जायाः सहस्रशः अभ्येनरा व्याधयश्च शोकाद्याश्चित्तनाशकाः अभिशप्ताश्च देवाः
द्यैः ब्राह्मणाद्या यदा जनाः तदा तद्वर्षवयागः कर्तव्यः शान्तिहेतवे ॥

नैष्टैरित्यग्निदाहादितः खण्डितैः आघातं मण्डलं च दीति संबन्धः कर्मदोषाश्च सकर्मजानि इः
खानितिरोभावो देवगुर्वपरायात्मजं किंस्त्रिषम मंत्रच्छिद्रमविदिताचारेण मंत्राराधनजो दो
षः यथोक्तं मन्यत्र नात्यच्छिद्रं प्रपश्यामि मंत्रिणो मंत्रसाधने यन्तादयथा लिंगः केवलविच

ने.
घो.टी.

१०८

१०९

लप्यमावितिनागाः सर्पाः कीटैरान्तरेः किमिभिर्जनितविस्फोटाः कीटविस्फोटाः क्षतः।
जात्राणां तथाः आभ्यंतरे अंतगदुप्रायाः किंचास्यमंत्रराजस्य ॥ आचार्येणापवेकतेराज्ञाभ्यतः।
प्रत्यहं हवनं कार्यं राज्ञां राष्ट्रविद्वदये ॥ सखेन भुज्यते राज्ञं नात्र कार्या विचारणा ॥ स
कृत्यजनमात्रेणानशयंते हिंसाकादयः नष्टादशदिशो यांति सिंहस्य वरगादयः ॥
किंचैतन्मात्राचीदेः ॥ किंच ॥ सतताभ्यासयोगेन दारिद्र्यं नश्यते कृत्वा ॥ यस्मिन्देशे
चकाले च निवसेन्मंत्रवित्सदा इत्येवाव्याथयश्चैव त्वावीदास्तस्य वाग्रहाः शाकिन्यो
विविधा यक्षाः पिशाचा राक्षसास्तथा बालग्रहाश्च विस्फोटाद्यंतरेणावराचये सर्वा
णि विषजातानि दुर्भिक्षं ग्रहपीडनं सर्वं न प्रभवत्येतन्मंत्रवित्समिथानतः ॥
त्वावीदाः परप्रयुक्ता यंत्राः व्यन्तराचनाः अतरेष्टयश्चाचार्यः ॥ सहि ॥

संपूज्यः सर्वजंतूनां भूपतीनां च सर्वदा ॥ दानपूजनसम्मानैरसमैः पूज्यते यदि
तेन पूजितमात्रेण सर्वमंत्राश्च पूजिताः भवंति सुखदास्तत्र तन्मुखोऽस्मास्तपूजये
त ॥ तत्रैतियत्राचार्यवर्यः पूज्यते यतश्च ॥

सर्वत्रच्छेदकर्तारोग्रहादिंसंति सायकं तस्माद्गुहाणां दातव्यं सदैवोदकमोदनम् ॥
उदकमोदनं चेत्पर्यः एवं हि ॥ यतश्च विषयमाग्रहाः ॥ अथ रक्षा सततं निर्णयाय ॥ स्वयं
विषयान्प्रकारविषयान्प्रश्नात्स्फुटयति ॥ इष्टाग्रहादित्यन्ति तत्मानप्रभवन्ति हि ॥ तदा
रक्षातकर्तव्या देशिकेन महात्मना ॥ देव्युवाच रक्षातकायिता देवप्राणिनामनुकंपया
कीदृशाप्रोच्यते सातकस्य वा क्रियते कथं व्यापकः पुरुषः प्रोक्तोऽयं मूर्तः सर्वदेहिनाम्
देहीवास्याभ्यन्तरस्यासौ निर्गुणोऽस्य शरीरवत्
यो देही पुरुषः स यस्मादमूर्तो वास्यान्तर
स्याव्यापकः सत्त्वादिगुणवर्जितो ब्रह्मतेः शरीरः ततः ॥ कथं तं क्रियते तस्य रक्षा कस्मा
श्चरत्यते ॥
नित्यव्यापकचिदेकमूर्तिनिष्कलस्यास्य हिंसा रक्षा विषयत्वा
योगात् अथ नात्मारह्यते नापि तदेहस्त्वप्यार ॥ शरीरसकलं वा शरीरद्वितयं कथं च
ततः पृथिव्यादिमहाभूते निर्दिष्टं चोदितं किल ॥
सकलत्वाद्वत्तार्हमपि पृथि
व्यादिभूतं जन्तेनावश्यं भावि विनाशेनेतद्रक्षितं शक्यमित्यर्थः न च तृतीयः कश्चिद्रह्योऽस्ति

ने.
घो.टी.

(१०५)

१०२

102

कथं कृतः केन वा मोरक्ष्यते इत्यादि श्रुतामित्याह ॥ कथं केन प्रकारेण कस्माद्भयं हेतोः के
न कारणेनेत्यत्रार्थः ॥ एतदिति रक्षाया विषयप्रकाररूपम् ॥ एतन्निर्णयाय ॥

अन्यस्मृतीयो वा रक्षः कः स देवकथं विभो । कस्माच्च रक्षणीयः स्यात्केन वा वदमूलच
त ॥ एतत्सर्वमशेषेण कारत्वा भगवन्वद ॥ श्रीभगवानुवाच शृणु देवि परं प्रश्नं नष्ट
पृच्छते इति प्रश्नं प्रश्नीयं (शोहं सुरासुरैः गरुडैश्चैस्तथा शिष्यैर्वै रुभिर्मुनिभिर्न च ॥
रक्षास्वरूपमर्हन्केश्चिदपि पृष्टः तदेतत्स्मृतिवत्तन्नेन देवैस्तत्त्वज्ञानं प्राचने यश्च त्वये वै
वं प्रश्नार्थं वस्तु पृष्टः ॥ तत्र रक्षास्वरूपं तावन्निर्णीतमपक्रमते ॥ अतश्च ना मोरक्षादः ॥
तदस्य ते प्रवक्ष्यामि शृणु घ्रायतलोचने ॥ व्यापकः पुरुषः सूक्ष्मो निर्गुणो निष्क्रियो च
अस्यास्ति ततश्च ॥

लः ॥ किं तावत्तथा कार्मो मायीयस्त्रिविधो मलः ॥

तत्संवन्धात्समलिनो ह्यसुतं त्रोप्यशक्तिमान् अविशुद्धो ह्यसौ त-
स्मात्सलत्रयनिरोधतः ॥

यतो मलत्रयनिरोधादसावशुद्धो तपवकालादिमलावृतत्वान्मलिनः ॥

कर्मवशाद्व्यादस्वतंत्रः आणवमलवशादशक्तिमांजातकरत्वशून्यः तत्रचिन्मयस्यास्यक
थेमलयोगइत्यादि॥ निर्मलोवाकथंसक्तोभोगेषु॥ पूर्णचिदानन्दचनस्यविशुद्धस्यकथम
शुद्धभोगाकांक्षास्यादितिमायाशक्त्युल्लासितापूर्णमन्यतात्मकाणवमलभाजपवकिंचि
देस्यादितिरागतत्वात्माभिलाषोचटते अन्यथात्र॥ एतद्विरुध्यते॥ निर्मलस्यभोगामक्तत्वा
त एतत्स्फुटयति॥ शुद्धोभोगीनसिद्येत॥ यतः॥ विकल्पोभोगउच्यते विकल्पःसत्तसंसारः
शुद्धस्यचिदानन्दचनस्यनमुखदुःखप्रतिपत्त्यात्माविकल्पपरमार्थोभोगः संसराणतत्त्वउप
पद्यते तदुक्तमन्यत्रयद्यशुद्धिर्नपुंसोस्तिशक्तिर्भोगस्यकिंकृतेति चतःसंसराणसारोभोगः
शुद्धस्यनयुक्तस्तेन॥ पशोःसंसराणंसदा॥ संसार्यस्यचवदस्यनिर्मलत्वेनयुज्यतेपशुरुक्ता
णवमलेनासीकृतोणःसंसराणंभोगांतरगमनम् संसार्यस्यपारमेश्वरशक्त्याप्रापितसंसा
रभावस्ययतएवमतः॥ आणवोयंमलःसूक्ष्मःकार्यतोस्तुपपद्यते अभिलाषस्तनः
(कार्योभोगादोसप्रवर्तकः॥

रागतत्वात्मनोभिलाषाकार्यकारणरूपापूर्णमन्यरा
त्मासावनमीयते यत्तुभिलाषोमलोत्रद्वितिश्रीस्वच्छन्दग्रंथउक्ते तत्रविशेषसामान्यविष
यालंबनाभिलाषात्मावैराग्यरागतत्वविलक्षणपूर्णमन्यतात्मानिष्कर्माभिलाषआण॥

ने-
यो-दी-

११-

१०३

बोमलोभिप्रेतः भोगादिवित्यादिप्रदणाल्लोख्यादिदृष्टेतात्त्विकोपोक्षेपिपवमाणवनिर्णीयद
येनिर्णीतमाद॥ कार्ययद्भोगकार्ययदेशकालशरीरतः कालादियत्तथियंतेमायाकार्य
भोगः सुखादिसंविक्कार्ययस्यतत्कार्ममलम् तद्देशकालशरीरोभ्यः प्रा विद्वंथाः ॥
येभ्योदेतभ्योभवति कालादित्यन्तेतत्रिंशतताममायाकार्यमायाव्यंमले। एतत्प्रकृतेयो
जयति ॥ आत्मानंवेष्टयेत कोशकारदृष्टांतरशक्तैवाम्याणभूमिकाप्रदणानतयतिरिक्तद्रव्य
कृत्पानादिशक्तिनिरुद्धतम् एतच्चवितत्यश्रीसच्छन्दोद्योतेपंचमपदालोतेस्माभिर्निर्णीतं ॥
एवंमलत्रयोपेतः संसारेसंसरेद - : कोशकारः किमिर्यददात्मानंवेष्टयेदृद्धम् तदे
ष्टनेनशक्तोसौतथात्मापाशपंजरेः ॥ यावनचेश्वरोदेवोत्पन्नगृह्णातिशक्तिमान्ता
स्वशक्तिगृह्णावभासिताणभूमिकः पर (वदलावगृह्णेनगृह्णातिशक्तिमान्ता
मेस्यरोयावननिजशक्तिविकामेनानगृह्णाति आणभूमिम तावत्समायाशक्त्यवगृह्णेनगृ
हितः पशुस्तिष्ठतिश्रवणीश्रवादिमतमाशंकापूर्वपरिहरति सोगतमीमंसकसांख्यादिभि
रिष्यतेततः ॥ अथवेनेश्वरः कश्चित्सतंत्रमविलंनगत ॥ नियमः कारणानांतनभेदत ॥
असत्कार्यवादि
मतेयतः कृताश्रिया

राभिमानेचिदानन्दचनेग्राचार्येचेतितात्पर्यम् । श्रीकृत्वागवेपि येकेचिल्लतसमयायेवा
 मार्गद्विषोनराः प्राप्यमार्गंतमुंचंतियेकेचिदथमानराः अतएवामहाभागेश्वरनेष्टिकथ
 यामितेइतिलस्तसमयादयोनेष्टिदीक्षाउक्ताः अथस्तनिलयप्रतिष्ठायानुग्रहःकार्यइत्या
 ह ॥ प्रतिष्ठाप्यंतद्यादेविदग्धपिण्डप्रमशानके ॥ पूर्वोक्तेद्रव्यसंभारैर्गुरुणाप्राविधान
 दग्धपिण्डेस्सुष्टुदेहस्थाने पूर्वोक्तमितिभेद तः पूर्वोक्तंभीषणंरूपंशक्तिद्वयसमनितम् ।
 रीयंशक्तिद्वयंकृशस्थूलंयहामथ्यस्यभेदवपार्थगाः ॥ चतस्रोष्टावथोदेविपूर्वध्यानाव
 सिद्धायाश्चतस्रःकाल्यादिहृतीभिः महाष्टोपूर्वगाद लोकिताः
 शमाधिकारोक्तध्यानेनावलोकिताः ध्यातास्तयःप्रतिष्ठाप्याः यथेवंप्रतिष्ठाकियतेसो ॥
 पूर्वोक्तफलमाप्नोतिइत्याज्ञापारमेश्वरी ॥ अतिविततकालंभोगलक्ष्मीमासादयतीतिशि
 वं ॥ केननामनरूपेणाचिदात्मापरमेशितः अनग्रहायजगतांस्फुरनेत्रमुपास्महे ॥ इति
 नेत्रयोतेष्टादशायधिकारः १८ ॥ ओंछायाच्छिद्रागिसर्वाणिद्रुष्टिप्रसरादयः यस्मिन्सु
 रतिनश्यंतिनेत्रोद्योतंतमाश्रये ॥ पटलसंगतिर्ब्रह्माच्छिद्रद्रुष्टिपातादिप्रशमोपायदि
 दर्शयिष्या ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कथितंदेवदेवेशप्राणिनोदितकाम्यया ॥

ने.
घो.टी.

(१)

१००

अस्तेषां विधानं सर्वरक्षाकरं परम इदानीं श्रोतमिच्छामि संशयो हृदि स्थितः दृष्टिपातं प्रकुर्वन्ति मनजे मातरः सदा असंख्यास्तता देवोऽप्यप्रमेयबलान्विताः छाया
च्छिद्रेणावाप्यन्ते योगिन्यो बलवन्तराः अन्ये तमलिनस्तीक्ष्णानि सिंशानि भयादृष्टाः
दिसकाः सर्वजंतूनां बालानां विषेणतः न संख्या विद्यते तेषां तत्रोपायं वदस्व मे ॥
श्रोतमिच्छामीति दृष्टिपातादिप्रशमोपायं प्रमेन विषयीकृतं दृष्टिपातनिघोसयानि वीक्षणं
मातरो भूचर्यायाः छाया रजस्तलास्तकपापिष्ठादिभिर्दीयमाना प्रशस्तं स्पृजेतोः भूतादिस्वीकृ
तिहेतुं छिद्रमणोरुदनादि अन्यंतमलिनास्तामसाः तीक्ष्णाः क्रोधप्रकृतयः निस्त्रिंशानि दृष्टा
दृष्टाः प्रारब्धकर्मणोऽनुनिवाराः ग्रहाद्यादिसका इति तेषामिति वैकशेषः एतदेव च्छायादि
मतवप्रकाशनाशयेनाप्याह ॥ अथेत निर्णेतं ॥ चकारादृष्टिपाताद्यैः तत्र ॥
च्छायादृष्टिपातच्छले तथा प्रकुर्वन्ति सदा देवच्छायासाकतिथास्तता दृष्टि
पातभयं किं वा कथं वापि निवर्तते एतत्सर्वं समासेन प्रसादाद्दृष्टुं लघुत श्रीभगवानुवा
च ॥ श्रूयतां संप्रवक्ष्यामि छायायाश्चैव निर्णयं ॥ अप्रमेयास्तनेताश्च मातरो बलवन्तराः
भूताश्च विविधाकारास्तनेताश्च महाबलाः ॥

यत्तरत्तपिशाचाश्च ये चाप्येहिंसकादृक्ताः न संख्याविद्यते तेषां ॥
अप्रमेयाग्रनंता इति जातिव्यक्तिभेदादुक्तिद्वयं अत्येतिग्रहाद्याः एते हि ॥ कोटिभेदेन संस्थिताः
तेन तादृशमुपायं ॥ संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि मुच्यंते येन बालकाः स्त्रियश्च मनुजा वापि नृपप
क्षायादिदोषः किंच ॥ त्वश्च तत्सताः ॥

यथा त्यजंति वलिनो यागव्रतपरायणाः
मंत्रसमूहदेहाश्च अप्रमेयबलान्विताः ॥ स्नात्वा लादीभूतग्रहाद्याः
त्यजन्तीति ग्रहीतां
यागेति पशूपहारयुक्तैरेव भगवद्वर्चनिष्ठाः भूताद्यादि सर्वे ॥

पुरा कल्पे समुत्पन्नानां जन्म सदस्वराः सर्वत्र हिंसकाः क्रूराः सर्वकाले निचांसवः या
गार्थमुद्यताः सर्वे भैरवानुचराः सदा तच्छक्त्यावलिनः सर्वे तते जो बलवृंदिताः महा
पशू महादेवा तोषयंति महाव्रताः महाभैरव रूपं यत्स्वच्छन्दं कृतवानहम देवानां
हिंसकाः क्वचिद्विंसा प्रवृत्ताः अपि निचांसवः (तव यार्थाय देवानां स्थापनाय च ॥
तावन्तैवा सन्नोषाः अन्यदहननाभिलाषिणः शक्तिः कार्यकारणक्षमत्वं बलमोजः महाव्रताः

ने.
घो.टी.

५८

१०५

परमेशयागैकनिष्ठाताः अत्रेतिहासक्रममाह ॥ अनन्तरं ॥ अजेयास्यामइतिवरदानंमां
इन्द्रायास्तयदादेवाः सर्वदैत्यैरुपद्रुताः विद्रावितायदादैत्यैस्तदाहंसंस्ततस्ततैः ब्र
ह्माद्यैर्विविधैस्तोत्रैर्मयातेषांदितायतः महाभैरवरूपंतत्सच्छन्दतत्कृतंततः विद्रा
वरांतदैत्यानां देवानां स्यापनाय च तदर्थं च महाभूता मातरो निर्मिता मया ॥ जित्वा
तं शत्रुसदंभं कृतायास्ते मदंतिकं आगताः प्रार्थयन्ते स्म विनाशभयहेततः भगव
न्देवदेवेशाग्रस्माभिस्तोषितो ह्यसि उष्टेन देवदेवेन यत्कार्यं तत्प्रसादतः भगव
चोक्तं तैस्तदा ते तद्वृता मया अजेयावरदानेन प्रार्थयन्तो महाबलाः ॥ ऊरुदेवेति
यथा सृष्टामया पुरा ॥ ततः प्रभृतितैः सर्वैर्जगत्स्यावरजंगमे एवं भवंति मे सर्वे
यंकमानुषदेवगं ॥ देवान्केचिज्जिवांसंतिभूताः सर्वे महाबलाः आक्रम्य पीडितं सर्वंति
वांसंति समन्ततः तिर्यगेनीश्वविधिजिवांसंति तथा पराः असंख्यातास्तते प्रोक्ता ह्यप्रमे
यवलोक्तदाः ॥ पुनः स्ततो हं देवैश्च प्रजापतिपुरःसरैः ॥ तदा हि मामया सर्वभूताश्च बल
वतयाः मातरो भीमरूपाश्च भयभीता मदंतिकं आस्ता विधापिनः सर्वकिं कुर्याणां पमा
प्रार्थयमानाः संतप्ता मया वृताः ॥ यथा ॥ इत्यवृत्तैः सहिः ॥ अतश्च ॥ एवं स्थिते ॥ यदा ॥ (गताः

अनन्तरम् ॥ अभिसंदिताः युक्तं चैतदित्याह ॥ मया क्रुद्धेन देवेशि मंत्रकोटो ह्यनेक
शः अवतार्य विनाशार्थं मातृणां च प्रदेशेषु च । शिवशक्तिप्रभावेण मननत्राणार्थं मिणः
मया धिष्ठिताः यतः सर्वाधिकारिण्यतो मया मंत्रकोटो ह्यनेकास्त्रा मया सर्वधिकारिकाः
तथा कल्पिताः एवं च वद भगवानुपमापतिः स्वात्मनः परमशिखैकात्म्यं दर्शयति अथ स
त्संकल्पानंतरमेव ॥ यदा ॥ विशारथकृता इत्यर्थः अथ ते ॥ सदाज्ञावशवर्तिनः ॥ तत्रैव त
थैव संस्थिताः केते इत्याह ॥ विद्यावलभया ह्रीताग्रागतास्ते मदंतिकम् ॥ तदा मया ते वि
क्षिप्ताः स्थलेषु च जलेषु च ॥ दिगन्तरेषु मृत्येषु ॥ बलिकामास्तथा चान्ये भोक्ता कामास्त
थापरे रतिकामा दंतकामा वातजाः पितृजाः परे श्लेष्मजाः सनिपातोत्था भूता विविध
भोक्ता कामा सरक्ता यमिला धिणाः दंतकामास्तप्राणां निचोसवः वातेति वा (रूपकाः)
तादिप्रकोपे जायन्ते कामपदेनाभिलाषः परंतेषामस्ति न तमद्गयादृक्लाकुत्रचित्प्रवर्तयित
मुत्सदने ततः ॥ मयोक्तास्ते तव लिनो मर्यादावशवर्तिनः मङ्गलमंत्रमद्राभिधीनैश्च
मनीति शेषः विविधैः सदा ॥

ने-
घो-दी-

२२

१०६

पंचस्रोतोविनिर्भिन्नं शृण्वन्ति हियदाप्रिये तदा सर्वे विद्वन्ति पलायन्ते दिशो दश ॥
एते च सदा ज्ञात एव ॥ निदानानि दर्शयति ॥ निदानैर्वरुभिर्देवि निचो संति नरा न्यशून ॥
इराचारं इरात्मानमशुचिं पुरुषाय मम माता पित्रोरमस्मानात्तथा ध्ययनवर्जनात् अ
तिस्त्रीगमनाश्चैव वतीवताश्च विशेषतः स्वकाले मे शुनान्दोहाद्वात्समभ्रमणात्तथा ॥
गृहं निग्रहा इति भाविना संवन्धः इराचारं व्यक्तसमाचारम् इरात्मानं परद्रोहनिर्तरे अशुचिं
चित्तवित्तशरीरशुद्धिं अथ ध्ययनवर्जनमथ ध्ययने धिक्कृतस्य तस्यागः मोहेनाज्ञानेन जनितं भ
यं छायादिकृतस्त्रासः संभ्रमणमसंभ्रमविषये संभ्रमग्रहात् तथा अधिकारस्यापि ॥
सन्ध्याविवर्जिता ये च संध्या मे शुनमेवकाः भोजनाध्ययने निद्रां संध्यायां ये च ऊर्वते अका
मिनीः कामयन्ती गुरुद्वारांश्च ये प्रिये प्रयंसयन्ति बलिना बलाश्चैवा न्ययोषितः तथान्ये
सत्कारः प्रभुद्रोहकृतो शुभाः अनर्कैः पापचरितैर्ये नराः संयुतास्तथा एतैरन्यैर्निदानै
अकामिनीरनुत्पन्नाभिलाषाः असत्यं ताच्छील्येन वदन्तः (अगृह्णन्ते मानुषान्गृहाः)

अन्यैरिति ब्रह्महननादिभिः अन्यैरिति मित्रद्वेष्टादिभिः ॥ स्त्रियश्चैव तदौःशील्या
दशौचाभ्यामक्षणात् तयोभयगुरुद्वेषा—तरित्यभिचारतः अन्यैरन्यैर्दोषैश्च
उभयगुरुवः स्युः स्यादयो न ग्रहकाश्च अन्यैरिति निक्षेपहरः (हवितामुद्रयेति ते ॥

णादिभिः ते इति प्रज्ञाः तथा ॥ रुदतां चापि बालानां रात्रौ जागरणात् तथा रात्रौ मंत्रा मन्त्र
(आपि इष्टच्छाया सहविका ॥

कारणात्रयादुष्टानां सकाच्छाया बालानां सहवि
कारि च ॥ रजस्वलास्तृिकाचपापि शास्त्रमुचिस्तथा उन्मत्तविदुताभीतास्तृक्तादोषे

सहविकाताः रुदत्यः क्रोशमानाश्च मुक्तकेशाश्च दारुणाः इष्टपुककसचण्डा
लस्यशेनैव तद्विहिताः शवस्पर्शान्नमनान्नत्रस्यस्पर्शनात् तथा तदुष्टमाहवर्षा
श्च तद्वातानुगमात् तथा अशौचाद्यैस्तथानेकैर्दृष्ट्यैश्चापि हविताः ॥

दोषैर्हवितादौर्भागाद्युपहताः दारुणादिर्मैकासकाः तत्रस्य शवस्तमुपादितस्य स्पर्शना
त् तत्र शवसंवाग्भिन्नोयेदुष्टान् दाद्यवादनदिहतास्तैः साहचर्यात् तद्वातांशववातातयान्

ने-
घो-टी-

गमः संवन्धः ततएवमादिदोषैस्तेदृषिताः यथासंभवंस्त्रियः पुरुषावायेकेचित् तेषामथा
त ॥ तदातेनैव ॥ लब्धच्छिद्रादीत्यथान्तरन्यासः किंच ॥

१००
२००
योप्रतापयेत् बालानांभूपतीनांचतत्पत्नीनांतपस्विनां । उष्टास्त्रीपुरुषोवाथस्नात्वाच्छा
लवत्तराः दृष्टिपातंप्रकुर्वन्तिलब्धच्छिद्रादिदिंसकाः ॥ शौद्रोदृष्टिपातयन्तिबालानांचजि
ह्वासाया पापिष्ठाश्चउराचाराभूतैर्ग्रस्तान्तरादिभिः तथोन्मत्तादृष्टचिताः पापाचाराः स
दृष्टिताः बुभुक्षितामत्तराश्चशत्रवोऽथैर्यगर्विताः पतेचामेचवद्वोदृष्टिसम्प्राप्त्यभीष
णाम् पश्यन्ति यदिबालानांपूर्वोक्तानांचसर्वशः दृष्टिपातंततोनातंज्ञात्वाश्रेयःसमाच
रेत् तत्तत्तानविलंबेत्स्वल्पेनैवकृतेनहि बाधनेनैवउष्टानिउषितावाथयन्तिने ॥

पापिष्ठानिषिद्धकर्मरताः उराचाराश्चविनयप्रधानाः तथेतिपूर्वत्रयोज्यम् उष्टचिताः
क्रोथनादिस्रृष्टाः पापाचाराः शौनिकथीवरायाः कृतेनेतिशौनिकादिना । उषितेतिव्य
वस्थितिलब्धायतएवम् ॥

नविलम्बस्तदाकार्यः सद्यएवसमाचरेत् ॥

तदितितत इत्यर्थः समाचरेदिति प्रतीकारम् तत्र ॥ सर्वोषधेः सप्रशक्तेर्वह्निभिः मंग
लान्वितैः पंचगव्येन वा तत्र मंत्रयुक्तेन कारयेत् स्नानं सौभाग्यजननं सर्वदोषभयापहम् ।
औषधेः सह देवावाला सोढे कवीराघौषधिभिः कारयेदिति साथं किंचिद्वृच्छायावताम्
आचार्यो मंत्रकलशं पूर्ववद्विधिचोदितम् ददाति सद्यो बालानां पूर्वोक्तानां च सर्वशः
प्रागुक्तप्रक्रियार्चितजन्मम् पूर्वोक्तानां चेति राजादीनां ददात्यभिषेकाय शिरस्यावर्जयति तदा ।
भवेदिति शेषः ॥ सद्यः श्रेयस्करो पुण्यशान्तिदं पुष्टिदं भुवम् यदा ह्यनन्तास्तत्र स्थामात
रः सन्निधानतः जिघांसन्ति तदा सद्यो महामातः प्रयुज्येते ॥

तत्रस्थाः शास्त्रेषु दृष्टाः मातरो ब्राह्म्या यं प्राकोट्यताः महामातस्तन्वामिनी ब्राह्म्याद्याः । तथा
च श्रीतंत्रमहावे शाकिनी दृष्टिका चैव चुंविका पत्रलोविका उच्छुष्मानकदृषी च ऊर्ध्वनिः
स्वामिका तथाग्रयोनिः स्वामिका चैव ग्रासां कर्ममृगाप्रिये शाकिन्यश्रोतमास्नासां शेषाद्यो
रतराः सरताः अजस्रं दृष्टते यातरक्तं वै सार्ववर्णिकम् गच्छंती वायतिष्ठंती तेन सा दृष्टिका
सरता पुत्रमित्रपितृभ्रातृवालानां स्वादयेति च युग्मं च चास्त्रमश्रुतिविज्ञेया चुंविकास्तताः

ने.
घो. टी.

१०१

१०२

१०४

पुत्रेण सख्यमाशाद्यपिवंती चामृतं सदा पत्रलेखी स्मृता मातुर्निवारामहावला रात्रौ भू-
त्वा विवस्त्रायामूत्रयित्वा प्रदक्षिणाम् कृत्वा तत्राशये द्रुतं मुक्तकेशीतकर्षयेत् उच्छुसिका
तस्मात्तेयासायकैर्वीरनायिका नासाग्रं वीक्ष्यमाणान् तस्मादयं त्यमृतं सदा न क्रुहणीतमात्तेया
ऊर्ध्ववक्रा तथा परा निःश्वासैकेन पिवति ऊर्ध्वनिःश्वासिका तसा तथा भूत्वा तगच्छेद्या
त्रो परगृहं सचावसेणाच्छाद्य वक्रं तभूता चैव मथो मुखी पिवते शोणितं नित्यमथो निःश्वा-
सिका तमेति। शाकिनीभ्योभिन्ना हविकायाः सममातरो ललिताः तत्रैव तासां ब्रह्माद्यं श-
कौ हृततम अथः स्वासात ब्राह्म्यं शातक्रुहणीमदेसरी हविका तविशाख्यं शावेसख्यं शातपा-
वति पत्रलेखी समाख्याता चामरां शातचुंविका ऊर्ध्वनिःश्वासिका त्तेया मादेन्द्रां शावरान्
ने वाराख्यं शातथोच्छुष्मा कथिता वीरवन्दित इत्युक्तम् अं विका हविकायास्त्रयोभेदा इ-
ति पाठान्तरं यास्त्रयोभेदा इत्यादिना ग्रंथेन पूज्या मातुर्द्रुदिशति॥
ब्राह्मी मादेसरी चैव कौमारी चैव ललिता च वाराही च तथेन्द्राणी चामरा सप्तमातरः

अथः प्रामुयात् भूमा नित्य

स्यति व्यात्ययाद्देच्छन्दः युक्तं चैतदिशद् ॥ ॥
पतास्तमातरसप्तपूजयित्वा शिवं भवेत्॥

समस्तमातृचक्रस्य योनयस्ताः प्रकीर्तिताः ताभिः पूजितमात्राभिरुपहारैः पृथग्विधैः
कृत्स्नामातृसमूहस्तत्रष्टौ भवति तत्तन्नाम प्रथाना सर्वमातृणामेताः समप्रकीर्तिताः
सितरक्तपीतवर्णाः पुष्पैर्नानाविधैस्तथा पायसैः कृसरैर्मत्स्यैर्लेह्यैः पेयैरशेषतः च
तद्विधेन मांसेन च स्मरैर्वलिभिस्तथा पूजयित्वा तत्वालानां सद्यः श्रेयो भविष्यति ॥

अतश्च ॥ कृसरैस्तद्गन्धैस्तस्य मिश्रैर्भोज्यैश्च तद्विधेनेति श्रान्त्पञ्चांगलांभसनाभमभेदात् य
त एव च ॥ एवं कृते संति साध्यः ॥ किंच ॥ तस्मात्प्रधानयोगेन गुणभूतास्तदेवताः त्रि

मां भवन्ति सर्वत्र ॥ सद्यः श्रेयो ह्यवाप्नुयात् ॥ त्रिंशत्कोटि सदस्त्राणि सांगुष्ठानि निर्मिता म
या विनायकाणां चौराणां मग्निज्वलिततेजसां यदि ते विज्ञितः काश्चिदभिभूतो भवेन्नरः

विनायकगृहीतस्य ललाटे फुंकारं मुञ्चते यस्तु (तत्राधिदैवतं पूज्यो विज्ञेयस्तु विनायकः ।
पादपांसे तथैव च यस्तु हृदयते नित्यं दंतार्कटकटायते विनायकगृहीतस्य तद्भवति लल
णमिति श्रीक्रियाकालगुणोत्तरे प्रदर्शितं । तंच ॥ अन्यतं त्रोपचारेण ध्यानयोगेन पूजये
त् मोदके विविधे शिखरे वलिभिर्च स्मरैस्तथा मृदिमद्यैस्तथा मांसे रक्तपुष्पविलेपनैः ॥

ने. अन्यतरेन्यशास्त्रे उपचारो व्यवहारो यस्य ध्यानयोगः तेन मंत्रेण त्रयेनैव यत्र च यादृशा देवता
घो. टी. विशेषाः पूज्यास्तत्र तेषां ॥ सर्वेषामेव वासोसि स्वरूपाणि प्रदापयेत् हेमरत्नानिधात्मश्च
दीपांश्चैव प्रदापयेत् स्वनस्तेनैव रूपेण सर्वं सर्वेषु दापयेत् ॥

१०१
१०८
इत्यंकुते सति ॥ विज्ञेयं प्रमुच्यते साध्यस्तत्क्षणानात्र सशयः ॥ किंच ॥ यदि भूतग्रहैर्दोर्धैर्मृदि

श्रीत्रोतले भूतश्चातिष्ठते (ते च रुभिर्नरः तदा भूतेषु रोयाज्यः पूर्वोक्तेन विधानतः ॥
वेगादलवान् रुभुक्तयेत्यादिना भूतग्रहीतो ललितः ग्रहोऽपि तत्रैव बलिकामो भोक्तृकामो हंत
कामस्तथैव च ग्रहश्च पतितो देविमानुषांश्चाप्यमानुषान् करोति विविधा भावानि युक्तः पृ
र्वोक्तेन विधानत इति मंत्रवीर्यस्फारानुप्रवेशादिना वरुणा च बल्यादिसम्भारेण त्वर्थः किंच ॥ भा
विताग्रहीतास्ते च ॥

राक्षसैर्विविधैर्यत्र प्राणिनो भाविता भुवं इष्टारक्षोधिपेभ्यः सर्वतत्र
समाप्तयुः ॥ निशां प्रथावते सर्वा मेकैकं तन्निरीक्षते पिवते च सर्वो भूयः समो संभक्षयत्यपि ।
मृगग्रामनिवासी च ताम्रवर्णास्तथा भवेत् रक्षोग्रहग्रहीतस्य एतद्भवतिलक्षणमिति क्रिया
कालगुणोक्तरेलक्षितं । यदा यक्षैरसंख्यातैरभिभूतो भवेन्नरः । रक्षोधिपः निवर्तिः किंच ॥

तद्येतीन्द्राद्यानुसारेणावज्जायस्ताकृतिः पटेषुकर्तव्या दशोत्पद्यायः स्यान्नाननोसा
युधावैशाननैर्नतकोणस्याकार्यैः किंच ॥ हायथ्यत्तास्ततोवासेकार्यैः स्वास्वायदर्श
कार्याऽहोवाः पूज्याश्चस्वाम्नायदर्शनादिति नात ॥

सिद्धान्तस्थित्याद्वारस्यदक्षिणान्दिगंगे । वामे महाकालयमुने । भैरवदृष्टिते तदेव विपर्य
यात् वामस्ततो सितप्राग्वन्निर्गंगादिदिशि ममहोदरसहितं त्रिकनये भैरवदृष्टवन्मेघानन
मृगागाननौ त्रिकाविद्याय नमस्तव्यं एते च लोकपालास्तान्नादेवताविशेषाः । अस्य नयस्य ॥

अत्रायंक्रमः ॥ युक्तः सन् ॥ सर्वसाधारणत्वाच्च पटकार्यास्तया दशाः वेदमंगलनिर्घोष
मयपुण्यादसंयुतैः नतवादित्रयोधैश्चस्तोत्रैर्नीनाविधेस्तथा ॥ आचार्यस्तुचिर्दत्त
श्चन्दनाग्रुचर्चितः धोतपोतिकयायुक्तऽस्त्रीषांगुलिभूषितः कटकाद्यैर्महाहारैः
पुष्पस्त्रगदामभूषितः मूर्तिपर्युषवादैश्च अर्चवादैस्तथैव च सर्वसंभारसंयुक्तोऽप्यधि
वामनपूर्वकं ऊंभास्त्रवर्धनीपिष्टाकृतक्षेत्रपरिग्रहः पञ्चादेविरजःपातं विदध्यादौ शिकोत्तमः ॥

शुचिरिति शुद्धवित्तवित्तशरीरः दत्तः पूजादायुयुक्तः अनष्टितनित्यकर्मत्वादेव चन्दनादिचर्चितः
धोतपोतिकामहाप्रकाशपरीतनाशयात् उस्त्रीषः शिरसि पट्टादिवन्धः । अंगुलिरंगुलीयकं ।

ने.
घो. टी.

२१

११०

मूर्तिपैरिति पृथिव्यादिमूर्त्यष्टकाधिष्ठातृशर्वादिमूर्तीस्वरूपैराचार्यान्तरैरनुमतः । एवं
चाष्टेमूर्तिमदेस्यैकनृप इत्यर्थः । यूपवादेरित्यादौ युक्त इति योज्यम् । सर्वसंभारो धिवासोचितो
द्रव्यसमूहः । अथिवासनं शिवयागोचित्येन द्रव्यादेः संस्कारः । श्रीसच्छन्दादिष्टनीत्या ऊंभया
गः सर्वविधिसंपूरणार्थः । अस्त्रयागस्य विघ्नशमनाय कृतलेत्रपरिग्रहो रहीतयागोचित
स्थानविशेषः । रजः पातमिति प्रोक्तक्रमेणोचितमण्डलविशेषः । एवमत्र मण्डले ॥ मत्स्यः ।

एवं कृतवपुषा ध्यात्वा मत्स्यजिन्मथ्यतो यजेत ॥ तदुत्संगगतां देवीं श्रियं वै विश्वमातरं वि
शुद्धस्फटिकप्राख्यादिमकुन्देन सप्रभां चन्द्रावुदप्रतीकाशागोदीरसदृशाप्रभाम् सु
क्ताफलरिभां येतवस्त्रानगूढितां सितचन्दनलिमां गींकर्पूरसोदधूमरां शुद्धहारेंद्र
कान्तादिरत्नोज्ज्वलविमण्डितां सितस्वरदाममालाभिः कमलैः सुविभूषितां हरदा
मसुशुभ्रां गींसितदासां मनोरमाम् सुशुक्लमुकुटोपेतामेकवक्रां त्रिलोचनां वदपः
प्रासनासीनां योगपटुविभूषितां शोखपद्मकरां सौम्यां वरदाभयपाणिकां चतुर्भुजां म
हादेवीं सर्वलक्षणाललितां ध्यात्वा वैभावभेदेन रूपायुधविभूषितां ॥
जित्पारमेश्वरं रूपं । किंच ॥ यजेदित्यनुषज्यते । शुद्धहारेंद्रकांतादिव ॥

नैरुज्ज्वलांचविमण्डितांच भावभेदेनेति । कामनाविशेषावृषिताशयेनोपलक्षितः ।
सायकः शिष्टं स्पष्टम् । अथ देववदेव्या अप्यंगानीत्याह ॥ अमृतं शयितानेन तथैवांगा
द्वितीयाधिकारोद्दिष्टनीत्या । एवं चात्र विशेषोक्त्यादिशानेन निकल्पयेत् ।
दतिरिक्तपूर्वोक्तसर्वदेवतानां नेतान्यंगानीति शिष्ययति । सर्वस्येतत्ता देवदेवी ॥ मुख्यं वि
धिसुक्ताप्रकारांतरमप्याह ॥ यद्वा केवलमेव देवीम् ॥ अर्चने जपानन्तरम् ॥

सर्वस्येतोपचारेण पूजयेः सर्वसिद्धिदम् ॥ अनेनैव विधानेन श्रीयरेवाश्रियासदा
पूजयेद्भक्तितो देवि सर्वकामफलप्रदं ॥ पायार्चकसमैः शुभैः स्रष्टृपूपादिभिस्त
था लेखैः पयैस्तथा चोष्पैर्भक्ष्यैः नानाविधैः शुभैः पूजयेत्परमेशानीं सर्वसिद्धिफलप्र
दं पूर्ववन्निर्मिते क्रौडहोमात्पूर्वोदितेन त तर्पयेद्देवदेवेशीं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥
पूर्वोदितेनेति तिलह्मीरक्षतशर्करादिना यो होमस्तस्माद्देवदेवस्य शक्तिं तर्पयेदिति संगतिः
देव्याः प्रकारान्तरमाह ॥ अथ वाष्टभुजा देवी चिंता रत्नकरा शुभा कालशंथारये नित्यं
मम तेन समन्वितं सोमसूर्यकरा देवी सितपद्मोपरिस्थिता निधीनां चोपरिष्ठातग
जमंगलभूषिता ॥

ने.
घो.टी.

५५

ब्रह्मादिसुरसंचातेः पूजितासंस्तुतासदा ध्याताजनामदीशानीसिद्धिमुक्तिफल
पूर्वोक्तशोखापमवराभयकरोत्परिवितारत्नास्तकलशसोमसूर्यकरत्वेना (प्रदाः
सुभुजा निधीनामुपरिष्ठाद्यस्तितपमंतस्यामंगलगजभूषितत्वेतत्करोत्तिमचटाभिषिच्य
मानत्वं। मदेशानस्येयमदेशानी। अतएवब्रह्मादिभिः पूजिता तदारायनादेवहितेषामं।
शोशिकयाद्यकिंगतासावितिश्रीसच्छदेस्ति। यदा॥ अतश्च॥ पूर्ववदितिपुण्या।

इष्टातदेवदेवेषींकुंभस्यासंप्रपूजयेत् पूर्वोक्तेनविधानेनयागेपूर्वादितेशुभे॥ पू
र्वोक्तध्यानयोगेनकुंभमध्यगतांश्रियं जप्त्वाचाष्टोत्तरशतमभिषिंचेत्पूर्ववत्। त
स्यावलामहालक्ष्मीराज्यंवायदभीषितम्॥ भौमांतरिक्षसिद्धिंचदिव्यांचेवेच्छरींशु
भाम्॥ ईदितंकामयेकिंचित्॥ सप्रसन्नाप्रयच्छति॥ आयुर्वलयशःकीर्तिर्मेधा
कांतिःप्रियोवपुः सर्वविवर्धतेतस्ययस्यवेष्मनिपूज्यते॥ यःकश्चिदभिषिक्तोवा

हमंगलनिगादादिक्रमेणचार्योयंसायकमभिषिक्तःसायकः॥ यश्चवामाययेत्त्रिये॥
यद्यपिचायत्॥ तत्सर्वमाराधितादेवस्मै॥ किंचयत्॥ तदिकम् ॥ ॥

देवीमिमामसौ ॥ किंच ॥ उक्तध्यानादिक्रमेण ॥ अभीष्टंफलम् ॥ एवमेतदर्चापरस्य ॥

पूर्वाक्तं सर्वमाप्नोति शान्तिं पुष्टिं करोति च ॥ पठेत्तलिखिता देवीयस्य वेश्मनि पृथ्यते
पूर्वाक्तेन विधानेन तस्य सर्वं प्रयच्छति ॥ वरुणात्र किमुक्तेन सिंहस्य वयथा मृगाः प
लायन्ते दिशः सर्वा इष्टदोषाः सहस्रशः किमन्येर्मंत्रवृद्धैश्च देवता राधनेन च ॥

यत्रैषा देवदेवेशी ध्याता जप्ता स्तुतिना तत्र सायकस्येति शेषः इष्टाभूता अपस्माराद्याः दोषाः
व्याख्यादिदौर्गत्याद्याः अपि चैषा ॥ एवं कृतं मति ॥ अतश्च ॥ अग्रे प्रारंभे संग्रामस्योयो देवीं यज
ते सौ ॥ किंच ॥ संग्रामकाले ध्यातव्या बद्धपत्रलतास्थिता ॥ जयं प्रयच्छते तस्य रिपुदृष्टी

पराभवेत् संग्रामाग्रे सदा योन्या पराष्टु जिगीषुणा ॥ अवश्यं जयमाप्नोति देवदेव्याः
प्रसादतः ॥ अपि व्याधि शान्तो वा इः खेदो धैः प्रपीडितः सर्वपापविलिप्तो वा कृत्यावा
र्त्तादपीडितः मंत्रैर्यत्रैस्तथा ध्यानेनैव पदो मे विषादिकैः

व्याधादिभिः परप्रयुक्तमंत्रयंत्रा

दिभिर्वायः पीडितः सोऽपि देव्याः प्रसादतो जयमाप्नोतीति संबन्धः ॥ किंचायम् ॥

चूर्णलेपांजनादीनि कृदकानि च यानि च ॥ करिष्यन्त्यरयो यत्र प्रियो वा पुरुषस्य वा ॥

ने-
यो-टी

२३

११२

११२

हृणादीतिवशीकारो हजितानेनविधिनातेषांप्रत्यंगिराभवेत्॥ आटनाद्यर्थ ऊदकानी
तियंत्रप्रकृत्यादीनियानिरिपवः करिष्यन्ति । तेषामेषोक्तेनविविधिनाहजितेत्यर्थाद्यंप्रकृ-
तिऊदकादिकृतंतेन । प्रत्यंगिराभवेदितिदृष्टुमुक्तास्त्रवद्विष्टाणामेवस्वपक्षनाशनीत्यात्॥
अतश्चेमाम्॥ सोभीष्टमामोतीत्यर्थः॥ तत्रच॥ आश्रित्यपरमां देवीं भक्त्या संपूजयेत्ततः
यथानदृश्यतेदृष्टेपापाचाररतैर्नरैः मंत्रसिद्धेस्तथायुजैः समग्रेः कंठकैस्तथा तथा
मंत्रसिद्धेर्भूतैरितिस्तद्रसिद्धार्थाश्रितमंत्रैः सगुणायष्ट्यागोपितासिद्धिदाभवेत्॥
समग्रेः कंठकैरितिशाकिन्याद्यैः । तदित्यम्॥ ध्यानयोगतश्चिध्यानेयोगेचयः सगुणः सदे-
वीं ध्यायतीति संवन्धः । एतदेवोपपादयति॥ यागेनप्येतथा नप्येमुद्रायां ध्यानयोगतः स-
गुणो ध्यायते देवीं यः ससौभाग्यभागभवेत्॥ यस्मादृष्टाश्चवद्वो जिज्ञासंति मुखा निच-
ग्रन्थे सौभाग्यसंयक्ता दोर्भाग्येन प्रपीरिताः पश्यंतियागं होमं च न पथ्या न विधिसदा न
दृष्टाः पापिष्टाः स्तद्रकर्मरताश्च । सुखानि चेति च । नयंति महाविघ्नोस्तस्मादुपतमो विधिः
काराच्छरीरविता दोन्यपि पश्यंति । यागं होमं चेति च स्तस्य योगे पश्यंति च विज्ञा ॥

सदान्नयंतिचेतियावत् ॥ उक्तमर्थं निगमयति ॥ भावभेदेन यष्ट्यासायकेन विपश्चि-
ता एकवीरकमेणाद्यष्टितावापुरेश्वरी ददाति सर्वकामांश्च प्रसन्नापरमेश्वरी ॥
विपश्चिता व्याप्तिज्ञेन सर्वकामांश्चेति चकारात्मकम् । भावभेदेनेत्युक्तिं स्फुटयति ॥ किंच ॥
अयं चास्यामहिमायत ॥ शेषवैभवसिद्धांतभेदेनैव सष्टिता भक्तानां चित्तभेदेन फलदा
परमेश्वरी ॥ चिंतामणिर्व्यालोके चिंतितार्थफलप्रदः तथैषा तमहालक्ष्मीः सर्वक-
मफलप्रदा ॥ देवासुरमनुष्याश्च नागगन्धर्वकिन्नराः देव्याः सदानवायत्तारास्तसां अपि
प्रणवकाः भूतवेतालयोगिन्यो मातरो गुरुकास्तथा शम्भोऽशमरिका देव्यो भगिन्यो हत-
यस्तथा तथा योगेश्वराः सर्वयोगसिद्धिसमुत्कटाः महासिद्धिप्रसादेन सर्वसिद्धाः ससिद्धि-
पिशाचाश्च विष्णुना दिवा सिनः उक्ता मखाः भूतास्ततिवलाः क्षेत्रपालाद्याः वेतालाः प्रा-
चरीरावेशिनः श्मशानगाः योगिन्यो योगाभ्यासासादितप्रभावाः मातरो ब्राह्म्याद्याः गुरु-
का प्रधानयक्षाः शम्भोऽशमरिकाणां प्रागेव स्वरूपं दर्शितं देव्याः खेचर्याद्याः भगिन्यो ब्राह्म्या-
यं प्रागेव ज्ञाताः हन्यो ब्राह्म्यादिपरिवारभूताः योगेश्वराः योगेन परतत्त्वैक्येन ये ईश्वराः ततमि-
तसिद्धिरसिकाः योगसिद्धास्तयोगवशात् प्राप्तसिद्धिनिष्ठाः ससिद्धिः इति भावभेदान्न सारासा-

ने-
घो-टी-

२४

११३

दिनमोचितसिद्धयः पषादिदेवी ॥ सर्वभुक्तिमुक्तिप्रदेत्यर्थः ॥ पषचयथोक्तोपागः ॥

आकरः सर्वसिद्धीनां महालक्ष्मीर्महावला आश्रितानां च भक्तानां साधकानां वरप्रदा ॥ अ
स्यापुरादिजगतो नान्याकाचित्सावप्रदा आगिमादिगुणायेच सर्वज्ञायाश्च ये परे ते सर्व
स्याः प्रसादेन सिद्ध्यन्ते नात्र संशयः ॥ मोक्षार्थिना प्रकर्तव्य एकवीरस्तु पूर्ववत् ॥
श्रीसदस्ते शोकविषयः ॥ बुभुक्षोर्भोगसिद्धये ॥ प्रकारान्तरमप्याह ॥

अथवा शक्तिसंयुक्तं प्रतिष्ठापयते विभुम् पूर्वसंभारसंयुक्तं प्राप्तादेतमनोरमे शक्ति-
विधानतो व्यामिश्रतया शक्तिशक्तिमतो (शक्तिमतो योगं स्यापयित्वा विधानतः ॥
योगं स्यापयित्वा ज्ञानक्रियासामरस्यात्मरुद्रतच्छक्तिसमावेशमासाययो महालक्ष्म्या महादे-
वं संभारेण प्राप्तादे प्रतिष्ठापयति । एतस्य ॥ किंच ॥ सर्वाङ्गुलानपि पिशादिकुलानुहरति ।
कथं ॥ कृत्वा प्रति कुलं पूर्वात्परं अदशदशवंशानुहरतीत्यर्थः ॥ किंच ॥

जन्मान्तरसदस्त्वयत्पापं शमयार्जितं तत्तन्नामन्यते देवि - लराशिरिवानले ॥ इष्टमात्र
स्तु देवेश स्यापितो वापि दीक्षितैः ॥ कुल्यानुहरते सर्वान् । दशपूर्वाद्दशपुत्रान् । यावत्प्रासा
दलिंगे च प्रतिमाचित्राभिनिषु पाषाणोत्थातु तथा ध्वजेषु ध्वजयष्टिषु संख्याने परमाणु
नां तावत्कालं भुनक्ति सः ॥

समुद्रासरितोयावत्तमरुश्चन्द्रार्कभूमयः भोगात्मादाशिवेतत्वेभुक्तानिर्वीणामाम्
पाशाणाः वहिः प्राकारगाः धातवः प्रासादगताः सुधाभ्याः धनानि विष्णुला ९ पात॥
यानि यावत्परमाणुना संख्या न मित्यनयः भुनक्ति भुंक्ते समुद्रा इति विरकालता प्रतिपाद
नतात्पर्येण । तदुक्तं प्रतिमालिङ्गवेदीनां यावत्तः परिपाणव इति । निर्वीणस्वरूपं दृष्टान्ते ।
नोपपादयति ॥ यथा समुद्रं संप्राप्य सिन्धुः समरसी भवेत् तथा शिवत्तमापनः पशुर्म
को भवार्णवात् ॥

सिन्धुर्नदी शिवत्तमापनः परमाशिवैक्यं प्राप्तः पशुरिति प्रा
गवस्थापेत्तोक्तिः । तदेव प्रतिष्ठापाकभुक्तिमुक्त्यात्मा ॥ प्रतिष्ठाफलमेतद्विप्रासुयानात्र
पवं महालक्ष्म्यायागं प्रतिष्ठां चोक्ता मृतोद्धारदीक्षा विशेषायाख्यानपूर्ववक्तुमाह (संशयः

अदीक्षिते तत्तत्पतेषु द्विजातिषु भोगालमेषु वा देविकर्मदोषेऽप्युविज्ञिते ॥

अदीक्षिते इति अत्राप्तदीक्षे सर्वस्मिन् नृपतत्सतादौ तदीक्षितेऽप्यसम्पत्प्रजापालन
पातकस्य संभाव्यत्वं द्विजातिषु प्राप्तदीक्षेऽपि दृढजातिग्रहानिवृत्तेः भोगालमेष्विति
सर्वीजदीक्षादीक्षितेषुऽपि जातिभोगासंगत्वात्तत्समयेषु समयपालनपरोपि बाधो ।

ने.
द्यो.टी.

२५
११४

देवदोषविघ्नितत्वाल्लसमयः संभाव्यते तेष्वेव मृतेषु बन्धुमुख्याद्यायातशक्तिपाते
पुनरुद्धारणाय दीक्षार्थं परमेश्वरोपपृथ्व्य इति भाविग्रन्थेन समस्यः किंच ये रन्ध्रेः ॥ परमे
श्वरविषयेन कृतं यथादि। तेष्वपि तोयोदन्यन कृत्तिप्रसादिनेन ॥ किंच ॥ लूतादोषवि
घ्नानन्तद्व्योगे शाभक्षणाभगुपतनादिकारणैर्गोलादिके मृतेन नरकपातादिसंभाव्यते
तेषु सर्वेषु ॥ नचेष्टं नतपक्षमं नथानेन प्रतिष्ठितं ॥ पातित्येन मृतानां तेषां नरकसं
स्थितिः ॥ निदानैर्वहुभिर्देविवालसीवृद्धातरे ॥ मृतेषु उद्धारणार्थं यदीक्षार्थं पर
मेश्वरः ॥ यष्टव्यः पूर्ववदेवः ॥
उद्धारणं नरकभूषितः मात्रालयोगक्रमेणाकर्ष
णं ग्रथ्यो भुक्तिमुक्तिदर्थं यादानक्षपणार्थं दीक्षातत्संपन्नये देवः प्राग्वत्साभावेण पूज्यः
किंच ॥ विशेषात्तत्र शाकृतिः कर्तव्यारजसावश्यं सदृशी द्वादशंगुलाकार्यावागो
रजसाशालिचूर्णेन राजतेत्यपपाठः सदृशीति मृत (मया देविकुशौवास्त्रानशोधिता ॥
देहेन नचात्राधिवासः ॥ कार्य इत्याह ॥

दीक्षैव तत्र संस्कारः ॥

केवलं भगवददर्शाद्दोमानन्तरं मूलाधार इत्यप्रसृतस्ववितततानन्तनामधदण्डं वी
र्येणाक्रम्यनामागगनपरिगतं विक्षिपन्त्यासमीष्टेयावाहूमाभिरामस्वचिततरशिखानालके
नाथचक्रं संच्छायाभीष्टजीवाननेयनमिति महोज्ज्वलनामाप्रयोग इति गुर्वारिष्टसम्प्रदायः।
युक्त्यामायावीजासर्वतोमायाजालेनयदामध्येनादः प्राणदारवयोवर्गोकशावदः कोणवौ
रभोमहः। एतापाद्याग्रशानयादयोमूर्धं इति मध्यस्थानादकषरावृत्तिमात्रकाजालप्रयोगे
णपूर्वोक्तं दीप्त्यम् व्याप्यायवस्थमानयेत् व्याप्येति विस्वव्यापिविद्वामावेशतः। तदुक्तं श्री
हंसपारमेश्वरे नचरुणाधिवासनं सर्वार्चनं स्थण्डिले स्यादित्युपक्रम्य निष्कलः सकलः प्रा
न्तोत्पदमेव परः शिवः परमात्मा सर्वगतो जगद्व्याप्तमयाविलम्ब एव ध्यानगतः कुर्या
द्वेचकं पुरकं ततः ऊंभकान्तं रेचकेन निक्षिपेदविलेशनैः रेचकान्तं पुनः स्वान्तं द्वादशोत्ते
सशक्तिकम् लक्षयेदं कुराकारं सर्वाण्डांतरचारिणीं मायावीजं समुच्चार्य चैतन्यं लिंगसंयुतं
शुद्धमेव कणाकारं यत्र स्रोतो नरो स्थितं गृहीत्वा तत्प्रयोगेन महाजालेन युक्तिः गृहीतं हृद
ये स्थाप्य वीजाभिराममनितमिति। इत्थं मेकं वरुन्वानीयुः॥ अष्टाश्रयोजयेत्तस्मान्॥ प्रति
कृतावेकस्यामनेकस्यावायस्येततो जीवद्दीप्तावदस्य शुद्धिसकलां कृत्वा तो प्रतिकृतिं शिखा

ने.
घो.टी.

२६

११५

वत॥ पूर्णाकृत्यासहस्रिपेत्यरेशिवायौ नृयाततोपि॥ योजिन्याशिवतत्वेत॥ श्रीस्वच्छ
न्दादियोजनिकाप्रकारेणातंशिवतत्वेनियोजयेत॥ इत्यं प्रबुद्धाचार्यवर्यविरितदीक्षादीति
तः॥ ततःसायुज्यभागभवेत॥ शिवैकमिद्यात यदोक्तजनानामनुग्रहाय॥ तत्रसेहंति
कश्चद्विधिमावत्प्रसिद्धिः रहस्यवियौत॥

रुतमयींशक्तिं हृदिकांवीदृपिणीम् आदेसंष्टयेदेवमन्त्रेष्टावथवायजेत॥ गु
भोक्तयेकात्मभावेनशिष्यइत्यंशिवीभवे व्यातातयासमाविष्टंसाथंचिन्तयेत्सर्थाः त
दित्येवनेवेद्यनिवेदनयुक्तैवोक्तः ततोदारादनेष्टिः शवशरीरेतश्रीसिद्धायात अन्तिमंतभ
वेहृदंततकृत्वांतिसमाधिमम् संहृत्यैकैकमिष्टिदासान्नेष्टित्तितयेमता पूजाथ्यानेजप
स्रष्टममयेनतसाथकेपिण्डपातादयंमुक्तः त्वेचरोवाभवेत्त्रिये आचार्यतत्त्वसम्पन्नेयत्रय
त्रमतेसति अन्नेष्टिनेवविद्येतशुद्धचेतस्यमूर्धनि मन्त्रयोगादिभिर्येतमारितानरकेषु।
ते कार्यातेषामिद्वान्नेष्टिर्गुरुणातिकृपालनेत्यादिष्टं॥ मन्त्रप्रातिलोम्यहीरकमेणममयी
पुत्रकदितयेकार्यानत्वमियुक्तंसाथकश्चमूर्धनित्यक्तदे॥ ॥

आद्यादिमेजगनाथयदितष्टोसिद्धेप्रभो मंत्राणाकीलनाद्योतयोजनेसूचितंविभो ना
व्यातंदेवदेवेशयथासिद्धंतिसायकः परप्रयुक्तानशंतिरुत्या — दकादयः ॥

उक्तेत्यादिप्रागुक्तानवादः सूचितमिति कीलनेचैवमंत्राणोभेदनंमोदनंतथेतिषोडशाधिकारे
देवदेवेनेतिह्येव यथेतियेनकीलनादियोजनेनसाधिकाःसिद्धंति परप्रयुक्ताश्चकृत्यावाखा
दकादयस्तेषांयथानशंति शत्रुनाशायस्त्रीकलेवरप्रवेशितालीकृत्याष्टश्रादनादिकुचनं
वाखादः आदिशब्दाःउत्कार्यकृताःप्रतिः तदेतदस्त्वाद्यादीतिसंबन्धः ॥ किंच ॥

प्रत्यंगिराप्रयोगेणादंतिदृष्टान्यनेकशः यथातथामहादेवबृहदिनिःसंशयंमम ॥
प्रतीपंगरुणानित्तद्रसायकंप्रत्येवत्तद्रकर्मफलंसम्पाद्यतेनविस्तृतियाविद्यासाप्रत्यंगिरेतिभि
मपदं प्रयोगेणप्रयुक्त्यापतनिर्गोतम् ॥ श्रीभगवानवाच वादानामेवसर्वेषांमंत्रवादमि
सर्वेषामेवधातुख्य होतमम् ज्ञात्वानियोजयेन्मन्त्रीमंत्रलिंगानिसुव्रते ॥ वादादीनांमं
त्रमावप्रेक्षिणो मय्याहुतमोयोमंत्रवादस्तम् मंत्रालिङ्ग्यन्नेचित्रीक्रियन्नेयेदीपनादिकारिक
मभिस्तानिज्ञात्वास्ततोधिगम्यमन्त्रीतंत्रतत्तविनियोजयेत् अवसरेप्रयुंजीत तमुद्दिशति ॥

ने.
घो. टी.

दीपनं बोधनं चैव ताडनं चाभिषेचनम् विमलीकराणं चैव तथेन्यननिवेशनम् संतप
णांगुलिभावग्राप्यायोनवमस्तथा पर्वनवप्रकारेण मंत्रवाद्यमशेषतः योजानातिमजा
दीपनं मंत्रस्य प्रणावेन । बोधनं नमः शब्देन ताडनं फंका नातिमंत्रसाधनसाधनम् ॥
रेण अभिषेचनं बौधंकारेण । विमलीकराणं स्वादाशब्देन । इत्यननिवेशनं दास्यपाशाविषा
दिदहने विनियोजनं फंकारेण संपुटीकराणं । तडक्तं श्रीमच्छुष्मते ॥ दीपने तु महाभागे
प्रणाबोभययोजनं बोधने तु नमस्कारः स्वादाकारो मले तथा बौधंतेर्गतं मंत्रमभिषेके नियो
जयेत् फंकारो भयसंयुक्तताडने विनियोजयेत् ग्रायने चैव फंकारमिथ्यने विनियोजयेत् तर्प
णं बलवत्तायानंतप्रतिवर्गालंकारेण संपुटीकराणम् यडक्तं । लंकारेण तवीजेन तथेका
नरितेन च । बलावांजायते मंत्र इति गुप्तिभावो रत्नांगतस्मिन्नेत्रनाथसम्पुटीकृतस्यायुतजपाद्
वति । यथोक्तम् । मृत्युजित्सम्पुटीभूतं जपेत्तदयुतं पुनः जप्तेनानेन विधिना मन्त्रे
लाकृता भवेदिति । ग्राप्यायने पुनर्जातबलस्य पुष्टायामं । तश्च बौधंकारेण प्रतिवर्गम्
सम्पुटीकारात् ॥ ॥ ० ॥ ० ॥
यडक्तं ॥ ॥ ० ॥

एकांत रितयोगेन वांकारेणातसर्वदा भवेदाप्यायितो मंत्र इति इत्येन वयामंत्रवादं योजा
नाति समंत्रा एव साधनानि सिद्धिकारणानि तेषां साधनमात्मा यतता पादनं योजानाति किं
च एकादशविधे मंत्रोच्चारणाय पुनः प्रिये येन मस्य प्रियोगेन सिध्यंति साधके चराः
येन तेकादशया ज्ञानेन हेतुनायः सम्यग्प्रियोगो मंत्रस्य कर्मणि विनियोजनं तेन साधके चराः
सिध्यंत्यामुवंत्यभीष्टं यत एवमतः ॥ तंचैव संप्रवक्ष्यामि सर्वशास्त्रेषु स्मृतं ॥ तत्र।

संपुटग्रथितं ग्रन्थं समस्तं च विदमि तं आकांतं च तथा यत्तं गर्भस्थं सर्वतो दृष्टम् तथा
युक्तिविदं च विदमि ग्रथितं तथा इत्येकादशयामंत्रा नीयुक्तः सिद्धिदा स्रताः ॥

आद्यंतयोर्मंत्रा सस्मपुटवत् यदुक्तं ॥ मंत्रमादौ लिखेद्विद्वानभियेयमतः परं मंत्रमस्य लि
खेत्पश्चात्संपुटे परिकीर्तितं १ प्रत्येकं मंत्रं संपुटीकारो ग्रथनं यदुक्तं ॥ अभियेयार्णमेकैकं मंत्रं
एतैः संपुटीकृतं ग्रथितमिति २ मध्यस्थस्य नामोदिकचतुष्टये मंत्रनिवेशो ग्रन्थः ॥ यदुक्तं ३ इत्थं
यस्मात्तथातिर्यमंत्रं कुर्याद्विचक्षणः मध्ये संज्ञा भवेत्तत्र ग्रन्थमभियेयते ३ मंत्रादनंतरं नाम
पुनरप्येवमिति समस्तलक्षणं ॥ यदुक्तं ॥ विन्यसेदादितो मंत्रमभियेयमतः परं एवमेतद्विधा

ने-
घो-दी-

८६

योज्यं समस्तमिति ४ नामानन्तरं सत्तमंत्र इति विदर्भणम् । यदुक्तं । अभिधेयं भवेत्पूर्वततो
मंत्रः सकृद्वेत । विदर्भितमिति ५ मध्यस्थस्य नाम्नो मंत्रो यदि वेष्टनया न्यस्तः प्राकान्तः । यदुक्तं
मंत्रो अभिधेयमाक्रम्य समन्तात्परिवेष्टयेत् ॥ प्राकान्तमिति ६ । मंत्रादनन्तरं नाम ततस्त्रिंशं मंत्रं
इत्याद्यन्तः । यदुक्तं । अन्ते मन्त्रं त्रिधा योज्यं सकृत्पूर्वतं योजयेत् मध्ये चाभवेत्सजाग्राद्यन्तमिति ७
मध्यस्थस्य मंत्रस्य चतुर्दिकं साधनामन्यासागर्भस्यत्वं । यदुक्तम् यदुक्ते लक्षणं प्रोक्तं गर्भ-
स्थे पितृच्यते इति ८ मंत्रास्याद्यन्तयोः साधनामनिवेशः सर्वतोद्यतत्वं । यदुक्तं । यद्वेत्स
स्पृष्टे नृपे तद्वेत्सर्वतोद्यते इति ९ पश्चात्पुनर्मंत्रस्य नाम्नश्चतुर्निवेशो युक्तिविदर्भणम् ।
यदुक्तं । मंत्रादावभिधेयं च त्रियोजितसंपुटम् युक्त्या विदर्भणमिति १० नाम्नः पश्चात्त्रिंशं मंत्रं
न्यासाविदर्भं ग्रथनम् । यदुक्तं । न्यसादावभिधेयं तपश्चात्तमंत्रं त्रिधा लिखितं विदर्भं ग्रथितं
मिति ॥ ११ ॥ नियुक्ताः साधकैः किंच ॥

प्रणावादिमंत्राक्षरादकारोकारादिमात्रा
विभक्त्या वस्याप्यदयः तथैव साधकनामाक्षराणि क्षिप्तानामाक्षरोर्धस्य मंत्राक्षर ॥

सिद्धं साध्यं स सिद्धं च तथैव वारित्वमेव च ज्ञात्वा ।
सर्वमशेषेण मंत्रस्यासं समाचरेत् ॥

प्राप्यन्तेसिद्धसाध्यससिद्धानिविभेदेनमात्रकाक्रमेणगणयतग्रथद्वितीयतृतीयतथस्याने
षुमंत्राक्षरमायाक्रमेणसिद्धादिनृपमुच्यते। यत्कृतंश्रीसच्छन्दे। मंत्राक्षरंविश्लेष्यमात्राविं-
इसमन्वितम् आत्मनामाक्षरतद्वदयोभागेस्ययोजयेत् आत्मवर्णात्समारभ्ययावन्मंत्राणां।
मागतंयासिन्समापतेदेवितमायंपरिकल्पयेत् रेखांगुलिगतंतंतकथयामिसमासतः
पर्वणिप्रथमेसिद्धःसाध्यश्चैवद्वितीयके तृतीयेपिसिद्धःस्यादरिःजेयश्चतुर्थके अरिसा
ध्यापरित्यज्यदातव्यःचुम्बकेनत सिद्धश्चैवससिद्धश्चभुमुक्तिफलप्रदइति। किंच ॥

तदयास्तपयोव्यामिंथानेमद्रोस्वरूपतः येवेत्येवंससर्वज्ञःसर्वकृत्साथकोत्तमः॥
इदयास्तमयाविद्युन्मिषताविश्रांतीहृद्वादशान्तपदयोः व्यामिंवीर्यमंत्राणां ध्यानमंत्रविषयं
तद्विज्ञानमेवचमुद्रां स्वरूपतइतिवीर्यात्मनास्वरूपेण। एवमन्येयशेषैश्चभावभेदैःसुरेभ्य
अन्यैरित्यंशकमुद्दिःवाह्यान्तःकालांशको रि भावितव्यामदामंत्राभवंतिफलदाःप्रिये
दयादिभिः विशेषैर्भावभेदैस्तत्तदेवतानुसाविभावनादिभिःयतपर्व ॥ तस्मात्सर्वप्रय
यथोक्तं। नचान्यमंत्रवदिदम्यमंत्रराजविषयाकाण्येषाक (तेनज्ञात्वासर्वंनियोजयेत् ॥

ने.
यो.टी.

(८३)
२२

कल्पनेत्याह ॥ यतोयं ॥ पूर्वोक्तदृशादि ॥ तथा ॥ पुक्तमेतदित्याह ॥

अस्येवंमंत्रागजस्यनास्तिभेदविचारणा । सर्वेषामंत्रागतानां हृदयः परमेश्वरः । अने
नग्रथितामंत्राः सूत्रमणिगणा इव । अस्य गर्भस्थितामंत्राजायन्ते मोक्षसिद्धिदाः । प
रं सर्वगतं देवं सर्वसिद्धिफलोदयम् व्यापकं सर्वतोभद्रं सर्वतोमुखमव्ययं पुराणं सर्व
मंत्राणां रक्षणं सर्वतोबलं मंत्राणां योनिभूतं तमोक्षदेसिद्धिदं शिवं यतस्ततोऽस्य मंत्र
पूर्वव्याख्याभिर्ग्राह्यकृतमेतत् । यत उक्तपुक्त्यामंत्राणां साध्य स्यनास्ति देवि विचारणा ॥
कारित्वा दृशकाशुद्यादिवीर्यापरिज्ञानादिताडनग्रसनादिविधिश्चास्ति यतश्च इष्टमंत्रवा
दिभिर्मंत्रयंत्रादिक्रमेण ज्ञानानां ताडनग्रसनादिक्रियते । तेन ।

तः साधको यदि ॥ विनायकैश्च ये ग्रस्ताः प्राध्यापि प्रपीडिताः पतैर्दोषसहस्रैस्तच्छिद्रि
पुत्राश्च स्रुः श्विताः स्रुतपुत्रास्तदाशः सभया विगतश्रियः विरक्तपौराणि भर्त्ताश्च
मंत्रसिद्धिपराऽङ्गुवाः विपुत्रा उर्भगानां यौवंया विद्विष्टमर्त्तकाः पलमादिसहस्रैश्च स्रुः
ये केचित् ॥ दृष्टान्मानवालोके उक्तदोषैश्च दृष्टितान् ॥ त्विदोषैश्च संयुताः ॥

तेषांचैव प्रकर्तव्यो यागो भाग्यावदः परः श्रीयागः परमेशानिमंत्रेणानेन मंत्रिणा।
समनन्तरं वक्ष्यमाणरूपः एतस्मिन्दिक्ते ॥ महालक्ष्मीकृते यागे भाग्यभागभवते नरः पृ
तत्र च यागे ॥ कलशेनाभिशाक्तो सौष्टु वोक्तदोषनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमं सुखं ॥
पूजयित्वा च जयित्वा महाश्रियं प्राप्नोत्यर्चिता कामान्त्रास्त्रविस्त्रुशिवोपमान ॥ येषां भिवि
क्त इति संबन्धः काम्यन्त इति कामास्ततन्मंत्रं मंत्रेष्वरादिदशाविशेषाः यत एवं ततः भाग्या
वदमिमं । यतः । एवं ज्ञात्वा तमेवावीयागं कुर्यात्स शोभनं यागोयं सर्वथा देवि सर्वश्रेयस्कृत्
तत्र । पूर्वोक्तं भूप्रदेशे तत्सर्वलक्षणालक्षिते सर्वशूलोन्निक्ते रम्ये महापद्मवने यवा म (परः
प्रच्छन्ने प्रशास्ते च सगुप्ते शरणे परि आलिवेन्माण्डलं तत्र चतुरश्रं समन्ततः ॥
सप्रच्छन्न इति पूर्वत्र योज्यं । अत्र च ॥ एकानविंशसूत्राणि पातयेद्देवद्वारुण ॥
त्रिंशद्वारुणपदेशः ऐन्द्रवारुण इति पूर्वा परायतानीत्यर्थः ॥ तथा दक्षिणकोवेरसूत्राणि स
तथेत्येकानविंशतिमेव पातयेत् । एवं कृते सति ॥ समानि च ॥
तत्राष्टादशभिर्भागेऽनुतर्दिक्षु समन्ततः त्रिंशतीकोष्टकानां चतुर्विंशाधिकामवेत् ॥

ने.
घो.टी.

८८

२९३

अष्टादशस्रष्टादशागुणेष्वेवमेवसंख्याभवति अथ॥ तन्मध्येचालिवित्पममष्टपञ्चस्रष्टो
सर्वतोभागपंचकेत्युक्त्यर्थः कथमित्याह। तन्मध्येचतुर्थीविभ (भने भागाष्टकेत॥
जेततः तदितिभागाष्टकाल। तत्रच। प्रथमेकर्णिकाकार्याकेसराणिद्वितीयके सन्धय
प्रथमेइतिभागेमन्ययोदलानि। तांश्चभागान्। अतृतीयेतदलाग्राणिचतुर्थके॥
सप्तमत्वंभूमाणां भूमयेश्चतुरोवृत्तान्सप्तमोस्तसमासतः॥ स्वात्मनिसमांशतंतपरम्परं
ततः। दिक्स्रष्टाष्टकंदद्याद्विदित्वेवंचपातयेत् पेन्दीदिपांरहीतातमध्यस्रष्टप्रमाणतः।
स्रष्टाष्टकांतरालेस्रष्टाष्टकमास्फाल्यमध्यस्रष्टानुसारेणपेन्दीदि (किंजल्कस्यभवेत्यत्रम॥
पांरहीताभाविनीत्यांससक्तदलोत्पादनायपार्श्वस्रष्टद्वयं मथ्यतोविभन्यसमनेतरभाविपार्श्व
स्रष्टद्वयान्तंभूमद्वयात्पञ्चकुर्यात् कीदृकिंजल्कस्यकेसरेषाअथनैवस्थितंकेसरत्रययुक्तमि
त्यर्थः एवंभाष्यतिदेशदृशापत्रान्नराण्यपिप्रसाध्य॥ तन्मध्येकर्णिकांलिखित। पार्श्व
द्वयभूमणायक्तिमाह॥ दलसन्निस्थितंस्रष्टंस्थाप्यपार्श्वतभ्रामयेत्॥

वामदक्षिणसंज्ञं मध्यपार्श्वसंज्ञं नालयंकृत्वा तदेव दलमन्विष्टं तत्प्राप्तं कृत्वा पार्श्व इति
पार्श्वद्वये दक्षिणदक्षेन भ्रमयेत् ॥ इत्थं सूत्रे भूमिते ॥ द्वाभ्यामुभयपार्श्वीभ्यां पूर्वपत्रे प्रसाधये
द्वाभ्यामित्यवच्छिन्नम् । एतदतिदिशति ॥ पीतातृकर्णिकाकार्या पुष्करादरिताः स्मृताः ॥

केसराणि विचित्राणि चतुर्विंशति संख्या सितरक्तानि पीतानि मूलमध्याग्रदेशतः स्व
सेतानि दलानि स्युर्योमरेखात् वर्तला वास्ये वांगुष्टमानेन सेतवर्णा सुशोभना दलानि रक्त
पुष्कराणि बीजानि मूले मितानि मध्ये रक्तानि अग्रे पीतानि केसराणि कर्णिका दलानीति नि
तदग्रसहितानि वास्य इति पञ्चमस्य दलान्तराणि निवदनं संसक्तं दलं पञ्चपार्श्वरेखा विभागेन कुर्या
दिति शिष्ययति योमरेखान्तमेतत्कृत्वा इति । तद्वास्ये चतुस्त्रकं । कार्यं तदर्थं च ॥ तथेवांग

दातव्याग्रन्ते वदिर्भागे पीतलादरितालादियोजि
ता किंच । गात्रकानि ततो वास्ये भागाभ्यां चैव पार्श्वतः ॥

लिमानेन सितरेखात् पीतला ।

पार्श्वतो भागाभ्यामिति पार्श्व

यो यो भोगो ताभ्यां प्रतिदिशो भागवत्पृथगेनेत्यर्थः गात्रकाणि कोणान्तरालगाग्रवयविशेषा
योमरेखा वास्ये कार्याणि पीठेरजोभ्या समाह ॥ सितादि वर्णाभेदेन कोणाद्यामेवमादितः

ने.
घो.टी.

८५

२२०

१२०

गात्रकासीतवर्णांश्च पूर्वार्द्धे तसमालिखेत । देवाभिमुखदिगपेक्षया श्रेयादिक्रमेणैव शा-
नान्तकोणेषु सितरक्तपीतकृष्णभेदेन रजोन्यासं कुर्यात् कौणान्तगोलेषु दिक्चतुष्टयगात्र-
कारिपीतानि लिखेत तद्वद्विरपि ॥ द्वौ द्वौ भागौ ततो लेख्यौ वीथ्यन्तं चैव सर्वतः ॥ सर्वतः
सर्वतः सर्वा सुदिक्ष्वीथी पूजाप्रदेशमार्गः । स च ॥ कृष्णेन रजसालेख्या पद्मशोखा विभूषित-
पद्मशोखोऽश्रियो लोच्छने । तथेतद्वदिः ॥ द्वारं च शुक्लं कुर्यात् तद्विभागेनैव पातः ॥
पार्श्वतः प्रतिपार्श्वमेव शिष्टेन द्विभागेनै-
तिकोष्ठाकट्टयमानेन कुर्यात् तदत्र पार्श्वकोष्ठाकट्टकस्य वदिः प्रतिपार्श्वकोष्ठाकट्टकपञ्चकापीठ-
ार्थमेकं वीथ्यर्थं च द्वादशमुक्तपितृवशिष्टकोष्ठाकट्टकपञ्चदशमुक्तम् अत्र च यत्कोष्ठाकट्टकदशोऽष्टौ
एव न तद्वद्विरपि स्थित्या गर्भीकृते तत्राथ प्रपञ्चशोऽष्टौ दशमाया कतत्वाथ व्यामिंयागस्य प्रका-
शयिते । किंचास्य । वीथीमानेन विस्ताराद्दीप्येन तत्कारयेत् । कण्ठः । पार्श्वत इत्यनवर्तते
मध्यसूत्रमपेक्ष्य पार्श्वत इति प्रतिपार्श्व । वीथीमानेनेति भागद्वयेन नामाकल्यातस्तु चतुर्भिर्भा-
गैर्विस्तारमाना तथा वीथ्येन भागेनैकेनार्थाद्वर्धतः कण्ठोद्दशोर्ध्वगमवयवविशेषं मण्ड-
लाचार्यकर्तृप्रयुजीत ॥ तथोपकण्ठं च । कण्ठयोगमवयवविशेषं तथेति कण्ठापेक्षया ॥

प्रतिपार्श्वभागद्वयेन नासाकल्पतस्तभागाष्टकेन विस्तारमानाद्भागो न चोर्ध्वमानात्कारयेत् ।
द्वारपार्श्वयोः परावृत्तद्वारसन्निवेशाकारेण ॥ तथा शोभोपशोभके । कारयेत् । एवं द्वाराणि
पश्चिममिति पश्चिमदिक्स्थं निष्पाद्यवृत्तानि त्रीणि कारयेत् पश्चिमं विवृतं कार्यम् ॥
देवाभिमुखमित्यर्थः शोभोपशोभयोः स्थानसन्निवेशवर्णनयादृ ॥ पार्श्वयोस्तु विलिखे
त शोभांचैवोपशोभांचरक्तवर्णात् पीतिकां प्रतिद्वारं च तदित्युक्तोष्टकैरथोत्तरैः ॥
कोष्टकैरिति परावृत्तद्वारसन्निवेशोक्तपदैः अत्रकोष्टकसंख्यापद्यपि नोक्ततथाप्यथ एकमर्थं
पंचेत्येवं विभागोत्पद्यते अथ शोभोपशोभयोः पार्श्वगेषु ॥ कोणांतेषु लिविदेवि पश्चिमं शोभो
समन्ततः सर्वेष्टित्यर्थः एवं द्वारान्तं समस्तमण्डले निष्पाद्य । समन्ततः ।
भूतसंख्याकाः पंचेत्यर्थः । ताश्च । सितादिवर्णाभेदेन । तस्मिन्वास्ते समन्तात् भूतरेखा
वात्पादन्तः प्रवेशक्रमेण सितरक्तकृष्णपीतस्वच्छरूपाः यतः ॥ स्तपातयेत्
निवृत्तायास्तताः कलाः । स योजातादिब्रह्मव्यामिकादिनाः प्रोक्तवर्णापव पतश्च ॥
वास्ते पत्रवह्न्यः जैः स्वस्तिकैरुपशोभितं आलिख्य मण्डलं मण्डलं तन्मध्ये तयजेच्छियं ।

ने.
घो.टी.

(२५)

१२२

121

नवप्रथममेवमण्डलं लिखेदपि ॥ पूर्वादि वामकर्तव्यो यथा विभव विस्तरेः ॥ पूर्वदिने
धिवासः कर्तव्य इत्यर्थः पतदर्थमादावेव ॥ यागद्वयं कर्तव्यं शक्त्या द्रव्यानुसारतः वेदीतो
धनानि चित्रविक्रानि ॥ पतञ्जलीयागोचिन्ता ॥ रणसंयुक्तं नानाधुन विराजितं ॥

पाटकाच्छत्रशयादिनानाशोभासमन्वितं गृहोपकराणां चैश्वभोगैर्नानाविधैस्तथा ॥
युतम् यागस्य ॥ वितानमूर्ध्वकर्तव्यं सस्येते तमनोरमं नवनिकंच - रंगां दीपाष्टौ धित्वा पयेत् ॥
किंच ॥ बालव्यजनचण्डादितथादर्शशातृयं ॥ दिक्चतुष्टये निवेशयेत् दिक्षु विदित्वा च पु
पताकाष्टौ नवाः श्रेष्ठानानारंगसमुज्ज्वलाः कलाशाष्टौ तथा रोप्यास्ताम्रा वा रणमया अपि ॥
स्थाप्याः कलशेषु च ॥ समुद्राष्टौ तथा एज्याः ॥ समुद्राधिष्ठितांश्च कलशान् ॥ सर्वेष्वधिसमन्विता
हतपलवसंयुक्तान्सदिरांश्चाष्टौ जयेत् काण्डाष्टौ पंचरंगानि दिग्बिदित्वा निवेशयेत् ॥
पंचरंगानीति सूत्राणि ॥ पतहास्ये ॥ लोकपालास्तथा एज्याः पटेष्वस्वाकृतिस्थिताः ॥
लोकपालानां समीपे ॥ तथा स्वस्वाकृतिः कार्यादशदिक्षु समन्ततः ॥

शिवादिगुरुपंक्तिर्या रुद्रकोटोत्पत्तेः श्रामोपदेशमात्रेण पारम्पर्येण संप्र
शिवो नाश्रितनाथ आदिर्यस्याः सदा शिवेश्वरानन्तश्रीकण्ठादिनृपाया गुरुपं। ता
क्तिता तथा रुद्रकोटोत्पत्तिर्यथा धितमंत्रकोटयो वस्यो यास्ताः सर्वा आत्मस्य परमा शिव
स्य संबन्धी य उपदेशः स्वात्मसमीपे दशनापदेशः परशक्त्युत्पत्तेः तमेवेत्याह। शिवज्ञाने
यतो देविमदेवा मागमः स्मृतः शिवज्ञानं रुद्रशक्तिसमावेशः यत इति हेतो तेन युक्त
एव पूर्वश्लोकार्थः न केवलं शिवादिगुरुपंक्त्या शिवशक्तिमयं यावत् ॥ ब्रह्मादिस्तं
शिवशक्त्या सम्यगान्वितं तदभेदमयं। यदुक्तं शिव भव्यं तं शिवशक्तिसमन्वितं
सूत्रेषु। स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वमिति। एतदुपसंहरन् स्फुटयति ॥ एवं शक्तिमयं सर्वं
अनाश्रितारिहित्यन्तं सर्वं शिवशक्तिमयं। केवलं मंत्र जगत्स्यावरजंगमम् ॥
मंत्रेश्वरादिवर्ग उन्मिषच्छिवशक्तिमयः विज्ञानाकलादि स्यावरान्तं तन्निमिषच्छिवश
क्तिमयं यावत्। ब्रह्मादिस्तं भव्यं तं शिवशक्तिसमन्वितं। शिवशक्त्या सम्यगान्वितं
दभेदमयं। यदुक्तं शिवसूत्रेषु। स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वमिति। एतदुपसंहरन् स्फुटयति।

ने-
घो-दी-

२५

इतिविभागः अतश्च। शक्तिमान्सर्वकर्माणि कुरुते नात्र संशयः। शिवशक्त्यावेशणा
लीमंत्राचार्यादिवर्गस्तत्कार्यकराणां क्षमः अन्येन॥ शक्तिहीनानसिद्धिनियागाको
मंत्राचार्यायतएवं॥ टिपतैरपि नपकोटिसहस्रेस्तु होमलक्षेस्तु विस्तरेः॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शिवज्ञानं समभ्यसेत् तदा सिद्धं तेषां गणिकर्माणां यवान्यथा नष्टे
एवकारेण शब्दादनन्तरं योज्यः। यदा चाभ्यस्तु शिवज्ञानः॥ शांतिकादीनि कर्माणि कुरु
सपत्न्याधिकृतः चवंयागम (कुरुते सौतदा गुरुः। यागे होमे जपे चैव तथा लेख्यक्रमेण च
स्य प्रवक्ष्यमीत्युद्दिश्य यागगृहगुमिरुद्रशक्तिसमावेशशालिण्यामिज्ञगुरुमतत्तं पराश
क्तिवीर्यमारतांचमंत्रादिस्वावगतास्य विच्छिन्तोद्दिष्टभगवच्च जनाश्रयभूतं॥
भावित्तर्हारादिवि श्रापदोषादिचोत्पन्नाः पूर्वोक्तयागमारभेत॥ भागो पूर्वोद्दिष्टरूपे
माण्डलं भगवत्पूजार्थं सारभेत। तत्र च॥ साध्यं विमृश्य तद्द्वयं संभारेण तत्संभृतं॥
रजश्च नदनकुंकुमधूपादिसामग्रीसाध्यं
श्रेयोभिसन्धिना च विमृश्य श्रीमदमृतेशपूजाहोमाद्यान्मा। यागस्तु क्रियते यस्य। साध्यस्य
कस्यचित्॥

तस्य शांतिः प्रजायते। आपदो नश्यन्ति। किंच। निलंसीरं चूते नैव मितशर्करया सर
समाध्यः महाशान्तिमवाप्नुयात् सीरवृक्षस्य होमयेद्यस्य नाम्ना च
मिद्रिस्तसीरार्थाभिः समादिताः होमयेद्यस्य नाम्ना च॥ पूजानन्तरहोमेन मंत्रराजं तर्पयेद्य
नाम्ना॥ तस्य शांतिर्भवेद्भुवं समना चृतसंयुक्ता होमयेद्यस्य नामतः तस्य शांतिर्भवेत्ति प्रं
सायकः। हृतगुग्गुलहोमेन पु नान्नकार्या विचारणा श्रीकामः श्रीफलान् कृत्वा श्रियमाप्नो
ति पुष्कलां॥
आचार्यं हि भवति शाश्वती॥ कृतेन साध्यस्य।

मृत्युजित्सेपुटं कृत्वा साध्यनाम जपेद्यदि आत्मनो वा परस्यापि मृत्युस्तस्य न वायते॥
साध्यमंत्रेण रक्ष्यस्यात्मनः परस्य वेत्यर्थः॥ अष्टपत्रेथ कमले कर्णिकायां निवेशयेत् सा
धिराणां धितं नाम तद्वर्धे मृत्युजिह्वेत् आग्नेयादिविभागेन दले घृंगानि विन्यसेत्।
द्विरष्टदलसं पूर्णां वा स्येत् कमलं लिखेत् कलाशोडशके नैव पूर्वादौ पूरयेत्ततः द्वा
त्रिंशदलसंयुक्तं तद्वा स्येत् पंकजं न्यसेत् कादिसांतक्रमेणैव पूर्वादावीशमन्ततः॥
भवेदिति लिखित्यः अंगानि द्वितीयाधिकारोक्तानि अग्नीशरहोमरहिदित्तरहदयादीनि

ने.
घो. दी.

८-

१२३

१२

चत्वारिंशदिकचतुष्टयस्य कर्णिकायां भगवदग्रे लोचनमिति विभागः तत्कमलमि
ति विभागः तस्य कमलमिति समासः ईशमन्त इति। ईशादिगतदलचतुष्टयान्नमित्यर्थः
एते च। साधारणराधिताः सर्ववर्णाश्चक्रत्रये स्थिताः॥ चक्रत्रये दलपुंजत्रये साधारणराध
नं प्राग्वत् पञ्चोचदलवर्णिनां॥ सर्वेषां मध्यतः संज्ञा साध्यस्यैव तरो यथेति॥
शोधनं साधारणसम्पुटीकरणं कर्णिकायां मंत्रसंपुटमध्यगतस्य नाम्नो विशेषमाह॥
जीवः सकारः तं चां जीवमध्यगतं नाम कर्णिकायां निवेशयेत्॥ तः कृतनामकं। प्राणोतः
कल्पयेत् जीवं प्राणोदोकारः तमपि तादृशं। प्राणवर्णान्तमध्यगं। सकारान्तः स्यः तत्र च कथ
मध्यगतमित्यत्र त्रयो विधिरनुसृतव्यः। एवमेतत्पटद्वयगर्भं पद्ममालिख्य॥ टकारं दद्यात्॥
वाह्ये स्यमाण्डले सौम्यं टसंपूर्णं तत्कल्पयेत्। तद्वाह्ये तत्पुरं चैन्द्रं वज्रं भद्रं च रोधितम्।
भुजं पत्रे तत्संलिख्य चक्रमेतद्गानने संपुटे निब्रूयात् सौम्यं रोचनां कुंकुमेन च॥
ऊर्यादित्यं॥ पश्चादेतत्सृजयथाचायः। कर्पूरलोदधूसरं॥ वन्दनं दोरयुक्तेन॥ कृत्वा।
संवेष्टासितस्त्रेण कार्पाशेन नवेन च मधुमथे निधाप्येतत्सगन्धिचूतमिश्रिते॥

मृदागोमसनिधायेतसितपुष्पैः प्रहृजयेत् पायसेः वृत्तसंमिश्रे भक्ष्येनानावियेस्तथा
मृष्टैर्धूपैर्धूपविताहृजयेद्गूरिसंभृतैः ॥ वास्यत्रकलशानघोषादौ हृजयेत्
संभृतैः संभादैः अस्यायंसनिवेशः । अस्य च ॥ तः सितचन्दनकर्पूरमुष्टपादमोदसं
युतात् रत्नगर्भावुसंपूर्णान्नवैषधिसमविताम् तेषां मध्ये तसंपूज्यलोकपालांक्रमे
नकालं मूलमध्यस्थाने येषां संपूज्येति प्रणवस्वनामनसोभिः ॥ तेषां शिवाज्ञादातव्या
इतममिति वदन्न त्रयोविधिरनुत्तमविषयेन योज्य इति शिक्षय ॥ रक्षार्थं साध्यमुत्तमम् ।
ति । अथ । प्रातमर्थं क्रियायं च निशार्थं हृजयेत्ततः ॥ यस्य नाम्नेव मकृतमसौ

समरात्रे वृत्तिक्रान्ते मृत्युनिद्रवते नरः सर्वव्याधिविनिष्क्रान्तः सर्वदोषविवर्जितः सर्व
रोगो विमुच्येत तत्रैः सर्वैर्न संशयः सर्वदुःखविनिर्मुक्त इति भिपरिवर्जितः तिष्ठेत्
सुखो भूयो यथा हि मुक्तकंचकः ॥

व्याथय इदरायाः रोगाः पिटकाद्याः किंचैतश्च
कार्त्तव्यं ॥ यदि नात्यमना देवि साधकः तत्परायणः न पद्मे मरुतश्चांतस्तस्मिन् स्थाने तति
वृत्ति सत्त्वानीर्यसंपन्नो दयादाक्षिण्यसंयुतः समरात्रे वृत्तिक्रान्ते मृतांश्चैवानयेदलात्

ने.
द्यो. टी.

८१

मृतानपि प्रत्युज्जीवयेत् वीर्यसंपन्नो मंत्रवीर्यतः । साथक इति मंत्रसिद्धिश्चाचार्योवा । एवंविधश्च ।
गोभृदिरण्यवस्त्राद्यैः केचुरकटकादिभिः पूज्योसौ परयाभक्त्या शान्तिपुष्पाविशेषतः ।
यः सात्मन्त्रमयो वैसा शिवः साक्षात्तद्वैशिकः तेन पूजितमन्त्रेण सर्वसिद्धिफलप्रदाः ॥
भवत्यवितथं भद्रे । मन्त्रमय इति पूर्वोक्तपुण्या शिवावेशमयत्वात् सर्व इति चक्रपूजिता मन्त्राः
अत्र च मायाप्रमादसलभः संशयस्यान्य इत्यन्यथानिरेकोक्तिभ्यामाह । सत्यमेनात्तं वचः
यदित्तनगुवर्चा क्रियते तदेवं भवतीत्याह ॥ अतः सा सिद्धिहानिस्स्यात्कृते चैव निरर्थकं ।
ग्रासतो समपि पुत्रकसाथकाश्चा (आचार्यस्यापि साथस्य कृत्या स्थिति विना शिनी
र्यस्यापि साथस्य कृत्या दृष्ट्यति विना शिनी राक्षस्यतिष्ठत्येव गुर्वनर्चनादित्यर्थः यतः प।
वं ॥ इत्यंहितस्य ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मन्त्रवित्तुजयेद्गुरुम् ॥
तत्तज्जगुरुपूजासा भवेति पूजिता मन्त्राः सर्वसिद्धिफलप्रदाः ॥
वम् । कर्मातिर्द्वैतमपियत्समावेशतो भ्रमः कुर्वते गुरुमन्त्राद्यास्तनेत्रं शोकरप्रये ॥
इति नेत्रोद्योतेषोऽद्याधिकारः ॥ ॐ विचित्रचक्रविस्फूर्जनिजन्तोतिः सथा भवैः सत्पुजिजय
निष्प्रामन्त्रे मेशं भयापतत ॥

धयत्यभीष्टमिति शि।

कारुणिकत्वाच्चक्रान्तराण्यपि रक्षार्थं प्रतिपादयितुं । श्रीभगवानुवाच । अथातः सम्य
अथेति पूर्वाधिकारोक्तप्रमेयानन्तरं । अत इति यतो (वक्ष्यामि चक्रान्तं महाबले ॥
बहुरनुशास्यो जनस्ततः कस्यचित्कथं विदनुग्रहो भविष्यतीत्याशयेन तत्र ॥

पूर्ववत्साध्यते नाम जीवान् कल्पयेत्सथीः प्राणान्तस्ततः कृत्वा वर्णांतान् व्यवस्थितं च
निमंजततोर्थास्येतद्वाह्ये मध्यमं न्यसेत् प्रथमं तततोर्वाह्ये कर्णिकायां तवित्यसेत् के
सरेषु स्रगः पूज्यादलेषु गानि पूर्ववत् वाह्ये कलशमालिख्य कमलोभयमध्यगम् पू
जयेत्सर्वविधिना जपहोमार्चने रतः साधयत्यचिरेणो वचिन्तितं नात्र संशयः ॥
पूर्ववदिति साध्यां संपुटितमुपरिलिखितमंत्रराजं च नाम द्वितीयान्तं पूर्ववद्रक्षापदसमायु
क्तमित्यग्रेभिधा समानत्वाद् द्रष्टेत्ये तद्युक्तं जीवस्य मकारस्यान्तः कृतं प्राणस्य हस्यान्तः लि
खा वर्णान्तस्य हस्यान्तः कुर्यात् ततोऽस्य वाक्ये प्रतिमं द्वाकारं तद्वाह्ये मध्यमं हकारं तद्वाह्ये प्र
थमं सकारं लिखित्वैतत्कर्णिकायां वित्यसेत् केसरेषु पूर्वादि क्रमेण स्रगान् देवेषु हृदयादी
न्यंगानि पूर्ववदिति आग्नेयादि क्रमेण ईदृशां सकलमलस्य वाह्ये कलशं लिखेत् तन्मोर्धाधः क
मलमध्यगं कृत्वा सांगमूलमंत्रार्चा जपहोमरतो भीष्टं दीपं साधयति अत्र च नमः शब्दानो मंत्रः

ने-
घो-टी-

८१

१२४

१२५

पूजाजपयोः होमेतस्वादांत इति पूर्ववच्छब्दार्थः अस्यायं सनिवेशः । किंचेदम् ॥
सर्वशांतिप्रदं चक्रं पुष्टिं सौभाग्यदायकं आधुर्वीदप्रदं चैव त्वरोगविनाशनम् पर
राष्ट्रविभीतानां तृपाणां विजयावदं राजस्त्रीणां तत्सतानां विप्रादीनां च सर्वशः रक्षा
हेष्ठाप्रकर्तव्या सर्वोपद्रवनाशिनी पंक्त्या चैव लिखिता मन्त्रक्षरान्तरिते प्रिये आद्यनेमू
लमंत्रं तवोषड्जातियुतं न्यसेत पूर्ववत् पूजयेद्भूरियागेनैव सितैः शुभैः तत्प्राणान्
स्पृष्टं ॥ देवदत्तादिनामग्रक्षरांतरितमिति प्रति (अन्ते रोगे रात्रातो यदि मृत्युना ॥
वर्णांतरालं न्यस्तमूलमंत्रं लिखित्वा आद्यंतयोर्वोषड्जातियुतं मूलमंत्रमनुलोमप्रतिलोमा
भ्यां न्यस्य सितकुसमादिभिर्वोभूरियागेनैव पूर्ववत् पूजयेत् इत्येकाग्र्या पूजाजपहोमा
दिभिराराधयेत् ॥ वोषड्जातियुतं मंत्रं दित्वा शस्त्रलिखिते भूर्जवल्कलके रम्ये मध्ये
नाम तत्पूर्ववत् रक्षापदसमायुक्तं तदाक्षेपशशिमाण्डलम् मंत्रांतरा मन्त्रं कल
षोडशमं स्थितं ताभिर्मण्डलमापूर्यवाक्ष्येत् कलशे न्यसेत् तदाक्षेपं नृसूर्योत्पु
दित्विति पद्मदलान्मस मध्य इति क (रुद्रपुराणि तौ रोचनां कुरुमेनैव क्षीरशंकर्या
र्त्तिकायां पूर्ववदिति प्रथमप्रयोगवत्साधारणं समुदीकृतं ॥ (लिखेत् ॥

तदाह्येकर्णिकानेशशिमादलंठकारं मंत्रस्यच यदंत्यवर्गसकारः अमृतमिति उक्तव
त्यमाणापरास्तव्यामिकं कलास्वादिविसर्गानासुषोडशसुस्थितंतत्संभिनेताभिः सकार
मिष्टाभिः कलाभिः मादलमितिचान्द्रंठकारम् वास्यइतिचतत्कमलं कलशोदरेलिखेदित्य
र्थः कलशवाह्येचन्द्रस्योदरे पुरन्दरपुरेचतवश्रेवज्जलोद्धितसन्निवेशेनस्थितोऽकुर्यात् प
तम्भ्रं १३ एतच्छान्तोऽर्चोपद्रवनाशिनी पुनरस्येवोपरिहीरणांममृतंस्त्रवन्तं कलशंथा
येदितिपुष्टिः॥ पूजयित्वाविधानेनपूर्ववच्छांत्यवास्थितः॥ शांतिकर्मण्यावास्थितोऽगुरुः

सावधानः स्या
दित्यर्थः॥ एषाव। राजरत्नातवैप्रोक्तासर्वोपद्रवनाशिनी। तस्योतक्रियमाणाया मये।
विशेषयत्॥ राजरत्नाविधानेनहोमयेत्सीरसंयुतान् सितशर्करया
पुक्तास्तगन्धीचतमिष्टितान् सीरवृक्षेन्यनेवक्रोतिलाच्छान्तिंलभतेसः॥

राजरत्नाविधानेनेतितेनप्रयोजनेनबुद्धिस्थेनहेतुनासइतिगता। किंच॥

यदास्तुवशाच्चातःकालेनकलितोनरः दृष्टातंपूर्ववयागोमादलेतयथोदिते क्रियते
अस्यैवकलशोदरस्योक्तास्थित्यामस्तमंत्रनाथम् (द्वयसंभारसमृतोस्तुनाशनः॥
तुनाशनाख्यत्वात्सृजितेचास्ति॥

ने.
घो.टी.

८३

१२५

१२०

मृत्योरुत्तरतेश्रीचंद्रमंत्रस्यास्यप्रभावतः तदेवभूर्जपत्रेतमितशर्करयासद्वृत्तीरेण
रोचनायुक्तं कुरुमेनयुतं लिखितं कुरुकुरुमेतमध्यतः स्थापयेत्सुगोपितं तदर्थः
तोद्वितीयंतत्तीरपूजां सुशोभनम् सवन्तममृतं ध्यात्वा स्थापयेत्सुष्टिकामतः ॥
तदेवेति तदेवकलशोदरेचक्रं एवंचवदत्तमनन्तरयागपतद्विषयपवेति बोधयति स्त्री
रेणत्यादिपुनर्वदन्मूर्त्तस्य यागस्य शालिचूर्णं संपाद्य तमादिशति मध्यक्तमिति मधुच्छि
ष्टवलितम् अमृतमिति स्त्रीरूपमेव सवन्तं धारणाक्रमेणायस्य कलशान्तः सुचने ध
स्यनामैवंक्रियतेसौ ॥ तथा ॥ समरात्रप्रयोगेणामृतसुनिद्रवतिनरः ॥ स्त्रीणाकायोभवे
मूर्त्ताः पदान्तेतयथाशशी नमस्त्यैर्वशागः सोवेसत्येसुनादतंवचः २ साध्याणां राधि
साध्यमितिनाम तं नापदसमन्वितम् मध्ये संपूजयेत्साध्यं पूर्ववच्चा मृतीकुरु ॥
द्वारेणभावितं पूर्ववदमृतीकराणंदलाष्टके प्राग्वद्दोषदंतमंत्रराजकृताप्यायनात् एवंभूतंच
तदात्मना तसंवेष्ट्य वारुणो न तवैपुनः कलाशेषेण तद्दोषसंपूर्णो न तवेष्टयेत् ॥
आत्मना पुरुषवाचिना मकारेण ततो वारुणो न वकारेण ततः कलाशेषेण टकारेण ततः ॥
संपूर्णेनेति टकारेण वेष्टयेत् ॥

कलशोनेत्यपाठः । अनन्तरं ॥ पुरन्दरं ततोवासे हि श्रुतं दिक्षु गोचरे तन्मण्डलं

पुरन्दरचतुरश्रं तस्मादलेदिं होवा तयोन्येतवन्नमण्डलमध्यगम् ॥

ये चतुर्दश इति चतुरश्रपरिचयश्च तथाप्यस्य बाह्यरामवशात् न च
मात्रं वक्तुमशक्यं मया गमितं न च तस्मात् एतेनैव चतुरश्रं माण्डलं वा इत्येवमेतत् अस्याप्यप्रस्ता

२ः। एतश्चयस्य नाम्ना क्रियते सो ॥ रक्षितश्चास्मत्तेशेन चकारादमृतीकृतः ईदृशस्य

प्रयोगान्तरमाह ॥ ऊर्ध्वांतस्तुलिविनामनस्याप्येकमलोपरि अथोमुखेनतत्पृष्ठे।

कमलेष्ट्ववलिखित इत्कर्णिकास्येविलिखितोवक्रप्रयोगतः स्ववन्तमस्तथा
नेत्रार्थं चर्चयेत् समतेषाक वयोगा प्रविष्टंतस्य भावयेत हृदये तत्प्रविष्टं

कुंभान्तःकमलकर्णिकोपरिसाथ्यनामलिखितः।

पूर्ववदितिकलशस्यापरि उदित्युधकमलकणीकाक्षिमस्तशमित्रमयानुखिलि
माभोमानविंशत्यामृतंस्वबन्तथायेत तश्चामृतंसाध्यस्यनामस्यानयान्तस्यकरन्ध्रेणा

हृत्प्रविष्टं सर्वनाडीः प्रपूरयन्त्यायेत। तस्य च॥ तन्तुणा ज्ञायते पुष्टिः क्षीणकायोऽपि यो

ने-
यो-टी-

८६

१२५

अस्यायं। अन्यदप्याह॥ पंक्त्यातविलिखेन्मंत्रं प्रत्येकं वर्णमध्यगम् नामसाध्यस्य वै
वर्णमध्यगमिति एकैकमंत्रांतरालिखितं । तस्य वहिर्निवेशः॥ लेख्ये।

दिग्विदिंस्तुजिलिखेत् पूर्ववत्पञ्चमालिख्य षडङ्गं पूर्ववात्प्रिये संयोज्य पूजये
च्छ्रुत्वा यथा विभवविस्तरेः सर्वस्य तोषचारेण सर्वदः खनिवर्द्धणः भवते मंत्रमु
कमलं लिखित्वा तद्वलेषु संयोज्य चक्रमेतत् पूजयेत्॥ स्वस्त्यनात्र कार्या विचारणा॥
स्तुतिनाथं पूर्ववदिति बोधदत्तं तद्वदिरपि कमलं लिखित्वा पूर्वोक्तं षडङ्गं प्राग्वद्वलेषु
संयोज्य चक्रमेतत् पूजयेत्। पञ्चमालिख्येति काकातिवत् नात्र कार्या विचारणातिश्र
नेन पूर्ववन्निस्संशयस्यैव तत्फलतीत्यादिशतीति शिवम् अस्यायं प्रस्तावः। क्रीडाक
ल्पितसंस्थानकृतसन्निधिशांकरं श्रीमन्मंत्रं नमः सर्वरक्षाकरमनर्गलम् ।।
इति नेत्रोद्योते समादशोधिकारः॥ ॐ सं पूर्णभोगमोक्षैकस्फुरतात्मा मदेशितः नेत्र
स्त्रीः पराकापि जयत्यखिलतापनत्॥ पूर्वोक्तानुवादेनान्यदवतारपितम्

श्रीदेव्युवाच। भगवन् देवदेवेश सर्वसत्त्वहिते रत शायकस्त्वस्य रेशानसर्वा
नग्रहकारकः॥ उक्तान्वयामदेशानव्याभिर्मन्त्रेषु चाख्यनः॥

सितोलोहितश्चेति द्विरूपो घर्थमतानप्रचरंतीत्यर्थः । एतत्प्रसंगादुक्ता प्रकृतमाह ॥

यदा मृत्युवशात्तः सर्वभूतेरुपद्रुतः तदा तच्च तसंयुक्तं गोक्षीरोमितशर्करा तिलैर्वि
मिश्रितं कृत्वा नृयात्सर्वशान्तिदं ॥

यात इति साध्य इत्युक्तात् कृत्वेति प्रकृतं सर्वपं
द्वनमत्रमूलेन ॥ तिलैः कृत्वा समायुक्तं राजसर्षपमुत्तमं यत्कं वैज नृयात्सर्वशान्ति
यत्कं विमथुमिक्तं । अनेनैवाभिमंत्र्यैतद्यस्य दस्ते प्रदीयते सौभाग्यमतले फलप्रदं ॥

अनेनेति मूलेन प तस्य जायते नात्र संशयः ॥
वकारर्थं ह प्रयोगाभावं धनंति एतदिति राजसर्षपवस्तु ॥

वस्तुकृत्वोभिसः मंत्र्यमंत्रेणानेन मं व वित ॥ मृ धि प्र पात येद्यस्य रक्षां प्रयत्ना
त्तने दिवा वायदिवा रात्रौ स्वपतो जाग्रतोपि वा अवध्यः सर्वभूतेभ्यः भुवि तिष्ठत्यसौ नरः
सर्षपमित्यर्थः उपसंहरति ॥ राजरक्षाविधानं तमेतत्प्रकटीकृतं तव स्नेहात्प्रशस्तं तद
(स्य सर्वसिद्धिदम्)

प्रजानुकूले राजनिरक्षिते वि
संरक्षितं भवतीति प्राधात्याशयाद् राजशाब्दार्थः तवेत्यनुजिहृता मय्याः अतश्च ॥
नृपानां नृपपत्नीनां तत्सतानां हि जादिषु आचार्यः कुरुते यस्तु सर्वानुग्रहकारकः ॥

ने.
यो. टी.

६०

१२८

मंत्रज्ञः साधकोवाच्यसमृज्यः सर्वथाप्रभुः सम्मानैर्विविधेनित्यंदानैर्विविधवित्तैः
कुरुते इति प्रागुक्तवक्ष्यमाणादृष्ट्या रत्नां मंत्रज्ञः साधक इति कल्याणकारणनया सिद्धमंत्रः त
स्याचार्यतत्त्वेन। एषां वैधारणादीनां कर्तव्या योगेनात्र तमंत्रसिद्धेन वा देविकृता वैसृता भवे
दिति श्रीस्वच्छन्दोक्तमात्र सर्वथाचार्यः सन्नोष्य इत्येतदृष्टान्तप्रमाणं स्फुटयति ॥

यथा मंत्रान्तसंयुक्तः सादाहोमे प्रशस्यते तथा सर्वेषु कार्येषु दीक्षितो मंत्रवित्सदा फल
प्रदो भवेत्सद्यः सर्वशान्तिप्रदः शुभः ॥

मंत्रस्यान्ते संयुक्त इत्युच्यते रितः सादेति सादाशब्दः दक्षित इति दक्षिणाया तोषितः फलं मुक्ति
सिद्धीपवमुत्तरं किंच। सथायथाचनागानां पितृणां च सथायथा नमस्कारोक्तिर्देवनां।
पंचान्नो प्रशस्यते मंत्रज्ञाने तथा नित्यंदाने सम्मानमुत्तमं फलप्रदं भवत्याशु सर्वसिद्धिप्र
सथेति सथाशब्दः स्पष्टमन्यत ॥ एतदेवोपपादयति ॥ दायकं ॥

ज्ञानशक्तौ स्थिता मंत्रास्तज्ञाने चेत्तसि स्थितं तन्म्रेतः एतितंतं तृष्टं सात्त्विकंतं भवेत्सदा सत
स्यात्तन्प्रिये नित्यं लक्ष्मीस्तत्रैव वर्तते रजस्तमो विनाशेन मंत्राः सन्नोदये स्थिताः सिद्धिप्र
दा भवन्त्याशु यतोतीवसनिर्मलाः ॥

मननत्राणायमकत्वात्मज्ञानशक्तोऽस्मिताः तद्दीर्यसागइत्यर्थः तश्चवीर्यात्मज्ञानेचेत
सिस्थितंवीर्यानुसन्धानं परं चिंतमाश्रितम् तश्चचेतः पूजितमिति भक्तिभरेणाश्रितम्
अतश्चभक्त्युद्रेकावलोकनोन्मिषद्विकासंसात्त्विकं जायते इति स्वात्मरूपेषु भावेषु पत्युजा
नं क्रियादयाः मायातृतीयेते एव पशोः सत्वं रजस्तम इति प्रत्यभिज्ञोक्तनीत्योन्मज्जन्तप्र
कृतिभूतज्ञानशक्तिरूपतामाप्नोति एवंभूते च मत्वे सर्वाः श्रियः महाभोगलक्ष्यः स्थिताः
मोक्षलक्ष्मीश्च तेनैव तिष्ठति । अतश्च संकृचतावांचल्यात्मकरजस्तमो विनाशेन प्रोक्तवि
कासात्मकसत्त्वोदये प्रतिमं श्रुतीव मुनिर्मला इति प्राप्तज्ञानशक्त्यात्ममहावीर्याश्रासु
सदा सर्वसिद्धिदा भवंतीति यत एवं ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तस्याज्ञेयापारमेष्ठरी परि-
सर्वप्रयत्नेनाज्ञेति निश्चिताज्ञेत्यर्थः पाल्याप्रयत्नेन ॥
एषेति सर्वप्रकारमाचार्याश्रयनं कार्यमित्येवं रूपा तेन प्रयत्नेनैतां पालयतः सिद्धिमुक्ती
नद्वयतः श्रीब्रह्मवत इत्यर्थः आधिकारिकमर्थमपसंदहन रदस्यतामम्यदर्शयति ॥

अतस्तद्विधानंतनदद्यात्परदीक्षिते ।

साशिषो दीक्षिते दद्यादयथा न प्रसिध्यति ॥ परदीक्षितस्य हेतुशिष्यत्वादद्याननुप्रविष्टत्वा

ने.
घो. ही.

६८

१२९

१२९

दिति शिवं। यदा मर्शपरा मर्शोन्मिषत्पूणि सथा परं सो भाग्यंत न ते त त नेत्रं शो करं स्प
ये। इति नेत्रोचोते पंचदशोदिकारः। ॐ विचित्रैराचारैक परचित विना कुति फलं चि
चेकाम स्वात्म स्फुरण मविचित्रं दिशानियत जगच्चित्रो ह्येवाश्रयल म द वित्र स्व महिमा
स्तमश्चावेनेत्रत द सम स खोला स सर म म॥ पूर्वाधिका राधिगत सर्व देवतात्म क श्री म

श्रीदेव्युवाच कथितं देवदेवेन ररहस्यं परमाद्भुतं सर्वागमम बो देव एक वीरो महा
बलः वामदक्षिण सिद्धांत भेद त्रय विभेदतः वैष्णवादि समा युक्तः सरहस्य मुदा
दतः सर्वदेवमयो ह्येष मृत्यु निष्ठापकः शिवः ब्रह्मभिः सम्प्रदायैश्च यष्टव्यो भाव
भेदतः नाना क्रियोपचारैर्गनाना सिद्धि फलप्रदः श्रुतुना श्रोत मिच्छा मि संशयो यो
मेह दि स्थितः तदृते संशयस्यास्य च्छेत्ताना न रूप पयते पृथक् पृथक् स माचारः पूर्वदे
नृत्युजित्स्वरूपमनुभाष्यत त्प्राप्तिहेतुस (वेन भाषितः कथमसि त्त माचारः सामान्यः पूर्व
माचारादि निर्गिना यि यिषुः। सरहस्यं सर्वगममय इत्युत्पाद्य कीर्यतं प चोदितः
क इत्यद्वितीयो वीरः सर्वकार्य करणक्षमः महाबलः सर्वमंत्रवीर्यभूतः वैष्णवादि शति वैष्ण
वेशाकारे आदिशब्दात् ब्राह्मसौगंदौ सम्यगभेद व्याख्यासमन्ता युक्तः सरहस्यमिति

कुलप्रक्रियया उदाहृतः व्यापक इतस्तत्सर्वदेवमयत्वे हेतुः अतश्च शिवः परमादयश्च
यो नृपः संप्रदाये रितितत्तच्छास्त्राक्तज्ञानयोगरूपैः भावभेदत इति श्राव्यकचित्तौ चिन्त्यात-
श्रोतमिच्छामीच्छामीत्युक्तेः पृथगिति श्रोकेन विषयो दर्शितः पूर्वमित्यादावुक्ता सनातनासं-
दितास सामान्य इति देवस्य मदा सामान्यरूपत्वात् सामान्येनैवाचारेण भाव्यं न चासौ कोपि
लक्ष्यत इत्याशयविशेषः पूर्वोदित इति पूर्वदिनवमाधिकारेण ॥ एवं सर्वगतो देवो ब्रह्म-
श्राव्यत इति सामान्येनैवोक्तमिति सर्वैराश्रयितो देवि स्वसिद्धिफलवांछयेत्यादिना ॥
वाक्तव्यम् ॥ किंच ॥ कथमेकेन मन्त्रेण सर्वसिद्धिंति पूजिताः ॥ यतस्तत्र तत्र शास्त्रे ॥

वीजैः कूटैस्तथापि ओं ईर्मां लामंत्रैरशेषतः वाच्यवाचकभेदेन सर्वसिद्धिफलप्रदाः ॥
इतः वीजैस्सूत्रैः कूटैः पिण्डपदात्मभिः पिण्डैर्नवात्मादिभिः मात्रामंत्रैः पदसमुदायरूपैः वा-
च्यवाचकभेदः परावाकश्राव्यायेन पश्यन्ती दृशा पिण्डानां मध्यमायुक्त्या मालामंत्राणाम् पश्य-
न्ती मध्यमाभ्यां कूटानां अतश्च तावतां नानामंत्रवाच्यानाम् ॥ कथमेकेन मन्त्रेण पूजनादीं नरो-
भवेत् भवन्तीदृशः सर्वकथं वापि प्रसादतः मानव्याणां हितार्थाय कारुण्यीतरमेष्वरः ॥

लिमासाशयेति यदुक्तं तदाशयेन तावच्चाह ॥ अल्पायुषास्तथा मर्त्या मोहोपहतचेतसः ३
चाररतानित्यमसंसंगोपसेवकाः निन्दकावलिनश्च राजरोगवशीकृताः दुष्टाचाररतामृ
र्षाः परेष्वपि सेविनः सदा महाभयाक्रान्तिभादारिद्र्यानलपीडिताः नास्ति क्ववाचिने
दुष्टाः चौराचारसमन्विताः अभक्ता देवगुरुषु मात्सर्यायमसेविनः तीर्थोपवासनिय
मेव्रतेः कष्टतरेस्तथा सिद्धिहीनास्तसर्वे तेन मुक्ता इति निश्चयः ॥

तेषामुद्हरणार्थं तमंत्रराजं महाबलं येन चेष्टेन ध्यानेन हजितेन मुराचिते संगच्छंति परं
स्थानं निर्वाणं भेषजं परं भविष्यति महादेविकलिः कष्टतरो यतः तदर्थं परमार्थीयं म
याते प्रकटीकृतः

श्रादावेव विदितकारुणिकत्वादाशयनमयेत्यर्थः श्रयमिति मत्सुजिनाथ
रूपः ॥ अतश्च सर्वथा ॥ परमार्थः परत्वेन मत्सुजितो सर्वतो मुखः भावभेदेन यद्व्योमोत्तमि
दिमभीप्सिता

सर्वतो मुखानिततदेव
ताध्यानादीनि द्वाराणि प्राप्नुयायायस्य सपरत्वेन सर्वोत्कृष्टविदानन्दादयव्या
प्राभावानां बुद्धिधर्माणं रागादीनां भेदेन विदलनेन परमार्थरूपः परमोपादेयो मत्सुजितमुत्त
मायष्टव्यः अस्य च नियताकृत्युपाप्रयिभिर्वाचारादिर्नियत एवाश्रेय इत्याह ॥

येष्वेतेषु समाचारो मया शास्त्रेषु भाषतः स्त्रोतः समतथा कार्यो विशेषाभ्यागदो मयोः
श्राकृतिशबलतावद्बुद्ध्यादिशाबल्येन कार्यमित्यर्थः आचारशबलताविदभेदमयेवेति चेत्तर्ही
चारनियमश्चाकृतिनियम इत्युक्तं ॥ हजनामनुपुष्पायेर्यासत्क्रियते दृढा ॥ निर्विक
ल्पमहाव्योम्नि सा हजा ह्यादरालय
इत्येवावमिष्यते ॥ एतदृशा समापन्नस्य च योगीन्द्रस्य सततोदितरहस्य हजादिजघोन किं चि

ने.
द्यो. दी.

कर्तव्यमस्ति ॥ यथोक्तमः सत्प्रभुभिः स्तोत्रो। तवनकाकिलनस्ततिरसिके सकलशा-
व्यमयी किलतेतनः निखिलमूर्तिषु मे भवदन्वयो मनसि जासु वदिषु सनासु चेति विचिन्त्यशि-
वेषामिताशि वेजगति जातमयत्नवशादिदं स्तुतिजपार्चनचिन्तनवर्जितानखलकाचनकाल-
कलास्ति मे इति श्रद्धयथामप्रविविहृत्यातिता कृतिनियमवदाचारनियमस्तत्रापि परमेश्वर-
श्रद्धयदेतमंत्रवीर्यानसन्धानमुपदिष्टमिति यथोक्तमेव दृष्टव्यः। ननु प्रणावादि साधारमंत्रान्तर-
संभावे स्यैवायमियान्प्रकर्षः कृत इत्याशङ्क्य परममहेश्वरनियोगपवात्रदेतदित्याशयेनाह।

अन्ये सामान्यतो देविनसिद्धंति कदाचन किं त्वसिंश्चाविकारोक्तित्रिविधे सर्वसिद्धिदे ॥
सामान्यतो न्ये इति प्रणावमारुका मायाद्यो मव्यापिषट्त्तरप्रसादवक्ररूपाः सामान्यतः परा-
द्वयस्फुरतात्ममहासत्तारूपपरचैतन्यात्मनिसामान्येन कदाचिन्निश्चयति न जाततत्प्राप्तिहेतवी-
भवन्त्यपि तततच्छास्त्रार्थततदेवतोचितपदप्रापकः सामान्यत इत्याहृत्यायोन्यम् ॥ अ-
स्मिन्नेव च प्रोक्तवक्ष्यमाण सर्वसर्वात्मकतात्ममहाव्याप्तिके मन्त्रराजे त्रिधा तिसृष्ट्वेत-
कथाख्यातसतत्वे त्रैविध्ये तत एव सर्वसि-
द्धिप्रदे ॥

अयमधिकार इति प्रोक्त सामान्यसिद्धिप्रदत्वे मे श्वररियोगादस्ति । यथोक्तं प्राक् देवेशः
सर्वसर्वात्मकः परः साधारणो मंत्रनाथः सर्वेषां चैव वाचक इति अतश्चायं प्रणवादि सा-
धारणो विशेषश्चाभिधीयते इति गुरवः यत एवं तस्मात् ॥ हेता हेतविमिश्रे वा पीष्टे

विश्वं रूपं यस्यासौ वै सिद्धिदो भवेत् ॥ यस्मात्सर्वगतो देवो विश्वरूपो मणिर्यथा ॥

स्वस्वातंत्र्यावभासितविश्वमूर्तिरत एव प्रोक्तदृशो कवीरोपि स्वातंत्र्यगृहीतविश्वात्महेतुमृ-
त्तिलस्यापि मूर्तेरद्वयचित्प्रकाशभित्तिलगतया प्रकाशमानदादृढयाद्वयरूपो पीतिल-
तापरमाद्वयानुतररूपो ये सर्वगतत्वात्सिद्धान्तविशेषतंत्रेषु हेता हेतविमिश्ररूपेषु उष्टुः
सिद्धिदो भवत्येव मणिरत्र चिंतामणिः अतश्च न केवलमियं महाद्वयव्याप्त्या सर्वत्र जीव-
मुक्तिप्रदो यं यावत् ॥ साधकस्येच्छया चेष्टा सिद्धिदो भवति भ्रुवं ॥ भ्रुवं निश्चितमेव स
वै सिद्धिप्रदो भवति । प तदुपसंहरति ॥

यो सो सर्वगतो देवः सर्वेषां तर्गतो विभुः सिद्धिमुक्तिप्रदा सौ नो वर्णः परमार्थतः
यस्मात्सत्सदा देवियष्ट्वोभावभेदतः ॥
यस्मात्सत्तंत्राद्वयविदात्मा महेश्वरः ॥

ने.
घो. टी.

२१

१३२

सिद्धिमुक्तीप्रददाति परमार्थतो न तर्वाणास्तेषां वर्णास्तेनेतरवर्गेभ्यो विशेषात् । तस्मा
त्सच्छ्रुतं त्रस्फुरश्चित्तरामर्शपरमार्थः मंत्रनाथः भावभेदत इति मुमुक्षुबुभुक्षिभिर्य
ष्ट्योबुभुक्षवोपि ह्ययथा मामर्शपरः सरेकर्मणि प्रवर्तमाना विज्ञेनाभिभूयन्ते इति श्री।
सर्वाचारभट्टारक उक्तं योमावित्यादि प्रागेव व्यकृतः । अथ ॥

यतेतयथेच्छया पर्वतायेन दीतीरेगवांगोष्ट्यचतरे वनेचोपवनेरम्यदेशकाला।
नृपतः सर्वशाल्यविनिर्मुक्तेऽष्टसत्त्वविवर्जिते पुण्यधर्मिष्टसंवासेपापाचारविव
र्जिते यत्र निर्यापरापोरानदृश्यन्ते कदाचन यत्र पश्यन्ति तेऽष्टाः संकीर्णाः स।
देवतोद्देशेन द्रव्यप्रक्षेपो र्वसंकराः तस्मिन् यजेन्महामंत्रमीतिभिः परिवर्जिते ॥
यागः यथेच्छयेति पर्वताग्रादिष्विच्छानतिक्रमेण यत्रेच्छातत्र कार्य इत्यर्थः देशकाला
नृपत इति देशकालसौकर्येणोत्तर्यः पुण्यश्राद्धसौधर्मिष्टसंवास इति समासः संकी
र्णाः विलोमजाः सर्वसंकरा इति त्रुपापिष्टहिंसादिभिः सर्वैः संकरेणामिश्रतायेषां इत
योतिष्टयायाः । यद्वा ॥
महायागः प्रकर्तव्यश्चाचार्यैस्तत्त्वदर्शीभिः ॥

तत्तदार्थितां विना तच्चार्यत्वं। किंचित्। सच ॥ सगुप्तस्तु प्रकर्तव्यो विशेषाच्छांतिकर्मणि
विशेषशब्देनित्येपि गुप्तिमाह। नैमित्तिकेक
र्मणि अनुग्रहाप्राधान्यतया नियम इत्याह ॥ शान्तौ पुष्टे प्रयत्नेन सगुप्तं जयने भ्रुवं भ्रुवं नि
श्रितं कृत्वा ॥
अत्रोपपत्तिमाह ॥ यस्मादिंसा परलोके दृश्यन्ते सिद्धिर्दिंसकाः ॥

सिद्धिर्दिंसकशब्दाच्चाः तद्वा योगिनीभूतपिशाचाद्याः यतो दिंसा परादृश्यन्ते ततः सगुप्त
तेव युक्ता ते दिं ॥ कीलने चैव मंत्राणां भेदनं मोहनं तथा मंत्रासंताडनं चैव जंभनं स्तम्भनं त
था रिपुत्वकराणां चात्यन्तं गिरातृमेव हि सर्वहानि विधायत्वं। कियतेऽष्टमंत्रिभिः ॥
तत्र ॥ नाज्वल्यमानं संचित्य पादांगुष्ठात्तमस्तकं प्रविश्याथो मुखं कृत्वा अघानस्यानग्रात्मनः
दग्धकाष्ठसमप्राप्य साध्यमुल्मकं कृत्वा पिण्डम् त्यक्तदेहं विचिंत्यो वं मंत्रच्छेदः कृतो भवे
त् कीलने चैव तेजो हानिस्तथा भवेत् रक्षाच्छेदश्च भवति सत्यं नास्म्यत्र संशयः सर्वदि
ष्टम्भ भवति न मंत्रस्तस्य सिद्धाती ककारपुटयोर्मध्ये यस्य नासमुल्लिखेत् तदा स्येव
तिथ्यानयुक्त्या तथा ॥ क्रिभवने रेफाष्टकविभूषितम् लिखित्वा स्यापयेद्यंत्रं कपालो
भयसंपुटे यस्य नास्मा महागौरि मंत्रच्छेदस्ततस्य वै ॥

ने-
घो-टी-

इत्यादियंत्रयुक्ताव जायते सिद्धिदानि श्रुविदिष्टः सर्वतो भवेत् ॥ श्रीकृत्वा र्णवोक्तया
तथा आकारच्छेदने प्रोक्त इति दकारस्ता इति इत्यादिना श्रीमच्छुभ्रतंत्राद्यादिष्टाकारादिसं-
पुटीकारयुक्तादेहप्रयोगसहितयेतन्नाडनादिदृष्टात्कुर्वन्ति । कीलनसम्यादृशात्पादने मे
दने साध्यसाः साध्यत्यागं मोहनं निर्बीचीकरणं । जंभनं कार्यकरणा साध्यसामर्थ्याधानं स्त
भनं निश्रेष्ठत्वापादने प्रत्यंगिरत्वं भूतादिदमनप्रयुक्तस्य मंत्रस्य प्रयोक्ता रं प्रति विरुद्धकारि
त्वं । स्पष्टमन्यत ॥ एवं दशप्रकारेण प्रयत्नेन हि हिंसकाः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सगुणो शर-
दिर्यस्मादर्थे सगुदे इति तत्र यथाह (एतापरि सगुदे कारयेयत्नाद्यागं दोमं जपंतथा ॥
चिगुमे कर्तं शक्यतात । किंचायं ॥ अथ न फलदः श्रेष्ठः सगुणो मृत्युजित्सदा मारले ।
भवत्येवा सतः फलसिद्धिनिश्चितम् स्यादितले कृमे निर्विशंकेन चेतया ॥
न सा कृत्वा दो सगुणो न योनित्यसिद्धो भीष्टफलप्रदः । किंच ॥ दम्यो परितथा हो मो वि
तथेति सगुण्यानिः संशयतया च ॥ अतश्च ॥ शेषाच्छांतिपुष्टिः ।
निर्विकल्पो त्रदेवेशिः कार्यः यतः । विकल्पादो रवं व्रजेत् ॥

तदुक्तमन्यत्र॥ नात्यच्छिद्रं प्रपश्यामि मंत्रसाधने । यनतादृक्तया लिंगः केवलं विचलत्य ।
साविति॥ तेन यो निष्कस्यः साधकः॥ यागंदोमंततत्रैव सर्वसिद्धिफलप्रदं ॥ संशयप्रवृत्तं ।

तत्करंतं विज्ञानी यासिद्धिदानं करोति यः नाधिकारी भवेद्देसतंत्रे स्मिन्पारमेश्वरे ॥
अनाद्यस्तद्वदयतया पारमेशच्छ्रमना प्रवर्तमानश्चोखद्वयते इत्यर्थः यत एवं तेन॥ सर्ववि-
त्स भवेद्देवि ॥ यः॥ तत्त्वविश्वाधविद्गुरुः॥ तत्त्वविज्ञात्तात्कृतप्रकाशानन्दचनपरमशिवात्म-
स्वरूपः शुधुविक्रियाशक्तिविकामात्मविश्वं चित्तानः यत एवं तत एवं स्वस्फारोहसितं सब-
फलमसौ दातुं क्षमः किंच॥ एवं व्याप्तिं तयो वेति परापरविभागतः स भवेन्मोचकः साक्षा-
साधकानामिव सिद्धिर्ममुह्यच्छिवः परमकारणं
शंभुक्तिस्तत्त्वविदप्येत्यर्थः साक्षाच्छिवः परमकारणमिति विशेषो
षो नात्र भेदवाद्देवपरमाशिवमृक्ताशिवानामन्यतं नाशंक्यमित्याशयात् एतदेव व्यतिरेक-
मुवेन द्रुह्यति॥ शिवतत्त्वमविज्ञाय दीक्षां प्रकुरुते मयः तेन सह दीक्ष्यानापवर्गगामिनः ।
श्रपित॥ अथैव यथाभ्यास्तसर्वे ते शुभ्रपातिनः । एवकारो यथोक्त शिवतत्त्वज्ञानदीनस्य
लेशो नाप्यनुमिषितपरनेत्रप्रकाशत्वं धनति॥

ने.
घो.दी.

अतश्चाविज्ञाततत्वेनाधिकृतोपिजीविकयाप्रवृत्तः॥ आत्मानं च तद्याशिष्यामयेनिरयसं
यतएवं॥ तस्मात्तत्त्वविदाचार्यश्रीमान्सर्वप्रदोभवेत्॥

श्रीमानजीवमोक्षलक्ष्यालिंगितः न च तत्त्ववित् विना कर्मिणो गणाचार्यस्य प्रवृत्तिर्युक्तेत्याह।
यावन्न तत्त्वविच्छेदे कथं कर्माणि कारयेत् मंत्रज्ञो मंत्रयागे तु परस्यैवात्मनोऽपि वा ॥

मननत्राणधर्मकपराशक्तिवीर्यसारमंत्रकराण्येवागेशिवाद्ये। यानि पूजा होम दीक्षादिकर्मा
णि तानि यावन्न परममहेश्वरात्मस्वात्मतत्त्वविददत्तपवतस्फुरतात्मकमहावीर्यसारमंत्रज्ञः शै
वेष्णास्त्रेणाचार्यस्नातकथं कारयेत् ऊर्ध्वनिमंत्रकराण्यनिकथं प्रयुंजीत परस्यात्मनोऽपि वैत्य
त्रायमर्थः आत्मन एवासौ कर्तुं न किंचित्त्वमः किंपुनः परस्येति ननु मंत्रमण्डलादिमाहात्म्ये
न दीक्षा मेत्यति किमाचार्यस्य तत्त्वज्ञतयेति चित्रमण्डलोऽलोलिखन्या सततमटनतिलाज्ये प्रक्षेप
मात्रकृतप्रयामानो मोहमपोहयति महेश्वरः ॥

त निर्मलः स भवेच्चैतत्तस्या मंत्राः स निर्मलाः यावन्न निर्मलामंत्रास्नातवत्सिद्धिः कथं भवे
यथाचार्यो निर्मलः प्रज्ञानदेहपूर्यष्टकादिकालघोमिषत्सच्छस्त्रच्छन्दचिदानन्द ॥

समावेशशालीततस्तद्गृह्णतास्तच्छक्तिवीर्यसारतयोश्चरन्तो मंत्राग्रपित्तमा निर्मलाः
सर्वसिद्धिप्रदा भवन्ति । येषां कं श्रीस्वदे । मंत्राः करणरूपास्तपसुः कार्यस्य साधनं आवा
यः कारणात् तत्र शिवरूपो यतः स्मृत इति स्वदेपि तदाक्रमेत्यादिते नैते शिवथर्षिणा इत्य
न्तं तस्मात् इत्युक्तिं स्फुटयति ॥ शिवशक्तिनियोगाश्च मंत्राणां मुदयः परः सर्वत्र फ
शिवशक्तिनिः । लक्ष्मं त्रायतस्तेतः शिवाः स्मृताः तस्माच्छिवसमाः सर्वे नित्यानुग्रह
योगः परप्रकाशानन्दोपोदलितत्वं ततो मंत्राणां वाच्यवाचकाभेदस्फुरतासा । कारिणः
राणां पर उदयो भवति अतश्च सर्वत्र फलदाः यत एवमतस्ते स्मृता एवं रूपतया विरूपाशि
वैकरूपाः तस्मादितीदृशेनाशिवसमात्ते नैते नित्यमनुग्रहं ताच्छीलेन कुर्वन्ति शिवावेशान्तस्यै
वाचार्यस्यागतशिवरूपास्तन्तः फलन्तीति । प्रकृतमनुवभाति ॥ शिवश्चाचार्यरूपेण
रूपशब्दः शिवाचार्ययो रधिष्ठात्रधिष्ठेयतामन्तयेति बोधयति । तेनैते फलदाः स्मृताः ॥
तद्गृह्णन्तीस्वच्छन्दे ॥ माण्डलस्योदमेवात्रेत्तुपक्रम्यसाक्षात्स्वदेहसंस्थोदं कर्तानुग्रहकर्म
णामिति । एतदेव स्वप्रतिज्ञया हृदि रोदयति ॥ यावन्न तत्तत्तन्मन्त्री गुरुर्वासाय कोपि वा
साधकः फलदः स्वस्ते । अपिशब्दात्पुनः । तावन्न फलदो देवि सत्यमेतद्द्वीमिते ॥

ने-
घो-टी-

७४

१३५

कोपि पतद्वैद्यम्यात्पादयति॥ अन्यथाभोगसंपुक्तशाचार्यः फलदोनदि॥
पानाशनावेशावेवश्यपोषितशरी
रशरीरित्वाभिनिवेशः पशुनिविशेषपवेत्यर्थः यतएव॥ तस्मात्तत्त्वविच्छेदसर्वदासर्व
नित्यादिषु। किंच। तेनयोदीक्षितोत्तमः। असौ॥ ब्रह्महापिशिवोभवेत्॥ अस्य कर्मसु॥
महाप्रभावतामादिशति॥ यत्रयत्रस्थितोदेशोयश्चैवंतविधियजेत् येनयेनोपचारेणभावभे
देनयेनवा सामान्येनविशेषेणकोलिकेनाथसुव्रते तत्तत्साधयतेशीघ्रंयथादेवः सदाशिवः
एवमितिशिवावेशोन्मिषन्मंत्रज्ञानयायोविधिशांभवंनियोगंयजेद्यागेनसम्पादयेत् भावभे
देनतत्तदाय्यदेवतायनोचित्येनयोयोहेताहेतविमिश्ररूपउपचारशाचारस्तेनतेनासौतत्
दभीष्टंचटितिचटयति। सदाशिवनाथवत् नचतत्त्वस्यकृण्णमण्डलप्रमाणानिनियमउ
त्पाद॥ चतुरश्रेवर्तलेयदत्तमात्राधिकेपिवा॥ शाचार्यस्येच्छयासर्वसिद्धितिव्याप्तिवेदना
व्याप्तिंलेशतोदर्शय॥ व्याप्तिर्ज्ञानैवाचार्यीयासमस्तसिद्धिसाधनी॥
क्रियाशक्तिसवरूपेणकृण्णव्याप्तिभावनात् तत्कृण्णव्यापकं
निजक्रियाशक्त्यात्मकोर्ध्वकृण्णलिनीव्याप्याकृण्णस्य (ज्ञात्वा सर्वज्ञस्तत्त्वभवेद्गुरुः॥

व्यापकतां ज्ञात्वा शिवावेश शालीदै शिकोदीक्षादिना भोगमोक्षप्रदो भवति व्यामिजनेव फ
लदेति व्यतिरेकतो न्वयतश्चादिशति ॥ यावन्न विन्दते व्यामिं ऊरुं स्येवात्मनोपि च साध्यस्ये
वपशे श्रेष्ठे वपाशानां च षडध्वनः बालवत्कीडते तावत्कार्यं तस्य कथं भवेत् यः पुनर्वै ।
तत्र ऊरुस्यार्धं ऊ निचात्मानं शिवशक्तिस्वरूपकं स सर्वफलदः श्रेष्ठः सकर्ता सर्वविच्छि
एतुलिनी शक्त्यात्मा आत्मनः परमशिवमयी । साध्यप्याराध्यस्य मंत्रस्य पराशक्तिस्फुर वः
ज्ञावीर्यसारा व्यामिरित्युक्त पाशास्तु शब्दराशिसमुत्पस्येति नीत्या रट्हीत संकोच शिवात्मता
आणवमायी यकार्मणमपूर्णमन्यता भिन्नवेद्यप्रणा आभासादिसंस्काररूपाणां सत्वरजस्तम
मां च पारमेशोच्छाजान क्रियाशक्तिसंकोचप्रकर्षस्वभावा व्यामिः यथोक्तं ॥ स्वातंत्र्यादा निर्वो
यस्य स्वातंत्र्यस्याप्यवोयता द्विधाणां वंमलमिदं स्वस्वरूपापदानित इति भिन्नवेद्यप्रणात्रैवमा
याख्यं कर्मभोगदं कर्तव्यं बोधेकार्मत्विति च स्वांगरूपेषु भावेषु पत्युर्ज्ञानं क्रियाचया मायात्
तीयेतेष्वपशोः सत्वरजस्तम इति प्रत्यभिज्ञायां स्पन्देपि । निजाशुद्धा समर्थस्येत्यादि वार्तामं
त्रपदकलातत्त्वभुवनाख्यस्य षडध्वनोपि परस्मै रूपतावस्थितवाचकतत्वाश्याभासरूप
क्रियाशक्त्याशक्तिस्फारसतत्वा तत्राध्यभेदेन विषयं विरशान्तिवर्णाः भेदाभेदाभ्यां मंत्राः भे

ने.
घो. टी.

२५

२३६

देनपदानि। पूर्वः पूर्वश्चाध्यात्रोत्तरव्यापकतयास्थितः उत्तरउत्तरः पूर्वत्रव्याप्यतयान्तर्भूतः।
तिसर्वसर्वत्रास्त्यतएवगर्भीकृतेतराधपंचकैकाधपुष्टिस्तत्रतत्रशास्त्रेचोदिता। तथाश्रीस।
छन्दे। भुवनव्यापितातत्तेष्वनन्तादिशिवात्मके व्यापकानिचषड्विंशन्मंत्रवर्गापदात्मकाः तत्वा
न्तर्भाविनः सर्वेवाच्यवाचकयोगतः कलान्तर्भाविनस्तेवैनिवृत्त्यायाश्चताः स्मृताः इत्यात्युक्तं
एतश्च तदुद्योतेनिर्णीतमस्माभिः। एवंमाण्डलादावपिपरमेशाभेदसारत्नपर्यवसानायाह।
शीव्यामिस्तथातत्रैववितत्यदर्शितं अतएवमाण्डलस्योदमेवात्रेत्यादिविततंश्रीस्वच्छन्दादौ।
देवदेवेनादिष्टमित्यलं कार्यमितिभोगमोक्षादि। यस्त्वात्मानंमुख्यतयाचकारसमुष्मितंमंत्रा
दिसर्वंशिवंप्रकाशमानतयाप्रकाशकचनशिवरूपंतथाविद्यतत्त्वातंयादृष्टंरानगरवद्देदेनै
वस्फुरणाच्छक्तिरूपंचवेत्यसावभेदसर्वज्ञसर्वकर्ताशिवरूपोभोगमोक्षप्रदः श्रष्टः। उक्तंचप्रा
क॥ स्वपरस्येषुभूतेषुश्रुत्यादिश्रीविशिरोभेरवेपि॥ जीवःशक्तिश्चिवस्यैवसर्वत्रावस्थितापिसा
स्वरूपप्रत्ययानृणाज्ञानस्योन्मीलनाच्छिवेति। पूर्वोक्ताक्रियाशक्तिमयस्यरूपस्य॥

ज्ञानशक्तिमयोवक्रियाप्यव्यापकभेदतः ॥

आचार्येणज्ञातव्यः ॥

यश्चेदगाचार्यः ॥ स ज्ञाता सर्वकर्ता च मोक्षदः फलदो भवेद्गुरुः ॥ ज्ञाता तत्त्वज्ञः पर्वकर्ता पर
क्रियाशक्तिस्फारा ॥ साफल्यदसिद्धिदः किंच।

षडध्यातीतयागं तयजते यस्तु देशिकः मायोदयो स नो भूतः सर्वज्ञाणकरः शिवः ॥
षडध्यातो तस्मिन् नन्दचनः परमशिवः स एवेत्यते इति सुत्यत्यायागो याज्यस्तयो देशिकग्राचार्यौ
यजेत समायाधोनोरिव सर्वस्य ज्ञाणकृच्छिवरूपः यथोक्तं तव्यामिमज्जाना ॥

अथ मध्यगतं यागं यः करोत्यविचारतः नासौ मोक्षयितुं शक्तः परमार्थानमेव वा ॥
यागं पूजादोमादि रूपं अथ मध्यगतमिति याज्ययजनाधारयजन। याजकादिसर्वभेदमयं मन्वा
नः अविचारतस्तत्राविमर्शात् आत्मानमेवेति वाशब्दतत्तरपक्षदर्शः। पषव ॥
प्रत्युतास्यभेदप्रमा (नेव सिद्धिं तलभते न कार्यकरो ह्यमः ॥ ततयदेहाद्यात्माभिमानिनः ॥
तैनेवेति परमशिवतया परिज्ञानेन एवंविधस्य षडध्यानात् तैनेव वन्थनं तमलं स्मृतं ॥

वास्य ॥ मायी एव कार्मे त वि सरे ह्यकारणम् ॥ विसरेत्युत विशेषेण सरे
तसरेत अतश्चासौ ॥ पशोश्चेवन तत्र स्पृशतो वै मोचने गुरुः ॥ तत्र स्योध्य मध्यगतो गुरुरिति नाम

ने.
घो.ही.

मात्रेण यद्वा देहादिमयत्वाद्भूतः ॥ अथ मध्यगताः पाशाः प्ररोहति सदात्मनः ॥
अधमध्यगततयाभिमतो मत्वा नस्य
अतश्चोक्तोपदेशपुक्त्यात्मानं ॥

तदतीतं परं ज्ञात्वा को न मस्येतव्यनात् को वा मोक्षप्रदो न स्या
तदतीतमव्यातीतं परमशिखेक कः सिद्धिं लभते न च को न दाता भवेत्संजीवः कार्ये न समः प्रि
रूपं दातेति सायकेभ्यः सिद्धेः कार्ये इति रक्षणायादौ ॥ अतश्च ॥ यः परः सर्वतो रुद्रस्ते ज्ञा
य इत्यसामान्यः परो नृतरः समस्त रुद्रकप्रवणा - द्वः ज्ञातेति स्वात्म तातन्मयो भवेत् ॥
रूपतया प्रत्यभिज्ञाय ॥ अतस्तत्तत् ॥ मानोमानप्रमाणदिवर्तिवैयोध्यनो गुरुः शिल्पिव

त्स भवेद्दत्तो विचित्राकारकारकः न मोक्षदस्तु भवति नासौ सिद्धिफलप्रदः ॥
वेष्टनोर्थवैपुल्यमानं मानोमानप्रमाणं आदिशब्दात्तत्त्वादीनामोत्तराथर्यक्रमम् विचित्राकार
कारक इति नानासन्निवेशमात्रकल्पकः न तव्यामिजः यत एवमज्ञायै गुरवो देयाः ॥ तस्माच्छि
शिवसमाधिस्थैरित्यर्थात् यद्यपि कार्मीयोगीतथा
ज्ञानी आचार्यस्त्रिविधः स्मृतः ॥ तत्र तत्र शास्त्रे तथापि ॥ वसमाः सर्वद्रष्टव्यास्तन्वेदिनः ॥
कर्मयोगो न देवेशि ज्ञानमूलो फलप्रदो दृष्ट्यभेदो न दृश्येत ज्ञानाद्देयोगकर्मणोः ॥

क्रियायास्तद्विशेषफलात्मनश्च योगस्य ज्ञानशक्तिस्फाररूपत्वात् न ज्ञानात्पृथग्भेदोऽस्ति
प्रापितज्ञानदर्पणान्तः प्रतिविम्बितत्वेन भिन्नाभासत्वात् शिव। यतएवं ॥ तस्मादाचार्यमुच्यते

ज्ञानवाच्यरचित्समावेशात्मकप्रशस्तज्ञाननित्ययुक्तो यः स स्तज्ञानवान्सर्वदोभवेत् ॥
एवकर्मयोगादिप्रधानाचार्याणां मध्ये मुख्यप्राचार्यः स एव सर्वदोभवति। तदुक्तं श्रीकामिका
यां। ज्ञानमूलो गुरुः प्रोक्तः सप्तमं श्रीप्रवर्तक इति। श्रीसिद्धामतेऽपि ॥ ज्ञानेन तन्महासिद्धो भवे
द्योगीश्वर इति ज्ञानवत्त्वादेव सौ ॥ शिवाग्रयः शिवस्य स्तुतिशक्तिप्रचोदितः नि
र्मिमीते जगत्सर्वं शिवरूपो यतः स्तुतः ॥

शिवप्राग्रयो भित्तिरूपत्वेनावलंबनीयो निर्मिमीते जगत्सर्वं शिवरूपो यतः स्तुतः ॥
यस्य तत एव शिवशक्त्या प्रचोदितो नृग्रहादौ कर्मणि प्रवर्तितः तथापि च सम्यग्भावे सावधानतेति
नीत्याशक्त्यवष्टम्भेन शिवे परविद्वांसि स्थितस्तत्समावेशशाली श्रुतश्चाशिवस्वभावः संजगानि
निर्मिमीतेष्वोन्मेषटशासु शब्दादिपंचकात्मविष्यं चिद्रसाध्यानविलापनात्मना भेदेनाभेदेन च
भासयति। अयं हि ॥ इच्छाज्ञानक्रियायोगशिवशक्तिविशारदः ॥ इच्छाज्ञानक्रियाश

क्तिभिर्योगो वीर्यययोः प्रकाशानन्दात्मनो शिवशक्त्योस्तत्र विशारदस्तत्समावेशमयः एवंभू
तं हि दीक्षाकर्म ॥ यः करोति शिवेच्छातो ज्ञात्वा चाप्यथ संस्थितिं ॥

ने-
यो-टी-

२२

१३२

१३४

पूर्वोक्तदृशाक्रियाशक्तिस्फारव्याप्याप्यस्याधुनः संस्थितिं ज्ञात्वायः शिवरूपस्य
स्वात्मनः समन्विनेच्छया करोति । तस्य समन्विनी । अचिन्त्यामंत्रशक्तिर्वै परमेशमुखो
परमेशमुखे पराशक्तिः अचिन्त्यमंत्रशक्तिश्चायं ॥ यद्यत्पुरुषं कुरुते ज्ञानी शिवश (इवा
क्तिसमाश्रयत तत निष्पाद्यते तस्य शिवशक्तिप्रभावतः तस्यैव समावा मंत्रादृष्टप्रत्ययका
दृष्टेः तु किं स्फुटयति ॥ शान्तिकादीनि कर्माणि विषभूतग्रहादिषु क्षणान् कुरुते सर्वं ॥ रक्तः
शान्तिकादीनि विषादिविषयाणि विषयविषयकरणात्वात् कर्माणि नियोज्यं । नन्वस्य यदि कर
णो सामर्थ्यं तच्छिवशक्तिप्रभावत इति किमुक्तमित्याशङ्क्या तस्यैव सर्वत्र मूलकारणात् त्वमित्या
ह ॥ शिवः परमकारणं ॥ स एव दित तद्रूपमिवाविष्टस्तत्तत्करोति । यथोक्तं श्रीश्रीकाण्डे ।
प्रवर्तेते चरात्सर्वं निवर्तेत तथे चरात् इति । अतश्च ॥ तं प्रवोथयते यस्तु ज्ञानयोगवला
दादिनिमज्जनोन्मज्जाश्चिद्वचनतया साक्षात्करोति ज्ञानयोगयोर्वलेन प्रवृज्जान्वितो पुक्तो तश्च
वीर्यसारमादात्प्यादीत्यादीक्षयत्येव एतदेव दीक्षानिरुक्तिभंग्या स्फुटयति ॥
तयं नयत्यसौ पाशान्दद्यात्येव परंपदे योजन्या योजने शक्तः शिवशक्तिप्रभावतः ॥

यः प्रोक्त शिवशक्तिप्रभावतोसौ श्रीसच्छन्दाद्यादिष्टयोजनिकाक्रमस्थित्यायोजने शिष्यस्य प
रापरपदै — पादनेशक्तस्तस्मात्पाशकृपाणां शिवात्मपरपददानात्मिकां दीक्षामयमेवकर्तुमर्ह
तीति युक्तमुक्तं सर्वस्वोतः कर्मस्वेष एव प्रभवतीत्याह ॥ प्रत्ययस्तु भवेत्तस्य दृष्टेनायस्य क

स्वचित् गारुडे माकृतं तत्रेवामेस्वोतमिदं लिखितं ज्येष्ठचाण्डसिथारेचप्रत्यक्षफलदाकि
यतोऽस्य दृष्टेऽहैव प्रत्ययः शिवसमावेशात्मासाक्षात्कारो भवति । ततो गारुडे पूर्वः या।
सिन्मातृतंत्रादौ पश्चिमेन यादिनयेवासेभेवशास्त्रे च दक्षिणोदागमिथायदौर्ध्वे ज्येष्ठे च मतक
लादौ र्हस्येस्वोतसि सर्वत्रास्य क्रियाविषभूतशमनमेलकसौभाग्यविविधानुग्रहादिभ्यां प्रत्य
कमेवफलदः सद्यः प्रत्यय इत्यर्थः एतदीयादि ॥ अत्यंतमलिनस्यास्पृशे सोविदस्य माय

कर्मणो भोगसक्तस्य अभिलाषान्वितस्य च मोक्षं ददाति दीक्षासौ क्रियाख्याज्ञानरूपिणी ॥
अत्यंतमलिनत्वमेव मायया कर्मणो युक्ताभ्यां मायीयकर्ममलाभ्यां तथा अभिलाषो मलो वह्नि
श्रीसच्छन्ददृष्ट्याणामलेनाभिलाषान्वितस्य युक्तेन यत्कीकृतं क्रियाख्येति क्रियेत्याख्याय।
स्याः सावस्ततो ज्ञानस्वरूपिणीति कृत्वा चार्थेणोभयज्ञेनापि ज्ञानविश्रान्तेन भाष्यमित्याह।
यदुक्तमन्यत्र न क्रिया रहितं ज्ञानं न ज्ञान रहिता क्रिया क्रियाज्ञानविनिष्पन्नग्राचार्यः पशुपाश

ने-
घो-दी-

७८

१३५

१३५

हेति होत्रादिक्रियायाश्चपिमहाविमर्शमय्यान्तरीशक्तिः प्राणिनरूपेत्याह ॥

उन्मनात्पराशक्तिः ज्ञानरूपावधूतिका साक्रियेत्यभिधीयेत न क्रियात्वधमध्यगा।
परेत्यनवच्छिन्नस्फुरतात्माज्ञानरूपेति तस्मात्सात्पराविद्येति श्रीस्वच्छन्दे उक्तत्वात्। अथ
हन्तं धृतं कम्पोयस्यां सा तथा नित्योदितेत्यर्थः सा क्रिया यदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् इत्यंय-
था चटपटाद्याभासजगदात्मनातिष्ठासो रेवामिच्छेव हेतनाकर्तृता क्रियेति अथ मध्यगेति
एवंविधमहाविमर्शात्मक्रियाशक्तियामिष्टमयिः सारगुणादोमाद्यात्मा यथा च श्रोतक्रिया
शक्तियामि सा गृह्यक्रिया। तथा ज्ञानक्रिया योगावपितद्यामिमया वेवेत्याह ॥

योगशक्तिज्ञानशक्तिः सर्वशास्त्रेषु गीयते सा शक्तिः परमेशस्याशिवस्याशिवहारिणी ॥
तदुक्तं। श्रीगमशास्त्रे ॥ योगो नान्यः क्रियानान्यातत्वाद्गुणादियामतिः स्वचित्तवासनाशान्तौ
सा क्रियेत्यभिधीयते इति ॥ यतश्च सा शिवस्य सम्यग्भिनी अतएव। अन्यमोक्षकरी पुंसो न
शक्तिमत्त्वरूपा यतत्वाच्छुक्तेः ॥ अनेनैवानुमानेन शिवस्तव प्रदः शुभः ॥ स्वतत्र स्वभावतः ॥
यदुक्तं श्रीविज्ञानभैरवे। शक्तिशक्तिमतो र्यस्मादभेदः संयवस्थितः अतस्तद्वर्मधर्मितात्पराशक्ति
परात्मन इति। न केवलं शिवशक्त्याभेदावष्टम्भाज्ञानयोगक्रियाशिवशक्तिमयो यावत् ॥

उष्ट्रग्रीवोगजस्कन्दोत्पलस्य कर्णोद्गदाननः व्याडजंघोपमाकारो वज्रायुधनखोपमः
कर्मपृष्ठोमीनपुच्छः ऊर्भीरः परिकीर्तितः ॥ रुडस्य मेघस्य वाननं यस्य वज्राख्ये

नायुधेननखोपमायस्यः ॥ उत्पलदस्तामाद ॥ नीलोत्पलदलश्यामाशारदास्वरसर्नि

भा त्रिनेत्राचैकवक्त्राचनीलांबरविभूषिता सिंदूरपृष्ठसमावृता शरचापकरोद्यता।
शक्तिदस्तामहादेवी तथा चोत्पलदस्तिका चतुर्दिक्षस्थिता देवोभेरवस्य गणं विके।
किंच ॥ विदितं तूत्या विन्यास्यावहत्यादीशदिगन्ततः कालीचैव कराली च महाका-

देवीरूपेण संस्थिताः ॥ लीतथैव च भद्रकालीति विख्यातपताश्रुक्रमेण ॥

कार्तिका मण्डधारिण्यः। किंतेतादिभुजादेव्यः पद्मासनमवास्थिताः। क्रमेण चतुर्दारेषु।

कोथनोवृत्तकश्चैव कर्षणोद्यगजाननः द्विभुजाविकृतास्याश्चावहवेदकपाणयः ॥
एतश्च देवपृष्ठकस्य किंकराणां च मुखाय भेरवयामलपरिवारत्वेन रूपमुक्तं ॥ काम्यविषयेनाह।
प्रांत्यर्थं स्थिताः सर्वे ॥ सर्वे च सर्वाश्चेत्येकशेषः ॥ रूपं वा कर्मभेदतः ॥ एषां ध्यायेत वद्ये

ने.
घो.टी.

५५

१४०

१५०

कंसंभेपीतमित्यादिकं किंकरांतश्चपरिवारोमूलमंत्रेणपूज्यइतिभाविरक्षाविधेःज्ञा-
तं। तदाह॥ अथेदानींप्रवक्ष्यामिराजरक्षाविधानतः मंत्रसंपुटयोगेनमध्येनासमसु
लिवेत तदर्थेभैरवंदेवमस्तेशंयजेन्निये देव्यादलेषुतेनैवतथेवाद्यनयोजिताः
हृत्पास्तथानियोज्यन्तेमूलमंत्रेणकिंकराः पद्मवाह्यसुशुक्लतलिवेतच्छशिम्
एतलं चतुष्कोणंततदाह्येवज्ज्वलंछितं रोचनांकुंक्रमेनैवदीरेणसितयातथा
लिवित्वापूजयेच्छान्नोसर्वस्येतोपचारतः यथानुरूपेनैवेद्यैर्वस्मैर्वलिनासवैः॥
गोरोचनांकुंक्रमदीरसितशंकरोलिवितपद्मकर्णिकामध्येसाथ्यनामप्राग्ब्रह्ममंत्रसंपु-
रितंचन्द्रमाएतलगतंलिवित्वा तत्पृष्ठेमूलेनैवास्तेशंभैरवंप्रकरणात्सदेवीकंपूजयेत्
प्रागुक्तदिकक्रमेणदेवीहृतीश्वदलेषुसंपुटितानामतोलिवित्वाचयेत् । चतुर्षुदि-
ग्दलाग्रेषुतथैवमंत्रसंपुटितान किंकरालिवित्वावदिर्वज्ज्वलंछितंचतुरश्रंकृत्वाक-
मेणमंत्रचक्रमेतद्राजरक्षार्थंसर्वस्येतोपचारैर्महासंभारैर-
चयेत् नैवेद्यायोवलिलेनसदितैरासवैरितिसंबन्धः
एवमर्चाकृत्वा॥

सितचन्दनसः मिश्रात्कर्पूरतोदधुसगन साक्षतोस्तण्डुलतिलासितशर्करयासर
यत्नेपराध्यायनादौदीन्यानसंविषस्यदर्थं चतुर्दशमायुक्ताहोमवेद्यस्तयत्रयीः॥
होमं कुर्यात्तस्य॥ महाशान्तिर्भवति प्रगृहीतो यदि मृत्युना॥ मृत्युनापियक्षकानः सा
ध्यस्तस्य रक्षा च कार्वाहोमतः शान्तिर्भवत्येवेति शिवम्॥ आधीनामगदं दिव्यभाधीनामृ
लकर्तने उपद्रवाणां दलने श्रये विनेत्रभेरवं॥ इति नेत्रोद्योते दशमाधिकारः १० ओं सर्वसो
भाग्यसंभोगवसनैवामदर्शनम् दर्शयत्यस्मान्दिनौमिनेत्रं त्रिभूलिनः॥ दक्षिणस्त्रोतो
नष्टनामतो मृत्युनिनाथस्य प्रशंषामदर्शनात्मता दर्शनाय ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
अथेदानीं प्रवक्ष्यामि तंत्रमुत्तमम् मंत्रेणानेन यष्टव्यं सर्वसिद्धिफलोदयम् ॥
उत्तमत्वं मस्य पराद्वयस्ता रैतन्महामंत्रमुक्तेयं नत्र॥ सर्वोपद्रवशान्त्यर्थं मष्टपत्रैरुपोषये
ष्ट्वोक्तमाण्डले देवि मध्ये देवं च द्रुवं दशबाहुं सुरेशानं पंचवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥
मूलमंत्रं यस्तासो परिमूलेनैव विन्यस्य ॥ सदा शिवेन वपुषा वक्राण्यस्य प्रकल्पयेत् ॥

ने.
घो. टी.

५६

१४९

मूलेनैव ॥ तंचावचन्द्रवपुषं राजीवासनसंस्थितं हिमकुन्देन्यथवलंतदिनाचलस
निभं नागयज्ञोपवीतंचसर्पभूषणभूषितं सर्वाभराणसंयुक्तंयात्रचर्मकटिस्थले रा
जचर्मपरीथानंवृषाहृदंमहावलं खड्गचर्मधरंदेवंदंककन्दलभूषितं पाशांकुशधरं
ध्यायेत्। राजी देवंचक्रहस्ताक्षस्रिणं वरदाभयहस्तंचसर्वाकिलिषनाशनम् ॥
वासनंशुद्धविद्यापद्मव्याप्यातडपरिवृषभोनादशक्तियाप्यातडपरिचिन्मूर्तिर्देवः दंकः श्रापुथ
विशेषःकन्दलंकपालं। अस्यच॥ सर्वदिक्षुस्थितादेवः पूर्वादौदेव्यपवच श्रेय्यादिवि
हृतीःकिंकरांश्चनामतउद्दिशति॥
दिक्ष्वेवंकिंकराद्वारदेशतः॥
जंभनीमोदनीचैवसुभगाउर्भगातथा हतयस्तसमाख्याताःकिंकरांश्चएवतःपरं क्रो
तंबुरुनाथस्य। सव्यापसव्येगायत्रीसावित्रीति (यनेवृत्तकश्चैवगजकर्णमहावलः॥
तदनन्तरमिति किंकरास्त निवेशयेत् अथरुद्धैकशंमायांविन्यसेत्तदनन्तरम्॥
समस्तमंत्रचक्रस्यवहिः इत्यंकमेण। सर्वाण्येतानियोज्यानिमूलमंत्रेणसर्वदा॥
पैषांध्यानमाह। सितरक्तपीतकृष्णादेव्योवैचतनानाः ॥

आसामध्यात चतुर्भुजात्रिनेत्राचट्टकन्दलधारिणी दादाक्षसूत्रदस्ताचप्रेतोपरिवि
राजते जयादेवीतविजयावक्तवर्णाचतुर्भुजा चतुर्वक्त्रात्रिनेत्राचशरकामकधारिणी
खड्गचर्मथरीदेवीसुलकोपरिसंस्थिता अजितापद्मगर्भाचतुर्वक्त्राचतुर्भुजा शक्तिच
पटाथरादेवीचर्मपाटिसधारिणी अम्बारूपा मदादेवीसर्वाभरणाभूषिता ॥
अजिताजयती ॥ भिजेदूनीलमदृशीचतुर्वक्त्रविभूषिता चतुर्भुजात्रिनेत्राचपाशांकुशयरा
तथा रत्नपात्रगदादेताविद्यामनससंस्थिता सोवर्णास्वरसंवीतास्वर्णाभूषणाभूषिता
परानितेत्यर्थात् परतश्च ॥ स्वदिससंस्थिदृष्टाध्याताः सिद्धिफलप्रदाः ॥ केनैव । किंच ॥
मत्स्यः कूर्मस्तमकरोभेकस्तासां तथासनं किंकरावद्गदस्ताश्चदिभुजाः चर्मधारिणः
एकवक्त्रात्रिनेत्राश्चभुजुटीकुटिलेक्षणाः सितादिवर्णाभेदेनध्याताः सिद्धिफलप्रदाः
सितादीत्यादिशब्दाद्रक्तपीतकृष्णाः ॥ गायत्रीरक्तवर्णाभावकैकेनविभूषिता बह्वपघ्ना
सनासीनाध्यानोन्मीलितलोचना सावित्रीपितवर्णानध्यानान्तर्गतलोचना ॥
तथेवावयवादेवी तथेवावयवेनेकवक्त्रादेवीचतुर्भुजाचकिंतपाशांकुशपुस्तकाक्षसूत्रक

ने-
द्यो.टी.

(५०)

२४२

(५१)

रेयं देवीति गायत्री सा वित्री च किंच । माया कृत्वा च तर्भुजा मद्रापटावगृह्णित्या संपुटाका
रयुग्मतः । मदेति विततेनाख्यातिव्याप्तिना पटेन पार्श्वगपाशां ऊशवत्करयुग्मभ्यन्तेन शि
ख्येन निगूढत्वाच्छादयति विश्वमवश्यं तथा आर्षत्संपुटाकारेण युग्मेनांतःकृतविश्याः
छादनव्याप्तिना करद्वयेनोपलक्षिता । किंच ।

भेरवाकार इति भुजुटी करालदंष्ट्रालवक्रः । कपालविद्वांगथरोवसास्त्रज्ञां सलंपटः
अतएव श्रीनन्दिशिखायां । एकवक्रो मद्राभीम इत्युक्तं तथा स्निग्धविद्रुमसन्निभः पाशां ऊ
शाकारशिखः साध्यस्याकर्षणः पर इति तत्रैवाभिधानादेवं नृपास्त्रिन्यः उक्तवत्समाणास्य
मंत्रचक्रस्यामनन्यासार्थमाह ॥

नावंतीरार्णवं चोर्वीं शक्तिसाराधिकं शुभां आसना
द्योमव्याप्त्या आधारशक्तिः तदुपरितर्की पृथ्वीत र्थप्रयुंजीत शोत्यर्थमितनी रजं ॥

चम्पुद्विद्यातत्वव्याप्तिकसिताः जस्य कन्दभूः यथोक्तं श्रीपूर्वं न्यसेदाधारशक्तिं तनाभ्यध
श्रुतरंगुलं यरांसरोदपोतंच कन्दश्रेति चतुष्टयमिति एवमासनमंत्रचक्रस्य ध्यानमुक्तात्रैव
विशेषमाह ॥

सर्व एव तदेवेशिमुष्णुक्ताः शान्तिकारकाः रक्तापीतास्तथा कृष्णाध्यातव्यः कर्मभेद
इहापि रक्ताविधिमाह ॥ तः वश्यादिवैचित्र्येण प्रागधिकारोत इव ॥

अथान्येसंप्रवक्ष्यामिचक्रराजंमहाबलं शांत्यादावप्रतिहतं ॥ तत्र ॥

ग्राह्यन्तसम्पुटेनैवमथेनामसमालिखेत देवंदेवींचहृतीश्रृष्ट्ववद्विधिनान्यसेत मथे
पूर्वाक्तगोरोचनादिद्रव्योलिखिताः नकर्णिकायांचन्द्रमण्डलम दलेष्वन्यतः सधीः॥
धेमंत्रसंपुटितं साध्यनामलिखितोपरिसावित्रीगायत्रीसहितं देवं ध्यात्वासितोपचारेण
पूजयेत् पूर्वादिदि-त्रेषुजयादिदेवीचतुष्टयं श्रायेय्यादिविदिग्दलेषुजन्मभ्यादिहृतीन्म
त्रसंपुटितानामतोलिखित्वापमस्यवद्विर्दिरचतुष्टयेकिंकरांस्तद्विर्मायांकुशोतद्विर्वज्र
लोच्छितचतुरश्रसन्निवेशोलिखित्वासर्वमंत्रचक्रंसितोपचारेणार्चयेत् इतिपिण्डार्थः हृती
श्रेतिचकारात्किंकरान् मायांकुशद्वयंच अन्यत इतिपञ्चदशहृदिर्द्विकिंकरादिव्यासः स
र्वतइत्यनेनमायांकुशयोर्वद्विश्रुतकोणोपुरंस्त्वितं पतश्चरत्ताचक्रं॥ यथानुरूपेनैवे
द्यैर्भूरिशांत्यर्थमात्मनः अन्यस्याप्रयोक्तव्यं लिखित्वाभ्यर्चयन्नीयं॥ किंच यष्ट्यंशा

ने.
यो. दी.

(५८)

१४३

निकर्मणि वदिर्मण्डलकंकुता श्रोत्रोचितेन होममाह ॥ तिलतण्डलमध्याज्यक्षीर
मंत्रचक्ररम्यमि शर्करया सह होमयेत्पूर्ववत्कण्डोदप्रशस्तेन नदीपिते ॥
त्यर्थात्पूर्ववदिति वतल इत्यर्थः । एवं कृतं रह्येस्य । महाशान्तिः प्रजायेत सत्यं मे नान्तरं वः
एतच्च ॥ सर्वरक्षा विधानेषु योज्या देवः सुसिद्धिदाः ॥ पंक्तिशवायजे देवीर्मध्ये देवे
शोक्तपञ्चक्रमेण वदिर्यागे क्रमांतरेणापीत्याह ॥ वत सर्वाश्रयः समामोति सायकः
एकाग्रचित्त एव ॥ अन्यस्य वा प्रयुज्जानो जयत्यत्र न संशयः ॥ संयतेन्द्रियः ॥
अत्र जगति जयति इति ताभ्यां सर्वोत्कर्षेण वर्तत इति शिवम् ॥ सर्वा सिद्धी वमहामास्त्रोतश्च
कारः ॥ ११ ॥ ओं यत्कामान्तकमप्यनन्तजननाकामैकसंपूर्णं यदि ह्यन्तकमन्यकान्तक
मलयश्चाकलं सत्कलं सर्वोलासि समग्रभेददलनाश्रान्त्रिलोक्याः परं शावतं नयनं स्वधा
मनयनं धाम त्रयात्मस्तमः ऊर्ध्वदक्षिणा वामस्त्रोतोरुपता मुनील्यतदविभेदसारकला
म्नायमयतामपि रत्नजिनायस्य दर्शयितुम् ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

श्रीभगवानुवाच अथातः संप्रवक्ष्यामि कृत्वा मन्त्राय निदर्शनं यागं होमं जपं कार्यं येन
कृत्वा मन्त्राय निदर्शनं प्रकाशाय स्य तादृशं कार्यं कर्तव्यं याग होमादिसम्पन्नं । सर्वमवाप्नुयात्
क संप्रवक्ष्यामि येन साधकः सर्वभोगं मोक्षं प्राप्नोति तत्रादावैशान्यादि वायव्यदिगन्तं गण
शब्दकगुर्वीदीन प्राग्दक्षिणा पश्चिमा सश्रीखगेन्द्रकर्ममेषनाथान्महती संतानान् नदी प्रपा
श्रीपच्छन्दकुङ्कुमरादिसाधिकारराजपुत्रवंकंसहतीकमितीदृत्य मंत्रं पूर्वपादोत्तमर्च
मिति कृत्वा मन्त्राय दर्शनं शब्दार्थः अथेतद्युगगुरुपंकजः ॥ पञ्चमथेत संपृज्यो भेरवः
पूर्वाचोदितः पूर्वादिदिग्दलावस्थाप्यैष्टो देवाः स्वभावतः ब्रह्मादिदेवतानां च स्वरूपा युथवाह
ब्रह्मादीनां स्वभावत इति तदीयेन मृष्ट्यादिकारिणा स्वरूपेण यथास्वानि ब्रह्मादिसंब
न्धीनितपायुथवाहनानियासां ॥ तानामतो दर्शयति ॥ ब्राह्मी माहे श्वरी चैव कोमारी वैष्ण
व्याश्च तस्रः पूर्वदक्षिणादिदि (वीतथा वाराही चैव माहेन्द्री चामुण्डा बहुरूपाणि ॥
सपरा पशवायव्यादिविदित्वेव मनलोमप्रतिलोसाभ्यां सर्गसद्वारक्रमकोडीकारो भवतीति

ने.
घो.टी.

गुरवः आसां नृपायुथासनभेदं स्फुटयति ॥ ब्रह्मादिवरुणानां नृपमासां सवाहनं स्वा
ब्रह्मादीनां चैव दक्षणात्तत्तर्भुजात्वादिनृपंतदे युथं चैव सर्वासां सनृपेणाविभूषितम् ॥
वासान्तद्वाहनमेव च वाहनं तच्च दंसवृषमयूरगरुडपेरावाणकुंभीरप्रेतनृपं वा राक्षसास्त्रवा
हनं न दृश्यते तदायुधमेव चायुधंतश्च देवादिमूलयुक्तचक्रवज्रवद्वरुणं पतश्च दक्षिणा
दस्ते पतश्चासनादिसर्वस्तेन स्वभावेन भुजमानं अन्यत्र दक्षत्रये साधारं विधिमाह ॥
वासो वरदः दिक्क्रमे कपालविट्गणधरा वरदानकरो यतः ॥ एतान्मासमुक्तापंक्तिक्रमे
णाप्याह। पंक्तिष्ठावायजे देवीः सर्वाभीष्टफलप्रदाः ॥ देवस्य सव्यापसव्ययोश्चतुर्ध्वजं चत
स्रमित्यर्थः। किंचेमाः। सर्वेषामेव शांत्यर्थं प्राणिनां - तिमिच्छता भूरियागेन यष्टव्या
शांतिकर्तुमिच्छतादिनृपेणेत्यर्थः ॥ विशेषादेवियष्टव्याभूभतामपि देशकैः यथाकामानुनृपतः
महासंभारेणेत्यर्थः। यतस्ते।
आसामेव प्रसादेन राज्यं निहतकाण्डकं भुजते सर्वराजानः स भगा स्यवनेतले। दिग्माह।
युक्तं चैत

यस्मादेतज्जगत्सर्वदेवीनां तत्संभावजं पतायोनिस्वरूपा तदेवादिजगतः प्रिये सर्वा
स्ताः सर्वदः खोचहारिण्यः प्राणिनां प्रिये रक्षन्ति मातृवश्चैताः पालयन्ति जगत्सदा
विश्वकारणात्वादिश्ववद्भूतसंगं सतपव रक्षन्ति किंपुनरर्चिता इत्यर्थः किंच ॥
कोष्टे वै कार्षका यदच्छक्तिरूपं जगत्प्रिये प्रलये धारयन्ति स्म सृजन्ती ह पुनश्च ताः ॥
यथा कृषीवलाः प्रलये पौषमासात्मनि संहारकाले शक्तिरूपं बीजावस्थावशेषं स्याव ररूपं ज
गत्कोष्टे कृमूले धारयन्ति पुनः सृजन्ति वापोऽखं कुर्वन्ति तथा देवो विश्वात्मज संहारकालेषु
संस्कारावशेषं पुनश्च सृष्ट्वा संपादयन्ति ॥ यद्वच्च कार्षकाः कालबीजवापं प्रकुर्वते
काल इति वसन्ते फलदा इति देव्यः ब्रह्मेति (फलायतदफलदा ब्रह्मकल्पसिद्धया ॥
ब्रह्मण्यः कल्पः सदिनात्मा तत्र यामि सत्ता तया हेतुभूतया ब्रह्मकल्पसदा शिवानादिनोलः
क्षणापरः देवपवदिततसदा शिवादिब्रह्मांतकारणाधिष्ठानेन सृष्ट्यादि कुर्वते । यदुक्तं
श्रीसुच्छेदे ॥ ब्राह्मीनामविभोश्च किर्यत्रेच्छातत्रपातयेदिति तथा वै स्यादेः स्रतो विस्र
रिति च यतश्च ॥ कस्यादौ कल्पमथानेन्यामुवन्ति जगश्च ताः तस्मात्सर्वप्रकारेण शा

ने.
घो. टी.
६.

न्यर्थदितकारिकाः यष्ट्यादेविहोतव्याप्यातव्यः सिद्धिकामतः ॥
होतव्या इति होमेन तर्षणीयाः सिद्धिकामत इति सिद्धिकामेन किंच ॥

सर्ववीजैस्त्रिमधाथैस्तिलैः वाश्रीफलैः शुभैः पुष्पैर्वीजप्रशस्तेष्वफलैर्वीजैः सहोमी
सर्वसिद्धिप्रदस्य भावतात् सर्वाणिकाम तैः सर्वसिद्धिप्रदादेव्यः सर्वकामफलप्रदः ॥
फलानिप्रददनीत्यर्थः ॥ अत्र च ।

वनार्थसिद्ध्यर्थं च तगुगुलहोमतः जायते विपुला सिद्धिरथ मामथ मातमा येतार
श्यादिश्रीस्वच्छन्दोक्तमनुसन्तव्यमिति शिवं ॥ विन्दैरान्यर्थविलैश्चाश्रियमाप्नुयात्
विश्वसर्गादिकृत्साभावे रिच्यदिक्रलक्रमात् अकलोजयति श्रीमानेकश्चिन्नेत्रभेरवः ॥
इति श्रीनेत्रोद्योतेष्टादशाधिकारः ॥ १२ ॥ ओम्स्फुरन्मरुतसाराष्ट्रैराष्ट्र्यतन्मयं भक्ति-
भाजो जगत्सर्वदर्शयनेत्रमाश्रये ॥ अधिकारसंगतिपूर्ववस्य पक्षे सम ॥
श्रीभगवानुवाच एवं वै मंत्रराजस्य कौलिकश्चोदितो विधिः पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि वि-
इत्यव्याप्त्याष्टाभिर्भागापवर्गदम् ॥ तत्र ॥
(यानंयफलप्रदं ॥

नारायणं चतुर्बाहुं पद्मपत्रायतेक्षणं अतसीपुष्पसंकाशमेकवक्त्रं हिलोचनम् शोखच
क्रुगदापद्मसर्वाभरणभूषितं दिव्याम्बरधरं देवं पुष्पोपशोभितं स्फुरन्मुकुटमाणिक्य
शोखचक्रगदापद्मानिचम किंकिणीजालमण्डितम् दिव्यकूटलथतारमुक्तित्रंतसदास्मरेत्
सर्वाभरणानिचेतिसमासः स्मरेदिति हत्यमंत्रविस्मयमानमित्यर्थात् ॥ अथवापत्तिराजसं
स्वयेतंतमहोदधरं त्रिवक्त्रं सोम्यवदनं वराहहरिभूषितं भुजैश्चक्रिसमायुक्तं वराभयसम
न्वितं उत्संगेऽस्य श्रियं ध्यायेत्तद्वर्णाद्युपधारिणीं लावण्यकांतामदृशीं देवदेवस्य संमुखीं ॥
वराभयेति पूर्वोक्तशोखाद्याधिक्येनोक्तं लावण्यकांतीमनिवेशावयवसौन्दर्यं अस्यावरणयुक्त्या ॥
अंगानां विन्यासः प्रारब्ध चतुर्दिव्यस्थिता देवी विदित्वंगानि पूजयेत् ॥ त देवीराद ॥ ताम् ॥
जयालक्ष्मीस्तथा कीर्तिर्माया वैदित्वतायजेत् ॥ पाशोऽक्रुशयरादेवो वरदाभयपाणिकाः दे
वस्य सः सखीव्यायेच्छ्रीवर्णात्पथारिणीः देवस्य सदृशंगानितद्वर्णास्तथारिणिव ॥
देवस्य सदृशपादंगानामन्तरंगतादौ पूजा ॥ एवं श्रीजयासंहितादृष्टोक्तमायासंहितासनिका
स्थित्याप्याह ॥ अथवाष्टभुजं देवं पीतवर्णं सुशोभनम् मेघोपरिस्थितं देवि दिग्वसं चोर्ध्वलिङ्गिनं ॥

ने.
घो.टी.

(६१)

१४६

अस्य पूर्वोक्त करषं कायुथायतिरेकि करदये निवेशमाह ॥ षृंगं वष्टभ्यचैकेन मेषस्य संबंधि
स्थितमित्यर्थात् । चोयावोचतपाणिकं बालरूपं यजे नित्यं कीडनं योषितो गतोः ॥ अस्य च ॥

चतर्दिक्षु स्थिता देवो दिगम्बरमनोरमाः कर्पूरी चन्दनी चैव कस्य रीकं रुमीतथा ॥ पताश्र
उरुपथारिका देव्य इच्छा सिद्धिफलप्रदाः । यद्वा । वक्रनात्र किमुक्तेन विष्टरूपं ततं स्मरेत्
अनेकवक्रसंवाते रनेकासु भुजैस्तथा । यद्वा । शयनस्य विवादस्य मवलक्ष्मीयुतं तथा
केवलं नरसिंहं वा वाराहं वा मनं स्मरेत् कपिलोप्यथ वाष्ट्रज्यम्वा व्यक्तो वापि निष्कलः ।
अव्यक्त इत्येतदाख्यः स च निष्कलः स्वशांतस्वरूपः किंच । येन येन प्रकारेण भावाभेदेन सं

मृत्युजिहामेत्यर्थात् इदानीं स्मरेत् तस्य तन्मयतां याति इत्यास्तापारमेष्टरी ॥
सोऽसंदिता वेदादिदृष्टदेवताकारेणापि मृत्युजिहाराधनमाह ॥

वज्रो मयं मतो वक्ष्ये येन सिद्धिर्भवेत्तन्नाम रक्तपद्मनिभाकारं लात्तारससमप्रभम् सिंह
राशिवाणभं पद्मरागसमप्रभं क्रुसंभरागसंकाशादिमीकसमप्रभम् कल्याण
वक्रिसदृशमेकवक्रं हिलोचनम् चतुर्भुजं महात्मानं वरदाभयपाणिकम् ॥

सूर्यध्यायेत्सदा वज्रमेकेन हस्तेन राशिममेकेन धारयन् । तं च । समास्य रथमावृणुना
गयज्ञोपवीतिनं रक्तमाल्याम्बरधरं रक्तसः सत्यभूषितं अथवाष्टभुजं देविलोकपाला
युधावितं त्रिवक्त्रं चौरवदनं त्रिनेत्रं विकृताननं अस्योपरिसमावृणु पद्ममध्ये सदा यजेत
लोकपालायुधानिवज्रशक्तिदण्डावङ्गपाशाध्वजगदात्रिशूलानि भगवतः श्रावणान्याह ॥
स्यच्छिरश्च शिखावर्मलोचनासंप्रपूरयेत् प्राग्वत्सप्तान्गानित्यस्येदितियावत् ॥ अत्र च ॥
चन्द्रादिषट्कं केतुरा पद्ममध्ये यजेदेवं ग्रहानष्टोहितायके ॥ रुंचेति ग्रहाः द्वितीयक इत्यावराणे ।
नक्षत्राणि तृतीयेतयथासंख्यं त्रिभिस्त्रिभिः दलाग्रे तृतीयं पूज्यं लोकपालोऽथ तर्थाके
पंचमे पद्मसंस्थाने अस्त्राण्यष्टौ प्रपूजयेत् ।
त्रिभिस्त्रिभिर्विभक्तानि नक्षत्राणि पूर्वादिदला एके चतुर्विंशति त्रयं च पूर्वदला एके चतुर्विंशति त्रयं च पूर्वदलाग्र इति नक्षत्रावराणो तृतीयं लो
कपालावराणो चतुर्थं मन्त्रावराणो पंचमं प्रकारान्तरेणाप्याह ॥ इक्षितं केवलं वापि द्विभुजं
राशिमसंयुतं विश्वकर्मस्वरूपं वा विश्वाकारं जगत्पतिं चतुर्भुजं महात्मानं दं कपुञ्जकथारिणं
सदृशं वामहस्तेन सूत्रं वै दक्षिणे करे देवेस्मिन्नेष्टु गन्धर्वैः स्तुयमानं विचिन्तयेत् ॥

ने-
घो-टी-

(६१)

सन्देशमिति विभूतं उक्तवक्ष्यमाणं सर्वं ॥ मूलेन लेन ले चैव पर्वताग्रे प्रहजयेत् यत्र
अस्य भगवतो देवतास्त्रिवनावश्रयेषु पिकोपि वारोचते चित्ते इच्छासिद्धिफलप्रदम् ॥

नियमः चित्ते इति चतुर्थार्थसप्तमी ॥ किंच ॥ श्रावकान्दे इत्यवलं विनेत्रं रुद्ररूपिणं पादा
शिवेन रूपेण वृषावृणं विचिंतयेत् चतुर्भुजं महात्मानं मूलाभयसमन्वितं मातलंगाथ
वृषावृणं चतुर्भुजं मीहात्मा तं सादा शिवरूपादिशेषः ॥ एवमेव देवमत्तसूत्रयं प्रभुम् ॥

तयेत्यभुम् उमावधारिणो यदा विस्मोरवावधारिणम् अथो वक्रभुजं देवं नाटस्यं चिं
समीपस्य मितुमादेव्या इत्यर्थात् ॥ किंच ॥ विवादस्य च वाध्यायेत् समीपस्य
प्रहजयेत् ॥

कर्णः सतेनाश्रुदंसावृणश्चतुर्भुजः दण्डाक्षसूत्रदक्षश्च कमण्डलुभयप्रदः वेदैश्च
वेदैरिति साकारैः पार्श्वस्यैः किंच ॥ ब्रह्मावतर्मावः सोम्योरक्तवर्णः सलोचनः संव
तर्भिः संयुक्तः सर्वसिद्धिफलप्रदः ॥

बुद्धः पद्मासनगतः प्रलंबश्रुतिवीवरः पद्माक्षः पद्मचक्रश्च माणिहो जगद्वितः समाधिस्थो ग
होदारीवरदाभयपाणिकः अक्षसूत्रयरो देवः पद्मदक्षः सलोचनः एवं ध्यातः पूजितश्च स्त्रीणां
पद्ममिवाक्षिणीयस्य ॥ मोक्षफलप्रदः ॥

पमंचिक्रंकरादौलांछनंयस्यमणीवहइत्यादिताग्यादितानिष्टायाः परतं ॥

यदावफुनात्रकिमुक्तेनपोनः पुण्यनसद्वि कार्तिकेयश्चकामश्चसूर्यसोमोविनायकः
लोकपालास्तथासर्वेयेन्येवादेवयोनिजाः गारुडेभूततंत्रेचवाग्निधानेषुसर्वतः न्याया
रहतसांख्येषुवैदिकाद्येषुनेकशः यामलीचैकवीरेचनवकेत्रिकभेदतः सोमभेदेच।
देव्याख्येर्गगाख्येविन्ध्यवासिनी चंडिकाद्येचतक्षेचस्वयंभूक्तेमहेश्वरे प्राकप्रतिष्ठित
पेवाऋषिमानुषियोजिते आयुधेविविधेचैवविषयीदेषुसर्वतः सर्वपातालतंत्रेषुनाम
षुद्रामिडेषुच शाक्तयोवाह्यनन्ताश्चमंत्रेणानेनसब्रते विधानेनार्चिताःसर्वेसर्वसिद्धि
फलप्रदः भवंत्यवितथाःसर्वेसत्यंमेनानृतंवचः ॥

सूर्यइतिप्राक्सेदितास्थित्योक्तइहतवाह्यः अन्येइतिप्रवाद्याः कार्तिकेयाद्यायेचदेवाः गारुडा
येषुद्रामिडान्तेषुचयाः शाक्तयोदेवताःसर्वेतेनैवमन्त्रेनविधानेनेतिततछास्यसिद्धेनेतिकर्त
यताभेदेनार्चिताःसर्वसिद्धिफलप्रदाभवन्तीतिसंबन्धः न्यायशास्त्रेनरेभ्योभिन्नःसर्वज्ञतादि
गुणामहेश्वरोदेवता अहततेषुहन् योगलेशायस्पृष्टःपुरुषविशेषः वैदिकमाद्येषुपौरा
णिकेतिहासिकेषुकर्मसु तत्रयाग्रग्याद्यादेवताः यामलइतिब्रह्मयामलरुद्रयामलादौ प

ने-
घो-दी-

६३

कवीरइतिपरात्रिंशिकामतत्रिंशिकादौ तवकइतिनवात्मचक्रादौ त्रिकइतिषभयनयेषु।
सामभेदेचेतिपरात्रिंशिकामतत्रिंशिकादौ तवकइतिनवात्मचक्रादौ त्रिकइतिषडर्थनये
षु सामभेदेचेतिममविषमाख्येषुमतनयेषु देव्याख्यइतिनित्याचोराजयादिभेदेषु विन्य
वासिनीतिपतदाख्यदेवताचतष्टयागधनप्रतिपादिनि स्वयंभुक्तेनोत्थितोयोमदेखरोलिंगे
मूर्तिस्त्रततदावतारानुसारमाम्नायसिद्धेपिष्ठातरिदेवताविशेषेप्राकप्रतिष्ठितैरविमाव
षयोजितइतिमामानाधिकरोगसमम्पौ विविधैवइनाराचादौ नागेष्वितितनाकारेषु द्वा
मिडेष्टिति द्रमिडादिलोकार्वागीतप्रसिद्धिसिद्धेषुदेवताकारेषु अविनश्यत्यादिप्राग्वत् ।
किंचायं॥ सर्वसाधारणोदेवः सर्वसिद्धिफलप्रदः सर्वेषामेवमंत्राणो जीवभूतोयतः स्मृतः ।
प्रतिष्ठाप्यजनेचैवभद्रपीठार्चपात्रके अग्निसेंस्कारोचैवन्यामथ्यानादिवादनैः ।
वादनइत्यासने विकल्पइतिहेताहेतुः । विकल्पेनैवकर्तव्यस्सर्वसाधारणोयतः ॥
शास्त्रोक्तव्याप्तिभेदाशयेनात्रशं कितव्यंयतोयंदेवः प्रोक्तपरमाद्वयव्याप्त्यासर्वसाधारणः
विश्वेचित्रस्यसमभितितलोपसः । अतश्च॥ संकरोन्ननायेततस्माच्छंकापरि
अथत्रेवनात्रमंत्रादिसंकरः कोपीत्यर्थः अथमप्यस्यमंत्रराजस्यमहिमाप न्यजेत॥ त॥

सकृजसश्चरीरस्यः सकृजसोर्वपात्रके सकृदस्तेषु विन्यासो मानसे तसकृजपात
वाप्यस्थितः सकृत्सृज्यः सकृश्चन्द्रार्कमूर्तिषु सकृदोमे सकृजप्ये उदके तसकृद्यजे
त सकृत्सकृश्च सर्वत्र पूजयेत्परमेश्वरं ॥

सकृदि भातत्वे स्पेवमुक्तं ॥ अतएव ॥

प्राणायामादिकः क्लेशो मुद्रा यो यश्चधारणा नैवोपयुज्यते तस्य मंत्रराजस्य सव्रते ।
अस्य च भगवतोर्चनादिसर्व व्यवसायेन कर्तव्यमन्यथानैव मुखोपायमहामंत्रावीर्यानुप्रवे-
शनेन न तत्क्लेशेनेत्यर्थः यदित्यप्राणायामाद्याभूयेत तदेतदत्र । दृष्टां भवति व्यवसायेन त-
क्रियमाणा । निच्छिद्रं साधकेन्द्राजो राष्ट्रविद्वद्वये ॥ भवतीति शिवं ॥ अमानतं प्रप्रति-
त्रभेदो न चासनाये यमिदास्त्रियस्य नियंत्रणाजोति सकृदि भातं विदात्मनेत्रं प्राणामा मिश्रावम-
इति नेत्रोद्योते त्रयोदशाधिकारा ॥ १३ ॥ शोनिजो जशो ज्जंभ्य निजो जसे वयमंत्रचक्रं स्फुरय निजा-
त्स अत्र ग्रहायाधिकरोति नेत्रं न मस्तद्वैशोदयदृक्प्रशांत्यै ॥ एवमियताधिकारकदम्बकेन सर्व-
दृशीनाभेदि महारहस्यपराद्वयरूपतामंत्रराजस्य यथा प्रप्ते निर्णीतेत्यपरमंत्राणामनुपयोगि-
ता संभावयमाना ॥ श्रीदेव्युवाच । यदि देव परत्वेन वर्णितो मंत्र उतमः ॥

ने-
घो. टी.

६४

२४३

१५९

सर्वेषामेवमंत्राणां देवतानां च सर्वतः हृदयं परमं तेषामंत्राणां सिद्धिः किम् ।
किमित्रस्यादौ तर्हि शब्दो ध्याहार्यः वकारश्चि (नैर्मंत्रमोक्षे म्रजस्ते रिष्टे र्वदस्वमे ॥

त्रैलोक्याय न प्रकारेणपि किमिति समुच्चिनोति स्वेति पदेभिर्न । एवेष्टः ॥ श्रीभगवानुवा-
साधुसाधु महेशानिष्टो हं यत्नयानये तदहं संप्रवक्ष्यामि यत्पारं परमं ध्रुवम् ॥

यदहं त्वया हंष्टुस्तत्सम्यग्वक्ष्यामि यस्मादेतद्भवेति श्रितं मत्परं रहस्यं तदहं मुपक्रमते ॥
आसीदिदं शक्तिरूपमनोपस्य मनामयं सर्वसर्वगतं शुद्धमप्रतर्क्य मतीन्द्रियम् ॥

इदमिति देहादिप्रमात्रपेक्षया दंतावभास्यं यत्किंचित्तेहे हायना विष्टपरचित्प्रमात्रपेक्षया श-
क्तिरूपं परप्रमात्रभिनमतश्च स्वात्मेव स्वात्मना पूर्णा भावाभार्यमिति स्थितिस्थित्या नोप-
स्थादिरूपं शिष्टं प्रागेव व्याकृतं प्राये श्रुतम् ॥

मिरुल्लः सेच्छया देविज्ञानशक्त्यक्रिया
त्मकः प्रथमोऽसौ षडे वे शः सर्वज्ञः सर्वगः शिवः सर्वसर्वात्मको देव आचिराष्टि
यच्छक्तिरूपं विष्णुमासीच्छक्तेचक्तिमदैकात्म्यात् स एव प्रथमः प्रदानसाध (प्रवर्तकः ।
अ सर्वसर्वयस्य स सर्व- र्यः यच्छक्ति आत्मा स रूपं यस्मात् तदहं स्वयच्छया तथैव च ।

ज्ञानशक्तेरिति तद्रूपतामाप्तया क्रियात्मको गृहीत क्रियाशक्तिभूमिकः सन्ननाश्रित सदा-
शिवाद्याभामिन्याग्रादिरष्टेगर्भीकृतानन्तावांतरसर्गसंहारप्रपंचयोः प्रवर्तक इहा सकः
एवमाद्यसृष्टिमूलास्पतद्रूमावेव ॥ ततो नुमंत्रसृष्टिवैशिबेन परमात्मनानानाप्रकाररचि-
ताष्टयभेदव्यवस्थया ॥ यथा यथेव देवेशः सर्वसर्वात्मकः परः साधारणो मंत्रनाथः सर्व-
तत इति तद्विज्ञावेव अन्वितस्वतं षामेव वाचकः यदा तदा हि सर्वेषामात्मभूतो ह्यलेपकः ।
त्रप्रकाशात्मबोधप्राधान्यात्मना तत्तत्प्रेणा अभेद व्य व स्थ ये ति ॥ अनुग्राह्यतग्राहवेचि
आभासनाशयेन शिवेन नानामंत्रसृष्टिर्यथारचिता तथेव मंत्रसृष्टिः परादयव्याप्तिः मानिसा-
हीदित्याशयेन सर्वसर्वात्मकः परोविश्वमंत्रपालनपूरणाकृत्साधारणो महासामान्यरूपो त-
एवसच्छब्दइव चटादीनां सर्वेषां वाचकः स्वाभिनमादात्म्यामर्शनः शिवेनैव परमात्मनारचितो
निजमहाशक्त्या लोनीलितः यदाचैवं तदा सर्वेषामात्मभूतो हीतियस्मादेवं तस्मादयमले-
पको वेदवैष्णवगारुडसिद्धान्तादिमंत्रैर्न लिप्यते नोपरज्यते न भेदव्याप्तिं ग्राह्यते लेपकाभि-
मानांतेषां तच्चित्रकाशसारमहावीर्यात्मतां विनावस्तदाभावात् अतश्च ॥ ताः
मंत्रकोटो ह्यसंख्याता व्यक्ता व्यक्ता व्यवस्थिताः सर्वास्ताः सिद्धिदास्तेन ग्राह्यन्ते न निरोधि

ने.
घो. टी.

६५

२५०

एतत्सम्पुटयोगेन ज्ञप्ताः सिद्धिद्वयप्रदाः तदर्थं तव सुश्रोणिस्त्रेह न प्रकटीकृतं रद
असंख्याना इति परिवागपेक्षया व्यक्ता व्यक्ताः सकल निष्कल रूपाः आद्य (संघर्षमंमते ।
न इति स्मृतिं संपुटीकृत्येत्याम्नातनीत्यातदेव महामंत्रवीर्यात्मविद्वमादिभूतं स्वभित्तौ मंत्र
चक्रमुत्मील्य चित्रकाशेनैवा - रयतीति श्रयमन्त्रवीर्यप्राधान्येन निरोधार्थं विवक्षितः
सम्पुटीकारस्तु मंत्रपाठयुक्त्या एतन्मयतः ईदृ - रं रदस्य मतः नाख्येयो यस्य कस्यचित् ।
अनिर्घृतभेदवासनाकलंकस्य । यतः । गुप्तः स सिद्धिदो देवि प्रकटः सिद्धिदा भवेत् ॥
शोभना सिद्धिः मुक्तिपर्यवमाना भुक्तिः ॥ तस्मात्स गुप्तः कर्तव्यः संप्रदायो मुख्यागमः ॥
मुखात्परशक्त्यात्मनो वक्रादागमः प्रस
राण्यस्य सोयं व्याख्यात रदस्यात्मा सम्यक्तीव्रतमशक्तिपातं विचार्यतत्वेन दीयत इति संप्र
दायो यम् । सद्गुप्तः स्वविश्रान्तः कर्तव्य इति शिवम् ॥ आद्यन्तस्फुरणात्मवी
र्यरुचिरश्रीमन्त्रराजोभितं स्वस्तिन्यामि विधाय शस्त्ररज्जुलंततल्यवीर्यं स्फुरत ना
नाउग्रहकर्मकेलिमभितो निर्वाहयच्छां करं नेत्रं नौमिसमग्रशक्तिपरमानन्दामृतैरु
ह्वणाम् ॥ इति नेत्रोद्योते चतुर्दशाधिकारः ॥ १४ ॥

ॐ सर्वसर्वात्मविलसत्स्फारसंवित्स्फाररुणं रत्नोच्चंसर्वरत्नाकुच्छार्चनेत्रमुपास्महे। पवंनि-
र्णीतमाहात्म्यस्य मंत्रराजस्य रत्नादेततामपि निर्णीतम् ॥ श्रीभगवानुवाच। अतः परं प्रवक्ष्या-
मि सर्वरत्नाकरो यथा मंत्रनाथो महोग्रं च धूपं रत्नोच्चोदितं ॥ मादिप्रकारे
यथेतियेन हो। एण महोग्रमिति सर्वोपद्रवप्रशमनं धूपं तथा रत्नोच्चतया चोदितं रत्नोच्चशब्दवाच्यं वस्तु प्रवक्ष्यामि ३
पल्लवाणां चैतत्सुष्पादेः यतो नेन मंत्रेण ॥ सप्तवाराभिजमस्तु रत्नोच्चो यस्य दीयते ॥ यश्च तं ॥
अथ रत्नोच्चं स्मिरस्यं थारये नित्यं सर्वदोषैस्समुच्यते ॥ स्य नामानि ब्रुवन्माहात्म्यं प्रदर्शयति ॥

सर्वदेत्यक्षयार्थं तमदुक्ते नैव ब्रह्मणा सेष्वाणां चैव सर्वेषामभिचारो यतः कृतः तदा सो
सेष्वाणां मात्सर्यपूर्णानां दानवादीनां सेषेभ्यः पातिरक्ष मर्षपः प्रोक्तः पातिरक्षति सर्वतः ॥
तीति कृत्वा अक्षरसार्थं व्यात सर्वप इत्यर्थः। यदा रत्नोच्चं सि सर्वाणि विदुस्तानि हतानि च त
रत्नोच्चं तीति कृत्वा रत्नोच्चं इति मया प्रोक्ता ददे विमया प्रोक्ता रत्नोच्चं प्रथिता भुवि ॥
भुवि प्रथिता इत्यर्थः ॥ ग्राहवेषु च सर्वेषु देवैः सह सरोत्तमैः निपुक्ता इष्टहर्तारः सिद्यन्ति रिपु
नाशनं ॥

ने.
द्यो. टी.

(६६)

१५२

१५१

तेषामर्थो यदा सिद्धस्तेन सिद्ध्यर्थका भुवि ख्याता दर्पदरादे विभूतानां दृष्टवेतसां ॥
रिपुनाशनविषये सर्वैः स्वात्मसिद्ध्यर्थं यतो दृष्टदत्तारो नि युक्तपथश्च तेषां सराणां सिद्ध्यर्थः प्रयो-
जनं यदा तदा सिद्ध्यर्थकाः ख्याताः ॥ यदा सर्वेषु भूतेषु भयत्रस्तेषु सर्वतः नीराजनविधानेन
नासां कंठं रुयात्प्रिये वक्रो संक्रुद्धमनसामं गीरत्तार्थमुच्यतः तदा नीराजनं ख्यातं सर्वश्रेय-
सर्वतो भयत्रस्तेष्वात्मिकादिदोषोपद्रुतेषु नीराजनविधानेनेति वक्ष्यमो (स्वरं परम् ॥
गोन नीराजनमिति निश्चयेण राजनं दीपनम् एतत्सर्वपाख्यं वस्तु ख्यातं प्रथितं यथा यं रत्नो
मोमो ॥ सितादियुगभेदेन वर्तते न ग्रहे वली ॥ कृतादियुगभेदेन सितरक्तपीतकृष्णरूपैर्व
दलाननुग्रहे प्रवर्तते तत्र ॥ शुक्लः सर्वप्रदः ख्यातो रक्तो राज्यविधायकः पीतो रत्नाकरः प्रो-
पवं वाराभेदाश्रयः कर्मभेदः पुण्यकलेभूत्सम्प्रति ॥ कृष्णः शत्रुविनाशकृत
राजमर्षपौराणि चतुर्गुणेषु सर्वेषु पीतकृष्णौ द्विरूपौ राजसर्वपगौराख्याः
कागौरः पीतः ॥ द्विरूपौ तद्विदः प्रिये ॥

